Journal

ISSN : 2774-1028 (Print)
ISSN : xxxx-xxxx (Online)

of Academic and Innovation in Social
วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์

ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2569
Volume 8 Issue 2 May-August 2026

วารสารมีคุณภาพระดับขอตำแหน่งรองศาสตราจารย์ ผ่านได้สำเร็จหลายท่าน

ได้มาตราฐานตามเกณฑ์ของ กพอ.2565 บทความวิจัย และ บทความวิชาการ

Journal of Academic and Innovation in Social

Research • Innovation • Impact • Society

วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์

ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2569

ISSN 2774-1028 (Print)

ISSN xxxx-xxxx (Online)

วารสารมีคุณภาพระดับขอตำแหน่งรองศาสตราจารย์ผ่านได้สำเร็จหลายท่าน

ได้มาตราฐานตามเกณฑ์ของ กพอ.2565 บทความวิจัยและ บทความวิชาการ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ร่วมกับ สำนักวิจัยและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์

ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2569

ISSN 2774-1028 (Print)

ISSN xxxx-xxxx (Online)

วารสารมีคุณภาพระดับขอตำแหน่งรองศาสตราจารย์ผ่านได้สำเร็จหลายท่าน

ได้มาตราฐานตามเกณฑ์ของ กพอ.2565 บทความวิจัย และ บทความวิชาการ

ผู้แต่ง คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ครั้งที่พิมพ์ 1 พ.ศ. 2569

จำนวนหน้า 350

จัดทำโดย

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตั้งอยู่ เลขที่ 79 หมู่ที่ 1 ถนนพหลโยธิน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

อีเมล: sonvijai.com@gmail.com

เว็บไซต์: https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JAIS

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์ ฉบับนี้เป็นปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2569) โดยแบ่งเนื้อหาสาระออกเป็น 3 กลุ่ม สาขาพระพุทธศาสนาและจัดการเชิงพุทธ สาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ และสาขาสังคมศาสตร์ ทั้งนี้ บทความทั้งหมด ได้รับการตรวจกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer reviewer) หลากหลายสาขาซึ่งมีความเชี่ยวชาญในสาขานั้นๆ จึงทำให้บทความมีคุณภาพ และมีคุณค่าทางวิชาการ รวมทั้งทางกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกระบวนการที่สามารถตรวจสอบคุณภาพ และมาตรฐานเชิงวิชาการ โดยได้ทำการเผยแพร่บทความตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ในสถาบันอุดมศึกษา (ก.พ.อ.) กำหนด พร้อมทั้งมีหลักฐานว่าการเผยแพร่นั้นได้ผ่านการประเมินคุณภาพ โดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องที่มาจากหลากหลายสถาบัน เพื่อให้บทความมีคุณภาพตามเงื่อนไขและเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการระดับชาติและเป็นวารสารที่มีคุณภาพซึ่งเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการสาขาทางสังคมศาสตร์ ทั้งนี้กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านที่เขียนบทความทุกท่าน ซึ่งได้ส่งบทความมารับตีพิมพ์ในวารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์ฉบับนี้ และขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกๆ ท่านเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้สละเวลาในการตรวจอ่านบทความและชี้แนะให้ผู้เขียนบทความได้ปรับปรุงหรือพัฒนาทำให้บทความมีความสมบูรณ์และมีคุณภาพยิ่งขึ้น พร้อมทั้งขอขอบพระคุณกองบรรณาธิการและคณะทำงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่ได้ทำงานอย่างเข้มแข็งด้วยความวิริยะอุตสาหะจนกระทั่งทำให้วารสารฉบับนี้สำเร็จลุล่วงอย่างมีคุณภาพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา หล่อตระกูล)
บรรณาธิการบริหาร วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์

กองบรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ศาสตราจารย์ ดร.พระเมธีวัชรบัณฑิต (หรรษา ธมฺมหาโส)	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. ศาสตราจารย์ ดร.อุไรวรรณ ธันสถิตย์	มหาวิทยาลัยปทุมธานี
4. ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มณีรัตน์ สวัสดิวัฒน์ ณ อยุธยา	ราชบัณฑิตยสภา
5. ศาสตราจารย์เสนาะ ติเยาว์	มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
6. รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิยาลัย
7. รองศาสตราจารย์ ดร.ชุติมา มุสิกานนท์	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
8. รองศาสตราจารย์ ดร.สุนันทา เลาหนันทน์	ม.ราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
9. รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา หล่อตระกูล	มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
10. รองศาสตราจารย์ ดร.ศศิวิมล มีอำพล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (ภายนอก)

1. ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3. รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน งามสนิท	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. รองศาสตราจารย์ ดร.กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ	มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
5. รองศาสตราจารย์ ดร.ปาจรีย์ ผลประเสริฐ	มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
6. รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงตา สราญรมย์	มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์
7. รองศาสตราจารย์ ดร.วีระกิตติ์ เสาร่ม	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
8. รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรี ชยากรโศภิต	ม.เทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก
9. รองศาสตราจารย์ ดร.กัญญามนต์ อินหว่าง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
10. รองศาสตราจารย์ ดร.ธนสุวิทย์ ทับหิรัญรักษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
11. รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศรี ฉิรินัง	ม.เทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
12. รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธ ไกยวรรณ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

13. รองศาสตราจารย์ ดร.ธานี สุขเกษม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
14. รองศาสตราจารย์ ดร.วันทนีย์ แสนภักดี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
15. รองศาสตราจารย์ ดร.จันทนา โรจน์รุ่งศศิธร มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
16. รองศาสตราจารย์ ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
17. รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
18. รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
19. รองศาสตราจารย์ ดร.สมเดช มุงเมือง มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
20. รองศาสตราจารย์ ดร.เอกรัตน์ เอกศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
21. รองศาสตราจารย์ ดร.เติมศักดิ์ ทองอินทร์ ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
22. รองศาสตราจารย์ ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
23. รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
24. รองศาสตราจารย์ ดร.วันทนา เนาว์วัน มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
25. รองศาสตราจารย์ ดร.ลักษมี งามมีศรี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
26. รองศาสตราจารย์ ดร.อภิวรรณ ศิรินันทนา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
27. รองศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
28. รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรมย์ สีดาคำ ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
29. รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุดม ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
30. รองศาสตราจารย์ ดร.ธิตินันท์ ชาญโกศล มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
31. รองศาสตราจารย์ ดร.สุริยศักดิ์ มังกรแก้ววิกุล มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
32. รองศาสตราจารย์ ดร.ศศิธร วชิรปัญญาพงศ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
33. รองศาสตราจารย์ ดร.มานิตย์ สิงห์ทองชัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
34. รองศาสตราจารย์ ดร.พิชัยรัฐ หมื่นด้วง วิทยาลัยพีชญบัณฑิต
35. รองศาสตราจารย์ ดร.ธนกฤต โพธิ์เงิน มหาวิทยาลัยปทุมธานี
36. รองศาสตราจารย์ ดร.พลวัฒน์ ชุมสุข ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
37. รองศาสตราจารย์ สุจิตรา จันทนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง
38. รองศาสตราจารย์ ชนินทร์ ชุณหพันธ์รักษ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
39. รองศาสตราจารย์ วัชรินทร์ เหรียญหล่อ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

สารบัญ

วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์

ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2569

บทความวิจัย **หน้า**

1. นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี 2

พระสมนึก กุลทอง , ดวงใจ ปินตามูล , วุฒิพงศ์ บัวช้อย

2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา 17

โยธี จันตะนี

3. แนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 32

สุรเดช คิดรัมย์ , ลัทธพล มุ่งไธสง . วิกรม บุญนุ่น , ธนายุทธ ช่างเรือนงาม

4. หลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ 2567 47

ดวงใจ ปินตามูล , มงคล ต๊ะสุ , ยศสุธา วิชัยธนพัฒน์

5. การวิเคราะห์จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์ 64

ประสาน ทรงศรี , สายยวน พงฉัตรพัตร์ , ธนกฤต โพธิ์เงิน

6. การวิเคราะห์หลักพุทธธรรมกับรัฐศาสตร์ว่าด้วยธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์สังคมไทยยุคดิจิทัล 79

พระมหาสุดใจ ชยวุฑโฒ , พิทยพล กองพงษ์ , รศ.ดร.ธนกฤต โพธิ์เงิน

7. A Variable Study of the Impact of Technology Management in Teaching Informatization Management in Zhejiang Province's Education Industry Using Structural Equation Modeling 95

Weiwei Gao , Tongtang Tonglim , Chertchai Thurapaeng ,

Channarong Tantiwattanodom

8. A Study of Variables in the Structural Equation Modeling of Factors Influencing the Success of the Education Service Industry Management in Zhejiang Province 112

Yupeng Sang , Tongtang Tonglim , Chertchai Thurapaeng , Channarong Tantiwattanodom

9. ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม 128

อภินันท์ จันตะนี

10. ปัจจัยและแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ : กรณีศึกษามณฑลทหารบกที่ 36 145

มีชัยธร สาลี , วุฒิพงศ์ บัวช้อย , ประดิษฐ์ ธิติศรัณย์ , ธันยมัย รังสิกรรพุม

11. สื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 158

ประดิษฐ์ ธิติศรัณย์

1.2 Development of an Artificial Intelligence-Enabled Educational Innovation Quality Management Model Based on Buddhist Good Governance Principles for Thai Higher Education Institutions 174

Aphinant Chantanee , Pathompong Suphalert

บทความวิชาการ **หน้า**

1. ความจำเป็นที่นักเรียนมัธยมต้องมีความรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์ (AI): การสังเคราะห์เชิงนโยบาย การเรียนรู้ จริยธรรม และสมรรถนะอนาคต 195

โยธี จันตะนี

2. ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณทางวิชาการในการวิจัยทางพระพุทธศาสนายุคดิจิทัล 208

อภิวัฒน์ จ่าตา , บุญชิรา ภู่ชนะจิต

3. พุทธนวัตกรรมดิจิทัลเพื่อการพัฒนางานวิชาการทางนิติศาสตร์ บนฐานคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบ 222

พิทวัฒน์ มโนรัตน์ , ประเสริฐ ลิ่มประเสริฐ

4. การบริหารจัดการหลักสูตรตามเกณฑ์ AUN-QA Version 4.0: บทบาทของงานบัณฑิตศึกษา ประจำวิทยาเขต มจร. ในการขับเคลื่อนนโยบายปัญญาประดิษฐ์สู่การปฏิบัติ เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการและการประกันคุณภาพบัณฑิต 236

พระมหาอุดร อุตฺตโร , อาคม จันตะนี

5. การพัฒนาโครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตรพระพุทธศาสนาบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ตามเกณฑ์ AUN-QA Criterion 2 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 249

ศศิรดา แพงไทย , ศิริวดี ไกลสโมสร

6. แนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในหลักสูตร มจร ตามเกณฑ์ AUN-QA Criterion 3 เพื่อพัฒนาบัณฑิตที่มีสติปัญญา คุณธรรม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต 262

ปฐมพงษ์ ศุภเลิศ , นภัชชา อารยะสมสกุล

7. การพัฒนาสมรรถนะอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรตามเกณฑ์ AUN-QA Criterion 5 เพื่อยกระดับคุณภาพบัณฑิตและการประกันคุณภาพหลักสูตรของ มจร 273

ประพันธ์ นึกกระโทก , สิทธิศักดิ์ พรหมสิทธิ์

8. Governance and Ethics in Artificial Intelligence Technology Management for Innovation Scholars 284

Aphinant Chantanee , Somporn Jitratanaporn

บทความวิจัย

1. นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี

Buddhist Policy According to the 2017 Constitution on the Political Participation of the People in Driving Buddhist Activities in Chonburi Province

พระสมนึก กุลทอง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ดวงใจ ปินตามูล

Corresponding author. E-mail: duangjai.pin@pcru.ac.th , mailto:duangjai.pin@pcru.ac.th

วุฒิพงศ์ บัวช้อย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 ไปสู่การปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในจังหวัดชลบุรี 2) เพื่อวิเคราะห์นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 ที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี และ 3) เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสานวิธี กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณคือประชาชนในจังหวัดชลบุรี จำนวน 400 คน เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 13 รูป/คน ประกอบด้วยบรรพชิต 7 รูป และคฤหัสถ์ 6 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีการรับรู้และความเข้าใจต่อนโยบายด้านพระพุทธศาสนาแตกต่างกันตามเพศ

อายุ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน อาชีพ และระดับความรู้ความเข้าใจ โดยปัจจัยดังกล่าวมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่า Sig = 0.000 ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรีควรพัฒนาไปสู่ระบบความร่วมมือระหว่างรัฐ คณะสงฆ์ วัด ชุมชน และประชาชน โดยเน้นการสื่อสารนโยบายให้เข้าใจง่าย การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับประโยชน์ เพื่อให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญเกิดผลในระดับพื้นที่อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: นโยบายด้านพระพุทธศาสนา การมีส่วนร่วมทางการเมือง กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

Abstract

This research article aimed: 1) to examine the level of knowledge and understanding of the implementation of Buddhist policy under the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560 (2017) among relevant agencies and people in Chonburi Province; 2) to analyze Buddhist policy under the 2017 Constitution in relation to people's political participation in driving Buddhist activities in Chonburi Province; and 3) to propose guidelines for solving problems and obstacles in promoting public participation in Buddhist activities. The study employed a mixed-methods research design. The quantitative sample consisted of 400 people in Chonburi Province, and data were collected through questionnaires. The qualitative data were obtained through semi-structured interviews with 13 key informants, consisting of seven monks and six laypersons. Quantitative data were analyzed using descriptive and inferential statistics, while qualitative data were analyzed through content analysis. The findings revealed that differences in gender, age, educational level, average monthly income, occupation, and level of knowledge and understanding significantly affected people's political participation in driving Buddhist activities at the .05 level, with Sig = 0.000. The study suggests that the implementation of Buddhist policy in Chonburi Province should be developed through collaborative mechanisms among the state, Sangha administration, temples, communities, and citizens. Policy communication should be simplified and accessible, while public participation should be promoted in decision-making, implementation, monitoring, and benefit-sharing processes. Such an approach would strengthen the constitutional mandate to support and protect Buddhism in a sustainable manner at the local level.

Keyword: Buddhist policy, political participation, Buddhist activities

1. ความนำ

นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญนั้น ตามความเป็นจริงแล้วมีความเกี่ยวข้องกับการปกครองของไทยมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เพราะพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของประเทศที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต วัฒนธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความสงบเรียบร้อยของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจน ทั้งในมาตรา 7 ซึ่งบัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก มาตรา 31 ว่าด้วยเสรีภาพในการนับถือศาสนา และมาตรา 67 ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐที่บัญญัติให้รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น อีกทั้งในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา ตลอดจนต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าวด้วย (Royal Gazette, 2017) ดังนั้น นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 จึงมิใช่เพียงเรื่องของการอุปถัมภ์ศาสนาโดยรัฐเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ คณะสงฆ์ วัด ชุมชน และประชาชน เพื่อให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่คู่กับประเทศชาติบ้านเมืองอย่างมั่นคงและยั่งยืน

ความมุ่งหมายตามมาตรา 67 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 สอดรับกับการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ 20 ปี ระยะที่ 1 พ.ศ. 2560–2564 เพื่อใช้เป็นกรอบในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา และยังได้จัดทำแผนปฏิบัติราชการระยะ 5 ปี พ.ศ. 2566–2570 เพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับภารกิจของรัฐในการสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ การส่งเสริมพระพุทธศาสนา และการพัฒนากิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้เกิดผลในทางปฏิบัติ (National Office of Buddhism, 2021; National Office of Buddhism, 2023) ทั้งนี้ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนานั้นประกอบด้วยภารกิจสำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการองค์กรพระพุทธศาสนา การพัฒนาศาสนบุคคล การส่งเสริมศีลธรรมแก่ประชาชน และการทำให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และการพัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานดังกล่าวจะประสบความสำเร็จได้จำเป็นต้องมีเป้าหมายร่วม มีความสามัคคี มีการพัฒนาความเชี่ยวชาญ มีทรัพยากรที่เพียงพอ และมีการติดตามตรวจสอบอย่างใกล้ชิดตามหลักธรรมาภิบาล ดังนั้น การขับเคลื่อนนโยบายด้านพระพุทธศาสนาในปัจจุบันจึงไม่อาจดำเนินการโดยคณะสงฆ์หรือหน่วยงานรัฐฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น แต่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะพุทธศาสนิกชนและสมาชิกของสังคมประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสากลว่าการ

มีส่วนร่วมของประชาชนช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ ความโปร่งใส และความชอบธรรมของการตัดสินใจภาครัฐ (OECD, 2025)

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่ากิจกรรมทางพระพุทธศาสนานั้นมีความสัมพันธ์กับระบบการปกครองและสถาบันหลักของประเทศ กล่าวคือ การที่ประชาชนเข้าวัดทำบุญ ร่วมบริจาค ร่วมสร้างวัด สร้างศาสนสถานและศาสนวัตถุ ร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนร่วมติดตามตรวจสอบการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ล้วนเป็นการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนนโยบายด้านพระพุทธศาสนาของประเทศตามรัฐธรรมนูญ 2560 ซึ่งถือเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายกว้างเช่นกัน เพราะมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการเลือกตั้งหรือการแสดงออกทางการเมืองโดยตรงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับผิดชอบต่อกิจการสาธารณะในระดับชุมชนด้วย ทั้งนี้ งานสำรวจของ Pew Research Center พบว่า ในประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา เช่น ประเทศไทย พระพุทธศาสนายังมีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ของชาติและทัศนะของประชาชนต่อกฎหมายและสังคม โดยชาวพุทธไทยจำนวนมากเห็นว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับกฎหมายของประเทศ (Pew Research Center, 2023) ขณะเดียวกัน จังหวัดชลบุรีเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และชุมชนท้องถิ่น อีกทั้งยังมีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เช่น การประชุมเตรียมการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เนื่องในเทศกาลวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา ประจำปี พ.ศ. 2567 ซึ่งมีการประสานงานร่วมกันระหว่างฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายฆราวาส หน่วยงานราชการ และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี (Chonburi Provincial Office, 2024) แต่ในทางปฏิบัติประชาชนบางส่วนอาจยังไม่เข้าใจว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการพัฒนาประเทศตามแนวนโยบายแห่งรัฐ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาเรื่อง “นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี” เพื่อศึกษาสภาพความรู้ความเข้าใจ ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนแนวทางแก้ไขในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาสภาพความรู้ความเข้าใจของการนำนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในจังหวัดชลบุรีไปสู่การปฏิบัติ

2) เพื่อวิเคราะห์นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดชลบุรี

3) เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดชลบุรี

3. ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ 4 ด้าน เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษานโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยเฉพาะมาตรา 67 ที่กำหนดให้รัฐอุปถัมภ์ คุ้มครอง ส่งเสริม และสนับสนุนพระพุทธศาสนา รวมทั้งส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกที่เกี่ยวข้อง (Royal Gazette, 2017)

3.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ประชากรเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดชลบุรี จำนวน 1,618,066 คน ตามข้อมูลทะเบียนราษฎรของกรมการปกครอง ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2566 (Bureau of Registration Administration, 2023) ประชากรเชิงคุณภาพ ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 13 รูป/คน แบ่งเป็นบรรพชิต 7 รูป และคฤหัสถ์ 6 คน ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี

3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

กำหนดพื้นที่ศึกษาในเขตจังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายของการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการศึกษาตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2568 ถึงเดือนกันยายน 2568 รวมระยะเวลา 4 เดือน

4. สมมติฐานการวิจัย

1) เพศแตกต่างกันมีผลต่อนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

2) อายุแตกต่างมีผลต่อนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

3) ระดับการศึกษาแตกต่างกันมีผลต่อนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

4) อาชีพแตกต่างกันมีผลต่อนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

5) ร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

6) ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา (คปพ.) พ.ศ. 2561 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

5. กรอบแนวคิดการวิจัย

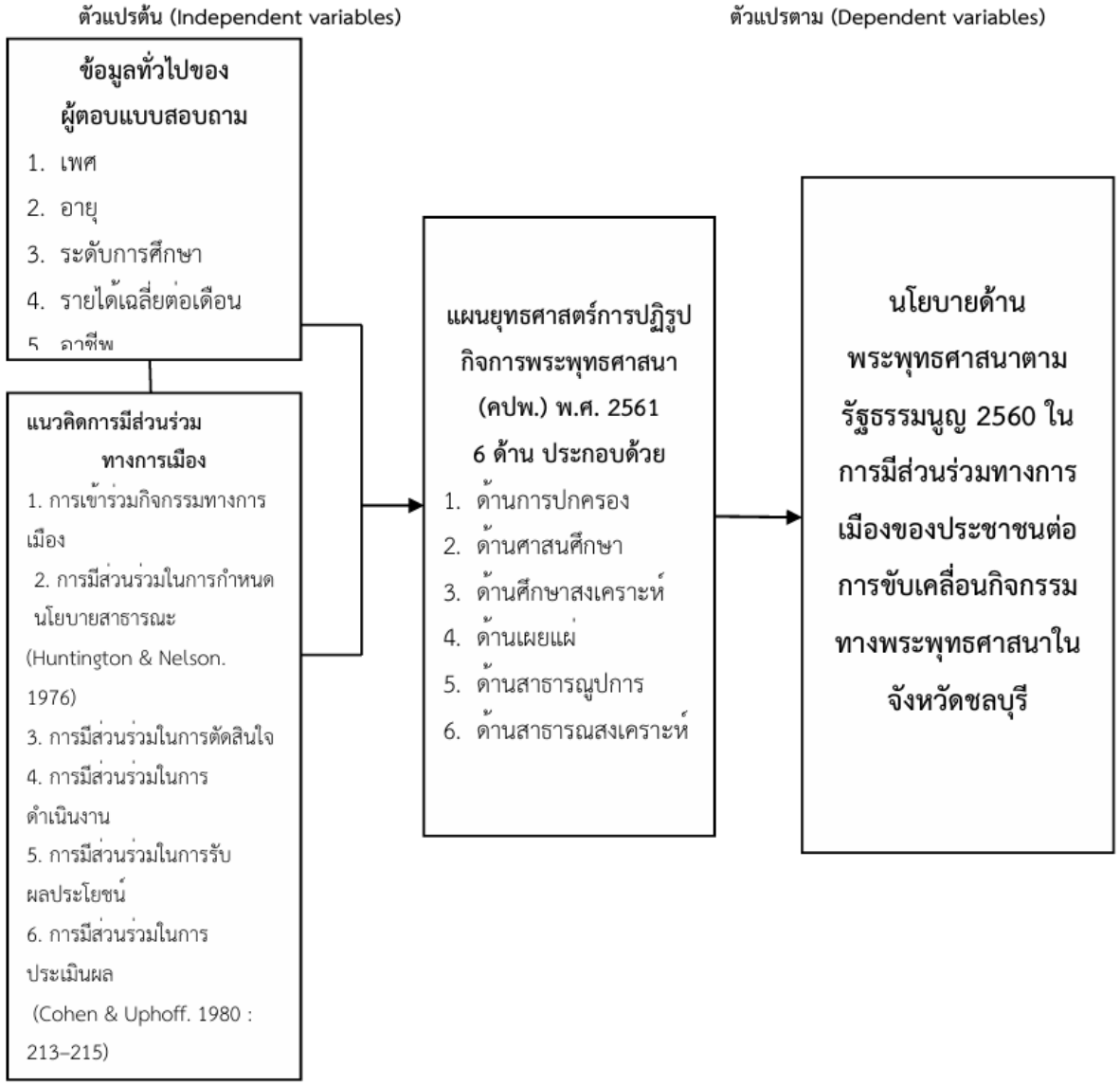

6. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดสาระสำคัญให้สอดคล้องกับประเด็นวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 5 หัวข้อ ได้แก่ นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ

2560 แนวคิดนโยบายสาธารณะ แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง แนวคิดพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

6.1 นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศที่บัญญัติเรื่องพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะมาตรา 67 ซึ่งกำหนดให้รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น อีกทั้งให้รัฐส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา รวมถึงให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกเพื่อคุ้มครองพระพุทธศาสนา (Office of the Secretariat of the House of Representatives, 2017; Royal Gazette, 2017) สาระดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 มิใช่เพียงเรื่องการอุปถัมภ์ศาสนาเท่านั้น แต่เป็นแนวนโยบายที่เชื่อมโยงรัฐ คณะสงฆ์ วัด และประชาชนเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2560–2564 ได้กำหนดภารกิจสำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง ศาสนศึกษา ศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ เพื่อสร้างความมั่นคงของพระพุทธศาสนาและส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน (Strategic Plan Coordination Committee for Buddhist Affairs Reform, 2018)

6.2 แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ

นโยบายสาธารณะเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศและแก้ไขปัญหาของสังคม Dye (1972) อธิบายว่า นโยบายสาธารณะคือสิ่งที่รัฐบาลเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำ ขณะที่ Easton (1953) เห็นว่า นโยบายสาธารณะเป็นการจัดสรรคุณค่าแก่สังคมอย่างมีอำนาจ ส่วน Anderson (1984) อธิบายว่า นโยบายสาธารณะเป็นแนวทางการดำเนินงานที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขปัญหาหรือสนองตอบต่อประเด็นที่สังคมให้ความสำคัญ ในบริบทของไทย บวรศักดิ์ อุวรรณโณ เห็นว่านโยบายสาธารณะเป็นแนวทางที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมผ่านกระบวนการทางการเมือง ส่วนสัญญา เคณาภูมิ อธิบายว่านโยบายสาธารณะเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในการกำหนดทิศทางของรัฐ (Bowornsak Uwanno, 2007; Sanya Kenaphoom, 2015) ดังนั้น นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 จึงเป็นนโยบายสาธารณะที่มุ่งส่งเสริม คุ้มครอง และสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนาให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

6.3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกลไกสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากเปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทต่อการตัดสินใจของรัฐ Huntington and Nelson (1976) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองคือกิจกรรมของประชาชนที่มุ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ส่วน Verba and Nie (1972) เห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองช่วยให้ประชาชนแสดงความต้องการและมีบทบาทต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ นอกจากนี้ Cohen and Uphoff (1980) ได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ การตัดสินใจ

การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล ซึ่งสามารถนำมาอธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้ กล่าวคือ ประชาชนสามารถร่วมเสนอความคิดเห็น ร่วมกิจกรรมของวัด สนับสนุนทรัพยากร และติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้

6.4 แนวคิดพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง

พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับการเมืองการปกครอง เพราะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับศีลธรรม คุณธรรมของผู้นำ และการปกครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน Moore (2016) อธิบายว่า แนวคิดทางการเมืองในพระพุทธศาสนาเน้นการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและการลดความทุกข์ของมนุษย์ ขณะที่ Cummiskey (2013) กล่าวถึงแนวคิดการปกครองแบบพระเจ้าอโศกที่ใช้หลักธรรมเป็นฐานในการบริหารรัฐ และ Walton (2016) เห็นว่าผู้นำควรปกครองด้วยคุณธรรมและเมตตาธรรม สำหรับนักวิชาการไทย พระมหาพุทธิพัฒน์ โชคจันทศิษย์ อธิบายว่า การปกครองโดยธรรมเป็นแนวคิดสำคัญของพระพุทธศาสนา ส่วนวรรสาร วรรธรรมโม เห็นว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทในการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Phramaha Phutthiphat Chokchanthasit, 2021; Worasarn Worathammo, 2024)

6.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องสะท้อนว่า พระพุทธศาสนาเป็นฐานทางคุณธรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง พระสุทัศน์ ยโสธโร และวันชัย ยอยรู้รอบ (2018) พบว่า หลักพรหมวิหารธรรมมีบทบาทต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในตำบลนาเกลือ จังหวัดชลบุรี พระธงชัย ธมฺมวโร (2020) พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาชุมชน พระมหาสุริยา อภิวฑฺโน (2022) พบว่า ประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับบุคลากร การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ณัฐพล หงษ์กุลเศรษฐ์ (2024) พบว่า อิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง พระสุภาจาโร หรือเอกชัย จีบสันเทียะ (2020) พบว่า การมีส่วนร่วมตามแนวพระพุทธศาสนาช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ศราวุธ แก้วหนู และมานพ เสือสูงเนิน (2025) พบว่า พุทธจิตวิทยาช่วยพัฒนาจิตใจ ความคิด และพฤติกรรมทางการเมือง วิรัตน์ ศรีอุบล และสมบัติ ขอนวงค์ (2025) พบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธช่วยให้ประชาชนตระหนักในสิทธิและหน้าที่ และชัยสุข สงกาผัน ศศิธร สงกาผัน และธีรยุทธ สิงอุดม (2025) พบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาช่วยสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองของสตรี

6.6 สรุปจากการทบทวนเอกสาร

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 เป็นนโยบายสาธารณะที่เชื่อมโยงรัฐ คณะสงฆ์ วัด และประชาชนเข้าด้วยกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้นโยบายดังกล่าวเกิดผลในระดับพื้นที่ ขณะที่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นฐานทางจิตใจและคุณธรรมที่ช่วยส่งเสริมพฤติกรรมพลเมือง การศึกษาครั้งนี้จึงใช้กรอบ

แนวคิดนโยบายสาธารณะ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง มาอธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี

7. ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแนวทางในการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งข้อมูลเชิงตัวเลขและข้อมูลเชิงลึกตามหลักการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Creswell & Plano Clark, 2018)

7.1 การศึกษาจากเอกสาร

ผู้ศึกษาได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายด้านพระพุทธศาสนา การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

7.2 การศึกษาภาคสนาม

ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่จังหวัดชลบุรี โดยการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลจากประชาชน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

7.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่จังหวัดชลบุรี จำนวน 1,618,066 คน ตามข้อมูลสถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎรของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2566 (Bureau of Registration Administration, 2023) ผู้ศึกษากำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน (Yamane, 1967) ส่วนผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ จำนวน 13 รูป/คน ประกอบด้วยบรรพชิต 7 รูป และคฤหัสถ์หรือฆราวาส 6 คน

7.4 การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ โดยเก็บข้อมูลจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชลบุรีและยินดีให้ข้อมูลจนครบ 400 คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี

8. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ประชาชนในจังหวัดชลบุรีมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 แตกต่างกัน โดยกลุ่มที่มีประสบการณ์เข้าร่วม

กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง มีระดับการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารมากกว่า มีแนวโน้มเข้าใจบทบาทของรัฐตามรัฐธรรมนูญได้ชัดเจนกว่า กลุ่มประชาชนจำนวนหนึ่งเข้าใจว่าการเข้าวัด ทำบุญ บริจาคทรัพย์ หรือร่วมงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นเพียงกิจกรรมทางศาสนาหรือประเพณี แต่ยังไม่เชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมในนโยบายสาธารณะตามรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในหลายมิติ ได้แก่ การรับรู้ข่าวสารนโยบาย การร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การสนับสนุนทรัพยากร การร่วมเสนอความคิดเห็นต่อการจัดกิจกรรมของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการร่วมติดตามความโปร่งใสของการดำเนินงาน ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน อาชีพ และความรู้ความเข้าใจที่แตกต่างกัน มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่า Sig = 0.000 จึงสรุปได้ว่าผลการทดสอบสมมติฐานเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ปัญหาและอุปสรรคสำคัญ ได้แก่ 1) ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาระของรัฐธรรมนูญมาตรา 67 และบทบาทของตนในฐานะพุทธศาสนิกชนผู้มีส่วนร่วม 2) การสื่อสารนโยบายจากหน่วยงานรัฐและวัดยังมีลักษณะเป็นทางการและเข้าใจยาก 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับเข้าร่วมกิจกรรมหรือสนับสนุนทรัพย์สิน มากกว่าการร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมตรวจสอบ 4) การประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐ คณะสงฆ์ วัด และองค์กรชุมชนยังต้องพัฒนาให้เป็นระบบ และ 5) การประเมินผลกิจกรรมทางพระพุทธศาสนายังเน้นจำนวนกิจกรรมหรือจำนวนผู้เข้าร่วม มากกว่าผลลัพธ์ด้านคุณธรรม การเรียนรู้ และความเข้มแข็งของชุมชน

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสนับสนุนข้อค้นพบเชิงปริมาณ โดยเห็นว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาจะเกิดผลมากขึ้นหากวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน หน่วยงานรัฐสนับสนุนองค์ความรู้และงบประมาณอย่างโปร่งใส คณะสงฆ์เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาและความต้องการ และประชาชนได้รับการสื่อสารให้เข้าใจว่าการร่วมกิจกรรมพระพุทธศาสนาเป็นทั้งการธำรงรักษาศาสนาและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมตามแนวนโยบายแห่งรัฐ

9. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่พบว่าประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญแตกต่างกัน สะท้อนว่าการสื่อสารนโยบายสาธารณะในระดับพื้นที่ยังเป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน แม้รัฐธรรมนูญจะกำหนดบทบาทของรัฐและพุทธศาสนิกชนไว้อย่างชัดเจน แต่หากประชาชนไม่เข้าใจสาระของกฎหมายและความหมายของการมีส่วนร่วม การนำนโยบายไปปฏิบัติย่อมจำกัดอยู่ที่หน่วยงานรัฐหรือคณะสงฆ์เป็นหลัก ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดภาครัฐเปิดที่มองว่าการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยข้อมูลที่ประชาชนเข้าถึงได้ เข้าใจได้ และนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจได้

ผลการทดสอบสมมติฐานที่พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ และความรู้ความเข้าใจมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่พฤติกรรมที่เกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมกันในทุกกลุ่ม แต่ขึ้นอยู่กับทุนทางสังคม ทุนทางความรู้ โอกาสในการเข้าถึงข้อมูล และประสบการณ์ทางศาสนาและชุมชน กลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจมากกว่าย่อมมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างรัฐธรรมนูญ นโยบายด้านพระพุทธศาสนา และกิจกรรมในพื้นที่ได้ชัดเจนกว่า จึงมีแนวโน้มเข้าร่วมในมิติที่ลึกกว่าการเข้าร่วมพิธีกรรม

ข้อค้นพบเกี่ยวกับปัญหาการมีส่วนร่วมที่ยังเน้นการเข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าการร่วมคิดและร่วมตรวจสอบ สะท้อนรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ยังอยู่ในระดับปฏิบัติตามกิจกรรมมากกว่าการเป็นเจ้าของนโยบายร่วมกัน ในบริบทจังหวัดชลบุรี แม้มีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่จัดร่วมกันระหว่างฝ่ายสงฆ์ หน่วยงานรัฐและประชาชน เช่น งานสัปดาห์ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนการพัฒนาการมีส่วนร่วมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นควรเพิ่มกลไกการประชุมรับฟังความคิดเห็น การวางแผนกิจกรรมร่วมกับชุมชน และมีการประเมินผลโดยประชาชน

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสัมพันธ์กับแนวโน้มเชิงสังคมที่พระพุทธศาสนายังคงมีบทบาทสำคัญต่ออัตลักษณ์ของชาติและความคิดทางการเมืองของประชาชนไทย ดังที่ Pew Research Center พบว่า ชาวพุทธไทยจำนวนมากเห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับความเป็นชาติและกฎหมายของประเทศ ดังนั้นการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรีจึงไม่ควรจำกัดอยู่ที่กิจกรรมพิธีกรรม แต่ควรพัฒนาเป็นพื้นที่สาธารณะเชิงคุณธรรมที่ประชาชนได้เรียนรู้ประชาธิปไตย การรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความโปร่งใส และการทำงานร่วมกัน

10. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องควรจัดทำแผนสื่อสารนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 ให้เข้าใจง่าย เหมาะสมกับประชาชนแต่ละช่วงวัยและอาชีพ โดยเฉพาะสาระของมาตรา 67 ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชน ควรจัดทำคู่มือหรือสื่อประชาสัมพันธ์ระดับจังหวัดที่อธิบายว่าการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเชื่อมโยงกับนโยบายสาธารณะ การพัฒนาชุมชน และการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างไร

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี คณะสงฆ์ วัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชนควรร่วมกันจัดตั้งกลไก “คณะทำงานขับเคลื่อนกิจกรรมพระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วม” ในระดับอำเภอหรือระดับชุมชน โดยมีหน้าที่รวบรวมปัญหา วางแผนกิจกรรม กำหนดบทบาทผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ติดตามประเมินผล และมีรายงานผล เพื่อให้การมีส่วนร่วมครอบคลุมตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ

ข้อเสนอแนะต่อวัดและคณะสงฆ์ คือ ควรพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้เชิงคุณธรรมและพลเมือง โดยเปิดพื้นที่ให้ประชาชน เยาวชน สถานศึกษา และองค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบ

กิจกรรม เช่น โครงการอบรมศีลธรรม โครงการจิตอาสาพัฒนาวัดและชุมชน กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเสวนาธรรมกับปัญหาสังคม และกิจกรรมส่งเสริมความโปร่งใสในการบริหารทรัพยากรวัด

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดอื่นเพื่อเปรียบเทียบบริบทพื้นที่ ควรพัฒนาโมเดลเชิงสถิติที่อธิบายอิทธิพลของความรู้ความเข้าใจ ทุนทางสังคม ความศรัทธา และการสื่อสารนโยบายต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และควรศึกษาบทบาทของเยาวชน สื่อดิจิทัล และเครือข่ายชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมร่วมสมัย

11. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้ คือ “CHONBURI Buddhist Participation Model” หรือ “รูปแบบชลบุรีแห่งการมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา” ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่

C – Constitutional Understanding หมายถึง ความเข้าใจรัฐธรรมนูญและบทบาทของประชาชนตามมาตรา 67

H – Holistic Buddhist Activities หมายถึง การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบองค์รวม ครอบคลุมศีลธรรม การศึกษา การเผยแผ่ สาธารณสงเคราะห์ และการพัฒนาชุมชน

O – Open Participation หมายถึง การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน และร่วมตรวจสอบ

N – Network Governance หมายถึง การบริหารกิจกรรมแบบเครือข่ายระหว่างรัฐ คณะสงฆ์ วัด ชุมชน ท้องถิ่น สถานศึกษา และภาคเอกชน

BURI – Buddhist Unity, Responsibility and Integrity หมายถึง ความสามัคคี ความรับผิดชอบ และความสุจริตในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา

รูปแบบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 จะมีประสิทธิผลได้ต้องเริ่มจากการสร้างความเข้าใจเชิงรัฐธรรมนูญแก่ประชาชน จากนั้นพัฒนากิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้ตอบโจทย์ชีวิตและปัญหาชุมชน เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานระหว่างหลายภาคส่วน และยึดหลักความรับผิดชอบ ความโปร่งใส และความสามัคคีเป็นฐานสำคัญ องค์ความรู้นี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนากิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ นโยบายสาธารณะ และความต้องการของประชาชน

12. เอกสารอ้างอิง

Anderson, J. E. (1984). Public policymaking. Holt, Rinehart and Winston.

Bowornsak Uwanno. (2007). Public law and public policy. Winyuchon.

Bureau of Registration Administration. (2023). Population statistics from civil registration. Department of Provincial Administration.

Chaisuk Songkaphan, Sasithorn Songkaphan, & Theerayut Sing-udom. (2025). Promotion of political participation according to Buddhist principles among women.

Chonburi Provincial Office. (2024, July 10). Preparation meeting for Buddhist dissemination week on Asalha Puja Day and Buddhist Lent Day 2024.

Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participation’s place in rural development: Seeking clarity through specificity. World Development, 8(3), 213–235.

Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). Designing and conducting mixed methods research (3rd ed.). SAGE Publications.

Cummiskey, D. (2013). Buddhist political theory. Philosophy East and West, 63(4), 540–555.

Dye, T. R. (1972). Understanding public policy. Prentice-Hall.

Easton, D. (1953). The political system: An inquiry into the state of political science. Knopf.

Hongsakulset, N. (2024). Integration of Buddhist principles to promote people's political participation in general elections.

Huntington, S. P., & Nelson, J. M. (1976). No easy choice: Political participation in developing countries. Harvard University Press.

Kaewnu, S., & Sueasungnoen, M. (2025). A model for developing political participation according to Buddhist psychology.

Moore, M. J. (2016). Buddhism and political theory. Oxford University Press.

National Office of Buddhism. (2020a). Authority, vision, mission and strategy.

National Office of Buddhism. (2020b). Duties and responsibilities of the National Office of Buddhism.

National Office of Buddhism. (2021). The 20-year strategic plan of the National Office of Buddhism, Phase 1 (2017–2021).

National Office of Buddhism. (2023). Five-year government action plan (2023–2027) of the National Office of Buddhism.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2018). National strategy (2018–2037). Royal Gazette.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2025). Open government and citizen participation.

Pew Research Center. (2023a). Buddhism, Islam and religious pluralism in South and Southeast Asia.

Pew Research Center. (2023b). Religion and politics in South and Southeast Asia.

Phramaha Phutthiphat Chokchanthasit. (2021). Buddhist political thought and governance by Dhamma.

Phramaha Suriya Abhivaddhano. (2022). Effectiveness of Buddhist propagation management in Sangha Region 11.

Phrasuphajaro (Ekkachai Jeebsantiah). (2020). Buddhist participation of people in the operation of community organization councils.

Phrasuthat Yasotharo, & Wanchai Yoyrurop. (2018). Political participation according to Buddhist principles of people in Na Kluea Subdistrict, Bang Lamung District, Chonburi Province.

Phrathongchai Dhammavaro. (2020). Driving Buddhist affairs reform in propagation by monks in Chai Nat Province.

Royal Gazette. (2017). Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560 (2017).

Royal Gazette. (2018). Sangha Act (No. 4), B.E. 2561 (2018).

Sanya Kenaphoom. (2015). Public policy: Concepts and analysis.

Sriubon, W., & Khonwong, S. (2025). Buddhist participatory political culture of people in local elections.

Strategic Plan Coordination Committee for Buddhist Affairs Reform. (2018). Strategic plan for Buddhist affairs reform B.E. 2560–2564. National Office of Buddhism.

Verba, S., & Nie, N. H. (1972). Participation in America: Political democracy and social equality. Harper & Row.

Walton, M. J. (2016). Buddhism, politics and political thought in Myanmar. Cambridge University Press.

World Values Survey Association. (2022). World Values Survey Wave 7 (2017–2022) documentation.

Worasarn Worathammo. (2024). Buddhism and political legitimacy in Southeast Asian societies.

Yamane, T. (1967). Statistics: An introductory analysis (2nd ed.). Harper & Row.

2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา

A Learning Management Model for Artificial Intelligence Education for Secondary School Students

โยธี จันตะนี

สาขาการจัดการนวัตกรรม สำนักปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเชิงเอกสารนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา วิเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมความรู้ ทักษะการใช้เทคโนโลยี จริยธรรมดิจิทัล และความสามารถในการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในสถานการณ์จริง ตลอดจนสังเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์ที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา การวิจัยนี้ดำเนินการด้วยวิธีวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาและสังเคราะห์ข้อมูลจากรายงานเชิงนโยบาย กรอบสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ เอกสารจากองค์กรระหว่างประเทศ และบทความวิชาการที่เผยแพร่ระหว่างปี ค.ศ. 2021–2026 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงธีม เพื่อจัดกลุ่มประเด็นสำคัญเกี่ยวกับเป้าหมายการเรียนรู้ เนื้อหา วิธีการจัดการเรียนรู้ บทบาทของครู เครื่องมือสนับสนุน และแนวทางการประเมินผลการเรียนรู้

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาควรมีลักษณะบูรณาการ ครอบคลุมความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับแนวคิดของปัญญาประดิษฐ์ ข้อมูลและอคติของข้อมูล หลักการเรียนรู้ของเครื่อง การใช้เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์อย่างสร้างสรรค์ การประเมินความถูกต้องและข้อจำกัดของผลลัพธ์ ตลอดจนจริยธรรมและผลกระทบทางสังคมของเทคโนโลยี ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนรู้ AI-CARE Model ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างความตระหนักรู้ การสืบเสาะความรู้ การร่วมสร้างสรรค์ผลงาน ความรับผิดชอบต่อการใช้เทคโนโลยี การสะท้อนคิด และการประเมินพร้อมต่อยอดการเรียนรู้ รูปแบบดังกล่าวเน้นการเรียนรู้เชิงรุก การเรียนรู้แบบโครงงาน การใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีวิจารณญาณ และการประเมินผลแบบหลายมิติ จึงสามารถใช้เป็นกรอบในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ของนักเรียนมัธยมศึกษาได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์; การจัดการเรียนรู้; นักเรียนมัธยมศึกษา

Abstract

This documentary research article aimed to examine the essential components of artificial intelligence learning for secondary school students, analyze learning management approaches that promote knowledge, technological skills, digital ethics, and the ability to apply artificial intelligence in real-life contexts, and synthesize an appropriate instructional model for artificial intelligence education within school settings. The study employed documentary research methodology by reviewing and synthesizing data from policy reports, artificial intelligence competency frameworks, documents published by international organizations, and academic literature published between 2021 and 2026. The data were analyzed through content analysis and thematic synthesis in order to identify major themes related to learning objectives, instructional content, learning management approaches, teachers' roles, supporting tools, and assessment practices.

The findings revealed that learning management for artificial intelligence education among secondary school students should be integrative in nature. It should cover fundamental understanding of artificial intelligence concepts, data and data bias, principles of machine learning, creative use of artificial intelligence tools, evaluation of the accuracy and limitations of AI-generated outputs, and ethical as well as social implications of technology. Based on the synthesis, the study proposed the AI-CARE Model, consisting of six stages: Awareness, Inquiry, Co-creation, Accountability, Reflection, and Evaluation and Extension. This model emphasizes active learning, project-based learning, critical and responsible use of artificial intelligence, and multidimensional assessment. Therefore, the AI-CARE Model can serve as a practical framework for designing learning units that develop artificial intelligence competencies among secondary school students in a systematic and contextually appropriate manner.

Keywords: Artificial intelligence; Learning management; Secondary students

1. ความนำ

ปัญญาประดิษฐ์หรือ Artificial Intelligence: AI กลายเป็นเทคโนโลยีสำคัญที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจ การทำงาน การเรียนรู้ และการดำรงชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 อย่างกว้างขวาง รายงาน Future of Jobs Report 2025 ระบุว่าแนวโน้มเทคโนโลยีและ AI กำลังเปลี่ยนแปลงตลาดแรงงานในหลายกลุ่มอุตสาหกรรมทั่วโลก ขณะที่ OECD เสนอให้ประเทศต่าง ๆ ประเมินสมรรถนะของ AI เทียบกับทักษะ

มนุษย์เพื่อเตรียมนโยบายด้านการศึกษาและกำลังคนในอนาคต (OECD, 2023; World Economic Forum, 2025) สำหรับประเทศไทย แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติ พ.ศ. 2565–2570 กำหนดให้ “การศึกษา” เป็นหนึ่งในสาขาเป้าหมาย และมุ่งพัฒนากำลังคนด้าน AI มากกว่า 30,000 คนภายใน 6 ปี รวมถึงการปรับปรุงการศึกษาและการสร้างองค์ความรู้ด้าน AI (Thailand National AI Committee, 2022)

ในระดับการศึกษา AI ไม่ได้เป็นเพียงเนื้อหาทางเทคนิคสำหรับผู้เรียนสายวิทยาการคอมพิวเตอร์เท่านั้น แต่เป็นความรู้พื้นฐานที่นักเรียนทุกคนควรเข้าใจเพื่อใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน มีวิจารณญาณ และรับผิดชอบ UNESCO เสนอกรอบสมรรถนะ AI สำหรับผู้เรียนที่ประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ กรอบคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จริยธรรมของ AI เทคนิคและการประยุกต์ใช้ AI และการออกแบบระบบ AI โดยมีระดับพัฒนาการจาก “เข้าใจ–ประยุกต์ใช้–สร้างสรรค์” (Miao, Shiohira, & Lao, 2024) ขณะเดียวกัน กรอบสมรรถนะ AI สำหรับครูของ UNESCO เน้นบทบาทครูในการใช้ AI เชิงวิชาชีพ การสอนด้วย AI อย่างมีจริยธรรม และการกำกับดูแลความสัมพันธ์ระหว่างครู–AI–ผู้เรียน (Miao & Cukurova, 2024)

งานวิจัยช่วงหลังปี 2021 ชี้ว่า การรู้เท่าทัน AI หรือ AI literacy ประกอบด้วยการรู้และเข้าใจ AI การใช้และประยุกต์ใช้ AI การประเมินและสร้างสรรค์ด้วย AI และการตระหนักประเด็นจริยธรรม (Ng, Leung, Chu, & Qiao, 2021) การจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาจึงควรผสานความรู้เชิงแนวคิด เช่น ข้อมูล อัลกอริทึม การเรียนรู้ของเครื่อง และข้อจำกัดของ AI เข้ากับกิจกรรมลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้แบบโครงงาน การอภิปรายเชิงจริยธรรม และการประเมินผลจากชิ้นงานจริง (Lee & Kwon, 2024; Yim & Su, 2025)

อย่างไรก็ตาม ช่องว่างสำคัญคือโรงเรียนจำนวนมากยังไม่มีรูปแบบการจัดการเรียนรู้ AI ที่เชื่อมโยงหลักสูตร สมรรถนะผู้เรียน จริยธรรม การใช้เครื่องมือจริง และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ รายงาน AI Index 2025 พบว่า แม้ครูวิทยาการคอมพิวเตอร์จำนวนมากเห็นว่า AI ควรเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้พื้นฐาน แต่ยังมีครูไม่ถึงครึ่งที่รู้สึกว่าตนเองพร้อมสอน AI ได้อย่างมั่นใจ (Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence, 2025) ด้วยเหตุนี้ บทความวิจัยเชิงเอกสารนี้จึงมุ่งสังเคราะห์ “รูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา” ที่เหมาะสมกับบริบทโรงเรียน โดยคำนึงถึงความรู้เชิงเทคนิค จริยธรรม การประยุกต์ใช้จริง บทบาทครู และการประเมินผลเชิงสมรรถนะ

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์ที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา

2) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้ AI ที่ส่งเสริมความรู้ ทักษะ จริยธรรม และการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

3) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาที่สามารถประยุกต์ใช้ในบริบทโรงเรียนไทย

3. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหาครอบคลุม 5 ประเด็น ได้แก่ 1) แนวคิดการรู้เท่าทัน AI 2) สมรรถนะ AI สำหรับนักเรียนและครู 3) หลักสูตรและเนื้อหา AI ระดับมัธยมศึกษา 4) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน การลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้แบบสืบเสาะ การเรียนรู้ร่วมกับเครื่องมือ AI และการอภิปรายเชิงจริยธรรม และ 5) แนวทางการประเมินผลการเรียนรู้ AI

ขอบเขตด้านเอกสารใช้แหล่งข้อมูลระหว่างปี 2021–2026 เป็นหลัก ได้แก่ รายงานจากองค์กรระหว่างประเทศ หน่วยงานภาครัฐ รายงานเชิงนโยบาย และบทความวิชาการที่เข้าถึงและตรวจสอบได้จากฐานข้อมูลหรือแหล่งเผยแพร่ที่น่าเชื่อถือ เช่น UNESCO, OECD, European Commission, U.S. Department of Education, Stanford HAI, World Economic Forum, ERIC, SpringerLink, ScienceDirect, Frontiers, Taylor & Francis และเอกสารนโยบายของประเทศไทย

ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายของการสังเคราะห์คือ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย หรือช่วงอายุประมาณ 12–18 ปี โดยมุ่งสังเคราะห์รูปแบบที่สามารถปรับใช้ได้กับรายวิชาวิทยาการคำนวณ เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา ภาษา หรือรายวิชาบูรณาการ

4. สมมติฐานการวิจัย

1) การจัดการเรียนรู้ AI ที่ผสานความรู้เชิงแนวคิด การลงมือปฏิบัติ และการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง จะช่วยส่งเสริมการรู้เท่าทัน AI ของนักเรียนมัธยมศึกษาได้ดีกว่าการสอนแบบบรรยายเนื้อหาเพียงอย่างเดียว

2) การบูรณาการประเด็นจริยธรรม ความเป็นส่วนตัว อคติของข้อมูล และผลกระทบทางสังคมเข้ากับการเรียนรู้ AI จะช่วยพัฒนาวิจารณญาณและความรับผิดชอบของผู้เรียนต่อการใช้ AI

3) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีครูเป็นผู้ออกแบบ กำกับ และสะท้อนผลร่วมกับผู้เรียน โดยใช้ AI เป็นเครื่องมือสนับสนุน ไม่ใช่ผู้แทนครู จะเหมาะสมกับการเรียนรู้ AI ในระดับมัธยมศึกษา

5. กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดของบทความนี้สังเคราะห์จากแนวคิด AI literacy สมรรถนะ AI ของผู้เรียนและครู การเรียนรู้เชิงรุก และจริยธรรม AI โดยกำหนดความสัมพันธ์ดังนี้

ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ นโยบายและหลักสูตร ความพร้อมของครู ความพร้อมของผู้เรียน เครื่องมือ AI สื่อการเรียนรู้ และบริบทโรงเรียน

กระบวนการจัดการเรียนรู้ ใช้รูปแบบ AI-CARE Model ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่

A: Awareness การสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับ AI ในชีวิตจริง

I: Inquiry การสืบเสาะหลักการทำงานของ AI ข้อมูล อัลกอริทึม และการเรียนรู้ของเครื่อง

C: Co-creation การลงมือสร้าง ทดลอง หรือออกแบบชิ้นงานร่วมกับเครื่องมือ AI

A: Accountability การพิจารณาความรับผิดชอบ จริยธรรม ความเป็นส่วนตัว อคติ และผลกระทบ

R: Reflection การสะท้อนคิด ประเมินผลลัพธ์ของ AI และกำกับการใช้ AI อย่างมีวิจารณญาณ

E: Evaluation and Extension การประเมินสมรรถนะและต่อยอดสู่ปัญหาในชีวิตจริงหรือชุมชน

ผลลัพธ์ที่คาดหวัง ได้แก่ ความเข้าใจแนวคิด AI ทักษะการใช้และประเมินเครื่องมือ AI ความสามารถในการออกแบบหรือประยุกต์ใช้ AI เบื้องต้น การคิดเชิงวิพากษ์ จริยธรรมดิจิทัล และความพร้อมต่อการเรียนรู้และอาชีพในอนาคต

6. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 แนวคิดการรู้เท่าทันปัญญาประดิษฐ์

การรู้เท่าทัน AI หมายถึงความสามารถของผู้เรียนในการเข้าใจหลักการพื้นฐานของ AI ใช้ AI เพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์งาน ประเมินผลลัพธ์ของ AI และตระหนักถึงผลกระทบทางจริยธรรม สังคม และกฎหมาย งานของ Ng et al. (2021) เสนอว่า AI literacy มี 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การรู้และเข้าใจ การใช้และประยุกต์ใช้ การประเมินและสร้างสรรค์ และประเด็นจริยธรรม แนวคิดนี้สอดคล้องกับ UNESCO ที่เสนอให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งกรอบคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จริยธรรม ความเข้าใจเทคนิค และการออกแบบระบบ AI (Miao et al., 2024)

ในระดับสากล การรู้เท่าทัน AI ถูกเชื่อมโยงกับสมรรถนะดิจิทัลยุคใหม่ European Commission ได้ปรับกรอบ DigComp 3.0 ให้รวมความสามารถเกี่ยวกับเทคโนโลยีดิจิทัลเกิดใหม่และ AI โดยบูรณาการทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการค้นหา ประเมิน จัดการ ใช้ และสร้างเนื้อหาดิจิทัลอย่างรับผิดชอบ (European Commission, 2026) ในบริบทไทย ETDA เสนอแนวคิด AI literacy ผ่านกรอบ 6E ได้แก่ Essentials, Engineering, Enabling, Evaluation, Effects และ Ethics ซึ่งสะท้อนว่าการเรียนรู้ AI ควรครอบคลุมทั้งพื้นฐานทางเทคนิค การใช้เครื่องมือ การประเมินผล และจริยธรรม (Taecharungroj & Karnchanapoo, 2023)

6.2 หลักสูตรและสมรรถนะ AI สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา

UNESCO วิเคราะห์หลักสูตร AI ระดับ K–12 ของหลายประเทศและพบว่าการพัฒนาหลักสูตร AI ระดับโรงเรียนยังมีไม่มากเมื่อเทียบกับความจำเป็นในอนาคต โดยมีเพียงบางประเทศที่มีหลักสูตร AI ที่รัฐบาลรับรองหรืออยู่ระหว่างพัฒนา (Miao & Shiohira, 2022) กรอบสมรรถนะ AI สำหรับนักเรียนของ UNESCO จึงมีบทบาทสำคัญในการชี้ว่าการเรียน AI ไม่ควรจำกัดเพียงการเขียนโปรแกรม แต่ต้องรวมการเข้าใจธรรมชาติของ AI การใช้ AI อย่างมีจริยธรรม และการออกแบบระบบที่คำนึงถึงมนุษย์ (Miao et al., 2024)

AI4K12 เสนอ “แนวคิดใหญ่ 5 ประการ” สำหรับการเรียน AI ได้แก่ การรับรู้ของเครื่อง การแทนความรู้และการให้เหตุผล การเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์อย่างเป็นธรรมชาติ และผลกระทบต่อสังคม ซึ่งสามารถใช้เป็นแกนกลางในการออกแบบเนื้อหา AI สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาได้ (AI4K12 Initiative, n.d.; Touretzky et al., 2022) งานของ CSTA และ AI4K12 ยังสะท้อนว่าวิชาการคอมพิวเตอร์ในระดับ K–12 กำลังขยายความหมายไปสู่การเรียนรู้ AI ในฐานะความรู้พื้นฐานสำหรับผู้เรียนทุกคน ไม่ใช่เฉพาะผู้เรียนสายเทคโนโลยีเท่านั้น

6.3 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ AI

งานทบทวนวรรณกรรมของ Lee and Kwon (2024) ซึ่งศึกษาบทความเกี่ยวกับ AI education ในระดับ K–12 ระหว่างปี 2018–2023 พบว่า หัวข้อที่ใช้สอนมักครอบคลุมพื้นฐาน AI ประเภทของ AI การประยุกต์ใช้ และจริยธรรม ส่วนกลยุทธ์การสอนที่พบบ่อยคือการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติและการเรียนรู้แบบโครงงาน ซึ่งช่วยส่งเสริม AI literacy การแก้ปัญหา การสะท้อนเชิงจริยธรรม แรงจูงใจ และทัศนคติเชิงบวกต่ออาชีพในอนาคต

Yim and Su (2025) สังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับเครื่องมือ AI สำหรับ K–12 จำนวน 46 เรื่อง และพบว่าเครื่องมือที่ใช้บ่อย ได้แก่ Teachable Machine, LearningML และ Machine Learning for Kids โดยมีแนวทางการสอนที่หลากหลาย เช่น project-based learning, human-computer collaborative learning, game-based learning และแนวทางคอนสตรัคติวิสต์ ผลลัพธ์การเรียนรู้ครอบคลุมทั้งความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม ความพึงพอใจ และทักษะอ่อน (Yim & Su, 2025) สอดคล้องกับ Casal-Otero et al. (2023) และ Yue, Jong, and Dai (2022) ที่ชี้ว่าการสอน AI ระดับ K–12 ควรออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนสร้างความหมายด้วยตนเองผ่านการทดลอง การแก้ปัญหา และการอภิปรายผล

6.4 บทบาทของครูและการกำกับการใช้ AI

ครูเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการเรียนรู้ AI เพราะต้องออกแบบกิจกรรม เลือกเครื่องมือ กำกับความปลอดภัยของข้อมูล และช่วยผู้เรียนตีความข้อจำกัดของ AI รายงานของ U.S. Department of Education เน้นหลักการ “human in the loop” หรือการให้มนุษย์ยังคงมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจทางการศึกษา พร้อมระบุว่านักเรียนสามารถเรียนรู้ AI ได้ตั้งแต่ระดับประถม มัธยมต้น และมัธยมปลายผ่านการออกแบบผลิตภัณฑ์ การจำลอง และการอภิปรายจริยธรรม (U.S. Department of Education, 2023)

UNESCO ยังเสนอว่าครูควรมีสมรรถนะ AI ทั้งด้านกรอบคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จริยธรรม พื้นฐานและการประยุกต์ใช้ AI การสอนด้วย AI และการใช้ AI เพื่อพัฒนาวิชาชีพ (Miao & Cukurova, 2024)

6.5 จริยธรรม AI และ AI เชิงกำเนิด

การเรียน AI ระดับมัธยมศึกษาต้องให้ความสำคัญกับจริยธรรมอย่างจริงจัง เนื่องจาก AI อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านความเป็นส่วนตัว อคติของข้อมูล ความไม่โปร่งใส การพึ่งพาเทคโนโลยีเกินควร และการใช้ข้อมูลหรือผลงานโดยไม่เหมาะสม UNESCO ได้ออกแนวทางเกี่ยวกับ generative AI ในการศึกษาและการวิจัย โดยเน้นการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล การใช้งานที่เหมาะสมกับวัย การออกแบบการเรียนรู้เชิงมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และการพัฒนานโยบายระยะยาว (Miao & Holmes, 2023) European Commission (2022) เสนอแนวทางจริยธรรมเพื่อช่วยครูเข้าใจศักยภาพและความเสี่ยงของ AI และข้อมูลในการเรียนการสอนอย่างมีวิจารณญาณ

งานของ Zhang et al. (2023) ที่พัฒนาหลักสูตร AI สำหรับนักเรียนมัธยมต้นแสดงให้เห็นว่าการสอน AI ควรบูรณาการ 3 มิติ ได้แก่ แนวคิดและกระบวนการทางเทคนิค ผลกระทบเชิงจริยธรรมและสังคม และอนาคตของอาชีพ โดยผู้เรียนสามารถพัฒนาแนวคิดเรื่องอคติของ AI และแนวทางลดผลกระทบได้ งานของ Stump et al. (2025) ยังสนับสนุนว่าหลักสูตร AI แบบโครงงานที่ผสานจริยธรรมช่วยให้นักเรียนพิจารณาผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประโยชน์ และความเสี่ยงของ AI ได้ลึกซึ้งขึ้น (Stump et al., 2025)

6.6 การประเมินผลการเรียนรู้ AI

การประเมินผล AI literacy ไม่ควรจำกัดอยู่ที่แบบทดสอบความจำ แต่ควรครอบคลุมความเข้าใจเชิงแนวคิด การใช้เครื่องมือ การวิเคราะห์ข้อจำกัด การสร้างชิ้นงาน การให้เหตุผลเชิงจริยธรรม และการสะท้อนคิด งานทบทวนของ Ng et al. (2024) พบว่าการศึกษา AI ในระดับมัธยมควรพิจารณาทั้งวิธีสอน เครื่องมือ เนื้อหา และการประเมินผลอย่างสัมพันธ์กัน ขณะที่ Alfarwan (2025) ชี้ว่างานวิจัยเกี่ยวกับ generative AI ใน K–12 ยังต้องการหลักฐานเชิงประจักษ์จากห้องเรียนจริง รวมถึงนโยบายและการสนับสนุนครูอย่างเป็นระบบ

7. ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร โดยดำเนินการ 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดประเด็นวิจัยและคำค้น ได้แก่ “AI literacy”, “K-12 AI education”, “secondary school artificial intelligence education”, “AI curriculum”, “generative AI in education”, “AI ethics education”, “project-based learning AI”, “AI learning tools”, “ปัญญาประดิษฐ์ในการศึกษา”, และ “การรู้เท่าทันปัญญาประดิษฐ์”

ขั้นที่ 2 กำหนดแหล่งข้อมูล ได้แก่ ฐานข้อมูลวิชาการ แหล่งเผยแพร่บทความ และหน่วยงานนโยบาย เช่น ERIC, SpringerLink, Taylor & Francis Online, ScienceDirect, Frontiers, MDPI, UNESCO, OECD, European Commission, U.S. Department of Education, Stanford HAI, World Economic Forum, ETDA และเอกสารนโยบายของประเทศไทย

ขั้นที่ 3 กำหนดเกณฑ์คัดเข้า ได้แก่ เอกสารที่เผยแพร่ระหว่างปี 2021–2026 มีเนื้อหาเกี่ยวกับ AI literacy, AI education, K–12, secondary education, AI curriculum, AI ethics, generative AI หรือการจัดการเรียนรู้ AI และเป็นแหล่งข้อมูลที่ตรวจสอบได้จากเว็บไซต์หรือฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือ

ขั้นที่ 4 กำหนดเกณฑ์คัดออก ได้แก่ เอกสารที่ไม่มีแหล่งที่มาแน่ชัด บทความความคิดเห็นที่ไม่มีหลักฐานสนับสนุน เอกสารที่เน้นระดับอุดมศึกษาโดยไม่สามารถเชื่อมโยงกับระดับมัธยมศึกษาได้ และเอกสารที่อยู่นอกช่วงเวลาที่กำหนด เว้นแต่เป็นแหล่งแนวคิดพื้นฐานที่จำเป็น

ขั้นที่ 5 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงธีม แบ่งรหัสข้อมูลเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ สมรรถนะผู้เรียน เนื้อหา AI วิธีจัดการเรียนรู้ เครื่องมือและสื่อ บทบาทครูและจริยธรรม และการประเมินผล จากนั้นสังเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ AI-CARE Model

8. ผลการวิจัย

ผลการสังเคราะห์เอกสารพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาควรประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก

องค์ประกอบที่ 1 เป้าหมายการเรียนรู้ AI ต้องครอบคลุมทั้งความเข้าใจ ความสามารถในการใช้ การประเมินผลลัพธ์ การสร้างสรรค์ และจริยธรรม ผู้เรียนควรเข้าใจว่า AI ทำงานจากข้อมูล แบบจำลอง และอัลกอริทึม ไม่ใช่ระบบที่คิดได้เหมือนมนุษย์ทุกประการ

องค์ประกอบที่ 2 เนื้อหาการเรียนรู้ควรประกอบด้วย 6 หมวด ได้แก่ ความหมายและตัวอย่าง AI ในชีวิตประจำวัน ข้อมูลและอคติของข้อมูล การเรียนรู้ของเครื่อง การใช้ AI เชิงสร้างสรรค์ การประเมินผลลัพธ์ของ AI และจริยธรรม/ผลกระทบต่อสังคม

องค์ประกอบที่ 3 วิธีจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมควรเป็นการเรียนรู้เชิงรุก ได้แก่ การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้แบบสืบเสาะ การทดลองใช้เครื่องมือ AI การเรียนรู้แบบไม่ใช้คอมพิวเตอร์ในบางกิจกรรม การอภิปรายกรณีศึกษา และการสะท้อนคิดหลังใช้ AI

องค์ประกอบที่ 4 บทบาทครูควรเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดเนื้อหาเป็นผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ ผู้กำกับการใช้ AI อย่างปลอดภัย ผู้ตั้งคำถามเชิงจริยธรรม และผู้ช่วยให้นักเรียนตีความผลลัพธ์ของ AI อย่างมีเหตุผล

องค์ประกอบที่ 5 การประเมินผลควรใช้หลายวิธีร่วมกัน ได้แก่ แบบทดสอบความเข้าใจเบื้องต้น ภาระงานปฏิบัติ โครงงาน แฟ้มสะสมงาน รูบริกการประเมินจริยธรรม การสะท้อนคิด และการนำเสนอผลงาน

จากองค์ประกอบดังกล่าว บทความนี้สังเคราะห์รูปแบบ AI-CARE Model ดังนี้

ขั้นตอน	ความหมาย	ตัวอย่างกิจกรรม
A: Awareness	ตระหนักรู้ว่า AI อยู่ในชีวิตประจำวัน	วิเคราะห์ AI ในแอป กล้อง แชตบอต ระบบแนะนำ
I: Inquiry	สืบเสาะว่า AI ทำงานอย่างไร	ทดลองจำแนกภาพ สำรวจข้อมูลและอคติ
C: Co-creation	สร้างสรรค์งานหรือโครงงานร่วมกับ AI	สร้างต้นแบบแชตบอต สื่อการเรียนรู้ หรือระบบจำแนกข้อมูลง่าย ๆ
A: Accountability	พิจารณาความรับผิดชอบและจริยธรรม	วิเคราะห์กรณีอคติ ความเป็นส่วนตัว ลิขสิทธิ์และข้อมูลเท็จ
R: Reflection	สะท้อนคิดและประเมินผลลัพธ์ AI	เขียนบันทึกสะท้อนคิด เปรียบเทียบคำตอบ AI กับแหล่งข้อมูลจริง
E: Evaluation and Extension	ประเมินและต่อยอดสู่ปัญหาจริง	นำเสนอผลงานด้วยรูบริกและเสนอแนวทางใช้ AI ในชุมชน/โรงเรียน

9. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยประการแรกชี้ว่า การเรียนรู้ AI สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาไม่ควรมุ่งสอนเฉพาะการเขียนโค้ดหรือการใช้เครื่องมือสำเร็จรูป แต่ควรมุ่งพัฒนา AI literacy แบบองค์รวม ซึ่งสอดคล้องกับ Ng et al. (2021) ที่เสนอองค์ประกอบการรู้เท่าทัน AI ทั้งด้านความรู้ การใช้ การประเมิน/สร้างสรรค์ และจริยธรรม และสอดคล้องกับ UNESCO ที่เสนอสมรรถนะ AI สำหรับนักเรียนในมิติมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จริยธรรม เทคนิค และการออกแบบระบบ (Miao et al., 2024)

ผลการวิจัยประการที่สองพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมคือการเรียนรู้เชิงรุกและการเรียนรู้แบบโครงงาน เพราะช่วยให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด AI กับการแก้ปัญหาจริง สอดคล้องกับ Lee and Kwon (2024) ที่พบว่าการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติและโครงงานเป็นแนวทางที่ใช้บ่อยใน K–12 AI education และส่งเสริมทั้งความรู้ ทักษะ แรงจูงใจ และการสะท้อนเชิงจริยธรรม นอกจากนี้ Yim and Su (2025) ยังพบว่าเครื่องมืออย่าง Teachable Machine, LearningML และ Machine Learning for Kids ช่วยให้ผู้เรียนทดลองหลักการ AI ได้ในระดับที่เหมาะสมกับวัย

ผลการวิจัยประการที่สามเน้นว่า จริยธรรมต้องเป็นแกนร่วมของการเรียน AI ไม่ใช่หัวข้อเสริมท้ายบทเรียน เนื่องจากนักเรียนมัธยมศึกษาอยู่ในวัยที่ใช้สื่อดิจิทัลและ generative AI มากขึ้น การสอนจึงควรให้ผู้เรียนวิเคราะห์อคติของข้อมูล ความน่าเชื่อถือของผลลัพธ์ ความเป็นส่วนตัว ลิขสิทธิ์ และผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แนวคิดนี้สอดคล้องกับ UNESCO Guidance for Generative AI, European Commission Ethics Guidelines, Zhang et al. (2023) และ Stump et al. (2025) ซึ่งต่างเน้นการเรียนรู้ AI อย่างมีจริยธรรมและยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

ผลการวิจัยประการที่สี่ชี้ว่าครูต้องมีบทบาทสำคัญในการกำกับการใช้ AI โดยเฉพาะการออกแบบกิจกรรม การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การดูแลความปลอดภัย และการชวนผู้เรียนสะท้อนคิด หลักการนี้สอดคล้องกับ U.S. Department of Education ที่เสนอให้มนุษย์ยังคงอยู่ในกระบวนการตัดสินใจทางการศึกษา และสอดคล้องกับกรอบสมรรถนะครูด้าน AI ของ UNESCO ที่เน้นการพัฒนาความรู้ ทักษะ และค่านิยมของครูในการใช้ AI เพื่อการเรียนรู้ (U.S. Department of Education, 2023; Miao & Cukurova, 2024)

10. ข้อเสนอแนะ

1) ด้านนโยบายการศึกษา: หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการศึกษาควรกำหนดกรอบสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาให้ชัดเจน โดยเชื่อมโยงกับหลักสูตรแกนกลาง การเรียนรู้วิทยาการคำนวณ สมรรถนะดิจิทัล และจริยธรรมดิจิทัล เพื่อให้สถานศึกษามีแนวทางเดียวกันในการพัฒนาผู้เรียน ตัวอย่างเช่น กระทรวงศึกษาธิการอาจกำหนดสมรรถนะขั้นต่ำว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นควรเข้าใจความหมายของ AI การใช้ AI ในชีวิตประจำวัน และข้อควรระวังในการใช้ข้อมูล ส่วนมัธยมศึกษาตอนปลายควรสามารถวิเคราะห์ผลลัพธ์จาก AI ประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล และออกแบบโครงงานที่ใช้ AI แก้ปัญหาอย่างง่ายได้

2) ด้านครูผู้สอน: ครูควรได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่องทั้งด้านความรู้เรื่อง AI literacy การใช้ generative AI อย่างปลอดภัย การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก และการประเมินผลเชิงสมรรถนะ เพราะครูเป็นผู้กำหนดคุณภาพของประสบการณ์การเรียนรู้ในห้องเรียน ตัวอย่างเช่น โรงเรียนหรือเขตพื้นที่การศึกษาอาจจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้ครูทดลองใช้เครื่องมือ AI เช่น ChatGPT, Teachable Machine หรือเครื่องมือสร้างภาพและข้อความ พร้อมฝึกออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนตั้งคำถาม ตรวจสอบคำตอบของ AI และสะท้อนผลการเรียนรู้

3) ด้านการบริหารจัดการของโรงเรียน: โรงเรียนควรจัดทำแนวปฏิบัติการใช้ AI ที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคล ความเท่าเทียมในการเข้าถึงเครื่องมือ และการป้องกันไม่ให้นักเรียนใช้ AI แทนกระบวนการคิดของตนเอง ตัวอย่างเช่น โรงเรียนอาจกำหนดแนวทางว่า

นักเรียนสามารถใช้ AI เพื่อค้นแนวคิด ตั้งคำถาม ตรวจภาษา หรือช่วยวางโครงงานได้ แต่ต้องระบุวิธีใช้ AI ในรายงาน และต้องมีการอ้างอิง ตรวจสอบข้อมูล และสะท้อนความคิดเห็นของตนเองประกอบเสมอ

4) ด้านการจัดการเรียนรู้: ครูควรนำรูปแบบ AI-CARE Model ไปใช้เป็นกรอบในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเริ่มจากปัญหาใกล้ตัวของนักเรียน แล้วให้นักเรียนสืบค้น ทดลองใช้ AI วิเคราะห์ข้อจำกัด สร้างชิ้นงาน และสะท้อนผลการเรียนรู้ ตัวอย่างเช่น ในหัวข้อ “AI กับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน” ครูอาจให้นักเรียนใช้ AI ช่วยวิเคราะห์ปัญหาขยะในโรงเรียน ออกแบบแนวทางลดขยะ สร้างสื่อรณรงค์ และอภิปรายว่าข้อมูลที่ AI เสนอมีความถูกต้อง ครบถ้วน หรือมีข้อจำกัดอย่างไร

5) สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป: ควรมีการนำรูปแบบ AI-CARE Model ไปทดลองใช้ในห้องเรียนจริง เพื่อประเมินประสิทธิผลของรูปแบบดังกล่าวในด้านความรู้ ทักษะ จริยธรรม ทัศนคติ และความสามารถในการนำความรู้ไปแก้ปัญหา ตัวอย่างเช่น นักวิจัยอาจทดลองใช้รูปแบบนี้กับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2 หรือมัธยมศึกษาปีที่ 5 เป็นเวลา 6–8 สัปดาห์ แล้วเปรียบเทียบผลก่อนและหลังเรียน รวมทั้งศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียน เพื่อนำผลไปปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสมยิ่งขึ้นกับบริบทของโรงเรียนไทย

11. องค์ความรู้ใหม่

1) รูปแบบ AI-CARE Model: องค์ความรู้ใหม่จากบทความนี้คือ AI-CARE Model ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา ที่สังเคราะห์จากเอกสารวิชาการ กรอบสมรรถนะด้าน AI และแนวนโยบายการศึกษาร่วมสมัย รูปแบบนี้มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีทั้งความรู้ ความสามารถในการใช้ AI การคิดเชิงวิพากษ์ และจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี

2) ลักษณะสำคัญขององค์ความรู้: AI-CARE Model มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก เป็นรูปแบบที่เชื่อมโยงความรู้เชิงเทคนิคกับจริยธรรม AI อย่างเป็นระบบ ทำให้นักเรียนไม่ได้เรียนเพียงหลักการทำงานของ AI แต่เข้าใจผลกระทบต่อมนุษย์และสังคมด้วย ประการที่สอง เป็นรูปแบบที่ใช้การเรียนรู้เชิงรุกและการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นกลไกหลัก ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ผ่านการตั้งคำถาม ทดลอง สร้างชิ้นงาน และแก้ปัญหาจริง ประการที่สาม เป็นรูปแบบที่กำหนดบทบาทครูในฐานะผู้ออกแบบ กำกับ สนับสนุน และสะท้อนผลร่วมกับผู้เรียน มิใช่เพียงผู้ถ่ายทอดความรู้ ประการที่สี่ เป็นรูปแบบที่ใช้การประเมินแบบหลายมิติ ครอบคลุมความรู้ ทักษะ ชิ้นงาน จริยธรรม และการสะท้อนคิด

3) การนำองค์ความรู้ไปใช้: AI-CARE Model สามารถใช้เป็นกรอบสำหรับออกแบบหน่วยการเรียนรู้ AI ในระดับมัธยมศึกษา โดยปรับใช้ได้ทั้งรายวิชาเทคโนโลยี วิทยาการคำนวณ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา หรือรายวิชาบูรณาการ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ใช้ AI ได้อย่างสร้างสรรค์ มีวิจารณญาณ และรับผิดชอบต่อสังคม

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ สามารถนำมาสร้างแผนภาพเพื่อให้เข้าใจได้โดยง่าย ดังนี้

ในแผนภาพนี้ได้นำเสนอ “องค์ความรู้ใหม่” ที่ได้จากการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการเรียนรู้ปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา โดยมี AI-CARE Model เป็นศูนย์กลางของภาพ สื่อด้วยฐานวงกลมสามมิติและชิป AI เพื่อแสดงว่า AI เป็นแกนสำคัญของการพัฒนาการเรียนรู้ รอบศูนย์กลางมีลูกศรเชื่อมโยงไปยังหัวข้อหลัก 3 ส่วนอย่างเป็นระบบ ส่วนที่ 1 คือ “รูปแบบ AI-CARE Model” ซึ่งอธิบายว่ารูปแบบนี้เกิดจากการสังเคราะห์เอกสารวิชาการ กรอบสมรรถนะด้าน AI และแนวนโยบายการศึกษาร่วมสมัย โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถในการใช้ AI การคิดเชิงวิพากษ์ และจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี ส่วนที่ 2 คือ “ลักษณะสำคัญขององค์ความรู้” แสดงคุณลักษณะเด่น 4 ประการ ได้แก่ การเชื่อมโยงความรู้เชิงเทคนิคกับจริยธรรม AI การใช้การเรียนรู้เชิงรุกและโครงงาน การกำหนดบทบาทครูเป็นผู้ออกแบบ กำกับ และสะท้อนผลร่วมกับผู้เรียน และการประเมินผลแบบหลายมิติ ส่วนที่ 3 คือ “การนำองค์ความรู้ไปใช้” ซึ่งชี้ให้เห็นว่าสามารถประยุกต์ใช้ในรายวิชาเทคโนโลยี วิทยาการคำนวณ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา และรายวิชาบูรณาการได้ ภาพใช้สีเขียว ฟ้า ชมพู และสีธรรมชาติที่สดใส พร้อมสัญลักษณ์ครู นักเรียน หนังสือ โล่จริยธรรม และเครื่องมือประเมิน เพื่อสื่อถึงการเรียนรู้ AI ที่สร้างสรรค์ มีวิจารณญาณ และรับผิดชอบต่อสังคม

12. เอกสารอ้างอิง

AI4K12 Initiative. (n.d.). *K–12 AI guidelines*.

AI Literacy Framework Initiative. (2025). *Empowering learners for the age of AI: An AI literacy framework for primary and secondary education*.

Alfarwan, A. (2025). Generative AI use in K–12 education: A systematic review. *Frontiers in Education, 10*, Article 1647573.

Casal-Otero, L., Catala, A., Fernández-Morante, C., Taboada, M., Cebreiro, B., & Barro, S. (2023). AI literacy in K–12: A systematic literature review. *International Journal of STEM Education, 10*, Article 29.

Chiu, T. K. F., Meng, H., Chai, C.-S., King, I., Wong, S., & Yam, Y. (2022). Creation and evaluation of a predentary artificial intelligence curriculum. *IEEE Transactions on Education, 65*(1), 30–39.

Computer Science Teachers Association, & AI4K12 Initiative. (2025). *AI learning priorities for all K–12 students*.

European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. (2022). *Ethical guidelines on the use of artificial intelligence and data in teaching and learning for educators*. Publications Office of the European Union.

European Commission, Joint Research Centre. (2026). *DigComp 3.0: The European digital competence framework*. Publications Office of the European Union.

Gu, X., & Ericson, B. J. (2025). AI literacy in K–12 and higher education in the wake of generative AI: An integrative review. *arXiv*.

Lee, S. J., & Kwon, K. (2024). A systematic review of AI education in K–12 classrooms from 2018 to 2023: Topics, strategies, and learning outcomes. *Computers and Education: Artificial Intelligence, 6*, Article 100211.

Miao, F., & Cukurova, M. (2024). *AI competency framework for teachers*. UNESCO.

Miao, F., & Holmes, W. (2023). *Guidance for generative AI in education and research*. UNESCO.

Miao, F., & Shiohira, K. (2022). *K–12 AI curricula: A mapping of government-endorsed AI curricula*. UNESCO.

Miao, F., Shiohira, K., & Lao, N. (2024). *AI competency framework for students*. UNESCO.

Ng, D. T. K., Leung, J. K. L., Chu, S. K. W., & Qiao, M. S. (2021). Conceptualizing AI literacy: An exploratory review. *Computers and Education: Artificial Intelligence, 2*, Article 100041.

Ng, D. T. K., Su, J., Leung, J. K. L., & Chu, S. K. W. (2024). Artificial intelligence literacy education in secondary schools: A review. *Interactive Learning Environments*. Advance online publication.

OECD. (2023). *AI and the future of skills, volume 2: Methods for evaluating AI capabilities*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/a9fe53cb-en

Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence. (2025). *The 2025 AI index report*. Stanford University.

Stump, G. S., Kang, S., Masla, J., Bosch, C. A., Abelson, H., Klopfer, E., & Breazeal, C. (2025). Ethical thinking: Integration and measurement in an AI curriculum for middle-high school students. *Informatics in Education, 24*(4), 815–844.

Taecharungroj, V., & Karnchanapoo, K. (2023). *AI literacy in the age of generative AI: Building a future-ready society*. Electronic Transactions Development Agency.

Thailand National AI Committee. (2022). *Thailand national AI strategy and action plan (2022–2027)*.

U.S. Department of Education, Office of Educational Technology. (2023). *Artificial intelligence and the future of teaching and learning: Insights and recommendations*.

World Economic Forum. (2025). *The future of jobs report 2025*.

Yim, I. H. Y., & Su, J. (2025). Artificial intelligence learning tools in K–12 education: A scoping review. *Journal of Computers in Education, 12*, 93–131.

Yue, M., Jong, M. S.-Y., & Dai, Y. (2022). Pedagogical design of K–12 artificial intelligence education: A systematic review. *Sustainability, 14*(23), Article 15620.

Zhang, H., Lee, I., Ali, S., DiPaola, D., Cheng, Y., & Breazeal, C. (2023). Integrating ethics and career futures with technical learning to promote AI literacy for middle school students: An exploratory study. *International Journal of Artificial Intelligence in Education, 33*(2), 290–324.

3. แนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5

Guidelines for Developing the Preparation of Regional Social Situation Reports for Dissemination by the Technical Promotion and Support Office Region 5

สุรเดช คิดรัมย์

สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ลัทธพล มุ่งไธสง

สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

วิกรม บุญนุ่น

สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ธนายุทธ ช่างเรือนงาม

สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพปัจจุบันปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามกึ่งโครงสร้างและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวม 62 คน ประกอบด้วยผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และผู้ใช้ข้อมูล พร้อมทั้งศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง จำนวน 68 ฉบับ และตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่งด้วยแบบสอบถามเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 149 ราย ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัจจุบันของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดมีพัฒนาการที่เป็นระบบมากขึ้น มีกรอบแนวทางดำเนินงานร่วมกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และจังหวัด มี

การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวางแผน และการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมกระบวนการตั้งแต่การวางแผน การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การจัดทำรายงาน และการเผยแพร่ อย่างไรก็ตาม ยังพบปัญหาและอุปสรรคสำคัญ ได้แก่ ด้านข้อมูล ด้านบุคลากรและงบประมาณ ด้านกระบวนการประสานงาน และด้านเวลาและรูปแบบการเผยแพร่ แนวทางการพัฒนาที่สำคัญประกอบด้วย การพัฒนาโครงสร้างการบริหารข้อมูลระดับกลุ่มจังหวัด การจัดทำระบบฐานข้อมูลกลางแบบบูรณาการ การพัฒนาทักษะบุคลากรด้านการจัดการข้อมูล การส่งเสริมการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์และการมีส่วนร่วมของเครือข่าย การใช้กรอบแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาและทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นฐานกำหนดบทบาท ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน รวมทั้งกำหนดให้รายงานสถานการณ์ทางสังคมเป็นเครื่องมือเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัดให้เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในระยะยาว

คำสำคัญ: รายงานทางสังคม, สถานการณ์ทางสังคม, กลุ่มจังหวัด

Abstract

The research entitled “Guidelines for Developing the Preparation of Social Situation Reports at the Provincial Cluster Level for Dissemination by the Office of Technical Promotion and Support 5” aimed to analyze the current conditions, problems, and obstacles, and to propose guidelines for improving the preparation of social situation reports at the provincial cluster level for public dissemination. This study employed a mixed-methods research design, integrating both quantitative and qualitative approaches. Data were collected through semi-structured questionnaires and in-depth interviews with 62 stakeholders, consisting of administrators, operational staff, and data users. In addition, 68 related documents were reviewed and analyzed, while data triangulation was conducted through quantitative questionnaires administered to a sample group of 149 respondents. The findings revealed that the current preparation of social situation reports at the provincial cluster level has become more systematic. There is a common operational framework in collaboration with the Ministry of Social Development and Human Security and provincial agencies. Continuous meetings, knowledge exchanges, planning, and implementation have been carried out, covering the entire process from planning, data collection, analysis, synthesis, report preparation, and dissemination. However, several major problems and obstacles were identified, namely data-related issues, personnel and budget limitations, coordination processes, and constraints concerning time and dissemination formats. The key development guidelines include improving the data management structure at the provincial cluster level,

establishing an integrated central database system, developing personnel skills in data management, promoting strategic communication and network participation, applying the concepts of strategic management for development and stakeholder theory as a foundation for defining roles, responsibilities, and participation among all sectors, and positioning social situation reports as a policy instrument to support economic and social development planning at both provincial and provincial cluster levels. Such reports should also be linked to the National Strategy, National Economic and Social Development Plan in the long term.

Keywords: Social Report, Social Situation, Provincial Cluster

1. ความนำ

รายงานสถานการณ์ทางสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการรวบรวม วิเคราะห์ และเผยแพร่ข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายของภาครัฐและองค์กรต่าง ๆ ตลอดจนเพิ่มความโปร่งใส ความตระหนักรู้ และความไว้วางใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากหลายแหล่ง รายงานดังกล่าวช่วยให้องค์กรสามารถตอบสนองต่อความท้าทายทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการจัดการภัยพิบัติ การส่งเสริมสาธารณสุข ความรับผิดชอบขององค์กร และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน (UN, 2024; ILO, 2021)

ในระดับนานาชาติ องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้จัดทำ World Social Report เพื่อรายงานภาพรวมและแนวโน้มทางสังคมทั่วโลก ขณะที่องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) จัดทำ World Social Protection Report และ World Bank ได้เผยแพร่รายงาน Socio-Economic Impact Assessment of COVID-19 in Thailand ซึ่งมุ่งประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากสถานการณ์การระบาด (DESA, 2023; ILO, 2021; World Bank, 2020)

สำหรับประเทศไทย หน่วยงานสำคัญ เช่น สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) สำนักงานสถิติแห่งชาติ (สสช.) และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ได้จัดทำรายงานภาวะสังคมหรือรายงานสถานการณ์ทางสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในระดับกลุ่มจังหวัดผ่านสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 1–11 ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการรวบรวม วิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนาสังคม (พม., 2566)

การจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างโอกาสความเสมอภาคทางสังคม และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึง (สศช., 2566) อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังเผชิญข้อจำกัดหลายด้าน เช่น ความไม่ครบถ้วนของข้อมูล การขาดมาตรฐานกลาง การบูร

ณาการระหว่างหน่วยงานที่ไม่ต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่จำกัด รวมถึงปัญหาทรัพยากรบุคคลและงบประมาณ

ดังนั้น การพัฒนาแนวทางการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดจึงมีความจำเป็น เพื่อให้เกิดระบบการรายงานที่มีมาตรฐาน เป็นเอกภาพ และตอบสนองต่อบริบททางสังคมในแต่ละพื้นที่ได้อย่างแท้จริง งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการพัฒนาระบบรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัด เพื่อให้เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs)

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5

2.2 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงาน สถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่และสถานที่-การวิจัยครอบคลุมพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำและใช้ประโยชน์จากรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดในเขตรับผิดชอบของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 โดยเน้นหน่วยงานภาครัฐระดับพื้นที่ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ภาคีเครือข่าย และผู้ใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัด

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาและประชากร-เนื้อหาการวิจัยครอบคลุมสภาพปัจจุบันของกระบวนการจัดทำรายงาน ปัญหาและอุปสรรคด้านข้อมูล บุคลากร งบประมาณ การประสานงาน ระยะเวลา และการเผยแพร่ ตลอดจนแนวทางพัฒนาระบบรายงานให้มีมาตรฐานและใช้ประโยชน์ได้จริง ประชากรและผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ผู้ใช้ข้อมูล ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในและภายนอก รวมทั้งกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณและเอกสารภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

3.3 ขอบเขตด้านเวลา-การวิจัยมุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสารรายงานสถานการณ์ทางสังคม นโยบาย แผนยุทธศาสตร์ และเอกสารภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำรายงานในช่วงเวลาที่สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 ใช้ในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ และเผยแพร่ข้อมูล พร้อมทั้งเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้เกี่ยวข้องในช่วงเวลาการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนสภาพจริงของการดำเนินงานในปัจจุบัน

4. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารในการวิจัยนี้มุ่งศึกษากรอบความคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคม การบริหารข้อมูลภาครัฐ การเผยแพร่ข้อมูลสาธารณะ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการใช้รายงานเป็นเครื่องมือเชิงนโยบาย เนื่องจากรายงานสถานการณ์ทางสังคมมีลักษณะเป็นทั้งผลิตผลทางวิชาการและเครื่องมือบริหารราชการ จึงต้องอาศัยแนวคิดหลายด้านประกอบกัน ได้แก่ การจัดการข้อมูล การสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และการบริหารเครือข่าย การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสร้างกรอบวิเคราะห์ที่ครอบคลุมทั้งสภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนาได้อย่างเป็นระบบ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2566; Freeman, 2010)

4.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1) แนวคิดรายงานสถานการณ์ทางสังคมของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2566) แนวคิดนี้มองว่ารายงานสถานการณ์ทางสังคมเป็นกลไกสำคัญในการรวบรวมข้อมูลด้านประชากร กลุ่มเปราะบาง ครอบครัว ชุมชน และปัญหาสังคม เพื่อใช้สนับสนุนการวางแผนและการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐ การจัดทำรายงานจึงต้องให้ความสำคัญกับความถูกต้อง ความเป็นปัจจุบัน ความครอบคลุม และการเชื่อมโยงกับนโยบายระดับชาติ จุดเด่นของแนวคิดนี้คือการเน้นข้อมูลเชิงพื้นที่ซึ่งช่วยให้หน่วยงานมองเห็นปัญหาเฉพาะจังหวัดและกลุ่มจังหวัด ไม่ใช้มาตรการแบบเดียวกันกับทุกพื้นที่ แต่ปรับแนวทางแก้ไขให้เหมาะกับบริบทจริง

2) แนวคิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2566) -แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศบนฐานข้อมูล ความเสมอภาคและการเพิ่มขีดความสามารถในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลง การจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดจึงควรเชื่อมโยงกับเป้าหมายการลดความเหลื่อมล้ำ การสร้างโอกาส และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างทั่วถึง รายงานที่ดีต้องไม่แยกจากแผนพัฒนาประเทศ แต่ต้องเป็นข้อมูลสนับสนุนการวางแผนเชิงพื้นที่ ช่วยให้ผู้บริหารเห็นประเด็นเร่งด่วน ทรัพยากรที่ต้องจัดสรร และผลกระทบที่ควรติดตามอย่างต่อเนื่อง

3) แนวคิดการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลภาครัฐของสำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (2565) -แนวคิดนี้เน้นการพัฒนามาตรฐานการแลกเปลี่ยนข้อมูลภาครัฐ เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ สามารถเชื่อมโยงข้อมูลได้อย่างปลอดภัย มีรูปแบบเดียวกัน และนำไปใช้ซ้ำได้ การจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากหลายหน่วยงาน หากไม่มีมาตรฐานกลาง ข้อมูลจะไม่สอดคล้องกันและทำให้การวิเคราะห์ผิดพลาดได้ แนวคิดนี้จึงสนับสนุนการสร้างฐานข้อมูลกลาง การกำหนดนิยามและตัวชี้วัดร่วม การพัฒนาระบบ Dashboard และการเปิดข้อมูลเท่าที่เหมาะสม เพื่อให้รายงานใช้ประโยชน์ได้ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน

4) แนวคิด World Social Report ของ United Nations Department of Economic and Social Affairs (2024) -แนวคิดรายงานสังคมขององค์การสหประชาชาติให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์แนวโน้มทางสังคมระดับมหภาค เช่น ความเหลื่อมล้ำ ความเปราะบางทางสังคม การเปลี่ยนแปลงประชากร และผลกระทบต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จุดสำคัญคือรายงานต้องไม่หยุดอยู่ที่การบรรยายสถานการณ์ แต่ต้อง

อธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และนโยบาย เพื่อเสนอทิศทางการแก้ไขที่มีหลักฐานรองรับ แนวคิดนี้สามารถนำมาปรับใช้กับรายงานระดับกลุ่มจังหวัดของไทย โดยเน้นการวิเคราะห์เชิงแนวโน้ม การคาดการณ์ความเสี่ยง และการเชื่อมโยงกับ SDGs

5) แนวคิด World Social Protection Report ของ International Labour Organization (2021) -แนวคิดของ ILO ให้ความสำคัญกับระบบคุ้มครองทางสังคมและการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยมองว่านโยบายสังคมต้องอาศัยข้อมูลที่สะท้อนสถานการณ์กลุ่มเปราะบางอย่างแท้จริง รายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดจึงควรมีข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงของครัวเรือน การเข้าถึงสิทธิสวัสดิการ การจ้างงาน และคุณภาพชีวิต เพื่อช่วยให้หน่วยงานกำหนดมาตรการคุ้มครองทางสังคมได้แม่นยำ แนวคิดนี้ช่วยเติมมิติสิทธิ ความมั่นคง และการคุ้มครองประชาชนให้แก่การจัดทำรายงาน

6) แนวคิดการประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของ World Bank (2020) -แนวคิดนี้เน้นการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อประเมินผลกระทบของเหตุการณ์หรือวิกฤตต่อเศรษฐกิจและสังคม เช่น ผลกระทบของโควิด-19 ต่อครัวเรือน รายได้ การศึกษา และบริการสังคม การจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดสามารถนำแนวคิดนี้มาประยุกต์โดยเพิ่มการวิเคราะห์ผลกระทบ การจำแนกกลุ่มเสี่ยง และการติดตามการเปลี่ยนแปลงเชิงเวลา จุดแข็งคือช่วยให้รายงานไม่เป็นเพียงภาพนิ่ง แต่เป็นเครื่องมือเฝ้าระวังและคาดการณ์สถานการณ์ทางสังคม

4.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) ทฤษฎีการพัฒนาระบบสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ของสุวรีย์ ใจหาญ (2562) -ทฤษฎีนี้อธิบายว่าการพัฒนาสังคมต้องเริ่มจากการมองคนเป็นศูนย์กลาง และเชื่อมโยงระบบบริการ สวัสดิการ เครือข่ายชุมชน และข้อมูลทางสังคมเข้าด้วยกัน การจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมจึงควรสะท้อนความเป็นจริงของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางและผู้ที่เข้าถึงบริการยาก ทฤษฎีนี้ช่วยให้การวิจัยเห็นว่ารายงานไม่ใช่งานเอกสารแยกส่วน แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบพัฒนาคนและความมั่นคงของมนุษย์ หากรายงานมีข้อมูลลึก ถูกต้อง และเข้าใจง่าย จะช่วยให้หน่วยงานออกแบบมาตรการที่ตรงกับความต้องการจริงของประชาชน

2) ทฤษฎีการสื่อสารสาธารณะในยุค Media Disruption ของกอบุญ แสงพู (2566) -ทฤษฎีนี้ชี้ว่าการสื่อสารของหน่วยงานรัฐในยุคดิจิทัลต้องปรับรูปแบบให้สั้น กระชับ เข้าใจง่าย และใช้หลายช่องทาง เพราะผู้รับสารมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปและไม่อ่านรายงานยาวทั้งหมด การเผยแพร่รายงานสถานการณ์ทางสังคมจึงควรมีทั้งรายงานฉบับเต็ม บทสรุปผู้บริหาร Infographic คลิปสั้น เว็บไซต์ และ Social Media เพื่อให้ผู้ใช้ข้อมูลแต่ละกลุ่มเข้าถึงได้เหมาะสม ทฤษฎีนี้สนับสนุนข้อเสนอให้สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 ยกระดับการเผยแพร่จากเอกสารเป็นระบบสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์

3) ทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของ Freeman (2010) -ทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอธิบายว่าองค์กรจะประสบความสำเร็จได้ต้องเข้าใจความต้องการ บทบาท อำนาจ และผลกระทบของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย การ

จัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมจึงไม่ควรดำเนินการโดยหน่วยงานเดียว แต่ต้องเปิดให้ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคีเครือข่าย นักวิชาการ และผู้ใช้ข้อมูลมีส่วนร่วมตั้งแต่กำหนดตัวชี้วัด ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา และใช้ประโยชน์จากรายงาน ทฤษฎีนี้ช่วยอธิบายว่าทำไมรายงานบางฉบับจึงยังไม่ตอบโจทย์ผู้ใช้ เพราะกระบวนการจัดทำยังมีส่วนร่วมไม่เพียงพอ

4) ทฤษฎีระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการของ Laudon and Laudon (2022) -ทฤษฎีนี้มองว่าระบบสารสนเทศที่ดีต้องประกอบด้วยข้อมูล เทคโนโลยี กระบวนการ บุคลากร และการบริหารจัดการที่เชื่อมโยงกัน การพัฒนารายงานสถานการณ์ทางสังคมจึงต้องพัฒนาทั้งฐานข้อมูลกลาง มาตรฐานข้อมูล เครื่องมือวิเคราะห์ Dashboard บุคลากรที่มี Data Literacy และกระบวนการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจริง ทฤษฎีนี้ช่วยให้เห็นว่าปัญหาข้อมูลไม่ครบหรือไม่เชื่อมโยงไม่ใช่ปัญหาเฉพาะเทคนิค แต่เป็นปัญหาเชิงระบบที่ต้องแก้ทั้งโครงสร้างข้อมูลและวิธีทำงานขององค์กร

5) ทฤษฎีการวิเคราะห์สาเหตุรากเหง้า Root Cause Analysis: RCA ของ Andersen and Fagerhaug (2006) -RCA เป็นแนวคิดที่ช่วยแยก “อาการของปัญหา” ออกจาก “สาเหตุแท้จริง” โดยตั้งคำถามต่อเนื่องเพื่อค้นหาปัจจัยเชิงระบบ เช่น ข้อมูลล่าช้าอาจไม่ได้เกิดจากเจ้าหน้าที่ไม่ส่งข้อมูลเท่านั้น แต่อาจเกิดจากไม่มีมาตรฐานกลาง ไม่มีระบบเชื่อมโยงข้อมูล หรือไม่มีแรงจูงใจในการส่งข้อมูล ทฤษฎีนี้จึงเหมาะกับงานวิจัยนี้ เพราะช่วยให้การเสนอแนวทางพัฒนาไม่หยุดที่การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่เสนอการแก้เชิงโครงสร้าง เช่น Social Data Hub, Social Data Lab, มาตรฐานตัวชี้วัด และระบบติดตามผล

4.3 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) กอบุญ แสงพู (2566) เรื่องการปรับตัวของสำนักประชาสัมพันธ์เขต 7 ในยุค Media Disruption -ผลงานวิจัยนี้ศึกษาการปรับตัวของหน่วยงานสื่อสารภาครัฐท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสื่อดิจิทัล พบว่าหน่วยงานต้องปรับรูปแบบเนื้อหา ช่องทาง และทักษะบุคลากรให้เข้ากับพฤติกรรมผู้รับสาร ผลการวิจัยสัมพันธ์กับงานนี้ เพราะการเผยแพร่รายงานสถานการณ์ทางสังคมจำเป็นต้องใช้สื่อที่เข้าใจง่าย เข้าถึงเร็ว และเหมาะกับผู้ใช้ข้อมูลหลายกลุ่ม ไม่ควรจำกัดอยู่เพียงรายงานฉบับเต็ม

2) พงษ์พิสุทธิ์ ศรีสด (2559) เรื่องการออกแบบสื่ออัตลักษณ์แมวไทยเพื่อการเผยแพร่ งานวิจัยนี้เน้นการออกแบบสื่อให้มีอัตลักษณ์ ชัดเจน และเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย -แม้เนื้อหาจะต่างจากรายงานสถานการณ์ทางสังคม แต่ให้บทเรียนสำคัญด้านการแปลงข้อมูลเป็นสื่อที่น่าสนใจ งานวิจัยนี้สนับสนุนข้อเสนอให้รายงานสถานการณ์ทางสังคมพัฒนา Infographic, Dashboard และเอกสารสรุป เพื่อให้ข้อมูลสังคมที่ซับซ้อนถูกสื่อสารอย่างเข้าใจง่ายและใช้ประโยชน์ได้จริง

3) มนวิภา วงรุจิระ สันทัด ทองรินทร์ และไพบูณร์ คะเชนทรพรรค์ (2566) เรื่องการประเมินผลการเผยแพร่ข่าวสารของกรมประชาสัมพันธ์ -ผลงานวิจัยนี้ชี้ว่าการเผยแพร่ข้อมูลภาครัฐต้องมีการประเมินผลทั้งด้านการเข้าถึง ความเข้าใจ ความพึงพอใจ และการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ

งานวิจัยเรื่องรายงานสถานการณ์ทางสังคม เพราะการเผยแพร่รายงานควรมีระบบติดตามว่าผู้ใช้ข้อมูลนำรายงานไปใช้ในการวางแผน โครงการ หรือนโยบายจริงหรือไม่

4) Michalski (2018) เรื่องปัญหาการติดตามสถานการณ์สังคมระดับท้องถิ่นและภูมิภาคจากความพร้อมของข้อมูล -ผลงานวิจัยนี้พบว่าการติดตามสถานการณ์สังคมระดับพื้นที่เผชิญปัญหาข้อมูลไม่พร้อม ไม่ทันเวลา และเปรียบเทียบข้ามพื้นที่ได้ยาก ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับปัญหาของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 ที่พบข้อจำกัดด้านความครบถ้วน ความทันสมัย และมาตรฐานของข้อมูล จึงสนับสนุนการจัดทำฐานข้อมูลกลางและมาตรฐานตัวชี้วัดร่วม

5) Wachowiak (2013) เรื่องกระบวนการรายงานทางสังคม: รูปแบบต้นแบบ -ผลงานวิจัยนี้เสนอว่ารายงานทางสังคมควรมีกระบวนการชัดเจน ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และการสื่อสารผลต่อสาธารณะ แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่เสนอให้จัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดอย่างเป็นระบบ มีผู้รับผิดชอบชัดเจน และมีช่องทางเผยแพร่ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

6) Reddy et al. (2023) เรื่อง SmartBook: AI-assisted situation report generation -ผลงานวิจัยนี้ศึกษาการใช้ปัญญาประดิษฐ์ช่วยสร้างรายงานสถานการณ์ โดยเน้นการสกัดข้อมูล สรุปสาระ และช่วยจัดโครงสร้างรายงาน ผลงานดังกล่าวชี้แนวโน้มสำคัญว่าการจัดทำรายงานสังคมในอนาคตอาจใช้ AI, Big Data และระบบอัตโนมัติช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ งานนี้จึงสนับสนุนข้อเสนอให้สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 พัฒนา Social Data Lab และระบบรายงานดิจิทัล

5. ระเบียนวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี ซึ่งรวมการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเอกสาร และการวิจัยเพื่อพัฒนาเข้าด้วยกัน โดยประยุกต์ใช้กรอบการวิเคราะห์สาเหตุรากเหง้า เพื่อระบุสภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค และสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบ กระบวนการวิจัยมุ่งให้ข้อมูลจากหลายแหล่งตรวจสอบกันได้ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและลดความลำเอียงของผลการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลและเอกสาร ผู้วิจัยทบทวนแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และนโยบายที่เกี่ยวข้อง เช่น ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 รายงานสถานการณ์ทางสังคมของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มาตรฐานการแลกเปลี่ยนข้อมูลภาครัฐ และงานวิจัยด้านรายงานทางสังคม เพื่อสร้างกรอบแนวคิดหลักในการศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบเครื่องมือวิจัย เครื่องมือประกอบด้วยแบบสกัดข้อมูลเอกสาร แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ มีค่า

IOC ระหว่าง 0.80–1.00 และแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่น Cronbach's Alpha เท่ากับ 0.87 แสดงว่ามีความเหมาะสมในการเก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายใน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก รวม 62 คน เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง 149 ราย และรวบรวมเอกสารภาครัฐที่เกี่ยวข้องจำนวน 68 ฉบับ

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การจัดหมวดหมู่ประเด็น และการตีความเชิงธีม ส่วนข้อมูลจากเอกสารใช้การสกัดสาระสำคัญและการเปรียบเทียบประเด็น

ขั้นตอนที่ 5 การสังเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยผสานผลจากข้อมูลเอกสาร ข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อจัดทำแนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดที่มีระบบ ปฏิบัติได้จริง สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ และตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ข้อมูล

6. ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอจากการผสานข้อมูลหลายแหล่ง ได้แก่ เอกสารภาครัฐ ผลการตอบแบบสอบถาม และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้การวิเคราะห์สาเหตุรากเหง้าเป็นกรอบช่วยจำแนกปัญหาออกเป็นระดับข้อมูล ระดับบุคลากร ระดับกระบวนการ และระดับการเผยแพร่ การนำเสนอผลจึงเน้นตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 2 ข้อ คือการอธิบายสภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคของการจัดทำรายงาน และการเสนอแนวทางพัฒนาที่ใช้ได้จริงในบริบทของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 การวิเคราะห์ดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการวิจัยแบบผสานวิธีที่ใช้ข้อมูลหลายชนิดเพื่อเพิ่มความครบถ้วนของคำตอบการวิจัย (อภินันท์ จันตะนี, 2565; Creswell & Plano Clark, 2018)

เพื่อให้การนำเสนอผลการวิจัยมีความชัดเจนและสะท้อนถึงการบูรณาการข้อมูลจากหลายแหล่ง ผู้วิจัยได้จัดทำ "แผนภาพสรุปผลหลายแหล่ง (Triangulation Map)" เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผลการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และสาระสำคัญที่ได้จากการสกัดคำสำคัญ รวมถึงสังเคราะห์ประเด็นสำคัญจากแต่ละส่วนสู่ "ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการพัฒนา" ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่าง สภาพปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรค กระบวนการดำเนินงาน ตลอดจนแนวทางการพัฒนา ที่เกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบและรองรับหลายมิติ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัด ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ซึ่งมุ่งศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคม จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 149 คน โดยใช้สถิติพรรณนา

ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า ในภาพรวมของสภาพการดำเนินงาน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ “มาก” คิดเป็นประมาณร้อยละ 60–70 ขณะที่ระดับ “ปานกลาง” คิดเป็นร้อยละ 20–30 และระดับ “น้อย” มีสัดส่วนไม่เกินร้อยละ 10 สะท้อนให้เห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการพัฒนากระบวนการจัดทำรายงานอย่างเป็นระบบมากขึ้น ทั้งในด้านการวางแผน การรวบรวม และการนำเสนอข้อมูล

เมื่อพิจารณาในด้านปัญหาและอุปสรรค พบว่า กลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ 65 เห็นว่าปัญหาด้านข้อมูล เช่น ความไม่สอดคล้องของนิยามและตัวชี้วัด รวมถึงความล่าช้าในการส่งข้อมูล เป็นอุปสรรคในระดับมาก ขณะที่อีกร้อยละประมาณ 25 เห็นว่าอยู่ในระดับปานกลาง และเพียงส่วนน้อย (ต่ำกว่าร้อยละ 10) เห็นว่าเป็นปัญหาในระดับน้อย นอกจากนี้ ในด้านบุคลากรและงบประมาณ พบว่าประมาณร้อยละ 60 ของกลุ่มตัวอย่างเห็นว่ามีข้อจำกัดในระดับมาก สะท้อนถึงการขาดแคลนบุคลากรเฉพาะทางและงบประมาณสนับสนุน

สำหรับด้านการประสานงานระหว่างหน่วยงาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละประมาณ 50 มีความคิดเห็นว่าอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ร้อยละ 40 เห็นว่าเป็นปัญหาในระดับมาก และร้อยละ 10 เห็นว่าอยู่ในระดับน้อย แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของความคิดเห็นในประเด็นนี้ ส่วนด้านระยะเวลาและการเผยแพร่ข้อมูล พบว่ากลุ่มตัวอย่างมากกว่าร้อยละ 60 เห็นว่ามีข้อจำกัดด้านเวลาในระดับมาก ส่งผลให้รายงานยังเน้นข้อมูลเชิงปริมาณมากกว่าการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

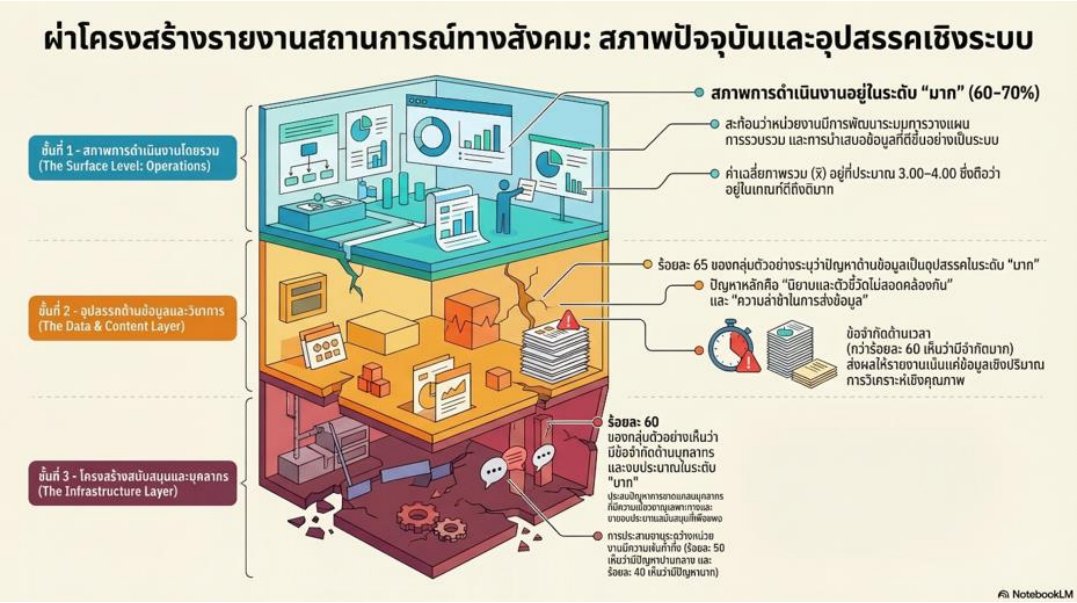

ภาพที่ 3 สภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับ กลุ่มจังหวัด

เมื่อพิจารณาร่วมกับค่าเฉลี่ย ($\bar{x} \approx 3.00–4.00$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. ≈ 0.50–0.80) จะเห็นได้ว่า ผลการวิเคราะห์มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ แม้สภาพการดำเนินงานโดยรวมจะอยู่ในระดับดี (มีสัดส่วนร้อยละของระดับมากสูง) แต่ปัญหาเชิงระบบยังคงปรากฏในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูงเช่นกัน ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในด้านข้อมูล บุคลากร งบประมาณ และการประสานงาน เพื่อยกระดับประสิทธิภาพของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมในอนาคต

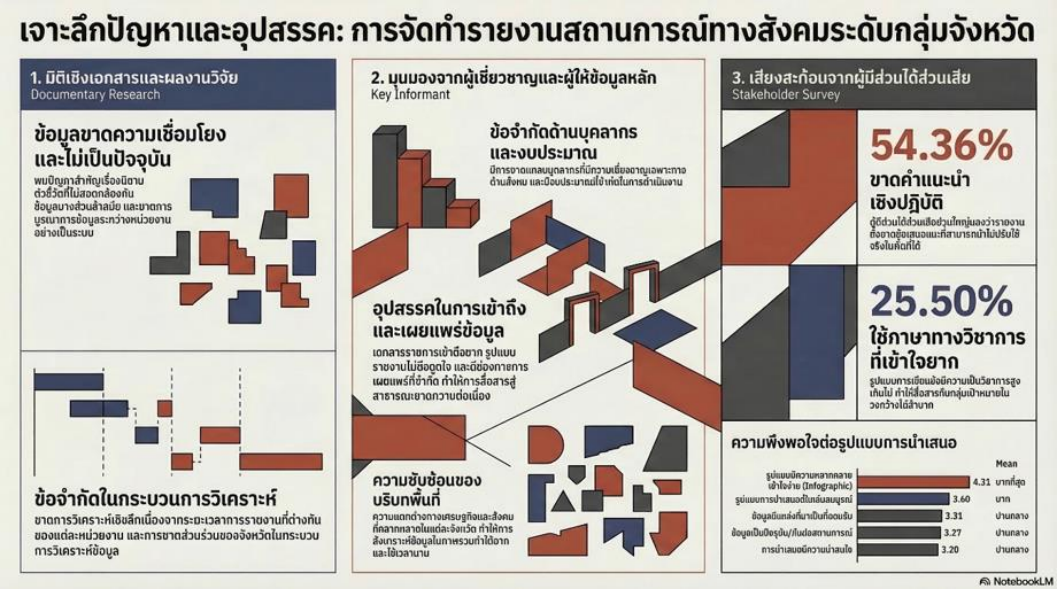

ภาพที่ 4 แผนภาพสรุปผลหลายแหล่ง (Triangulation Map) เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของ สสว.

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ซึ่งมุ่งเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ พบว่า แนวทางที่ได้มาจากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีลักษณะเป็น “แนวทางเชิงระบบ” ที่ครอบคลุมทั้งด้านโครงสร้างข้อมูล บุคลากร และการสื่อสาร

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติพรรณนา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในระดับสูงต่อแนวทางการพัฒนา โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในช่วงระดับมาก ($\bar{x} \approx 3.50–4.20$) และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในระดับต่ำถึงปานกลาง (S.D. ≈ 0.40–0.80) สะท้อนถึงความเห็นพ้องของผู้ตอบแบบสอบถามต่อความจำเป็นในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในเชิงร้อยละ พบว่ามากกว่าร้อยละ 65–75 ของกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับแนวทางการพัฒนาในระดับมาก ขณะที่ร้อยละ 20–30 เห็นด้วยในระดับปานกลาง และมีเพียงส่วนน้อยที่เห็นด้วยในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า แนวทางด้านการพัฒนาโครงสร้างการบริหารข้อมูล โดยการจัดตั้งคณะกรรมการข้อมูลสังคมระดับกลุ่มจังหวัดมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด และมีสัดส่วนผู้เห็นด้วยในระดับมากมากกว่าร้อยละ 70 สะท้อนถึงความต้องการกลไกกลางในการบริหารจัดการข้อมูลอย่างชัดเจน รองลงมา คือ แนวทางการพัฒนาระบบฐานข้อมูลแบบบูรณาการ (Integrated Data System: IDS) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และมีผู้เห็นด้วยมากกว่าร้อยละ 70 เช่นกัน โดยเฉพาะในประเด็นการเชื่อมโยงข้อมูล การมี dashboard และระบบเตือนภัยล่วงหน้า (early-warning system) ที่สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์เชิงนโยบายได้

ในด้านการพัฒนาศักยภาพบุคลากร (Data Literacy) พบว่า กลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 65 เห็นด้วยในระดับมากว่าควรมีการจัดอบรมและเวิร์กช็อปเพื่อเพิ่มทักษะการวิเคราะห์และตีความข้อมูล ขณะที่ด้านการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์และการมีส่วนร่วมของเครือข่าย พบว่ามีผู้เห็นด้วยในระดับมากประมาณร้อยละ 60–70 โดยเน้นการใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น อินโฟกราฟิก เว็บไซต์ และโซเชียลมีเดีย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข้อมูล นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพยังสนับสนุนผลเชิงปริมาณ โดยพบว่า แนวทางการพัฒนาควรมุ่งเน้นการบูรณาการข้อมูลระหว่างหน่วยงาน การกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และการใช้กรอบแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์และทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและความยั่งยืนของระบบรายงาน

โดยสรุป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 แสดงให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมควรมุ่งไปที่การพัฒนาระบบข้อมูลแบบบูรณาการ การเสริมสร้างศักยภาพบุคลากร และการยกระดับการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มตัวอย่างในระดับสูงทั้งในเชิงค่าเฉลี่ยและร้อยละ สะท้อนถึงความจำเป็นและความเป็นไปได้ในการนำแนวทางดังกล่าวไปประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดทำรายงานในอนาคต

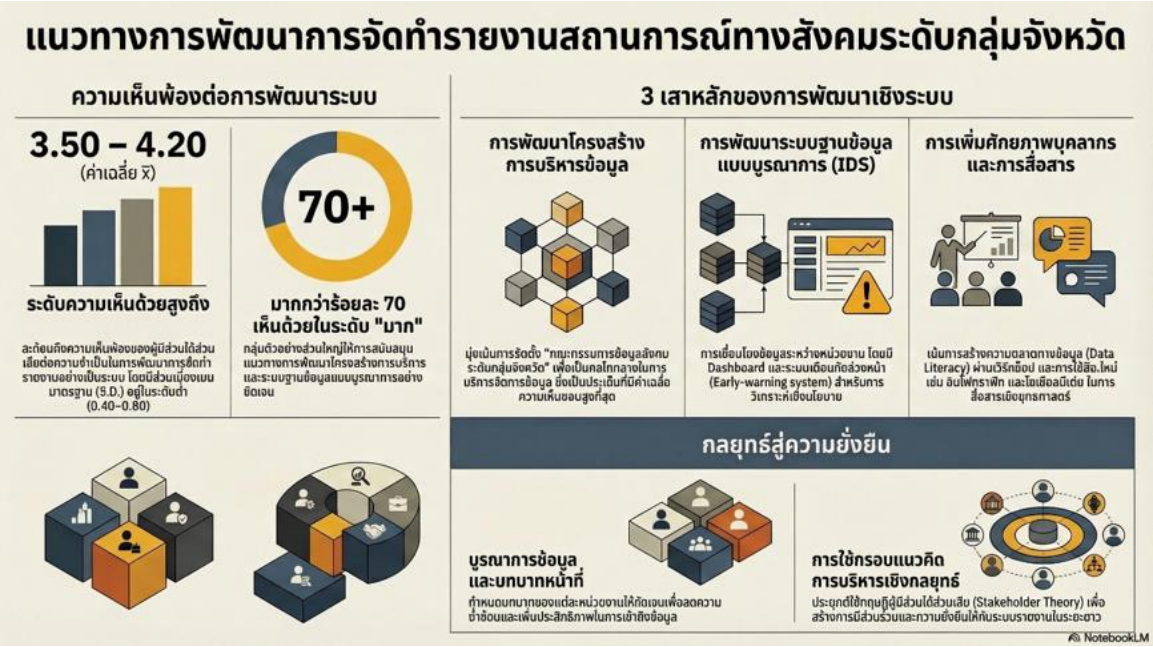

ภาพที่ 5 แผนภาพสรุปแนวทางพัฒนาของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัด

นอกจากนี้ จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ สามารถเสนอ “รูปแบบแนวทางการพัฒนาระบบรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5” ซึ่งอยู่บนพื้นฐานแนวคิด Root Cause Analysis (RCA) ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 6 รูปแบบแนวทางการพัฒนาระบบรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5

สรุปผลการวิจัย

ผลงานวิจัยชิ้นนี้สรุปผลการศึกษาได้ 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ สภาพปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการพัฒนา โดยพบว่า สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 ได้พัฒนากระบวนการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ มีโครงสร้างการดำเนินงานชัดเจน พร้อมปรับรูปแบบการนำเสนอให้ทันสมัย เช่น Dashboard และ Infographic เพื่อตอบสนองผู้ใช้ข้อมูลหลายกลุ่ม รายงานจึงมีคุณค่าในการสนับสนุนข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อกำหนดนโยบายในพื้นที่ และผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก อย่างไรก็ตาม ยังพบปัญหาสำคัญหลายด้าน ได้แก่ ข้อมูลยังไม่ครอบคลุม ไม่เป็นปัจจุบัน ไม่เชื่อมโยง และล่าช้าจากหน่วยงานภายนอก การประสานงานยังขาดความเข้าใจร่วมกันเรื่องนิยามและขอบเขตข้อมูล อีกทั้งยังไม่มี Data Hub กลางสำหรับรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ การนำเสนอรายงานและข้อเสนอเชิงนโยบายบางส่วนยังไม่ชัดเจน นำไปปฏิบัติได้ยาก ขาดกระบวนการให้แต่ละจังหวัดจัดทำรายงานเฉพาะพื้นที่ก่อนการสังเคราะห์ และยังไม่มีระบบติดตามการใช้ประโยชน์จากรายงานอย่างจริงจัง แนวทางการพัฒนาจึงควรมุ่งสร้างมาตรฐานกลางด้านข้อมูล พัฒนากลไกบูรณาการข้อมูล ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของจังหวัด พัฒนาสื่อรายงานแบบ Interactive ขยายช่องทางเผยแพร่ และจัดระบบติดตามผลการใช้ข้อมูล เพื่อให้รายงานสะท้อนปัญหาสังคมได้ตรงบริบทและสนับสนุนนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยสะท้อนว่า การจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมเป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนการกำหนดนโยบายและการพัฒนาพื้นที่ แต่ยังมีข้อจำกัดเชิงระบบหลายด้าน โดยเฉพาะข้อมูลที่ไม่สอดคล้องกัน ขาดมาตรฐาน ไม่เป็นปัจจุบัน และการประสานงานระหว่างหน่วยงานยังไม่ราบรื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Michalski (2018) และ Rossi (2011) ที่ชี้ให้เห็นปัญหาความซับซ้อนของข้อมูลและการขาดการมีส่วนร่วม ผลการศึกษายังยืนยันว่า การยกระดับคุณภาพรายงานจำเป็นต้องอาศัยการจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ โครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน และการบูรณาการข้อมูลจากหลายแหล่งโดยควรพัฒนาฐานข้อมูลกลางหรือ Data Hub เพื่อเพิ่มความถูกต้อง ความครบถ้วน และความน่าเชื่อถือของข้อมูล พร้อมทั้งประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น GIS, AI, Dashboard และระบบ Real Timeรวมถึงพัฒนาทักษะบุคลากรด้านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ในด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม พบว่าการเผยแพร่ยังไม่ทั่วถึงและขาดรูปแบบที่ดึงดูดใจ จึงควรใช้สื่อที่เข้าใจง่าย เช่น Infographic และการสื่อสารสองทาง เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีบทบาทมากขึ้น การวิเคราะห์สาเหตุรากเหง้าชี้ว่า ปัญหาไม่ได้เป็นเพียงอาการเฉพาะหน้า แต่เกิดจากรากเหง้าเชิงระบบ จึงควรพัฒนาใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับข้อมูล ระดับบุคลากร และระดับระบบบริหารจัดการ เพื่อให้รายงานเป็นเครื่องมือเชิงนโยบายและสนับสนุนการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

8. ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย -ควรกำหนดให้รายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเป็นกลไกหลักในการสนับสนุนยุทธศาสตร์ชาติด้านสังคม โดยมีคณะกรรมการกำกับข้อมูลสังคมระดับภูมิภาค ทำหน้าที่กำหนดมาตรฐาน ตัวชี้วัด คำนิยาม ระยะเวลาเก็บข้อมูล และเชื่อมโยงฐานข้อมูลกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้ข้อมูลมีคุณภาพ เปรียบเทียบได้ และใช้ประโยชน์เชิงนโยบายได้จริง

2) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติและเครือข่าย -ควรเสริมสร้างความร่วมมือของทุกจังหวัดในกลุ่มจังหวัด โดยให้แต่ละจังหวัดจัดทำรายงานของตนเองก่อนนำมาสังเคราะห์ระดับกลุ่มจังหวัด พร้อมพัฒนา Social Data Hub, Social Data Lab, Dashboard, Infographic และระบบติดตามประเมินผล รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้ชุมชน ภาคีเครือข่าย และหน่วยงานท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ตรวจสอบ และใช้ประโยชน์จากรายงาน

3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต -ควรศึกษาการใช้ประโยชน์จากรายงานสถานการณ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบ โดยติดตามว่าหน่วยงานต่าง ๆ นำข้อมูลไปใช้ในการกำหนดนโยบายหรือปฏิบัติงานอย่างไร รวมทั้งควรวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการนำเสนอรายงาน เช่น Big Data, AI และแพลตฟอร์มข้อมูลกลาง เพื่อสร้างแบบจำลองที่นำไปใช้ได้จริงและยกระดับรายงานเป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์

9. เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2565). *รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคม ประจำปี 2562–2563*. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2566). *รายงานสถานการณ์ทางสังคม ประจำปี 2565*. กองมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กอบุญ แสงพู. (2566). *การปรับตัวของสำนักประชาสัมพันธ์เขต 7 ในยุค Media Disruption* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี].

มนวิภา วงรุจิระ, สันทัด ทองรินทร์, และไพบูณร์ คะเชนทรพรรค์. (2566). การประเมินผลการเผยแพร่ข่าวสารของกรมประชาสัมพันธ์. *วารสารวิชาการ วิจัย และนวัตกรรม มสธ. (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*.

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน). (2565). *มาตรฐานรัฐบาลดิจิทัลว่าด้วยกรอบแนวทางการพัฒนามาตรฐานการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลภาครัฐ (Thailand Government Information Exchange: TGIX) Framework v.1.0*.

Andersen, B., & Fagerhaug, T. (2006). *Root cause analysis: Simplified tools and techniques* (2nd ed.). ASQ Quality Press.

Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (3rd ed.). SAGE Publications.

Freeman, R. E. (2010). *Strategic management: A stakeholder approach*. Cambridge University Press.

International Labour Organization. (2021). *World social protection report 2020–22: Social protection at the crossroads: In pursuit of a better future*. International Labour Organization.

Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2022). *Management information systems: Managing the digital firm* (17th ed.). Pearson Education.

United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2024). *World social report 2024*. United Nations.

Wachowiak, P. (2013). The process of social reporting: An original model. *Organization and Management Journal*.

World Bank. (2020). *Socio-economic impact assessment of COVID-19 in Thailand*. World Bank.

Zakirova, A., Klychova, G., Kirillova, V., & Yusupova, A. (2019). Social reporting: Purpose, basic principles of formation, and structure. *Vestnik of Kazan State Agrarian University*.

4. หลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ 2567

Principles of Governance of the President of Phetchabun Rajabhat University in 2024

ดวงใจ ปินตามูล

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

มงคล ต๊ะสุ

คณะนิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ วิทยาลัยนอร์เทิร์น

ยศสุธา วิชัยธนพัฒน์

เทศบาลเมืองเพชรบูรณ์

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องหลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ 2567 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ เพื่อศึกษาหลักทางการเมืองของอธิการบดี และศึกษาระบบการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และการวิเคราะห์เนื้อหา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยผู้บริหารที่กำกับติดตามนโยบาย ผู้บริหารที่นำนโยบายไปปฏิบัติ พนักงานสายวิชาการ และพนักงานสายสนับสนุน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจงและเทคนิคสโนว์บอล ผลการวิจัยพบว่า ระบบการปกครองของอธิการบดีมิใช่เพียงการใช้อำนาจตามโครงสร้างราชการ แต่เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ บุคลากร สภามหาวิทยาลัย กฎระเบียบ และวัฒนธรรมองค์กร โดยมีหลักการปกครอง 7 ประการ ได้แก่ หลักเหตุผล หลักเสียงข้างมาก หลักความยินยอม หลักประนีประนอม หลักความเสมอภาค หลักเสรีภาพ และหลักการปกครองตนเอง ด้านหลักทางการเมือง พบว่าอธิการบดีมีบทบาทในการได้มา รักษา และใช้อำนาจผ่านการวางนโยบาย การแต่งตั้งผู้ช่วยปฏิบัติงาน และการจัดสรรทรัพยากร ส่วนด้านธรรมาภิบาล พบว่าการบริหารต้องยึดหลักประสิทธิผล ประสิทธิภาพ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม นิติธรรม ความเสมอภาค และฉันทามติ องค์ความรู้ใหม่ที่เสนอคือ “PCRU-GOV Model” เพื่อพัฒนาการปกครองมหาวิทยาลัยให้สมดุลระหว่างอำนาจตามกฎหมาย ภาวะผู้นำเชิงวิชาการ และความชอบธรรมทางสังคม

คำสำคัญ: หลักการปกครอง, อธิการบดี, ธรรมาภิบาล

Abstract

This research, titled “Principles of Governance of the President of Phetchabun Rajabhat University in 2024,” aimed to study the governance system of the President of Phetchabun Rajabhat University, examine the political principles of the President, and investigate the administrative system based on good governance principles. This qualitative research employed documentary study, semi-structured interviews, and content analysis. Key informants included administrators responsible for supervising policy implementation, administrators responsible for putting policy into practice, academic staff, and support staff. Purposive sampling and snowball sampling were used to select informants. The findings revealed that the President’s governance was not merely the use of formal bureaucratic authority, but a process of interaction among leadership, personnel, the university council, regulations, and organizational culture. The governance system was grounded in seven principles: rationality, majority rule, consent, compromise, equality, liberty, and self-government. Regarding political principles, the President’s role involved acquiring, maintaining, and exercising authority through policy formulation, personnel appointment, and resource allocation. Regarding good governance, the administrative system emphasized effectiveness, efficiency, transparency, accountability, participation, rule of law, equity, and consensus orientation. The new body of knowledge proposed in this study is the “PCRU-GOV Model,” designed to strengthen university governance by balancing legal authority, academic leadership, and social legitimacy.

Keywords: governance principles, president, good governance

1. ความนำ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นสถาบันอุดมศึกษาของรัฐที่มีพันธกิจสำคัญในการผลิตบัณฑิต วิจัย บริการวิชาการ ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และพัฒนาท้องถิ่น การปกครองมหาวิทยาลัยจึงมิใช่เพียงการบริหารภายในองค์กร แต่เป็นการกำกับทิศทางการพัฒนาความรู้ คน และสังคมในพื้นที่ อธิการบดีในฐานะผู้บริหารสูงสุดต้องทำหน้าที่ทั้งผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารทรัพยากร ผู้ประสานผลประโยชน์ และผู้สร้างความชอบธรรมขององค์กร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์มีพัฒนาการจากวิทยาลัยครูสู่มหาวิทยาลัยราชภัฏ และมีประวัติการเปลี่ยนผ่านผู้บริหารหลายช่วง จึงเป็นกรณีศึกษาที่เหมาะสมต่อการวิเคราะห์หลักการปกครองเชิงสถาบันการเมืองในองค์กร และธรรมาภิบาลร่วมสมัย

1.1 ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

ได้รับการยกฐานะเป็นสถาบันราชภัฏ และเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวทำให้บทบาทของสถาบันขยายจากการผลิตครูไปสู่การจัดการศึกษาหลากหลายสาขา การวิจัย การบริการวิชาการ และการพัฒนาท้องถิ่น ระบบการปกครองของผู้บริหารสูงสุดจึงต้องปรับจากลักษณะราชการแบบเดิมไปสู่การบริหารมหาวิทยาลัยสมัยใหม่ที่รับผิดชอบต่อคุณภาพ ความโปร่งใส และความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จากข้อมูลประวัติผู้บริหาร พบว่ามหาวิทยาลัยมีผู้บริหารสูงสุดหลายช่วง ทั้งอาจารย์ใหญ่ อธิการ อธิการบดี และผู้รักษาราชการแทนอธิการบดี ซึ่งบางช่วงมีการดำรงตำแหน่งไม่ครบวาระหรือมีการรักษาราชการแทนต่อเนื่อง สิ่งนี้สะท้อนระบบการปกครองภายในมหาวิทยาลัยเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านกฎหมาย โครงสร้างอำนาจ การเมืองในองค์กร วัฒนธรรมสถาบัน และความเชื่อมั่นของบุคลากร ไม่ใช่เพียงความสามารถส่วนบุคคลของผู้นำเท่านั้น ในปี 2567 การศึกษาหลักการปกครองของอธิการบดีจึงมีความสำคัญ เพราะมหาวิทยาลัยอยู่ในบริบทที่ต้องแข่งขันด้านคุณภาพการศึกษา ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี รับผิดชอบต่อสังคม และรักษาพันธกิจท้องถิ่นควบคู่กับมาตรฐานอุดมศึกษา อธิการบดีต้องใช้อำนาจตามกฎหมายอย่างมีเหตุผล ขณะเดียวกันต้องสร้างการยอมรับจากบุคลากรผ่านการมีส่วนร่วม การประนีประนอม และความโปร่งใส แนวคิดของณรงค์ สินสวัสดิ์ (2539) ช่วยอธิบายมิติการได้มา รักษา และใช้อำนาจทางการเมือง ส่วน Rhodes (1997) ชี้ว่าธรรมาภิบาลสมัยใหม่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่พึ่งพากันมากกว่าการสั่งการทางเดียว ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงเกิดจากความจำเป็นที่จะอธิบายระบบการปกครองของอธิการบดีในมิติที่ลึกกว่าโครงสร้างราชการ โดยพิจารณาทั้งกฎหมาย อำนาจ ความชอบธรรม ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วม และธรรมาภิบาล

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ตั้งแต่ก่อตั้งเป็นวิทยาลัยครูจนเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ตามลำดับ มีผู้บริหารสูงสุด 24 คน โดยมีชื่อเรียกตามลำดับ ตามตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงรายชื่อและตำแหน่งผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	ปี
1	นายน้อย สีป้อ	อาจารย์ใหญ่	2516-2520
2	นายน้อย สีป้อ	อธิการ	2520-2524
3	ผศ.สุประดิษฐ์ ลิปตรัตนกุล	อธิการ	2524-2526
4	ดร.บัณฑิต วงศ์แก้ว	อธการ	2526-2528
5	ผศ.ปรีชา เศรษฐีธร	อธิการ	2528-2529
6	ดร.วิชัย รัตนากีรณวร	อธิการ	2529-2531
7	ดร.จรินทร์ ชาติรุ่ง	อธิการ	2531-2532
8	รศ.วันชัย วัฒนกุล	อธิการ	2532-2536
9	รศ.เชิดชัย โชครัตนชัย	อธิการ	2536-2538
10	รศ.เชิดชัย โชครัตนชัย	อธิการบดี	2538-2542
11	ผศ.บรรจง หมายมั่น	อธิการบดี	2542-2546
12	รศ.ดร.เปรื่อง จันดา	อธิการบดี	2546-2552
13	รศ.ดร.เปรื่อง จันดา	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2552

14	ผศ.ดร. ธวัชชัย นาคะบุตร	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2552-2553
15	ดร.พิษณุ กันแตง	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2553
16	รศ.ดร.ทนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2553-2554
17	ผศ.ดร.รังสรรค์ เพ็งพัด	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2554
18	อาจารย์สุวัฒน์ บุศย์เมือง	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2554-2555
19	ผศ. กิต บุญเอก	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2555
20	ดร.ปาณิสรา คงปัญญา	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2555-2556
21	รศ.ดร.เปรื่อง จันดา	อธิการบดี	2556-2560
22	ผศ.ดร.ประยูร ลิ้มสุข	อธิการบดี	2560-2564
23	ผศ.ดร.ปรีชา ศรีเรืองฤทธิ์	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2564-2565
24	ผศ.ดร.ปรีชา ศรีเรืองฤทธิ์	อธิการบดี	2565-ปัจจุบัน

ที่มา : (ทำเนียบอธิการบดี, จากเว็ปไซต์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ : https://www.pcru.ac.th/main/view/chancellor, 2 พฤศจิกายน 2567)

1.2 ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ความสำคัญของการวิจัยนี้อยู่ที่การทำความเข้าใจ “หลักการปกครองของอธิการบดี” ในฐานะกลไกกลางที่เชื่อมโยงนโยบาย สภามหาวิทยาลัย บุคลากร นักศึกษา ท้องถิ่น และระบบอุดมศึกษา หากอธิการบดีใช้อำนาจโดยอาศัยตำแหน่งเพียงอย่างเดียว องค์กรอาจเกิดความตึงเครียด ขาดความร่วมมือ และไม่สามารถขับเคลื่อนพันธกิจได้เต็มประสิทธิภาพ แต่หากอธิการบดีใช้อำนาจโดยมีเหตุผล โปร่งใส รับฟังเสียงส่วนใหญ่ เคารพสิทธิของบุคลากร ประนีประนอมความขัดแย้ง และเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม การปกครองจะมีความชอบธรรมและสร้างพลังร่วมในมหาวิทยาลัย การวิจัยนี้จึงช่วยอธิบายว่าการบริหารมหาวิทยาลัยในยุคใหม่ต้องพ้นจากความเข้าใจแบบ “สั่งการ–ควบคุม” ไปสู่ “กำกับดูแล–สร้างเครือข่าย–สร้างความไว้วางใจ” โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยราชภัฏซึ่งมีภารกิจเชิงพื้นที่และต้องทำงานร่วมกับชุมชน การศึกษานี้ยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้ด้าน University Governance ในบริบทไทย เพราะงานวิจัยจำนวนมากมักแยกศึกษาเรื่องธรรมาภิบาล ภาวะผู้นำ หรือการเมืองในองค์กรออกจากกัน แต่การปกครองของอธิการบดีต้องบูรณาการทั้งสามมิติพร้อมกัน กล่าวคือ อธิการบดีมีอำนาจตามกฎหมาย ต้องใช้หลักทางการเมืองเพื่อรักษาความร่วมมือ และต้องยึดธรรมาภิบาลเพื่อสร้างความชอบธรรม การวิจัยเชิงคุณภาพช่วยให้เข้าใจความหมายประสบการณ์ และมุมมองของผู้เกี่ยวข้องได้ลึกกว่าสถิติเชิงปริมาณ อีกทั้งยังช่วยสังเคราะห์เป็นรูปแบบการปกครองที่เหมาะสมกับสถาบันอุดมศึกษาไทยได้ชัดเจนขึ้น (อภินันท์ จันตะนี, 2565; Creswell & Poth, 2018)

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาระบบการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ โดยพิจารณาหลักการปกครอง 7 ด้าน ได้แก่ หลักเหตุผล หลักเสียงข้างมาก หลักความยินยอม หลักประนีประนอม หลักความเสมอภาค หลักเสรีภาพ และหลักการปกครองตนเอง

2.2 เพื่อศึกษาเกี่ยวกับหลักทางการเมืองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ โดยวิเคราะห์การได้มาซึ่งอำนาจ การรักษาไว้และการใช้อำนาจทางการเมือง การวางนโยบาย การแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยนำนโยบายไปปฏิบัติ และการใช้ทรัพยากรขององค์กรเพื่อขับเคลื่อนพันธกิจ

2.3 เพื่อศึกษาระบบการบริหารของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ การยึดตามหลักธรรมาภิบาล โดยพิจารณาความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม หลักนิติธรรม ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ความเสมอภาค การกระจายอำนาจ และการมุ่งเน้นฉันทามติ

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ -การวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะกรณีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ โดยพิจารณาบริบทของสำนักงานอธิการบดี คณะ สำนัก สถาบัน หน่วยงานสนับสนุน และโครงสร้างการบริหารภายในมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองของอธิการบดี

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา -เนื้อหาครอบคลุม 3 มิติหลัก คือ ระบบการปกครองของอธิการบดี หลักทางการเมืองของอธิการบดี และระบบการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด University Governance ภาวะผู้นำเชิงสถาบัน การเมืองในองค์กร ทฤษฎีสถาบัน และหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา

3.3 ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ -ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารที่กำกับติดตามดูแลการนำนโยบายไปปฏิบัติ กลุ่มผู้บริหารที่นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ พนักงานมหาวิทยาลัยสายวิชาการและพนักงานสายสนับสนุน โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงและใช้เทคนิคสโนว์บอลเพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องโดยตรง

3.4 ขอบเขตด้านเวลา -การวิจัยนี้กำหนดขอบเขตการศึกษาตามบริบทการบริหารของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ในปี 2567 และใช้ระยะเวลาการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนมีนาคม 2568 ถึงเดือนมีนาคม 2569 รวมระยะเวลา 12 เดือน เพื่อเก็บข้อมูล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อค้นพบเชิงคุณภาพให้ครบถ้วน

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

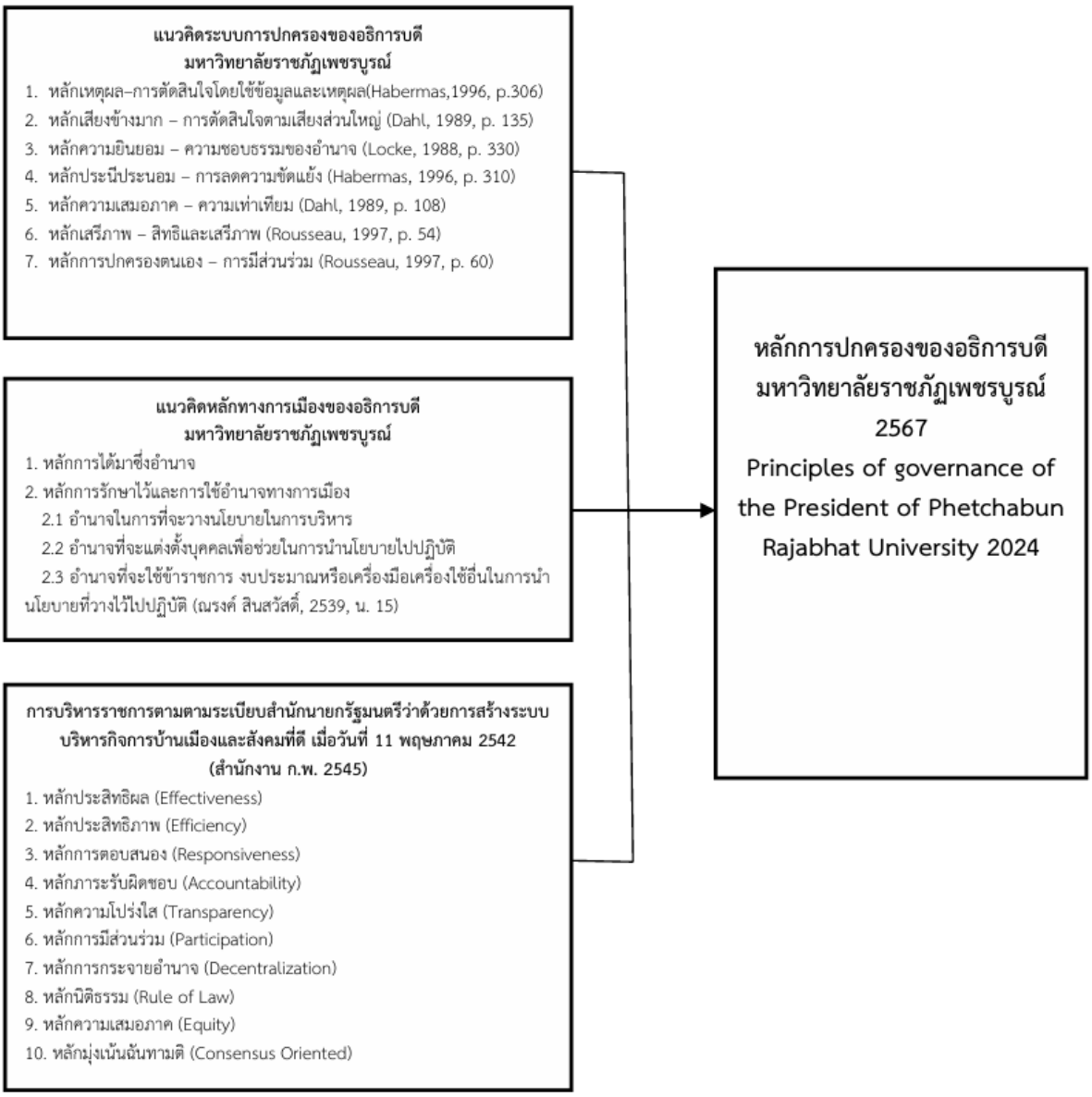

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยตามหลักการปกครองของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

5. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาหลักการปกครองของอธิการบดีต้องพิจารณาทั้งเอกสารทางกฎหมาย แนวคิดทางรัฐศาสตร์ ทฤษฎีองค์การ ภาวะผู้นำ และธรรมาภิบาล เพราะมหาวิทยาลัยไม่ใช่หน่วยงานราชการธรรมดา แต่เป็นสถาบันทางวิชาการที่มีความเป็นอิสระ มีวัฒนธรรมวิชาชีพ และมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมาก การใช้อำนาจของอธิการบดีจึงต้องอาศัยทั้งความถูกต้องตามกฎหมายและความยอมรับทางสังคม แนวคิดของณรงค์ สินสวัสดิ์ (2539) ช่วยอธิบายการได้มาและการใช้อำนาจ ส่วน Rhodes (1997) ช่วยอธิบายธรรมาภิบาลในฐานะเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ต้องสร้างความโปร่งใสและการมีส่วนร่วม

5.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1) แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง การเมืองในทัศนะของ Eulau (1963, pp. 5–7) คือ "กระบวนการของปฏิสัมพันธ์" (Political Interaction) ระหว่างบุคคลและกลุ่มต่างๆ ในสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจและอิทธิพลเพื่อกำหนดผลลัพธ์ทางนโยบายสาธารณะ โดยเน้นการวิเคราะห์ "พฤติกรรมที่สังเกตได้" (observable behavior) มากกว่าโครงสร้างทางกฎหมาย (Eulau, 1963, pp. 18–20) สอดคล้องกับ Lasswell (1936, p. 13) ที่อธิบายการเมืองว่าเป็นเรื่องของ "ใครได้อะไร เมื่อใด และอย่างไร" และ Easton (1953, p. 129) ที่มองการเมืองในฐานะกระบวนการจัดสรรคุณค่าในสังคมอย่างมีอำนาจ

ในมุมมองคลาสสิก Plato (1992, p. 369) มองการเมืองว่าเป็นกิจกรรมที่มุ่งแสวงหาความยุติธรรมและชีวิตที่ดีในสังคม ขณะที่ Aristotle (1984, p. 1253a) เน้นว่ามนุษย์เป็น "สัตว์การเมือง" ที่ต้องดำรงชีวิตภายในรัฐโดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวม ส่วน Machiavelli (1998, pp. 54, 61) มองการเมืองในเชิงความเป็นจริง (realism) โดยเน้นการแสวงหาและรักษาอำนาจ และ Hobbes (1996, pp. 89, 120) เห็นว่าการเมืองเป็นเครื่องมือสร้างความมั่นคงผ่าน "สัญญาประชาคม" (social contract) ด้าน Weber (1946, pp. 78–80) เน้นความชอบธรรมของอำนาจ (legitimate authority) โดยรัฐเป็นองค์กรเดียวที่มีสิทธิผูกขาดการใช้กำลังอย่างถูกต้องตามกฎหมาย สำหรับนักวิชาการไทย ชัยอนันต์ สมุทรวานิช (2535, น. 45–52) อธิบายการเมืองว่าเป็นกระบวนการแข่งขันระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ในการแบ่งปันคุณค่าและทรัพยากร ขณะที่ สุขุม นวลสกุล (2542, น. 1–18) นิยามการปกครองว่าเป็นระบบที่ใช้ในการบริหารและควบคุมกิจกรรมของสังคม โดยอำนาจอธิปไตยต้องมาจากประชาชนและอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย และณรงค์ สินสวัสดิ์ (2539, น. 15) อธิบายว่าอำนาจทางการเมืองประกอบด้วย อำนาจกำหนดนโยบาย อำนาจแต่งตั้งบุคคล และอำนาจใช้ทรัพยากรของรัฐ

2) แนวคิดการเมืองในสถาบันอุดมศึกษา Baldridge (1971, pp. 45–60) เสนอว่ามหาวิทยาลัยเป็น "เวทีการต่อรองอำนาจ" มากกว่าระบบราชการแบบเหตุผล อธิการบดีจึงต้องบริหารผ่านการเจรจาและสร้างพันธมิตร ขณะที่ Hambrick และ Mason (1984, p. 195) ชี้ว่าการตัดสินใจขององค์กรขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้นำระดับสูง และ Rhodes (1997, p. 53) เน้นว่าธรรมาภิบาลเป็นหลักสำคัญในการลดอิทธิพลทางการเมือง โดยมีสภามหาวิทยาลัยเป็นกลไกสำคัญ (Marginson & Considine, 2000, p. 78)

3) แนวคิดโครงสร้างการปกครองของมหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์บริหารงานภายใต้ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 มาตรา 18 และ 27 ซึ่งกำหนดให้สภามหาวิทยาลัยเป็นองค์กรกำหนดนโยบาย และอธิการบดีเป็นผู้บริหารสูงสุด โดยมีอำนาจหน้าที่ครอบคลุม 6 ด้าน ได้แก่ การบริหารกิจการมหาวิทยาลัย การบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณและทรัพย์สิน การดำเนินนโยบายและแผนพัฒนา การออกคำสั่งและมอบอำนาจ และการเป็นผู้แทนมหาวิทยาลัย ในเชิงปฏิบัติอธิการบดีดำรงบทบาท 4 ประการ ได้แก่ ผู้นำองค์กร (Leadership Role) ผู้บริหารเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Manager) ผู้ประสานงาน (Coordinator) และผู้กำกับดูแล (Supervisor) (มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 2566)

4) ระบบการปกครองของอธิการบดี 7 หลักการ ผู้วิจัยสังเคราะห์หลักการปกครอง 7 ประการ จากแนวคิดประชาธิปไตย ดังนี้ หลักเหตุผล — การตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลและเหตุผล (Habermas, 1996, p. 306) หลักเสียงข้างมาก — การตัดสินใจตามเสียงส่วนใหญ่ (Dahl, 1989, p. 135) หลักความยินยอม — ความชอบธรรมของอำนาจ (Locke, 1988, p. 330) หลักประนีประนอม — การลดความขัดแย้ง (Habermas, 1996, p. 310) หลักความเสมอภาค — ความเท่าเทียม (Dahl, 1989, p. 108) หลักเสรีภาพ — สิทธิและเสรีภาพ (Rousseau, 1997, p. 54) และ หลักการปกครองตนเอง -การมีส่วนร่วม (Rousseau, 1997, p. 60)

5) แนวคิดหลักธรรมาภิบาข หลักธรรมาภิบาลตาม สำนักงาน ก.พ.ร. (2556, น. 12–15) ประกอบด้วย ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม และหลักนิติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ Governance Theory ของ Rhodes (1997, p. 53) ที่เน้นความโปร่งใสเพื่อลดอิทธิพลทางการเมืองที่ไม่เหมาะสม นอกจากนี้ แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2564 (ราชกิจจานุเบกษา, 2564, น. 23–35) กำหนดให้การจัดการอุดมศึกษาต้องยึดหลักประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ความโปร่งใส นิติธรรม ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วม เป็นกรอบสำคัญ

5.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) ทฤษฎีพุทธวิธีบริหาร: พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549). -ทฤษฎีพุทธวิธีบริหารของพระพรหมบัณฑิตมองว่า การบริหารที่ดีไม่ใช่เพียงการทำให้งานสำเร็จ แต่ต้องทำให้คน องค์กร และสังคมเจริญไปพร้อมกัน โดยใช้หน้าที่ของนักบริหาร 5 ประการ หรือ POSDC ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคลากร การอำนวยการ และการกำกับควบคุม จุดเด่นคือนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นฐานคิด เช่น ปัญญา เมตตา ความรับผิดชอบ และความสามัคคี ทำให้การบริหารไม่แข็งกระด้างหรือมุ่งผลประโยชน์อย่างเดียว แต่คำนึงถึงความถูกต้อง ความเหมาะสม และประโยชน์ส่วนรวม

2) ทฤษฎีการบริหารจัดการของอภินันท์ จันตะนี (2563) -ทฤษฎีนี้อธิบายว่าผู้บริหารต้องจัดระบบการวางแผน องค์การ บุคลากร การอำนวยการ และการควบคุมให้สัมพันธ์กัน การปกครองของอธิการบดีจึงต้องไม่หยุดที่การประกาศนโยบาย แต่ต้องกำหนดผู้รับผิดชอบ สร้างกลไกติดตามผล ใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาเชิงระบบ เพื่อให้มหาวิทยาลัยบรรลุพันธกิจด้านการเรียนการสอน วิจัย และพัฒนาท้องถิ่น

3) ทฤษฎีสถาบันของ Scott (2008) -ทฤษฎีนี้เสนอว่าสถาบันถูกกำกับด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่ กฎระเบียบ บรรทัดฐาน และความเชื่อเชิงวัฒนธรรม การปกครองมหาวิทยาลัยจึงไม่ได้ถูกกำหนดด้วยกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับค่านิยมวิชาการ วัฒนธรรมองค์กร และความคาดหวังของบุคลากร อธิการบดีที่เข้าใจมิติทางสถาบันจะสามารถใช้อำนาจอย่างสมดุลและสร้างการยอมรับได้มากขึ้น

4) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถาบันของ Selznick (1957) -Selznick อธิบายว่าผู้นำเชิงสถาบันมีหน้าที่สร้างความหมาย คุณค่า และความชอบธรรมให้แก่องค์กร อธิการบดีจึงไม่ใช่เพียงผู้บริหารงานประจำ

แต่ต้องหล่อหลอมทิศทางของมหาวิทยาลัยให้สอดคล้องกับพันธกิจท้องถิ่น คุณภาพทางวิชาการ และความคาดหวังของสังคม การปกครองที่ดีต้องสร้างอัตลักษณ์ร่วมและความไว้วางใจในองค์กร

5) ทฤษฎีธรรมาภิบาลของ Rhodes (1997) -ทฤษฎีนี้เน้นเครือข่าย ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน การบริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ต้องอาศัยการเชื่อมโยงระหว่างอธิการบดี สภามหาวิทยาลัย หน่วยงานภายใน และเครือข่ายท้องถิ่น หลักธรรมาภิบาลจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการลดความขัดแย้ง สร้างการตรวจสอบ และยกระดับประสิทธิผลขององค์กร

5.3 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการปกครองและธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา และองค์กรต่างๆ สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ดังนี้

5.3.1 ผลงานวิจัยเกี่ยวกับการเมืองการปกครองและโครงสร้างมหาวิทยาลัย การศึกษาวิจัยในกลุ่มนี้เน้นที่โครงสร้างการบริหารและบทบาทของผู้นำในมหาวิทยาลัย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้แก่

1) รุ่งฟ้าใหม่ และกมลวรรณ (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องโครงสร้างและระบบการปกครองมหาวิทยาลัยไทย: ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงสู่มหาวิทยาลัยวิจัย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์ผู้บริหาร นักวิชาการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 33 คน (รุ่งฟ้าใหม่ และ กมลวรรณ. 2560, น. 110–112) ผลการศึกษาพบว่า ระบบการปกครองมหาวิทยาลัยไทยมีลักษณะผสมระหว่างการรวมศูนย์อำนาจและการกระจายอำนาจ โดยขึ้นอยู่กับบริบทองค์กร โครงสร้างงบประมาณ และระบบกำกับดูแล นอกจากนี้ปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์กร ระบบราชการ และโครงสร้างขนาดใหญ่ของมหาวิทยาลัยส่งผลต่อประสิทธิภาพของการบริหาร (รุ่งฟ้าใหม่, กมลวรรณ. 2560, น. 113–118) อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญคือ ความซับซ้อนของโครงสร้างองค์กร การควบคุมจากภาครัฐ และความล่าช้าในการตัดสินใจ ซึ่งส่งผลต่อความคล่องตัวในการบริหารมหาวิทยาลัย (รุ่งฟ้าใหม่, 2560, น. 120–125)

2) González และคณะ (2019) ศึกษางานวิจัยเรื่อง Understanding Governance at University: From Management to Leadership ซึ่งทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารระดับกลางในระบบการปกครองมหาวิทยาลัย โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์เชิงสถิติ (González et al., 2019, p. 45–48) ผลการศึกษาพบว่า การปกครองมหาวิทยาลัยในยุคใหม่ต้องเปลี่ยนจาก “การบริหารแบบราชการ” ไปสู่ “ภาวะผู้นำเชิงวิชาการ” ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายภายในองค์กร (González et al., 2019, p. 50–52) ปัญหาอุปสรรคสำคัญที่ค้นพบจากการศึกษาวิจัยคือ ความไม่ชัดเจนของบทบาทผู้นำ ความขัดแย้งระหว่างสายวิชาการกับสายบริหาร และข้อจำกัดด้านทักษะผู้นำของผู้บริหารระดับกลาง (González et al., 2019, p. 53–55)

3) Jiang & Xue (2022) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง Perceptions of Faculty Leadership in University Governance ซึ่งทำการศึกษาบทบาทของคณาจารย์ในการมีส่วนร่วมทางการปกครองมหาวิทยาลัย โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับอาจารย์ในมหาวิทยาลัยจีน (Jiang & Xue, 2022, p. 210–212)

ผลการศึกษาพบว่า แม้คณาจารย์จะมีบทบาทในระดับหนึ่ง เช่น ด้านหลักสูตรและวิชาการ แต่ อำนาจการตัดสินใจที่แท้จริงยังคงอยู่ในมือผู้บริหารระดับสูง โดยเฉพาะในระบบที่มีโครงสร้างแบบรวมศูนย์ (Jiang & Xue, 2022, p. 213–215) โดยปัญหาสำคัญที่ค้นพบจากการศึกษาวิจัยคือ การมีส่วนร่วมเชิงสัญลักษณ์ กล่าวคือ มีส่วนร่วมในรูปแบบพิธีการ แต่ไม่สามารถกำหนดนโยบายได้จริง ส่งผลต่อความพึงพอใจและแรงจูงใจของบุคลากร (Jiang & Xue, 2022, p. 216–218)

4) Croucher และคณะ (2020) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง Framing Research into University Governance and Leadership ซึ่งได้ทำการวิเคราะห์โครงสร้างการปกครองและบทบาทผู้นำในมหาวิทยาลัยออสเตรเลีย โดยใช้กรณีศึกษาและการวิเคราะห์เชิงทฤษฎี (Croucher et al., 2020, p. 6–9) ผลการศึกษาพบว่า การปกครองมหาวิทยาลัยที่มีประสิทธิภาพต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ (1) โครงสร้างการกำกับดูแลที่ชัดเจน (2) ความรับผิดชอบของผู้นำ และ (3) ระบบตรวจสอบและความโปร่งใส (Croucher et al., 2020, p. 10–12) โดยผลงานวิจัยชี้ให้เห็นว่า ช่องว่างระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติจริงเป็นปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะความไม่สอดคล้องระหว่างนโยบายกับการดำเนินงานจริงในระดับองค์กร (Croucher et al., 2020, p. 13–15)

5) Truong และคณะ (2021) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง Impact of Governance Factors on Research Output ซึ่งเป็นการศึกษาผลของโครงสร้างการปกครองต่อผลงานวิจัยของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย 12 แห่ง (Truong et al., 2021, p. 5–7) ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ทรัพยากร นโยบาย การสนับสนุนวิจัย และภาวะผู้นำ โดยเฉพาะทรัพยากรและนโยบายมีผลต่อประสิทธิภาพมากที่สุด (Truong et al., 2021, p. 8–10) ปัญหาที่พบจากการศึกษาวิจัย คือ การจัดสรรทรัพยากรไม่เท่าเทียม และนโยบายที่ไม่ชัดเจน ส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์กร (Truong et al., 2021, p. 11–13)

5.3.2 ผลงานวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาลในการบริหาร งานวิจัยกลุ่มนี้เน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพองค์กร:

1) ติยานนท์ แสงบุตร (2561) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดกาฬสินธุ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางถึงระดับมาก โดยเฉพาะด้านความโปร่งใสและความรับผิดชอบมีระดับสูงกว่าด้านอื่น (ติยานนท์ แสงบุตร, 2561 : 78–79) นอกจากนี้ ยังพบว่า ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ได้แก่ การขาดความรู้ความเข้าใจของบุคลากร การสื่อสารภายในองค์กรที่ไม่ทั่วถึง และข้อจำกัดด้านงบประมาณ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างเต็มที่ (ติยานนท์ แสงบุตร, 2561 : 82–84) ทั้งนี้ งานวิจัยยังเสนอว่า การส่งเสริมธรรมาภิบาลในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเน้นการพัฒนาบุคลากร การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่โปร่งใส และการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบและกำหนดนโยบาย (ติยานนท์ แสงบุตร, 2561 : 85)

2) พีระ พันธุงาม (2561) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลวังซ่าย อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร โดยเฉพาะด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนต่อหน่วยงานภาครัฐ (พีระ พันธุ์งาม, 2561 : 65–66) นอกจากนี้ ยังพบว่าปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการดำเนินงาน ได้แก่ การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาลของบุคลากร การสื่อสารภายในองค์กรที่ไม่ทั่วถึง และข้อจำกัดด้านงบประมาณ ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารงาน (พีระ พันธุ์งาม, 2561 : 70–72) ทั้งนี้ ผู้วิจัยเสนอว่า ควรมีการพัฒนาศักยภาพบุคลากร ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลอย่างแท้จริง (พีระ พันธุ์งาม, 2561 : 73)

3) บรรจง เจริญสุข และคณะ (2560) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 พบว่า การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยเฉพาะด้านความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการศึกษา (บรรจง เจริญสุข และคณะ, 2560 : 112–113) นอกจากนี้ยังพบว่า ระดับการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก และส่งผลให้สถานศึกษามีประสิทธิผลในด้านการบริหารงานวิชาการ การบริหารบุคลากร และการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน (บรรจง เจริญสุข และคณะ, 2560 : 114–115) ทั้งนี้ งานวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยที่สนับสนุนให้การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลประสบความสำเร็จ ได้แก่ การมีภาวะผู้นำของผู้บริหาร การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่โปร่งใส และการเปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (บรรจง เจริญสุข และคณะ, 2560 : 116)

4) Rukmana (2023) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง Governance Transformation: Good University Governance ซึ่งเป็นการศึกษาในเรื่องการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในมหาวิทยาลัย โดยเน้นประสิทธิภาพของระบบบริหาร (Rukmana, 2023, p. 72–75) ผลการศึกษาพบว่า การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ช่วยเพิ่มความโปร่งใส ประสิทธิภาพ และความรับผิดชอบขององค์กร แต่ต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุน เช่น วัฒนธรรมองค์กร ระบบสารสนเทศ และภาวะผู้นำ (Rukmana, 2023, p. 76–78) ส่วนปัญหาอุปสรรคสำคัญที่ค้นพบจากการศึกษา ได้แก่ การขาดความเข้าใจในหลักธรรมาภิบาล ระบบราชการที่ล่าช้า และการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร (Rukmana, 2023, p. 79–81)

จากการสังเคราะห์งานวิจัยดังกล่าว พบว่า การปกครองมหาวิทยาลัยมีลักษณะผสมระหว่างการรวมศูนย์และการมีส่วนร่วม โดยขึ้นอยู่กับโครงสร้างองค์กรและบริบทของสถาบัน รวมทั้ง ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของระบบการปกครอง โดยเฉพาะการเปลี่ยนผ่านจากการบริหารแบบราชการ

ไปสู่การบริหารแบบมีส่วนร่วม ปัญหาสำคัญที่พบร่วมกัน ได้แก่ โครงสร้างองค์กรที่ซับซ้อน การมีส่วนร่วมที่ไม่แท้จริง ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายบริหารและวิชาการ และข้อจำกัดด้านทรัพยากรและระบบราชการ

6. ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีเป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจหลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ในมิติระบบการปกครอง หลักทางการเมือง และธรรมาภิบาล ผู้วิจัยใช้การศึกษาเอกสารควบคู่กับการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยเน้นการตีความความหมายจากประสบการณ์และมุมมองของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ลึกและสอดคล้องกับบริบทจริงของมหาวิทยาลัย

สำหรับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้ศึกษาหลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2567 ผ่านการศึกษาเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม การศึกษาจากเอกสารครอบคลุมแนวคิดสำคัญ 3 ด้าน คือ หลักการปกครอง 7 ด้าน ได้แก่ หลักเหตุผล เสียงข้างมาก ความยินยอม การประนีประนอม ความเสมอภาค เสรีภาพ และการปกครองตนเอง หลักทางการเมืองว่าด้วยการได้มา การรักษา และการใช้อำนาจทางการเมือง รวมทั้งหลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี 10 ประการ ได้แก่ ประสิทธิผล ประสิทธิภาพ การตอบสนอง ภาระรับผิดชอบ ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจ นิติธรรม ความเสมอภาค และการมุ่งเน้นฉันทามติ ส่วนการศึกษาภาคสนามดำเนินการในพื้นที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสังเกต การบันทึกภาคสนาม และตัวผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหลัก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยกรรมการสภาผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารที่กำกับติดตามนโยบาย ผู้บริหารที่นำนโยบายไปปฏิบัติ พนักงานสายวิชาการ และพนักงานสายสนับสนุน รวม 17 คน การกำหนดกลุ่มตัวอย่างยึดหลักความอิ่มตัวของข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลเพียงพอต่อการตอบคำถามวิจัย การคัดเลือกใช้แบบเจาะจงร่วมกับการสุ่มแบบลูกโซ่เชิงเส้น เพื่อเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์ตรงและเกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยโดยตรง ทำให้ข้อมูลมีความลึก ครอบคลุม และความเชื่อถือตามระเบียบวิธีวิจัยในครั้งนี้

7. ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม พบว่า การปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์มีลักษณะซับซ้อนและมีหลายมิติ ไม่สามารถอธิบายด้วยโครงสร้างราชการเพียงอย่างเดียว เพราะอธิการบดีต้องบริหารภายใต้กฎหมาย สภามหาวิทยาลัย ระเบียบราชการ การเมืองในองค์กร วัฒนธรรมวิชาการ และความคาดหวังของบุคลากร ข้อค้นพบสำคัญคือการปกครองมีลักษณะเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจตามกฎหมายกับความชอบธรรมทางการเมือง โดยธรรมาภิบาลทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างสมดุล ผลการวิเคราะห์นี้สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการของอภินันท์ จันตะนี (2563) และแนวคิด Governance ของ Rhodes (1997)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ระบบการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ผลจากการวิเคราะห์ -ระบบการปกครองของอธิการบดีตั้งอยู่บนหลักการปกครอง 7 ประการ ประการแรกคือหลักเหตุผล อธิการบดีต้องตัดสินใจโดยใช้ข้อมูล กฎหมาย และผลประโยชน์ของมหาวิทยาลัยเป็นฐาน ไม่ใช่ความรู้สึกส่วนตัว ประการที่สองคือหลักเสียงข้างมาก การตัดสินใจในประเด็นสำคัญควรผ่านกลไกคณะกรรมการและการรับฟังความคิดเห็น ประการที่สามคือหลักความยินยอม เพราะอำนาจของอธิการบดีจะมีความมั่นคงเมื่อบุคลากรเห็นว่าการใช้อำนาจนั้นชอบธรรม ประการที่สี่คือหลักประนีประนอม ซึ่งจำเป็นต่อการลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มวิชาการ กลุ่มบริหาร และหน่วยงานสนับสนุน ประการที่ห้าคือหลักความเสมอภาค การจัดสรรทรัพยากรและโอกาสต้องเป็นธรรม ประการที่หกคือหลักเสรีภาพ โดยเฉพาะเสรีภาพทางวิชาการและการแสดงความคิดเห็นอย่างรับผิดชอบ และประการที่เจ็ดคือหลักการปกครองตนเอง ซึ่งสะท้อนผ่านการเปิดพื้นที่ให้คณะ สำนัก และบุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของมหาวิทยาลัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 หลักทางการเมืองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ผลจากการวิเคราะห์ -หลักทางการเมืองของอธิการบดีประกอบด้วยการได้มาซึ่งอำนาจ การรักษาอำนาจ และการใช้อำนาจให้เกิดผล อำนาจของอธิการบดีมีฐานจากกฎหมายและกระบวนการแต่งตั้ง แต่การรักษาอำนาจขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความชอบธรรมภายในองค์กร การใช้อำนาจทางการเมืองของอธิการบดีปรากฏใน 3 รูปแบบ คือ 1) อำนาจในการวางนโยบายการบริหาร เช่น การกำหนดทิศทางวิชาการ การพัฒนาหลักสูตร การวิจัย และการบริการวิชาการ 2) อำนาจในการแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งต้องคำนึงถึงความสามารถ ความเหมาะสม และการยอมรับของบุคลากร และ 3) อำนาจในการใช้ทรัพยากร เช่น งบประมาณ บุคลากร ระบบสารสนเทศ และเครื่องมือสนับสนุนพันธกิจ อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจทางการเมืองในมหาวิทยาลัยไม่ควรเป็นการต่อรองผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม แต่ต้องเป็นการสร้างพลังร่วมเพื่อให้มหาวิทยาลัยบรรลุพันธกิจอย่างมีคุณภาพ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ระบบการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ผลการวิเคราะห์ -ธรรมาภิบาลเป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมและยกระดับการใช้อำนาจของอธิการบดี หลักประสิทธิผลทำให้การบริหารมุ่งผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจ หลักประสิทธิภาพทำให้การใช้ทรัพยากรคุ้มค่า หลักการตอบสนองทำให้มหาวิทยาลัยรับฟังความต้องการของนักศึกษา บุคลากร และท้องถิ่น หลักภาระรับผิดชอบทำให้ผู้บริหารต้องอธิบายผลการตัดสินใจได้ หลักความโปร่งใสทำให้กระบวนการบริหารเปิดเผยและตรวจสอบได้ หลักการมีส่วนร่วมทำให้บุคลากรรู้สึกเป็นเจ้าของมหาวิทยาลัย หลักการกระจายอำนาจช่วยลดภาระการรวมศูนย์และเพิ่มความคล่องตัว หลักนิติธรรมทำให้การบริหารอยู่ภายใต้กฎหมาย หลักความเสมอภาคช่วยสร้างความเป็นธรรม และหลักมุ่งเน้นฉันทามติช่วยลดความขัดแย้ง สรุปได้ว่าระบบบริหารที่ดีต้องสมดุลระหว่างอำนาจของอธิการบดี กลไกตรวจสอบของสภามหาวิทยาลัย และการมีส่วนร่วมของบุคลากร

สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สรุปได้ว่า ระบบการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ มิใช่การใช้อำนาจตามลำดับชั้นเท่านั้น แต่เป็นระบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างอธิการบดี สภามหาวิทยาลัย ผู้บริหารระดับคณะและสำนัก คณาจารย์ บุคลากร และกฎระเบียบของรัฐ หลักการปกครอง 7 ประการช่วยอธิบายการบริหารได้ชัดเจน กล่าวคือ หลักเหตุผลทำให้การตัดสินใจมีฐานข้อมูล หลักเสียงข้างมากช่วยสร้างการยอมรับ หลักความยินยอมสร้างความชอบธรรม หลักประนีประนอมลดความขัดแย้ง หลักความเสมอภาคสร้างความเป็นธรรม หลักเสรีภาพคุ้มครองสิทธิทางวิชาการ และหลักการปกครองตนเองเปิดพื้นที่ให้หน่วยงานภายในมีส่วนร่วม ผลการวิจัยจึงชี้ว่าการปกครองมหาวิทยาลัยที่ดีต้องพัฒนาไปสู่ภาวะผู้นำเชิงวิชาการ ไม่ใช่ระบบราชการแบบสั่งการเท่านั้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สรุปได้ว่า หลักทางการเมืองของอธิการบดีเกี่ยวข้องกับการได้มา การรักษา และการใช้อำนาจ อำนาจของอธิการบดีได้รับการรับรองโดยกฎหมายและกระบวนการแต่งตั้ง แต่การทำให้อำนาจเกิดผลขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างพันธมิตรทางวิชาการ การสื่อสารนโยบาย และการบริหารความสัมพันธ์ภายในมหาวิทยาลัย การวางนโยบายต้องมีทิศทางชัดเจนและสอดคล้องกับพันธกิจ การแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยบริหารต้องคำนึงถึงความสามารถและความน่าเชื่อถือ ส่วนการใช้ทรัพยากรต้องเป็นธรรมและตรวจสอบได้ ผลวิจัยจึงชี้ว่าการเมืองในมหาวิทยาลัยไม่ได้มีความหมายเชิงลบเสมอไป หากใช้อย่างโปร่งใสและรับผิดชอบ การเมืองในองค์กรสามารถเป็นกลไกสร้างความร่วมมือและขับเคลื่อนนโยบายได้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สรุปได้ว่า ระบบการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลเป็นฐานสำคัญของการปกครองอธิการบดี หลักธรรมาภิบาลช่วยป้องกันการใช้อำนาจเกินขอบเขตและช่วยสร้างความไว้วางใจในองค์กร การบริหารที่โปร่งใสทำให้บุคลากรตรวจสอบได้ การมีส่วนร่วมทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของมหาวิทยาลัย การยึดหลักนิติธรรมทำให้การบริหารไม่ขึ้นกับตัวบุคคล การกระจายอำนาจทำให้คณะ สำนัก และหน่วยงานทำงานคล่องตัวขึ้น และการมุ่งเน้นฉันทามติช่วยให้ความขัดแย้งลดลง ผลวิจัยจึงสรุปว่าอธิการบดีที่มีประสิทธิภาพต้องใช้ธรรมาภิบาลเป็นทั้งหลักคิด เครื่องมือบริหาร และมาตรฐานตรวจสอบความชอบธรรม

8. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยนี้สรุปได้ว่า หลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ 2567 เป็นการบูรณาการระหว่างอำนาจตามกฎหมาย หลักทางการเมืองในองค์กร และธรรมาภิบาล การปกครองที่มีประสิทธิภาพต้องไม่พึ่งพาโครงสร้างราชการเพียงอย่างเดียว แต่ต้องสร้างความไว้วางใจ เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม ใช้เหตุผล และรักษาความเป็นธรรมในองค์กร ข้อค้นพบนี้สัมพันธ์กับแนวคิดการบริหารจัดการของอภินันท์ จันตะนี (2563) ที่เน้นระบบงานและการควบคุมติดตาม และสัมพันธ์กับ Rhodes (1997) ที่มอง Governance เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย

ประเด็นที่ 1 ระบบการปกครองกับภาวะผู้นำเชิงวิชาการ -ผลการวิจัยที่พบว่าการปกครองของอธิการบดีเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ สอดคล้องกับ Selznick (1957) ซึ่งอธิบายว่าผู้นำเชิงสถาบันต้องสร้างคุณค่า ความหมาย และความชอบธรรมให้แก่องค์กร มากกว่าการบริหารเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Clark (1983) ที่มองมหาวิทยาลัยเป็นระบบอำนาจที่ซับซ้อน มีทั้งรัฐ ตลาด และกลุ่มวิชาการ ดังนั้น การที่อธิการบดีต้องสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมจึงเป็นทิศทางที่เหมาะสมกับมหาวิทยาลัยสมัยใหม่ ผลวิจัยนี้ยืนยันว่าการปกครองมหาวิทยาลัยราชภัฏต้องเปลี่ยนจากระบบราชการแบบรวมศูนย์ไปสู่ภาวะผู้นำเชิงวิชาการที่รับฟังและสร้างพลังร่วม

ประเด็นที่ 2 หลักทางการเมืองกับการจัดการความสัมพันธ์ในองค์กร -ผลการวิจัยที่ชี้ว่าอธิการบดีต้องได้มา รักษา และใช้อำนาจอย่างมีความชอบธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของณรงค์ สินสวัสดิ์ (2539) ที่มองอำนาจทางการเมืองเป็นกระบวนการจัดวางนโยบาย บุคคล และทรัพยากร ขณะเดียวกันยังสัมพันธ์กับ Pfeffer (1981) ที่อธิบายว่าองค์กรเป็นพื้นที่ของการจัดสรรทรัพยากรและการต่อรองอำนาจ การเมืองในมหาวิทยาลัยจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ต้องทำให้เป็นการเมืองเชิงสร้างสรรค์ โปร่งใส และมุ่งประโยชน์องค์กร ผลวิจัยนี้ชี้ว่าอธิการบดีต้องมีทักษะทางการเมืองเชิงจริยธรรม ไม่ใช่เพียงทักษะบริหารทั่วไป

ประเด็นที่ 3 ธรรมาภิบาลกับความชอบธรรมของอธิการบดี -ผลการวิจัยที่พบว่าธรรมาภิบาลเป็นเครื่องมือสร้างสมดุลระหว่างอำนาจตามกฎหมายกับความชอบธรรมทางการเมือง สอดคล้องกับ Rhodes (1997) ที่เน้นความโปร่งใสและเครือข่ายความร่วมมือ และสอดคล้องกับแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2564 ที่กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาต้องยึดหลักประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ความโปร่งใส นิติธรรม ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วม ผลการวิจัยนี้ยืนยันว่าธรรมาภิบาลไม่ใช่เพียงถ้อยคำเชิงนโยบาย แต่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การปกครองของอธิการบดีได้รับความเชื่อมั่นจากบุคลากรและสังคม

9. ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย -มหาวิทยาลัยควรกำหนดนโยบายการปกครองและการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลให้เป็นระบบชัดเจน โดยจัดทำกรอบการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูล เหตุผล และกฎหมายเป็นฐาน กำหนดบทบาทของสภามหาวิทยาลัย อธิการบดี คณะ สำนัก และหน่วยงานสนับสนุนให้ไม่ทับซ้อนกัน พร้อมพัฒนากลไกตรวจสอบความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบของผู้บริหารทุกระดับ

2) ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์ -อธิการบดีและผู้บริหารมหาวิทยาลัยควรนำ PCRU-GOV Model ไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาการบริหาร โดยเน้นภาวะผู้นำเชิงวิชาการ การสร้างความยินยอม การประนีประนอม การยึดหลักนิติธรรม การกระจายอำนาจ และการพัฒนาท้องถิ่นเป็นเป้าหมายร่วม ควรจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ และควรสื่อสารนโยบายให้เข้าใจง่าย เพื่อลดความคลุมเครือและเพิ่มความร่วมมือภายในองค์กร

3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป -ควรวิจัยเปรียบเทียบหลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏหลายแห่ง เพื่อค้นหาปัจจัยร่วมและปัจจัยเฉพาะของแต่ละพื้นที่ ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างธรรมาภิบาลของผู้บริหารกับความผูกพันของบุคลากร ควรวิจัยเชิงปริมาณเพื่อวัดระดับการรับรู้ของบุคลากรต่อหลักการปกครอง 7 ประการ และควรพัฒนาเครื่องมือประเมิน PCRU-GOV Model เพื่อใช้ติดตามการปกครองมหาวิทยาลัยอย่างเป็นระบบ

10. การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้คือ “PCRU-GOV Model: รูปแบบหลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ 2567” ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ P: Participatory Academic Leadership หมายถึง ภาวะผู้นำเชิงวิชาการแบบมีส่วนร่วม อธิการบดีต้องนำองค์กรด้วยวิสัยทัศน์ทางวิชาการและเปิดโอกาสให้บุคลากรร่วมคิดร่วมตัดสินใจ C: Consent and Compromise หมายถึง การสร้างความยินยอมและการประนีประนอม เพราะอำนาจตามกฎหมายจะยั่งยืนได้เมื่อได้รับการยอมรับจากผู้เกี่ยวข้อง R: Rule-based Legitimacy หมายถึง ความชอบธรรมที่ตั้งอยู่บนกฎหมาย ระเบียบ และหลักนิติธรรม U: University Autonomy with Accountability หมายถึง การรักษาความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยควบคู่กับความรับผิดชอบต่อสาธารณะ G: Good Governance หมายถึง การบริหารด้วยความโปร่งใส รับผิดชอบ มีส่วนร่วม มีประสิทธิภาพ และตรวจสอบได้ O: Organizational Political Balance หมายถึง การสร้างสมดุลทางการเมืองในองค์กรระหว่างกลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ บุคลากร และสภามหาวิทยาลัย V: Value-based Local Development หมายถึง การยึดคุณค่าการพัฒนาท้องถิ่นเป็นเป้าหมายสูงสุดของมหาวิทยาลัยราชภัฏ รูปแบบนี้อธิบายว่า การปกครองของอธิการบดีที่เหมาะสมไม่ใช่การรวมศูนย์อำนาจทั้งหมดหรือการกระจายอำนาจโดยไร้ทิศทาง แต่เป็นการใช้ภาวะผู้นำเชิงวิชาการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ใช้กฎหมายเป็นฐาน ใช้ธรรมาภิบาลเป็นเครื่องมือ และใช้พันธกิจท้องถิ่นเป็นเป้าหมายร่วม หากนำ PCRU-GOV Model ไปใช้จริง จะช่วยให้การปกครองมหาวิทยาลัยมีความสมดุล โปร่งใส ลดความขัดแย้ง และเพิ่มประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์อย่างยั่งยืน

11. เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564). แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2564. *ราชกิจจานุเบกษา, 138*, 23–35.

ชัยอนันต์ สมุทรวานิช. (2535). *รัฐและการเมือง*. สำนักพิมพ์บรรณกิจ.

ณรงค์ สินสวัสดิ์. (2539). *การเมืองและการปกครองไทย*. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ติยานนท์ แสงบุตร. (2561). *การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์* [การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม].

บรรจง เจริญสุข และคณะ. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3. *วารสารบริหารการศึกษา, 13*(2), 110–120.

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547. (2547, 14 กุมภาพันธ์). *ราชกิจจานุเบกษา, 121*(ตอนพิเศษ 23 ก), มาตรา 18, 27.

พีระ พันธุ์งาม. (2561). การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลวังซ้าย อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง. *วารสารบัณฑิตศาส์น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 229–247.

กมลวรรณ รุ่งฟ้าใหม่. (2560). การกำกับดูแลมหาวิทยาลัยวิจัยในประเทศไทย: กรณีศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. *Higher Education, 70*(3), 109–128.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2556). *หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี*. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.

สุขุม นวลสกุล. (2542). *การเมืองและการปกครองเปรียบเทียบ*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อภินันท์ จันตะนี. (2563). *ทฤษฎีการบริหารจัดการ*. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อภินันท์ จันตะนี. (2565). *ระเบียบวิธีวิจัยชั้นสูง*. บริษัทจรัลสนิทวงค์การพิมพ์ จำกัด.

Dahl, R. A. (1989). *Democracy and its critics*. Yale University Press.

Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. MIT Press.

Rhodes, R. A. W. (1997). *Understanding governance: Policy networks, governance, reflexivity and accountability*. Open University Press.

Scott, W. R. (2008). *Institutions and organizations: Ideas and interests* (3rd ed.). SAGE.

5. การวิเคราะห์จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์

An Ethical Analysis of Political Scientists in the Digital Era of Artificial Intelligence

ประสาน ทรงศรี

สำนักปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

สายยวน พงฉัตรพัตร์

สำนักปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

ธนกฤต โพธิ์เงิน

หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต และหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยปทุมธานี

บทคัดย่อ

บทความวิจัยแบบผสานวิธีครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาจริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์ 2) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยจริยธรรมที่จำเป็นต่อการใช้ข้อมูล อัลกอริทึม และเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ในการทำงานทางรัฐศาสตร์ และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบจริยธรรมนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสานวิธี โดยศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี มาตรฐานจริยธรรมสากล กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล และหลักพุทธธรรมฝ่ายเถรวาท พร้อมออกแบบกรอบการสำรวจและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการศึกษาเชิงสังเคราะห์พบว่า ปัญหาสำคัญประกอบด้วยการใช้ข้อมูลส่วนบุคคลโดยไม่โปร่งใส อคติของอัลกอริทึม การสื่อสารทางการเมืองที่บิดเบือน ความรับผิดชอบที่ไม่ชัดเจน และการพึ่งพา AI มากเกินไป รูปแบบที่เสนอคือ “E-POLAI Model” ประกอบด้วย Ethics, Privacy, Objectivity, Literacy, Accountability และ Insightful Wisdom เพื่อให้นักรัฐศาสตร์ใช้ AI อย่างเคารพศักดิ์ศรีมนุษย์ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีสติปัญญาในการตัดสินใจ

คำสำคัญ: จริยธรรม, นักรัฐศาสตร์, ปัญญาประดิษฐ์, ยุคดิจิทัล, ธรรมาภิบาลข้อมูล

Abstract

This research article aims to: 1) study ethical problems faced by political scientists in the digital and artificial intelligence era; 2) analyze and synthesize ethical factors necessary for using data, algorithms, and AI tools in political science; and 3) propose an ethical model for political scientists in the AI-driven digital age. The study applies a mixed methods design by reviewing documents, concepts, theories, international AI ethics standards, personal data protection law, and Theravāda Buddhist ethical principles, together with a proposed survey and expert interview framework. The synthesized findings indicate five major ethical issues: non-transparent use of personal data, algorithmic bias, distorted political communication, unclear accountability, and overreliance on AI systems. The proposed model is the "E-POLAI Model," consisting of Ethics, Privacy, Objectivity, Literacy, Accountability, and Insightful Wisdom. The model encourages political scientists to use AI with respect for human dignity, transparency, accountability, critical thinking, and ethical wisdom.

Keywords: Ethics, Political Scientists, Artificial Intelligence, Digital Era, Data Governance

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ยุคดิจิทัลทำให้การเมือง การบริหารรัฐกิจ และการศึกษาทางรัฐศาสตร์เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นักรัฐศาสตร์ไม่ได้ทำงานกับเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์แบบเดิมเท่านั้น แต่ต้องเกี่ยวข้องกับข้อมูลขนาดใหญ่ แพลตฟอร์มออนไลน์ สื่อสังคม ระบบแนะนำเนื้อหา และเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ที่ช่วยวิเคราะห์ความคิดเห็นประชาชน ความขัดแย้ง นโยบายสาธารณะ และพฤติกรรมผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ดังนั้น จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์จึงต้องขยายจากความซื่อสัตย์ทางวิชาการไปสู่ความรับผิดชอบต่อข้อมูล อัลกอริทึม สิทธิประชาชน และคุณภาพของประชาธิปไตย

1.1 ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

ในอดีตนักรัฐศาสตร์ทำหน้าที่ศึกษารัฐ อำนาจ นโยบาย การเลือกตั้ง พรรคการเมือง สถาบันทางการเมือง และพฤติกรรมของประชาชน โดยใช้หลักความเป็นกลางทางวิชาการ ความซื่อสัตย์ต่อข้อมูล และความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นฐานสำคัญ แต่ในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา บริบทการทำงานทางรัฐศาสตร์เปลี่ยนจากการใช้ข้อมูลเชิงเอกสารและข้อมูลภาคสนามแบบจำกัด ไปสู่การใช้ข้อมูลดิจิทัลจำนวนมาก เช่น ข้อความในสื่อสังคมออนไลน์ ความคิดเห็นทางการเมือง พฤติกรรมการคลิก การแชร์ข่าว และข้อมูลเชิงพื้นที่ สิ่งเหล่านี้ทำให้นักรัฐศาสตร์สามารถวิเคราะห์สังคมการเมืองได้ละเอียดขึ้น แต่ก็ทำให้เกิดปัญหาจริยธรรมใหม่ เช่น การนำข้อมูลประชาชนมาใช้โดยเจ้าของข้อมูลไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ การวิเคราะห์อารมณ์ทางการเมืองที่

อาจเหมารวมคนบางกลุ่ม การใช้ AI สร้างข้อความหรือภาพทางการเมืองที่อาจทำให้ประชาชนเข้าใจผิด และการพึ่งพาอัลกอริทึมโดยไม่ตรวจสอบอคติของระบบ หลักเกณฑ์สากลจึงเริ่มให้ความสำคัญกับ AI ที่เคารพสิทธิมนุษยชน ความโปร่งใส ความเป็นธรรม และการกำกับโดยมนุษย์ เช่น UNESCO เสนอกรอบจริยธรรม AI ที่เน้นศักดิ์ศรีมนุษย์ สิทธิมนุษยชน ความโปร่งใส ความเป็นธรรม และ human oversight ขณะที่ OECD AI Principles ซึ่งเริ่มใช้ในปี 2019 และปรับปรุงในปี 2024 เน้น AI ที่น่าเชื่อถือ เคารพสิทธิมนุษยชนและคุณค่าประชาธิปไตย ในประเทศไทย แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติ พ.ศ. 2565–2570 มุ่งส่งเสริมการใช้ AI เพื่อยกระดับเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตประชาชนผ่านยุทธศาสตร์และแผนงานระดับชาติ ดังนั้น นักรัฐศาสตร์จึงต้องมีจริยธรรมใหม่ที่ครอบคลุมทั้งความจริง ความเป็นธรรม สิทธิข้อมูล ความรับผิดชอบ และสติปัญญาในการใช้เทคโนโลยี (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล. (2565). ธรรมาภิบาลข้อมูลภาครัฐ)

1.2 ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ความสำคัญของปัญหานี้อยู่ที่ว่า นักรัฐศาสตร์เป็นผู้ผลิตความรู้ทางการเมืองที่ส่งผลต่อสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย การวิเคราะห์ผลเลือกตั้ง การประเมินความไว้วางใจต่อรัฐ การให้ความเห็นต่อความขัดแย้งทางสังคม หรือการให้ข้อมูลแก่สื่อและประชาชน หากนักรัฐศาสตร์ใช้ AI โดยขาดจริยธรรม ผลกระทบอาจไม่ได้จำกัดอยู่ที่ความผิดพลาดทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังอาจกระทบต่อสิทธิส่วนบุคคล ความไว้วางใจในสถาบันทางการเมือง และคุณภาพของประชาธิปไตย ตัวอย่างเช่น หากใช้ AI วิเคราะห์ความคิดเห็นทางการเมืองจากข้อมูลออนไลน์โดยไม่คำนึงถึงความเป็นส่วนตัว ประชาชนอาจถูกติดตามหรือจัดกลุ่มทางการเมืองอย่างไม่เป็นธรรม หากใช้โมเดลที่มีอคติจากข้อมูลเดิม ผลการวิเคราะห์อาจทำให้คนบางกลุ่มถูกมองว่าเป็นภัย หรือถูกลดทอนความสำคัญในการกำหนดนโยบาย หากใช้ AI สร้างบทความ รายงาน หรือข้อความสื่อสารทางการเมืองโดยไม่เปิดเผย อาจทำให้เส้นแบ่งระหว่างข้อเท็จจริง ความเห็น และการชักจูงทางการเมืองพร่าเลือน ปัจจุบันกฎหมายและแนวปฏิบัติเริ่มให้ความสำคัญกับการคุ้มครองข้อมูลและธรรมาภิบาล AI มากขึ้น เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 กำหนดกรอบสำคัญในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชน และแนวทาง AI Governance ของ ETDA เน้นหลักความโปร่งใส ความรับผิดชอบ กฎหมาย จริยธรรม ความเป็นธรรม ความน่าเชื่อถือ ความมั่นคงปลอดภัย และความเป็นส่วนตัว ในเชิงพุทธธรรม หลัก “หิริ” และ “โอตตัปปะ” หรือความละอายและเกรงกลัวต่อความผิด เป็นรากฐานของการควบคุมตนเองก่อนใช้เครื่องมือที่มีอำนาจสูง ดังปรากฏในอวิชชาสูตรว่า เมื่อมีวิชชา หิริและโอตตัปปะย่อมตามมาด้วย จึงควรนำหลักนี้มาเป็นฐานจริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุค AI (อภินันท์ จันตะนี, ประสงค์ ปราณีตพลกรัง. (2567). พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนรวัตกรรม)

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาจริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์ โดยพิจารณาพัฒนาการจากอดีตถึงปัจจุบันในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา

2.2 เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยจริยธรรมที่จำเป็นต่อการใช้ข้อมูล อัลกอริทึม และเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ในการศึกษาทางรัฐศาสตร์

2.3 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่หรือรูปแบบจริยธรรมนักรัฐศาสตร์ ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงการเรียนการสอน การวิจัย การให้คำปรึกษานโยบาย และการสื่อสารสาธารณะ

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่และสถานที่

การวิจัยนี้กำหนดพื้นที่ศึกษาเป็นสถาบันอุดมศึกษา หน่วยงานวิจัย หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นโยบายสาธารณะ และการเมืองการปกครองในประเทศไทย โดยเน้นบริบทการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ในการวิจัย การสอน การวิเคราะห์นโยบาย และการสื่อสารทางการเมือง

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาและประชากร

เนื้อหาครอบคลุม 5 ประเด็น ได้แก่ 1) จริยธรรมวิชาชีพนักรัฐศาสตร์ 2) การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล 3) อคติและความโปร่งใสของอัลกอริทึม 4) ความรับผิดชอบต่อประชาธิปไตยและสาธารณะ และ 5) หลักพุทธธรรมที่ช่วยเสริมจริยธรรม เช่น หิริ โอตตัปปะ สัมมาวาจา และโยนิโสมนสิการ ประชากรเป้าหมาย ได้แก่ อาจารย์ นักวิจัย นักวิเคราะห์นโยบาย นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และผู้ปฏิบัติงานด้านข้อมูลการเมือง

3.3 ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาครอบคลุมเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี กฎหมาย และมาตรฐานที่เกี่ยวข้องในช่วง พ.ศ. 2557–2569 โดยเน้นช่วงที่ AI และแพลตฟอร์มดิจิทัลมีบทบาทสูงต่อการเมือง การวิจัยทางสังคม และการกำหนดนโยบายสาธารณะ

4. การทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารในบทความนี้มุ่งเชื่อมโยงรัฐศาสตร์ จริยธรรม เทคโนโลยี AI กฎหมายข้อมูล และหลักพุทธธรรมเข้าด้วยกัน เพราะปัญหาจริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุค AI ไม่ใช่เพียงเรื่องการใช้โปรแกรมช่วยเขียนหรือช่วยวิเคราะห์ข้อมูล แต่เป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ อำนาจ ข้อมูล และผลกระทบต่อ

ประชาชน กรอบสากล เช่น UNESCO, OECD, NIST และ EU AI Act ชี้ให้เห็นว่าการใช้ AI ต้องโปร่งใส เป็นธรรม ตรวจสอบได้ และคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ขณะเดียวกัน หลักพุทธธรรมช่วยเติมมิติการสำรวจเจตนา ความรับผิดชอบภายใน และการใช้ปัญญาอย่างไม่ประมาท

4.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกสารสำคัญประกอบด้วย 1) แนวทางจริยธรรมวิชาชีพของ American Political Science Association ซึ่งปรับปรุงคู่มือจริยธรรมวิชาชีพในปี 2022 เพื่อเป็นหลักการสำหรับนักรัฐศาสตร์ คณาจารย์ นักศึกษา ผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงานทางวิชาชีพ 2) UNESCO Recommendation on the Ethics of AI ซึ่งเน้นศักดิ์ศรีมนุษย์ สิทธิมนุษยชน ความโปร่งใส ความเป็นธรรม และการกำกับโดยมนุษย์ 3) OECD AI Principles ที่สนับสนุน AI ที่น่าเชื่อถือและสอดคล้องกับคุณค่าประชาธิปไตย 4) NIST AI Risk Management Framework ซึ่งเป็นกรอบจัดการความเสี่ยง AI ต่อบุคคล องค์กร และสังคม 5) EU AI Act ซึ่งใช้แนวทางจำแนกระดับความเสี่ยงและมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2024 โดยจะใช้เต็มรูปแบบในวันที่ 2 สิงหาคม 2026 พร้อมข้อยกเว้นบางส่วน และ 6) กฎหมายและแนวทางไทย เช่น PDPA แผนปฏิบัติการ AI แห่งชาติ และ AI Governance Guideline ของ ETDA (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2566); American Political Science Association. (2022)

4.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมนักรัฐศาสตร์ในยุค AI ควรพิจารณาอย่างน้อย 6 กลุ่ม คือ แนวคิดจริยธรรมวิชาชีพ แนวคิดธรรมาภิบาลข้อมูล แนวคิด AI ethics แนวคิดความรับผิดชอบทางประชาธิปไตย แนวคิดการรู้เท่าทันดิจิทัล และแนวคิดพุทธจริยธรรม จุดร่วมของแนวคิดเหล่านี้คือ การไม่มอง AI เป็นเพียงเครื่องมือเพิ่มประสิทธิภาพ แต่ต้องมองว่า AI เป็นระบบที่อาจสร้างผลกระทบต่อความจริง ความยุติธรรม ความไว้ใจ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน

แนวคิดที่ 1 จริยธรรมวิชาชีพนักรัฐศาสตร์: APSA A Guide to Professional (2022) - จริยธรรมวิชาชีพนักรัฐศาสตร์เน้นความซื่อสัตย์ต่อความรู้ ความรับผิดชอบต่อผู้ให้ข้อมูล ความเป็นธรรมต่อกลุ่มทางการเมืองที่หลากหลาย และการไม่ใช้ความรู้ทางวิชาการเพื่อบิดเบือนสาธารณะ คู่มือจริยธรรมของ APSA ชี้ว่านักรัฐศาสตร์มีปัญหาจริยธรรมเฉพาะของวิชาชีพ เพราะงานรัฐศาสตร์เกี่ยวข้องกับอำนาจ ความขัดแย้ง และผลประโยชน์สาธารณะ ดังนั้น ในยุค AI นักรัฐศาสตร์ต้องเพิ่มความรับผิดชอบต่อการใช้ข้อมูลและระบบอัตโนมัติ ไม่อ้างผลจาก AI โดยไม่ตรวจสอบ และต้องเปิดเผยข้อจำกัดของวิธีวิจัยอย่างตรงไปตรงมา

แนวคิดที่ 2 ธรรมาภิบาลข้อมูล: DMBOK2 นิยาม Data Governance (2017) -ธรรมาภิบาลข้อมูลหมายถึงการจัดการข้อมูลอย่างถูกต้อง ปลอดภัย ตรวจสอบได้ และเคารพสิทธิของเจ้าของข้อมูล สำหรับรัฐศาสตร์ ข้อมูลจำนวนมากเกี่ยวข้องกับความเห็นทางการเมือง อุดมการณ์ ความขัดแย้ง เชื้อชาติ ศาสนา พื้นที่ และพฤติกรรมการเลือกตั้ง ซึ่งอาจเป็นข้อมูลอ่อนไหว หากนำข้อมูลเหล่านี้ไปวิเคราะห์ด้วย AI โดยไม่มีมาตรการปกป้อง อาจทำให้เกิดการตีตรา การเลือกปฏิบัติ หรือการชักจูงทางการเมือง ดังนั้น นักรัฐศาสตร์ต้อง

มีหลักการชัดเจนเรื่องการขอความยินยอม การนิรนามข้อมูล การจำกัดการเข้าถึง และการอธิบายวัตถุประสงค์การใช้ข้อมูล

แนวคิดที่ 3 จริยธรรม AI: OECD เป็นเจ้าของกรอบมาตรฐานสากลร่วมสมัย (2562) -จริยธรรม AI คือกรอบที่กำกับการออกแบบ การใช้ และการประเมินระบบ AI ให้ไม่ก่ออันตรายต่อมนุษย์และสังคม ประเด็นสำคัญคือความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความเป็นธรรม ความปลอดภัย ความเป็นส่วนตัว และการกำกับโดยมนุษย์ สำหรับนักรัฐศาสตร์ จริยธรรม AI สำคัญมาก เพราะ AI อาจถูกใช้วิเคราะห์อารมณ์ทางการเมือง สร้างข้อความสื่อสารทางการเมือง หรือจำลองผลกระทบนโยบาย ถ้าไม่ตรวจสอบแหล่งข้อมูลและอคติของโมเดล ผลลัพธ์อาจกลายเป็นความรู้ที่ดูน่าเชื่อถือแต่แฝงความผิดพลาดอย่างเป็นระบบ

แนวคิดที่ 4 ความรับผิดชอบทางประชาธิปไตย: Council of Europe เป็นกรอบหลักด้าน AI กับสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย และหลักนิติธรรม (2567) -ความรับผิดชอบทางประชาธิปไตยหมายถึงการใช้ความรู้และเทคโนโลยีโดยคำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมของประชาชน นักรัฐศาสตร์ไม่ควรใช้ AI เพื่อเพิ่มอำนาจให้ผู้เชี่ยวชาญหรือรัฐโดยลดเสียงของประชาชน แต่ควรใช้ AI เพื่อทำให้ข้อมูลนโยบายเข้าใจง่าย เปิดพื้นที่ตรวจสอบ และลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความรู้ หาก AI ทำให้กระบวนการนโยบายกลายเป็นเรื่องของผู้มีข้อมูลและผู้มีเครื่องมือเท่านั้น ประชาธิปไตยจะอ่อนแอลง เพราะประชาชนไม่สามารถตรวจสอบเหตุผลเบื้องหลังการตัดสินใจได้

แนวคิดที่ 5 การรู้เท่าทันดิจิทัลและอัลกอริทึม: Paul Gilster “Digital Literacy”(1997) -การรู้เท่าทันดิจิทัลและอัลกอริทึมคือความสามารถในการเข้าใจว่าแพลตฟอร์ม ระบบแนะนำเนื้อหา โมเดลภาษา และเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลทำงานอย่างไร นักรัฐศาสตร์ที่ใช้ AI ต้องรู้ว่า AI ไม่ใช่ผู้รู้จริง แต่เป็นระบบคำนวณจากข้อมูลและรูปแบบภาษา จึงอาจผิดพลาด สร้างคำตอบที่ดูสมเหตุสมผลแต่ไม่จริง หรือสะท้อนอคติจากข้อมูลเดิม ความรู้เท่าทันนี้ทำให้นักรัฐศาสตร์ไม่หลงเชื่อผลลัพธ์ทันที ต้องตรวจแหล่งอ้างอิง ทวนข้อมูลกับหลักฐาน และแยกความจริง ความเห็น และการคาดการณ์ออกจากกัน

แนวคิดที่ 6 พุทธจริยธรรมสำหรับยุค AI: พุทธปัญญาประดิษฐ์ (2539) -พุทธจริยธรรมช่วยเติมฐานภายในของผู้ใช้ AI โดยเฉพาะหลักหิริ โอตตัปปะ สัมมาวาจา และโยนิโสมนสิการ หิริและโอตตัปปะทำให้นักรัฐศาสตร์ไม่ใช้ AI เพื่อหลอกลวง ละเมิดข้อมูล หรือสร้างความเกลียดชัง สัมมาวาจาช่วยกำกับการสื่อสารทางการเมืองให้จริง สุภาพ มีประโยชน์ และไม่ยุยงความแตกแยก ส่วนโยนิโสมนสิการช่วยให้คิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล ไม่หลงในผลลัพธ์ของเครื่องมือ หลักเหล่านี้ทำให้จริยธรรมไม่ใช่เพียงข้อบังคับภายนอก แต่เป็นความรับผิดชอบจากภายในใจ

4.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์ควรครอบคลุมทั้งด้านจริยธรรม เทคโนโลยี และการเมือง เพราะปัญหา AI ในรัฐศาสตร์ไม่ได้เกิดจากเทคโนโลยีล้วน ๆ แต่เกิดจากการนำเทคโนโลยีไปใช้ในโครงสร้างอำนาจและการตัดสินใจสาธารณะ บทความนี้ใช้ทฤษฎีหน้าที่นิยมเชิงจริยธรรม ทฤษฎีผลประโยชน์นิยม ทฤษฎีความยุติธรรม

ทฤษฎีธรรมาภิบาล และหลักพุทธธรรมด้านปัญญา เพื่อวิเคราะห์ว่า นักรัฐศาสตร์ควรตัดสินใจอย่างไรเมื่อ AI ให้ผลลัพธ์ที่เร็ว มีประโยชน์ แต่เสี่ยงต่อสิทธิ ความจริง และความเป็นธรรม

ทฤษฎีที่ 1 หน้าที่นิยมเชิงจริยธรรม: Immanuel Kant (1785) -หน้าที่นิยมเชิงจริยธรรมมองว่า การกระทำที่ถูกต้องต้องยึดหลักหน้าที่และกฎศีลธรรม ไม่ใช่ดูเฉพาะผลลัพธ์ ในบริบทรัฐศาสตร์ นักวิชาการมีหน้าที่ต่อความจริง ผู้ให้ข้อมูล นักศึกษา ประชาชน และสังคม หาก AI ช่วยให้ผลิตงานเร็วขึ้น แต่ทำให้เกิดการคัดลอก การอ้างอิงเท็จ หรือการบิดเบือนข้อมูล นักรัฐศาสตร์ก็ไม่ควรใช้ เพราะขัดต่อหน้าที่พื้นฐานของวิชาชีพ ทฤษฎีนี้ช่วยเตือนว่า “ความสะดวก” ไม่ใช่เหตุผลเพียงพอในการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะเมื่อเทคโนโลยีนั้นเกี่ยวข้องกับข้อมูลการเมืองและสิทธิของประชาชน

ทฤษฎีที่ 2 ผลประโยชน์นิยม: Jeremy Bentham (1789) -ผลประโยชน์นิยมพิจารณาว่าการกระทำใดเหมาะสมหากสร้างประโยชน์รวมมากกว่าความเสียหาย ในยุค AI นักรัฐศาสตร์อาจใช้ทฤษฎีนี้ประเมินว่า การใช้ AI วิเคราะห์นโยบายช่วยลดต้นทุน เพิ่มความแม่นยำ และทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลได้มากขึ้นหรือไม่ แต่ต้องระวังว่า “ประโยชน์รวม” อาจซ่อนความเสียหายของคนกลุ่มเล็ก เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มผู้เห็นต่าง หรือผู้มีข้อมูลอ่อนไหวทางการเมือง ดังนั้น การใช้ผลประโยชน์นิยมต้องควบคู่กับสิทธิ ความยุติธรรม และการตรวจสอบผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบางเสมอ

ทฤษฎีที่ 3 ความยุติธรรม: John Rawls (1871) -ทฤษฎีความยุติธรรมช่วยวิเคราะห์ว่า AI กระจายประโยชน์และภาระอย่างเป็นธรรมหรือไม่ ในทางรัฐศาสตร์ หากใช้ AI ช่วยจัดลำดับปัญหานโยบายหรือวิเคราะห์ความต้องการประชาชน ต้องถามว่า ข้อมูลที่ใช้ครอบคลุมคนทุกกลุ่มหรือไม่ คนที่ไม่มีอินเทอร์เน็ตถูกมองไม่เห็นหรือไม่ เสียงของชนบท คนจน หรือผู้สูงอายุถูกลดความสำคัญหรือไม่ ทฤษฎีนี้จึงทำให้นักรัฐศาสตร์ไม่มองข้อมูลออนไลน์เป็นตัวแทนประชาชนทั้งหมดโดยอัตโนมัติ และต้องออกแบบวิธีวิจัยที่ชดเชยความเหลื่อมล้ำของข้อมูล ไม่ใช่ทำให้ความเหลื่อมล้ำนั้นกลายเป็นข้อสรุปทางวิชาการ

ทฤษฎีที่ 4 ธรรมาภิบาล: World Bank เป็นผู้ทำให้แนวคิดธรรมาภิบาลแพร่หลายในเชิงนโยบายสมัยใหม่ (2535/1992) -ทฤษฎีธรรมาภิบาลเน้นความโปร่งใส การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ หลักนิติธรรม ประสิทธิภาพ และความเสมอภาค เมื่อนำมาใช้กับ AI นักรัฐศาสตร์ต้องถามว่า ระบบที่ใช้มีผู้รับผิดชอบชัดเจนหรือไม่ วิธีวิเคราะห์อธิบายได้หรือไม่ ประชาชนมีโอกาสโต้แย้งผลลัพธ์หรือไม่ และมีมาตรการป้องกันความเสียหายหรือไม่ กรอบนี้สอดคล้องกับ AI Governance ที่มองว่า AI ต้องอยู่ภายใต้การกำกับ ไม่ใช่ปล่อยให้เครื่องมือกำหนดข้อสรุปแทนนักวิชาการหรือผู้กำหนดนโยบาย

ทฤษฎีที่ 5 หลักพุทธธรรมด้านปัญญา: พระพุทธเจ้า-พุทธกาล(พระไตรปิฎกเถรวาท) (2539) -หลักพุทธธรรมด้านปัญญาเน้นการเห็นเหตุปัจจัย ไม่ด่วนตัดสิน และไม่ยึดติดกับความเห็นของตน ในการใช้ AI นักรัฐศาสตร์ควรใช้โยนิโสมนสิการ คือคิดโดยแยบคาย สอบเหตุ สอบผล สอบแหล่งข้อมูล และสอบเจตนาของตนก่อนเผยแพร่ข้อสรุป หลักปฏิจจสมุปบาทยังช่วยให้เห็นว่า ผลลัพธ์ทางการเมืองไม่ได้เกิดจากตัวแปรเดียว

แต่เกิดจากเงื่อนไขหลายชั้น เช่น เศรษฐกิจ สื่อ ความทรงจำทางการเมือง และโครงสร้างอำนาจ จึงไม่ควรให้ AI ลดความซับซ้อนของสังคมเหลือเพียงคะแนนหรือกราฟโดยขาดความเข้าใจมนุษย์

4.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่ 1: APSA Ethics Guide: American Political Science Association: APSA (2022) -คู่มือจริยธรรมของ APSA เป็นงานอ้างอิงสำคัญสำหรับนักรัฐศาสตร์ โดยเน้นว่าผู้ทำงานทางรัฐศาสตร์มีความรับผิดชอบต่อวิชา ผู้เรียน ผู้ร่วมวิชาชีพ และสาธารณะ การปรับปรุงคู่มือในปี 2022 สะท้อนว่าจริยธรรมวิชาชีพต้องทันต่อบริบทใหม่ โดยเฉพาะความหลากหลาย ความเท่าเทียม ความรับผิดชอบ และความเคารพในชุมชนวิชาการ สำหรับบทความนี้ แนวทาง APSA ช่วยยืนยันว่า นักรัฐศาสตร์ในยุค AI ต้องมีมาตรฐานวิชาชีพที่มากกว่าความสามารถเชิงเทคนิค

ผลงานวิจัยที่ 2: Algorithmic Accountability in the Public Sector: Ada Lovelace Institute (2021) -งานด้านความรับผิดชอบของอัลกอริทึมในภาครัฐชี้ว่า การใช้ระบบอัตโนมัติในนโยบายสาธารณะมีความเสี่ยงด้านความโปร่งใส ความยุติธรรม และสิทธิประชาชน หากประชาชนไม่เข้าใจว่าระบบตัดสินใจอย่างไร ความไว้วางใจต่อรัฐจะลดลง งานนี้เกี่ยวข้องกับนักรัฐศาสตร์โดยตรง เพราะนักรัฐศาสตร์มักทำหน้าที่อธิบายนโยบาย วิเคราะห์สถาบัน และเสนอแนวทางกำกับรัฐ จึงควรตรวจสอบว่า AI ในภาครัฐมีความรับผิดชอบเพียงพอหรือไม่

ผลงานวิจัยที่ 3: NIST AI Risk Management Framework: National Institute of Standards and Technology: NIST, (2023). -NIST AI RMF เสนอกรอบจัดการความเสี่ยงของ AI ต่อบุคคล องค์กร และสังคม โดยเน้นการระบุ ประเมิน จัดการ และสื่อสารความเสี่ยงอย่างต่อเนื่อง กรอบนี้มีประโยชน์ต่อนักรัฐศาสตร์ เพราะช่วยเปลี่ยนคำว่า “จริยธรรม” ให้เป็นขั้นตอนปฏิบัติ เช่น ตรวจแหล่งข้อมูล ประเมินอคติ ตรวจผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบาง และกำหนดผู้รับผิดชอบ การใช้ AI ในงานรัฐศาสตร์จึงไม่ใช่เพียงเลือกเครื่องมือ แต่ต้องจัดการวงจรความเสี่ยงตลอดการวิจัย

ผลงานวิจัยที่ 4: EU AI Act: European Parliament and Council of the European Union (2024) -EU AI Act เป็นกรอบกฎหมายที่ใช้แนวทางจัดระดับความเสี่ยงของ AI โดยให้ความเข้มงวดมากขึ้นกับระบบที่มีผลกระทบสูงต่อสิทธิและความปลอดภัยของมนุษย์ กรอบนี้เกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์ เพราะหลายระบบ AI ถูกใช้ในบริบทสาธารณะ เช่น การบริหารรัฐ การบังคับใช้กฎหมาย การเลือกตั้ง และบริการสาธารณะ นักรัฐศาสตร์สามารถใช้แนวคิด risk-based approach เพื่อประเมินว่า งานวิจัยหรือข้อเสนอเชิงนโยบายที่ใช้ AI มีความเสี่ยงระดับใดและควรกำกับอย่างไร

ผลงานวิจัยที่ 5: Thailand AI Governance Guideline: สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์: สพธอ. (2566) -แนวทาง AI Governance ของไทยโดย ETDA เน้นหลักความโปร่งใส ความรับผิดชอบ กฎหมาย จริยธรรม ความเป็นธรรม ความน่าเชื่อถือ ความปลอดภัย และความเป็นส่วนตัว หลักเหล่านี้เหมาะสำหรับใช้เป็นกรอบวิเคราะห์งานรัฐศาสตร์ไทย เพราะนักรัฐศาสตร์ไทยทำงานอยู่ภายใต้บริบท

กฎหมายไทย วัฒนธรรมไทย และข้อจำกัดของข้อมูลไทย การประยุกต์แนวทางนี้จะช่วยให้การใช้ AI ในการสอน วิจัย และให้คำแนะนำด้านนโยบายมีความรับผิดชอบมากขึ้น

ผลงานวิจัยที่ 6: Buddhist-Inspired Artificial Intelligence: อภินันท์ จันตะนี และ ประสงค์ ปราณีตพลกรัง (2568) -แนวคิดพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรมมองว่า AI ไม่ควรมีเพียงความสามารถในการคำนวณ แต่ควรได้รับการออกแบบและใช้ภายใต้คุณธรรม สติ และปัญญา แนวคิดนี้เหมาะกับการวิเคราะห์จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ เพราะงานรัฐศาสตร์เกี่ยวข้องกับความทุกข์ ความหวัง ความขัดแย้ง และความเป็นธรรมของประชาชน หากใช้ AI โดยไม่มีเมตตาและปัญญา เทคโนโลยีอาจเพิ่มอำนาจของผู้วิเคราะห์ แต่ลดความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกวิเคราะห์

สรุปผลการสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง -จุดร่วม 5 ประการ ประการแรก จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ต้องขยายจากความซื่อสัตย์ทางวิชาการไปสู่ความรับผิดชอบต่อข้อมูลและอัลกอริทึม ประการที่สอง การใช้ AI ต้องมีระบบกำกับความเสี่ยง ไม่ใช่เพียงใช้เครื่องมือเพราะรวดเร็วหรือทันสมัย ประการที่สาม ความโปร่งใสและการตรวจสอบได้เป็นหัวใจของความไว้วางใจ เพราะงานรัฐศาสตร์มีผลต่อการรับรู้สาธารณะและนโยบาย ประการที่สี่ การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลเป็นเงื่อนไขสำคัญ โดยเฉพาะข้อมูลความคิดเห็นทางการเมืองที่อาจทำให้เจ้าของข้อมูลได้รับผลกระทบ และประการที่ห้า หลักพุทธธรรมช่วยเติมมิติภายใน เช่น ความละอายต่อความผิด ความเกรงกลัวผลเสีย ความเมตตา และการคิดอย่างแยบคาย จึงสามารถพัฒนาเป็นรูปแบบจริยธรรมที่เหมาะกับนักรัฐศาสตร์ไทยในยุค AI

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ออกแบบเป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสารร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ทั้งภาพรวมของระดับปัญหาและความเข้าใจเชิงลึกต่อเหตุผลเบื้องหลังพฤติกรรมการใช้ AI ของนักรัฐศาสตร์ การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเพื่อศึกษาระดับความตระหนักและแนวปฏิบัติด้านจริยธรรม ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อสังเคราะห์รูปแบบจริยธรรมที่เหมาะสมกับบริบทวิชาชีพ สังคมไทยและมาตรฐานสากล (อภินันท์ จันตะนี, 2565) มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1) แบบการวิจัย -การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิจัยเชิงเอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาหลักจริยธรรมวิชาชีพนักรัฐศาสตร์ การกำกับดูแล AI ธรรมาภิบาลข้อมูล จริยธรรม AI และหลักพุทธธรรม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อสร้างกรอบแนวคิด E-POLAI Model ให้เหมาะกับบริบทรัฐศาสตร์ไทย

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ -ผู้ให้ข้อมูลสำคัญควรคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีความรู้และประสบการณ์ตรง ได้แก่ อาจารย์รัฐศาสตร์ นักวิจัยด้านนโยบาย ผู้เชี่ยวชาญ AI governance ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายข้อมูล และพระนักวิชาการด้านพุทธจริยศาสตร์ รวมประมาณ 12–15 รูป/คน เพื่อให้ได้มุมมองหลากหลายทั้งด้านวิชาการ เทคโนโลยี กฎหมาย สังคม และคุณธรรม

3) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย -เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร และแบบประเมินความสอดคล้องของ E-POLAI Model โดยผู้เชี่ยวชาญ แบบสัมภาษณ์ใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลอธิบายเชิงลึก ส่วนแบบวิเคราะห์เอกสารใช้จัดหมวดหมู่ประเด็นสำคัญ และแบบประเมินใช้ตรวจความเหมาะสม ความชัดเจน และความเป็นไปได้ของรูปแบบ

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล -ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากเอกสารวิชาการ กฎหมาย แนวปฏิบัติ มาตรฐานสากล และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยดำเนินการอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การคัดเลือกเอกสาร การนัดหมายสัมภาษณ์ การบันทึกข้อมูล และการถอดความ จากนั้นตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยการตรวจสอบสามเส้า ได้แก่ แหล่งข้อมูล วิธีการ และผู้วิเคราะห์

5) การวิเคราะห์ข้อมูล -การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยอ่านข้อมูลซ้ำหลายรอบ จัดหมวดหมู่ประเด็นสำคัญ เปรียบเทียบกับมาตรฐานสากลด้าน AI governance, data governance และ AI ethics แล้วสังเคราะห์ร่วมกับหลักพุทธจริยศาสตร์ เช่น หิริ โอตตัปปะ โยนิโสมนสิการ และสัมมาวาจา เพื่อพัฒนาองค์ประกอบของ E-POLAI Model อย่างมีเหตุผล

6. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในบทความนี้นำเสนอในลักษณะการสังเคราะห์จากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี กฎหมาย มาตรฐานจริยธรรม AI และกรอบการวิจัยแบบผสานวิธี เพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้งสามข้อ โดยเน้นการอธิบายสภาพปัญหา วิเคราะห์ปัจจัยจริยธรรม และนำเสนอรูปแบบใหม่ที่นักรัฐศาสตร์สามารถใช้เป็นแนวทางปฏิบัติได้จริง ผลที่นำเสนอไม่ควรใช้แทนข้อมูลภาคสนามจริง หากผู้วิจัยนำไปใช้ในการตีพิมพ์ ควรเก็บข้อมูลแบบสอบถามและสัมภาษณ์จริง แล้วแทนค่าตัวเลขและถ้อยคำสัมภาษณ์ให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ

6.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1: สภาพปัญหาจริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุค AI -พบปัญหาหลัก 5 ด้าน ได้แก่ 1) การใช้ข้อมูลประชาชนโดยขาดความเข้าใจเรื่องความยินยอมและความเป็นส่วนตัว 2) การใช้ AI วิเคราะห์ความคิดเห็นทางการเมืองโดยไม่ตรวจอคติของข้อมูล 3) การใช้ AI สร้างเนื้อหาที่อาจทำให้สาธารณะเข้าใจผิด 4) การอ้างผลลัพธ์จาก AI โดยไม่เปิดเผยวิธีการและข้อจำกัด และ 5) การลดทอนความซับซ้อนของมนุษย์ให้เป็นเพียงข้อมูล ตัวเลข หรือกลุ่มเป้าหมายทางการเมือง

วัตถุประสงค์ที่ 2: ปัจจัยจริยธรรมที่จำเป็น -ปัจจัยที่จำเป็นประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ต่อข้อมูล การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ความสามารถในการตรวจสอบอัลกอริทึม การเปิดเผยการใช้ AI ความรับผิดชอบต่อผลกระทบ ความเป็นธรรมต่อกลุ่มเปราะบาง การรู้เท่าทันดิจิทัล และหลักพุทธธรรมด้านสติปัญญา ปัจจัยเหล่านี้ต้องทำงานร่วมกัน เพราะการมีเพียงกฎหมายโดยไม่มีจิตสำนึก หรือมีเพียงเจตนาดีโดยไม่มีความรู้เทคโนโลยี ย่อมไม่เพียงพอต่อปัญหาในยุค AI

วัตถุประสงค์ที่ 3: รูปแบบจริยธรรมนักรัฐศาสตร์ในยุค AI -ผลการสังเคราะห์นำไปสู่ E-POLAI Model ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ คือ Ethics จริยธรรมพื้นฐาน, Privacy การเคารพข้อมูลส่วนบุคคล, Objectivity ความเป็นกลางและการตรวจสอบหลักฐาน, Literacy ความรู้เท่าทัน AI, Accountability ความรับผิดชอบและตรวจสอบได้ และ Insightful Wisdom ปัญญาเชิงลึกที่ใช้สติ เมตตา และโยนิโสมนสิการในการตัดสินใจ

6.2 สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากบทความนี้คือ “รูปแบบ E-POLAI Model เป็นจริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์” โดยมีแนวคิดหลักว่า นักรัฐศาสตร์ไม่ควรถูกลดบทบาทให้เป็นเพียงผู้ใช้เครื่องมือ AI แต่ต้องเป็นผู้กำกับความหมาย ความจริง และผลกระทบทางสังคมของ AI องค์ประกอบแรกคือ E: Ethics หมายถึงจริยธรรมพื้นฐาน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความไม่บิดเบือนข้อมูล ความเคารพผู้ให้ข้อมูล และความรับผิดชอบต่อสาธารณะ องค์ประกอบที่สองคือ P: Privacy หมายถึงการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล โดยเฉพาะข้อมูลทางการเมืองที่อาจกระทบความปลอดภัยหรือเสรีภาพของประชาชน องค์ประกอบที่สามคือ O: Objectivity หมายถึงความเป็นกลางเชิงวิชาการ ไม่ใช้ AI เพื่อยืนยันอคติเดิมของตน ไม่เลือกข้อมูลเฉพาะที่สนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และต้องตรวจสอบผลลัพธ์กับหลักฐานหลายแหล่ง องค์ประกอบที่สี่คือ L: Literacy หมายถึงความรู้เท่าทัน AI และอัลกอริทึม นักรัฐศาสตร์ต้องรู้ว่า AI มีข้อจำกัด อาจสร้างข้อมูลผิด อาจสะท้อนอคติ และอาจไม่เข้าใจบริบททางการเมืองเหมือนมนุษย์ องค์ประกอบที่ห้าคือ A: Accountability หมายถึงความรับผิดชอบต่อผลการใช้ AI ไม่ผลักความผิดให้เครื่องมือ และต้องเปิดเผยว่าใช้ AI ในขั้นตอนใดของงานวิจัยหรือการสื่อสาร องค์ประกอบสุดท้ายคือ I: Insightful Wisdom หมายถึงปัญญาเชิงลึกที่ผสานเหตุผล จริยธรรม และพุทธธรรม นักรัฐศาสตร์ต้องใช้โยนิโสมนสิการพิจารณาว่า ข้อมูลนี้ควรใช้หรือไม่ ผลลัพธ์นี้อาจทำร้ายใครหรือไม่ และการสื่อสารนี้นำไปสู่ความเข้าใจหรือความแตกแยก รูปแบบนี้จึงไม่ได้มอง AI เป็นศัตรูของรัฐศาสตร์ แต่เห็นว่า AI เป็นเครื่องมือทรงพลังที่ต้องอยู่ภายใต้จิตสำนึกทางวิชาการ ความรับผิดชอบประชาธิปไตย และปัญญาที่เห็นมนุษย์มากกว่าข้อมูล

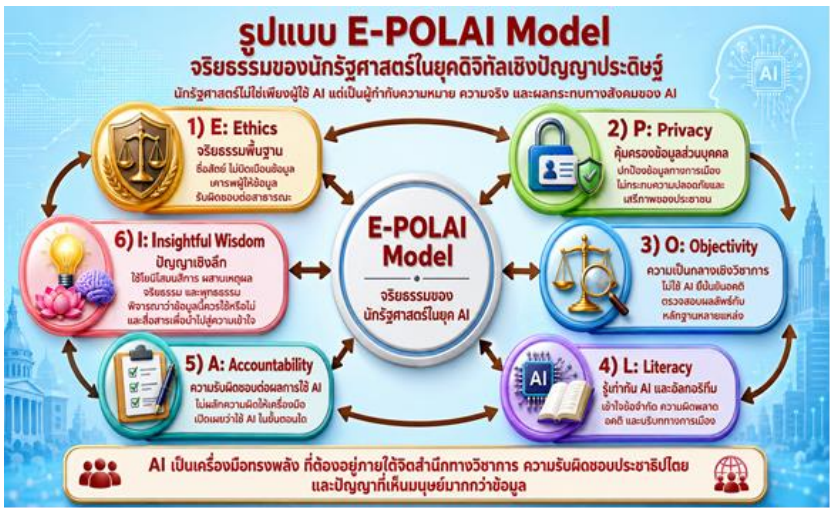

แผนภาพสร้างจากรูปแบบ E-POLAI Model จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์

จากแผนภาพแสดงได้ว่า “รูปแบบ E-POLAI Model” จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์อย่างเป็นระบบ โดยชี้ว่า AI ไม่ใช่เพียงเครื่องมือช่วยทำงาน แต่เป็นพลังทางข้อมูลที่ต้องมีมนุษย์กำกับด้วยจริยธรรม ความรับผิดชอบ และปัญญา องค์ประกอบ E: Ethics เน้นความซื่อสัตย์ ไม่บิดเบือนข้อมูล เคารพผู้ให้ข้อมูล และรับผิดชอบต่อสาธารณะ P: Privacy มุ่งคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลทางการเมืองที่อาจกระทบเสรีภาพของประชาชน O: Objectivity เน้นความเป็นกลางทางวิชาการ ตรวจสอบผลลัพธ์ของ AI จากหลักฐานหลายแหล่ง L: Literacy ส่งเสริมความรู้เท่าทัน AI อัลกอริทึม อคติ และข้อจำกัดของระบบ A: Accountability ย้ำว่านักรัฐศาสตร์ต้องรับผิดชอบต่อการใช้ AI และเปิดเผยขั้นตอนการใช้ ส่วน I: Insightful Wisdom คือปัญญาเชิงลึกที่ผสานเหตุผล จริยธรรม พุทธธรรม เพื่อใช้ AI โดยเห็นคุณค่ามนุษย์มากกว่าข้อมูล

7. สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

บทความนี้สรุปว่า จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์ต้องเป็นจริยธรรมแบบใหม่ที่เชื่อมวิชาชีพ ข้อมูล เทคโนโลยี ประชาธิปไตย และคุณธรรมภายในเข้าด้วยกัน นักรัฐศาสตร์ไม่อาจอ้างเพียงความเป็นกลางหรือความเชี่ยวชาญแบบเดิมได้อีกต่อไป เพราะ AI ทำให้การผลิตความรู้รวดเร็ว กว้างขวาง และมีผลกระทบสูงขึ้น การสรุปและอภิปรายผลจึงแบ่งตามวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ได้แก่ สภาพปัญหา ปัจจัยจริยธรรม และรูปแบบจริยธรรม พร้อมเสนอแนวทางเชิงนโยบาย การนำไปใช้ และการวิจัยครั้งต่อไป

7.1 สรุปผลการวิจัย

สรุปตามวัตถุประสงค์ที่ 1 -ผลการศึกษาสภาพปัญหาพบว่า นักรัฐศาสตร์ในยุค AI เผชิญปัญหาจริยธรรมที่ซับซ้อนกว่ายุคก่อน เพราะข้อมูลทางการเมืองจำนวนมากถูกเก็บ สร้าง วิเคราะห์ และเผยแพร่ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ปัญหาสำคัญคือข้อมูลส่วนบุคคลถูกใช้โดยที่เจ้าของข้อมูลอาจไม่เข้าใจหรือไม่รู้ตัว โดยเฉพาะข้อมูลความคิดเห็นทางการเมืองซึ่งมีความอ่อนไหวสูง อีกปัญหาหนึ่งคืออัลกอริทึมอาจสะท้อนอคติจากข้อมูลเดิม ทำให้การวิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์ดูเหมือนเป็นกลาง แต่แท้จริงอาจตอกย้ำความเหลื่อมล้ำหรือความเข้าใจผิดต่อคนบางกลุ่ม นอกจากนี้ AI ยังทำให้การผลิตข้อความ ภาพ เสียง และข้อสรุปทางการเมืองทำได้ง่ายขึ้น จนอาจเกิดการบิดเบือนข้อมูลหรือสร้างความน่าเชื่อถือปลอม หากนักรัฐศาสตร์ไม่เปิดเผยการใช้ AI หรือไม่ตรวจสอบผลลัพธ์อย่างจริงจัง ย่อมกระทบต่อความไว้วางใจของสาธารณะ ผลการศึกษาจึงชี้ว่า ปัญหาจริยธรรมไม่ได้อยู่ที่ AI เพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้ เครื่องมือ ข้อมูล อำนาจ และผลกระทบต่อประชาชน

สรุปตามวัตถุประสงค์ที่ 2 -ผลการวิเคราะห์ปัจจัยจริยธรรมพบว่า นักรัฐศาสตร์ต้องมีจริยธรรมอย่างน้อย 8 ด้าน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ต่อข้อมูล การเคารพความเป็นส่วนตัว ความโปร่งใสในการใช้ AI การตรวจสอบอคติของอัลกอริทึม ความรับผิดชอบต่อผลกระทบ ความเป็นธรรมต่อกลุ่มเปราะบาง การรู้เท่าทันดิจิทัล และปัญญาในการตัดสินใจ ปัจจัยเหล่านี้ต้องทำงานร่วมกันเป็นระบบ เช่น การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

ช่วยป้องกันการละเมิดสิทธิ แต่หากขาดความรู้เท่าทัน AI นักรัฐศาสตร์ก็อาจไม่เข้าใจว่าโมเดลนำข้อมูลไปประมวลผลอย่างไร หรือหากมีความรู้ทางเทคนิคแต่ขาดความเมตตาและความรับผิดชอบ ก็อาจใช้ AI เพื่อชักจูง สร้างความกลัว หรือทำให้สังคมแบ่งขั้วมากขึ้น หลักพุทธธรรมช่วยเติมรากฐานภายใน โดยเฉพาะหิริ โอตตัปปะ และโยนิโสมนสิการ ทำให้นักรัฐศาสตร์ไม่เพียงถามว่า “ทำได้หรือไม่” แต่ถามต่อว่า “ควรทำหรือไม่” “ทำแล้วใครได้รับผลกระทบ” และ “ผลลัพธ์นี้นำไปสู่ความจริงและประโยชน์สาธารณะหรือไม่”

สรุปตามวัตถุประสงค์ที่ 3 -ผลการสังเคราะห์รูปแบบจริยธรรมเสนอ E-POLAI Model ซึ่งประกอบด้วย Ethics, Privacy, Objectivity, Literacy, Accountability และ Insightful Wisdom รูปแบบนี้มีจุดเด่นคือเชื่อมมาตรฐานสากลด้าน AI ethics เข้ากับบริบทของรัฐศาสตร์และพุทธจริยธรรมในสังคมไทย โดย Ethics ทำหน้าที่เป็นฐานคุณธรรมทั่วไป Privacy ทำหน้าที่คุ้มครองข้อมูลประชาชน Objectivity ทำหน้าที่รักษาความเป็นกลางและความถูกต้องทางวิชาการ Literacy ทำให้นักรัฐศาสตร์เข้าใจข้อจำกัดของ AI Accountability ทำให้มีผู้รับผิดชอบและตรวจสอบได้ ส่วน Insightful Wisdom ทำให้การใช้ AI ไม่หยุดอยู่ที่ความเร็วหรือประสิทธิภาพ แต่มีปัญญา เมตตา และความเข้าใจมนุษย์ รูปแบบนี้สามารถใช้ได้ใน 4 บริบท ได้แก่ การเรียนการสอนรัฐศาสตร์ การวิจัยทางการเมือง การให้คำปรึกษานโยบาย และการสื่อสารสาธารณะ หากนำไปใช้จริง ควรพัฒนาเป็นคู่มือ แบบประเมินตนเอง และหลักสูตรอบรมระยะสั้นสำหรับนักรัฐศาสตร์ เพื่อให้การใช้ AI ในรัฐศาสตร์เป็นทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความก้าวหน้าทางจริยธรรม

7.2 อภิปรายผล

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 1 -ผลการศึกษาสภาพปัญหาสอดคล้องกับแนวคิดของ APSA ที่เห็นว่านักรัฐศาสตร์มีความรับผิดชอบพิเศษต่อความรู้ วิชาชีพ และสาธารณะ เพราะงานรัฐศาสตร์เกี่ยวข้องกับอำนาจและผลประโยชน์ส่วนรวม เมื่อ AI เข้ามาเป็นเครื่องมือวิเคราะห์และสื่อสารทางการเมือง ความรับผิดชอบนี้จึงเพิ่มขึ้น ไม่ลดลง ผลการศึกษายังสอดคล้องกับกรอบ UNESCO และ OECD ที่เน้นสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีมนุษย์ ความโปร่งใส และคุณค่าประชาธิปไตย กล่าวคือ หาก AI ถูกใช้ในงานรัฐศาสตร์โดยไม่คำนึงถึงสิทธิและความเป็นธรรม ผลลัพธ์อาจทำให้ประชาชนถูกมองเป็นเพียงข้อมูล ไม่ใช่มนุษย์ผู้มีเสียงและศักดิ์ศรี นอกจากนี้ ปัญหาอคติของข้อมูลยังสัมพันธ์กับทฤษฎีความยุติธรรม เพราะข้อมูลดิจิทัลไม่ได้แทนประชาชนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม ผู้ที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ตมากอาจมีเสียงมากกว่า ส่วนผู้ไม่มีข้อมูลในระบบอาจถูกมองไม่เห็น ดังนั้น นักรัฐศาสตร์ต้องระวังไม่ให้ AI ทำให้ความเหลื่อมล้ำเชิงข้อมูลกลายเป็นความเหลื่อมล้ำเชิงนโยบาย

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 2 -ปัจจัยจริยธรรมที่พบมีความสัมพันธ์กับแนวคิดธรรมาภิบาลและ NIST AI RMF เพราะทั้งสองกรอบเน้นการประเมินความเสี่ยง ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการจัดการผลกระทบอย่างเป็นระบบ ข้อค้นพบนี้แสดงว่า จริยธรรม AI ไม่ควรเป็นเพียงคำประกาศเชิงหลักการ แต่ต้องแปลงเป็นขั้นตอนปฏิบัติ เช่น การตรวจสอบแหล่งข้อมูล การอธิบายวิธีใช้ AI การป้องกันข้อมูลส่วนบุคคล การประเมินอคติ และการกำหนดผู้รับผิดชอบ หากไม่มีขั้นตอนเหล่านี้ นักรัฐศาสตร์อาจเชื่อว่าตนมีจริยธรรม แต่การทำงานจริงยังเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิหรือเผยแพร่ข้อสรุปที่ผิดพลาด ในมุมพุทธธรรม ปัจจัย

เหล่านี้สอดคล้องกับหิริและโอตตัปปะ เพราะผู้ใช้ AI ต้องมีความละอายและเกรงกลัวต่อการใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิด ไม่ใช่ใช้เพียงเพราะทำได้ สะดวก หรือได้ผลเร็ว จริยธรรมต้องมีทั้งระบบภายนอกและคุณธรรมภายในควบคู่กัน

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 3 -E-POLAI Model ที่เสนอมีความสัมพันธ์กับกรอบสากลและบริบทไทย เพราะรวมหลักจริยธรรมทั่วไป การคุ้มครองข้อมูล ความเป็นกลาง ความรู้เท่าทัน AI ความรับผิดชอบ และปัญญาเชิงลึกเข้าเป็นระบบเดียว จุดสำคัญคือรูปแบบนี้ไม่ได้มองนักรัฐศาสตร์เป็นเพียงผู้บริโภคเทคโนโลยี แต่เป็นผู้รับผิดชอบต่อความหมายและผลกระทบของความรู้ทางการเมือง เมื่อเปรียบเทียบกับ EU AI Act ซึ่งใช้แนวทางจำแนกระดับความเสี่ยง E-POLAI Model ช่วยแปลแนวคิดเรื่องความเสี่ยงให้เข้ากับวิชาชีพรัฐศาสตร์ เช่น งานวิจัยที่ใช้ข้อมูลเปิดทั่วไปอาจเสี่ยงต่ำ แต่งานที่ใช้ข้อมูลความคิดเห็นทางการเมืองเฉพาะบุคคลอาจเสี่ยงสูงและต้องมีกระบวนการคุ้มครองเข้มงวดกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับแนวทาง ETDA รูปแบบนี้สอดคล้องกับหลักความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความเป็นธรรม ความน่าเชื่อถือ และความเป็นส่วนตัว แต่เพิ่มมิติพุทธจริยธรรมเพื่อกำกับเจตนาและปัญญาของผู้ใช้ จึงเหมาะกับสังคมไทยที่ต้องการเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าแต่ไม่ละทิ้งคุณธรรม

7.3 ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย -มหาวิทยาลัย สมาคมวิชาการ และหน่วยงานรัฐควรจัดทำแนวปฏิบัติด้านจริยธรรม AI สำหรับงานรัฐศาสตร์โดยเฉพาะ ครอบคลุมการใช้ข้อมูลทางการเมือง การใช้ AI ช่วยเขียน วิเคราะห์ และสื่อสาร รวมทั้งการเปิดเผยการใช้ AI ในผลงานวิชาการ

2) ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ -คณะรัฐศาสตร์ควรนำ E-POLAI Model ไปใช้เป็นแบบประเมินก่อนทำวิจัยหรือก่อนเผยแพร่ข้อวิเคราะห์สาธารณะ เช่น ตรวจว่าใช้ข้อมูลถูกต้องหรือไม่ มีการปกปิดข้อมูลส่วนบุคคลหรือไม่ AI มีอคติหรือไม่ และมีผู้รับผิดชอบต่อผลลัพธ์หรือไม่

3) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป -ควรเก็บข้อมูลภาคสนามจริงจากนักรัฐศาสตร์ อาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา และผู้กำหนดนโยบาย เพื่อทดสอบว่า E-POLAI Model มีความเหมาะสมเพียงใด และควรพัฒนาเครื่องมือวัดระดับจริยธรรม AI สำหรับนักรัฐศาสตร์ไทย

8. เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2565). *แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย พ.ศ. 2565–2570.*

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2566). *Thailand's AI governance guideline for executive.* ETDA.

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล. (2565). *ธรรมาภิบาลข้อมูลภาครัฐ. DGA.*

ราชกิจจานุเบกษา. (2562). *พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562.*

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 19*, สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค, อวิชชาสูตร, ข้อ 1. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อภินันท์ จันตะนี. (2563). *ทฤษฎีการบริหารจัดการ. พระนครศรีอุยธยา: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*

อภินันท์ จันตะนี. (2565). *ระเบียบวิธีวิจัยชั้นสูง.* กรุงเทพมหานคร: บริษัทจรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.

อภินันท์ จันตะนี, ประสงค์ ปราณีตพลกรัง. (2567). *พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนรวัตกรรม.* พระนครศรีอุยธยา: สำนักพิมพ์วิชาการและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ.

อภินันท์ จันตะนี. (2568). *ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม.* พระนครศรีอุยธยา: สำนักพิมพ์วิชาการและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ.

American Political Science Association. (2022). *A guide to professional ethics in political science. APSA.*

European Commission. (2024). *AI Act: Regulatory framework on artificial intelligence.* European Union.

National Institute of Standards and Technology. (2023). *Artificial Intelligence Risk Management Framework (AI RMF 1.0). U.S. Department of Commerce.*

OECD. (2024). OECD AI principles. *Organization for Economic Co-operation and Development.*

UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence.* UNESCO.

6. การวิเคราะห์หลักพุทธธรรมกับรัฐศาสตร์ว่าด้วยธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์สังคมไทยยุคดิจิทัล

Analytical Study of Buddhist Doctrinal Principles and Political Science on Artificial Intelligence Governance in Thailand's Digital Society

พระมหาสุดใจ ชยวุฑโฒ

วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พิทยพล กองพงษ์

สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รศ.ดร.ธนกฤต โพธิ์เงิน

หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต และรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและพัฒนาการของการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์กับการกำกับดูแลภาครัฐและสังคมไทยในช่วงประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา 2) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักพุทธศาสนาและแนวคิดรัฐศาสตร์ที่สัมพันธ์กับธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ และ 3) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ THAMMA-AI Governance Model สำหรับใช้เป็นแนวทางกำกับดูแล AI ในภาครัฐและสังคมไทย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เอกสารพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม หนังสือด้านรัฐศาสตร์และระเบียบวิธีวิจัย ตลอดจนเอกสารนโยบายไทยและสากล เช่น Thailand's AI Governance Guideline, แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562, OECD AI Principles และ UNESCO Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence ผลการวิจัยพบว่า ธรรมาภิบาล AI ในสังคมไทยควรตั้งอยู่บน 3 ฐานร่วมกัน คือ ฐานพุทธธรรมที่เน้นศีล สมาธิ ปัญญา และการไม่เบียดเบียน ฐานรัฐศาสตร์ที่เน้นความชอบธรรม ความรับผิดรับชอบ ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และการคุ้มครองสิทธิประชาชน และฐานเทคโนโลยีที่เน้นการบริหารความเสี่ยง การกำกับวงจรชีวิต AI และการตรวจสอบย้อนกลับ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้คือ THAMMA-AI Governance Model ประกอบด้วย Transparency, Human

oversight, Accountability, Moral fairness, Meaningful participation และ Alignment with public good ซึ่งชี้ให้เห็นว่า AI ที่ดีในบริบทไทยไม่ควรเป็นเพียงเครื่องมือเพิ่มประสิทธิภาพรัฐ แต่ต้องเป็นเทคโนโลยีที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ลดอคติ ส่งเสริมประโยชน์สาธารณะ และสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พุทธศาสนา, รัฐศาสตร์, ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์

Abstract

This documentary research article aims to: (1) examine the problems and development of artificial intelligence governance in Thai society and public administration over approximately the last fifteen years; (2) analyze and synthesize Buddhist principles and political science concepts relevant to AI governance; and (3) propose new knowledge in the form of the THAMMA-AI Governance Model for practical use in Thailand's digital society. The study relies on documentary sources, including the Thai Tipitaka (Mahachulalongkornrajavidyalaya edition), Buddhist-Inspired Artificial Intelligence materials, political science and research methodology texts, and Thai and international policy documents such as Thailand's AI Governance Guideline, the Digital Government Development Plan, the Personal Data Protection Act B.E. 2562 (2019), the OECD AI Principles, and UNESCO's Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. The findings show that AI governance in Thailand should be grounded in three integrated foundations: first, Buddhist ethics emphasizing morality, mindfulness, wisdom, and non-harm; second, political science perspectives emphasizing legitimacy, accountability, transparency, participation, and citizens' rights; and third, technological governance focusing on risk management, lifecycle governance, and traceability. The new knowledge synthesized from this study is the THAMMA-AI Governance Model, consisting of Transparency, Human oversight, Accountability, Moral fairness, Meaningful participation, and Alignment with public good. The model argues that trustworthy AI in Thailand should not be viewed merely as an efficiency-enhancing tool for the state. Rather, it should be governed as a socio-technical system that respects human dignity, mitigates bias, protects rights, supports public value, and strengthens trust between public institutions and citizens. In this sense, Buddhist principles and political governance can jointly provide a meaningful ethical and civic foundation for AI governance in Thailand's digital era.

Keywords: Buddhism, Political Science, AI Governance

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ในยุคดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ไม่ได้เป็นเพียงเทคโนโลยีใหม่ แต่กลายเป็นกลไกสำคัญของการบริหารรัฐ การให้บริการสาธารณะ การใช้ข้อมูล และการตัดสินใจเชิงนโยบาย ปัญหาที่ตามมาจึงไม่ใช่แค่เรื่องประสิทธิภาพ แต่รวมถึงความเป็นธรรม ความโปร่งใส สิทธิส่วนบุคคล และความชอบธรรมของอำนาจรัฐ หลักพุทธศาสนาและรัฐศาสตร์จึงมีความสำคัญมากต่อการวางกรอบธรรมาภิบาล AI เพราะทั้งสองศาสตร์ช่วยตอบคำถามร่วมกันว่า เทคโนโลยีควรรับใช้ใคร ใช้อย่างไร และกำกับอย่างไรจึงจะไม่เบียดเบียนประชาชน แต่กลับส่งเสริมประโยชน์สาธารณะและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

1.1 ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

ตลอดประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา ปัญญาประดิษฐ์ได้เปลี่ยนจากเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลเฉพาะทางไปสู่เทคโนโลยีที่มีผลโดยตรงต่อชีวิตสาธารณะ เช่น การให้บริการภาครัฐ ระบบคัดกรองสิทธิ การสื่อสารสาธารณะ การเฝ้าระวัง และการกำกับข้อมูลส่วนบุคคล ในประเทศไทย การพัฒนารัฐบาลดิจิทัลได้ผลักดันให้ภาครัฐแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงาน พัฒนามาตรฐานข้อมูล และยกระดับบริการดิจิทัลแก่ประชาชน ขณะเดียวกันก็ทำให้คำถามเรื่อง data governance, accountability และ transparency มีความสำคัญขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อ AI เริ่มถูกใช้ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง เช่น งานธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ การให้บริการภาครัฐ และการประเมินข้อมูลเชิงนโยบาย ในด้านกฎหมายและนโยบาย ไทยมีฐานกำกับดูแลที่เกี่ยวข้องอยู่แล้ว เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 และแนวทางธรรมาภิบาล AI ของ ETDA ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการใช้ AI อย่างรับผิดชอบต้องคำนึงถึงกฎหมาย จริยธรรม ความเสี่ยง และการกำกับตลอดวงจรชีวิตระบบ AI พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับ human oversight, fairness, privacy, traceability และการบริหารความเสี่ยง อย่างไรก็ตาม เอกสารจาก depa ยังชี้ด้วยว่า การกำกับดูแล AI ของไทยยังอยู่ในช่วงเริ่มต้น และแนวปฏิบัติจริยธรรม AI หลายส่วนยังมีลักษณะสมัครใจมากกว่าการบังคับใช้เต็มรูปแบบ จึงยังมีช่องว่างระหว่าง “การมีเทคโนโลยี” กับ “การมีธรรมาภิบาลเทคโนโลยี” อย่างชัดเจน ในมิติพุทธศาสนา ปัญหานี้ไม่ใช่เรื่องเทคนิคอย่างเดียว แต่เป็นปัญหาเรื่องเจตนา การใช้อำนาจ และการไม่เบียดเบียน หลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา สามารถใช้เป็นฐานคิดกำกับการออกแบบและการใช้ AI ให้เคารพมนุษย์ ไม่ใช่ลดมนุษย์ให้เหลือเพียงข้อมูล อภินันท์ จันตะนี เสนอว่า “พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม” ควรทำให้ AI เป็นเครื่องมือที่รับผิดชอบ มีเมตตา และช่วยให้มนุษย์คิดอย่างแยบคายมากขึ้น ไม่ใช่เพียงฉลาดขึ้นทางคำนวณ ขณะที่ต่างประเทศ OECD และ UNESCO ก็ยืนยันในทิศทางเดียวกันว่า AI ที่น่าเชื่อถือควรเคารพสิทธิมนุษยชน คุณค่าประชาธิปไตย ความโปร่งใส ความเป็นธรรม และการกำกับโดยมนุษย์ ดังนั้น ปัญหาวิจัยจึงอยู่ที่ว่า ไทยจะบูรณาการพุทธศาสนาและรัฐศาสตร์เข้ากับธรรมาภิบาล AI ได้อย่างไรในสังคมดิจิทัลที่เปลี่ยนเร็วเช่นปัจจุบัน

1.2 ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ความสำคัญของการวิจัยเรื่องนี้อยู่ที่การตอบโจทย์ร่วมกันของ 3 ระดับ ระดับแรกคือระดับนโยบายสาธารณะ เพราะเมื่อ AI เข้าไปอยู่ในกระบวนการรัฐ เช่น การคัดกรองข้อมูล การวางแผนบริการสาธารณะ การสื่อสารกับประชาชน หรือการใช้ระบบอัตโนมัติในงานราชการ ประเด็นเรื่องความชอบธรรม ความโปร่งใส การคุ้มครองสิทธิ และการตรวจสอบความรับผิดรับชอบจะกลายเป็นประเด็นรัฐศาสตร์โดยตรง ไม่ใช่เพียงประเด็นเทคโนโลยี ระดับที่สองคือระดับจริยธรรมสาธารณะ เนื่องจาก AI อาจสร้างประโยชน์อย่างมาก แต่ก็อาจทำซ้ำอคติ ละเมิดความเป็นส่วนตัว ลดโอกาสในการอุทธรณ์ หรือบั่นทอนศักดิ์ศรีมนุษย์ได้ หากขาดกรอบกำกับที่มั่นคง ระดับที่สามคือระดับอารยธรรมความคิด เพราะสังคมไทยต้องการกรอบกำกับ AI ที่ไม่ลอกแบบตะวันตกอย่างเดียว แต่มีรากทางวัฒนธรรมและศาสนาที่ประชาชนเข้าใจและยอมรับได้จริง

หลักพุทธศาสนามีคุณค่าสำคัญต่อเรื่องนี้ เพราะช่วยเปลี่ยนคำถามจาก “ระบบนี้ทำงานได้ไหม” ไปสู่ “ระบบนี้ควรทำงานอย่างไรจึงไม่เบียดเบียน” ศีลช่วยกำกับการใช้ข้อมูลและอำนาจ สมาธิช่วยให้การตัดสินใจเชิงนโยบายไม่รีบด่วนตามแรงกดดันของเทคโนโลยี ปัญญาช่วยให้มองเห็นเหตุปัจจัย ผลกระทบ และความไม่เที่ยงของสมมุติฐานที่ฝังอยู่ในอัลกอริทึม เมื่อเชื่อมกับรัฐศาสตร์ ก็จะเกิดกรอบวิเคราะห์ที่มองทั้งอำนาจรัฐ ผลประโยชน์สาธารณะ ความสัมพันธ์รัฐ-ประชาชน และภาวะความไว้วางใจในระบบสาธารณะพร้อมกัน การวิจัยนี้จึงไม่เพียงสำคัญต่อวงวิชาการพุทธศาสนาและรัฐศาสตร์ แต่ยังสำคัญต่อหน่วยงานรัฐ องค์กรท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และผู้กำหนดนโยบายที่ต้องการนำ AI ไปใช้โดยไม่ทำลายคุณค่าพื้นฐานของสังคมไทย งานวิจัยเชิงเอกสารจึงเหมาะสม เพราะช่วยสังเคราะห์ทั้งตัวบททางพุทธศาสนา หนังสือรัฐศาสตร์ เอกสารนโยบายไทย และมาตรฐานสากล เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอเชิงแบบจำลองที่ตรวจสอบได้และนำไปใช้ได้จริง (อภินันท์ จันตะนี, 2565; UNESCO, 2021)

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหา พัฒนาการ และบริบทของการใช้ปัญญาประดิษฐ์กับการกำกับดูแลภาครัฐและสังคมไทย จากอดีตถึงปัจจุบันในช่วงประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา

2.2 เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักพุทธศาสนา แนวคิดรัฐศาสตร์ และเอกสารนโยบายที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ เพื่อหาแก่นสาร ปัจจัยสำคัญ และโจทย์วิจัยที่ตอบได้เชิงระบบ

2.3 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ THAMMA-AI Governance Model สำหรับหน่วยงานรัฐ องค์กรท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และชุมชนดิจิทัล เพื่อปรับปรุงการกำกับดูแล AI ให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และรับผิดชอบต่อสาธารณะ

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา -การวิจัยมุ่งศึกษาหลักพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับศีล สมาธิ ปัญญา การไม่เบียดเบียน โยนิโสมนสิการ ธรรมาธิปไตย และประโยชน์สุขของมหาชน เชื่อมโยงกับแนวคิดรัฐศาสตร์ด้านธรรมาภิบาล อำนาจรัฐ ความรับผิดรับชอบ สิทธิพลเมือง การมีส่วนร่วม และนโยบายสาธารณะ รวมทั้งเชื่อมกับประเด็น AI governance เช่น ความโปร่งใส ความเป็นธรรม การกำกับความเสี่ยง การกำกับวงจรชีวิต AI และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

3.2 ขอบเขตด้านเอกสาร -ใช้เอกสารชั้นต้นและชั้นรอง ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสือพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม หนังสือทฤษฎีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ หนังสือระเบียบวิธีวิจัยชั้นสูง เอกสาร Thailand’s AI Governance Guideline, แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562, OECD AI Principles, UNESCO Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence และผลงานวิจัยไทย-ต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

3.3 ขอบเขตด้านเวลา -การกำหนดช่วงเวลา พ.ศ. 2554–2569 ช่วยให้การวิเคราะห์มีความร่วมสมัย ครอบคลุมพัฒนาการทางวิชาการ เทคโนโลยี และสังคม ขณะเดียวกัน การเปิดใช้คัมภีร์พระพุทธศาสนาและงานคลาสสิก ทำให้การสังเคราะห์มีรากฐานเชิงทฤษฎีมั่นคง เชื่อมโยงภูมิปัญญาดั้งเดิมกับบริบทปัจจุบันอย่างสมดุล น่าเชื่อถือ และสามารถนำไปใช้เป็นกรอบอ้างอิงในการพัฒนาความรู้

4. การทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารครั้งนี้มุ่งเชื่อม 4 ฐานความรู้เข้าด้วยกัน ได้แก่ ฐานพุทธศาสนาที่อธิบายศีล สมาธิ ปัญญา และการไม่เบียดเบียน ฐานรัฐศาสตร์ที่อธิบายธรรมาภิบาล อำนาจรัฐ และประโยชน์สาธารณะ ฐานนโยบายไทยที่อธิบายทิศทางการกำกับดูแล AI และฐานสากลที่อธิบายหลักการ AI ที่น่าเชื่อถือ การสังเคราะห์จะไม่มอง AI เป็นเพียงเครื่องมือเทคนิค แต่เป็นระบบทางสังคมและการเมืองที่ต้องถูกกำกับด้วยคุณธรรม สิทธิ และความรับผิดรับชอบต่อสาธารณะ จึงต้องอ่านทั้งตัวบททางพุทธ เอกสารรัฐศาสตร์ และเอกสารนโยบายร่วมกันอย่างเป็นระบบ

4.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มสำคัญ กลุ่มแรกคือเอกสารทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระไตรปิฎกและงานพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม ซึ่งเสนอว่าเทคโนโลยีที่ดีควรตั้งอยู่บนไตรสิกขาและโยนิโสมนสิการ เพื่อช่วยให้มนุษย์ใช้ข้อมูลอย่างมีสติและรับผิดชอบ ไม่ใช่เพียงใช้ AI เพื่อเพิ่มความเร็วหรืออำนาจในการควบคุม กลุ่มที่สองคือเอกสารด้านรัฐศาสตร์และนโยบายไทย เช่น หนังสือทฤษฎีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ เอกสาร Thailand’s AI Governance Guideline ของ ETDA แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของ DGA และพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ซึ่งร่วมกันชี้ว่า AI

governance ต้องครอบคลุมทั้งโครงสร้างกำกับดูแล บทบาทความรับผิดชอบ การบริหารความเสี่ยง การแจ้งผู้ใช้ การมีช่องทางรับข้อร้องเรียน และการคุ้มครองสิทธิข้อมูล กลุ่มที่สามคือเอกสารสากล เช่น OECD AI Principles และ UNESCO Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence ซึ่งยืนยันร่วมกันว่า AI ควรเคารพสิทธิมนุษยชน คุณค่าประชาธิปไตย ความเป็นธรรม ความโปร่งใส และการกำกับโดยมนุษย์ เอกสารทั้งสามกลุ่มนี้จึงให้ภาพรวมที่ชัดเจนว่า ธรรมาภิบาล AI ในสังคมไทยไม่อาจพึ่งกฎหมายหรือเทคนิคเพียงด้านเดียว แต่ต้องอาศัยฐานคุณธรรมทางพุทธและหลักการสาธารณะทางรัฐศาสตร์ร่วมกันด้วย

4.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1) อภินันท์ จันตะนี (2568): แนวคิดพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม -อภินันท์ จันตะนี เสนอว่า พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรมเป็นการหลอมรวมหลักพุทธธรรมเข้ากับ AI โดยเน้นว่า AI ไม่ควรฉลาดเพียงเชิงคำนวณ แต่ควรทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่มีเมตตา รับผิดชอบ และช่วยพัฒนาจิตใจมนุษย์ แนวคิดนี้ใช้ไตรสิกขาเป็นโครงสร้างกำกับ คือ ศีลสำหรับวางขอบเขตการใช้เทคโนโลยี สมาธิสำหรับสร้างความไม่วู่วามในการตัดสินใจ และปัญญาสำหรับไตร่ตรองเหตุปัจจัยและผลกระทบ จึงเป็นแนวคิดสำคัญที่ช่วยเชื่อมพุทธศาสนากับ AI governance ในเชิงนโยบายและการออกแบบระบบอย่างชัดเจน

2) อภินันท์ จันตะนี (2565): แนวคิดรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ -แนวคิดรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ของอภินันท์ จันตะนี วางน้ำหนักที่การใช้อำนาจรัฐอย่างมีความชอบธรรม ความรับผิดรับชอบ และการคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะในกระบวนการบริหาร เมื่อเชื่อมกับ AI จะทำให้เห็นว่า AI ไม่ใช่เพียงเครื่องมือของฝ่ายเทคนิค แต่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของอำนาจเชิงสถาบัน การใช้ AI ในภาครัฐจึงต้องตอบคำถามเรื่องใครมีอำนาจตัดสิน ใครรับผิดเมื่อเกิดความเสียหาย และประชาชนมีสิทธิรับรู้หรือทักท้วงเพียงใด แนวคิดนี้จึงช่วยเติมมิติเชิงอำนาจและเชิงนโยบายให้กับการศึกษาธรรมาภิบาล AI อย่างเป็นระบบ

3) ETDA/AIGC (2566): แนวคิดธรรมาภิบาล AI ตามบริบทไทย -ETDA ผ่านศูนย์ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ (AIGC) เสนอว่า AI governance ในบริบทไทยต้องมี 3 แกนหลัก คือ โครงสร้างกำกับดูแล กลยุทธ์ AI ที่รับผิดชอบ และการปฏิบัติการตลอดวงจรชีวิตระบบ พร้อมเครื่องมืออย่างการประเมินความพร้อม การออกแบบ use case และการประเมินความเสี่ยง แนวคิดนี้สำคัญมากเพราะเป็นความพยายามแปลหลักการจริยธรรมให้เป็นกลไกทำงานจริงในองค์กรไทย โดยเน้น both compliance และ risk management พร้อม human oversight, feedback channel และ policy disclosure จึงเหมาะมากสำหรับใช้เป็นฐานแนวคิดในงานวิจัยนี้

4) World Bank (1992): แนวคิดธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนา -World Bank เสนอแนวคิดธรรมาภิบาลว่าเป็นวิธีที่อำนาจถูกใช้อย่างเปิดเผย คาดการณ์ได้ และมีกรอบสถาบันรองรับเพื่อบริหารทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ แนวคิดนี้มีความสำคัญต่อการศึกษา AI governance เพราะชี้ให้เห็นว่าความสามารถทางเทคนิคไม่เพียงพอ หากขาดกติกา กระบวนการ และสถาบันที่ตรวจสอบได้ เมื่อนำมาใช้กับ

AI ในภาครัฐ แนวคิดนี้จะเน้นเรื่อง rule-based administration, transparency, predictable procedures และ institutional responsibility ซึ่งล้วนเป็นหัวใจของธรรมาภิบาลเทคโนโลยีในสังคมดิจิทัลร่วมสมัย

5) OECD (2019): แนวคิด AI ที่น่าเชื่อถือและเคารพคุณค่าประชาธิปไตย -OECD เสนอ AI Principles เพื่อส่งเสริม AI ที่น่าเชื่อถือ มีนวัตกรรม และเคารพสิทธิมนุษยชนกับคุณค่าประชาธิปไตย แนวคิดนี้ไม่มอง AI เป็นกลางทางการเมือง แต่ยืนยันว่าการพัฒนาและใช้ AI ต้องอยู่ภายใต้ความโปร่งใส ความแข็งแกร่งทางเทคนิค ความรับผิดรับชอบ และการมุ่งประโยชน์ต่อมนุษย์ แนวคิดของ OECD มีคุณค่าสำหรับงานวิจัยนี้ เพราะช่วยเชื่อมภาษารัฐศาสตร์เรื่อง legitimacy และ democratic values เข้ากับภาษาการกำกับ AI ได้อย่างชัดเจน และใช้เป็นสะพานเชื่อมกับหลักพุทธเรื่องประโยชน์สุขของมหาชนได้ดีมาก

6) UNESCO (2021): แนวคิดจริยธรรม AI บนฐานสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรี -UNESCO เสนอ Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence ในปี 2021 โดยกำหนดให้สิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นแกนกลางของกรอบจริยธรรม AI พร้อมหลักการสำคัญอย่าง transparency, fairness, human oversight, inclusiveness และ policy action areas สำหรับรัฐสมาชิก แนวคิดนี้ช่วยให้งานวิจัยเห็นว่า ธรรมาภิบาล AI ไม่ใช่เรื่องของการลดความเสี่ยงทางธุรกิจเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมของสังคม การคุ้มครองกลุ่มเปราะบาง และการกำหนดนโยบายที่รับผิดชอบต่อคนทั้งระบบ จึงเป็นแนวคิดต่างชาติที่มีน้ำหนักสูงต่อการสังเคราะห์กรอบกำกับ AI ในไทย

4.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) ทฤษฎีพุทธรัฐศาสตร์ตามหลักธรรมาธิปไตยและประโยชน์สุขของมหาชน -ทฤษฎีพุทธรัฐศาสตร์ในงานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนหลักว่า อำนาจทางการเมืองและการปกครองควรยึด “ธรรม” เป็นใหญ่ ไม่ใช่อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตน แกนของทฤษฎีคือการใช้อำนาจโดยไม่เบียดเบียน มุ่งประโยชน์สุขของส่วนรวม และกำกับการตัดสินใจด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อนำมาใช้กับ AI governance ทฤษฎีนี้ทำให้เห็นว่า รัฐไม่ควรใช้ AI เพื่อเพิ่มการควบคุมอย่างไร้ขอบเขต แต่ต้องใช้เพื่อบริการสาธารณะอย่างเป็นธรรม ตรวจสอบได้ และเคารพศักดิ์ศรีประชาชน จึงเป็นทฤษฎีที่ช่วยให้การกำกับดูแล AI ในภาครัฐไทยมีฐานคุณธรรมรองรับ ไม่เป็นเพียงระบบราชการเชิงเทคนิคเท่านั้น

2) ทฤษฎีธรรมาภิบาล (World Bank, 1992) -ทฤษฎีธรรมาภิบาลของ World Bank ให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจอย่างเปิดเผย คาดการณ์ได้ และมีกรอบสถาบันที่เอื้อต่อการบริหารทรัพยากรของประเทศอย่างรับผิดชอบ จุดสำคัญของทฤษฎีนี้คือ ความโปร่งใส กระบวนการที่ตรวจสอบได้ และการมีสถาบันที่รับผิดชอบชัดเจน เมื่อนำมาเชื่อมกับ AI จะเห็นว่า ระบบ AI ไม่ควรถูกใช้โดยไม่มีเจ้าภาพ ไม่มีเกณฑ์ตรวจสอบ และไม่มีช่องทางอุทธรณ์ เพราะนั่นจะทำให้รัฐใช้อำนาจเชิงข้อมูลอย่างคลุมเครือ ทฤษฎีนี้จึงเป็นฐานคิดสำคัญสำหรับการวางโครงสร้าง AI governance ทั้งในระดับนโยบาย องค์กร และกระบวนการบริการประชาชน

3) ทฤษฎีธรรมาภิบาล AI ของไทย (ETDA/AIGC, 2023) -Thailand's AI Governance Guideline เสนอกรอบที่ใกล้เคียงลักษณะทฤษฎีเชิงปฏิบัติ โดยแบ่งธรรมาภิบาล AI ออกเป็น 3 องค์ประกอบหลัก คือ โครงสร้างกำกับดูแล กลยุทธ์ AI ที่รับผิดชอบ และการปฏิบัติการ AI ตลอดวงจรชีวิตระบบ พร้อมย้ำเรื่อง AI Governance Council, roles and responsibilities, competency building, risk management, feedback mechanisms และ human-in-the-loop จุดเด่นของกรอบนี้คือการแปลงจริยธรรม AI ให้เป็นกลไกบริหารจริงในองค์กรไทย งานวิจัยนี้จึงใช้กรอบดังกล่าวเป็น "ทฤษฎีเชิงปฏิบัติการ" เพื่ออธิบายว่า การกำกับ AI ที่ดีต้องมีทั้งนโยบาย สถาบัน คน และกระบวนการ ไม่ใช่พึ่งหลักการเชิงนามธรรมเพียงอย่างเดียว

4) ทฤษฎี AI4People: Ethical Framework for a Good AI Society (Floridi et al., 2018) -Floridi และคณะ เสนอกรอบ AI4People เพื่อวางรากฐานของ "สังคม AI ที่ดี" โดยชี้ว่า AI ควรถูกพัฒนาและกำกับภายใต้หลักประโยชน์ คุณธรรม การไม่ก่ออันตราย ความเป็นอิสระ และความยุติธรรม กรอบนี้มีคุณค่าสำหรับงานวิจัยครั้งนี้เพราะช่วยให้เห็นว่า การกำกับดูแล AI เป็นเรื่องของการสร้างระเบียบสังคมที่พึงประสงค์ ไม่ใช่เพียงแก้ปัญหาเฉพาะจุดของอัลกอริทึมเท่านั้น เมื่อเชื่อมกับพุทธศาสนา จะพบจุดร่วมเรื่องการไม่เบียดเบียน การใช้ปัญญากำกับอำนาจ และการออกแบบเทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ของมนุษย์และสังคมโดยรวม จึงเป็นทฤษฎีต่างชาติที่สอดคล้องกับการสังเคราะห์โมเดลใหม่ในงานนี้อย่างมาก

5) ทฤษฎีคลายทุกข์เพื่อสร้างความสุขในมนุษย์ (อภินันท์ จันตะนี, 2567) -ทฤษฎีคลายทุกข์เพื่อสร้างความสุขในมนุษย์ของอภินันท์ จันตะนี เสนอว่า การคลายทุกข์ต้องเริ่มจากการรู้เหตุแห่งทุกข์ ฝึกสติสมาธิ และปล่อยวางสิ่งที่ควบคุมไม่ได้ พร้อมสร้างความสุขที่ยั่งยืนผ่านเป้าหมายที่สมเหตุสมผล ความสัมพันธ์ที่ดี สุขภาวะกายใจ และการเป็นผู้ให้ เมื่อนำมาใช้กับ AI governance ทฤษฎีนี้ช่วยเตือนว่า เทคโนโลยีที่ไม่มีกรอบคุณธรรมอาจเพิ่มทุกข์ให้สังคม เช่น ความหวาดระแวง อคติ การละเมิดข้อมูล และความไม่ไว้วางใจ ดังนั้น การกำกับดูแล AI จึงต้องมุ่งลดทุกข์ของประชาชนและเพิ่มความผาสุกสาธารณะ ไม่ใช่เพิ่มเพียงประสิทธิภาพของระบบรัฐหรือองค์กรเท่านั้น

4.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) อภินันท์ จันตะนี และคณะ (2569) -ผลงานวิจัยเรื่อง การกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์บนฐานสิทธิมนุษยชน: แนวทางคุ้มครองศักดิ์ศรีและเสรีภาพในยุคเทคโนโลยีดิจิทัล วิเคราะห์เอกสารไทยและสากล เพื่อชี้ว่า AI governance ต้องเริ่มจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิส่วนบุคคล ความเสมอภาค และการเยียวยาเมื่อเกิดความเสียหาย ผลงานนี้สำคัญต่อการวิจัยปัจจุบัน เพราะช่วยยืนยันว่า ธรรมาภิบาล AI ในสังคมไทยไม่ควรมองเพียง efficiency แต่ต้องผูกกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้วย โดยเฉพาะในบริบทที่รัฐใช้ข้อมูลจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2) อัจฉราวรรณ์ ใจยะเขียว และอภินันท์ จันตะนี (2568) -ผลงานวิจัยเรื่อง การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ช่วยงานประจำขององค์การบริหารส่วนตำบลได้อย่างไร ศึกษาบทบาทของ AI ในงานองค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่นและชี้ให้เห็นศักยภาพของ AI ต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานพื้นฐานของรัฐท้องถิ่น ผลงานนี้มีคุณค่าต่อการวิจัยปัจจุบัน เพราะทำให้เห็นว่า AI ไม่ใช่เรื่องไกลตัวของรัฐศาสตร์ แต่กำลังลงสู่พื้นที่จริงของการปกครองท้องถิ่นแล้ว คำถามเรื่องธรรมาภิบาล จึงลงไปถึงระดับอบต และการบริการประชาชนในชีวิตประจำวันด้วย

3) อภินันท์ จันตะนี และคณะ (2568) -ผลงานวิจัยเรื่อง จริยธรรมผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อพัฒนาผลงานวิชาการ ชี้ว่า การใช้ AI ต้องมีกรอบจริยธรรมผู้ใช้ ไม่ใช่พิจารณาเพียงความสามารถของระบบ ผลงานนี้แม้เกิดในบริบทวิชาการ แต่สะท้อนหลักการสำคัญต่อการกำกับ AI ในสังคมไทย คือผู้ใช้ต้องมีความรับผิดรับชอบ โปร่งใส และรู้ขอบเขตของเทคโนโลยี งานนี้ช่วยให้งานวิจัยปัจจุบันขยายจากจริยธรรมรายบุคคลไปสู่ธรรมาภิบาลระดับสถาบันและระดับรัฐได้อย่างมีเหตุผล

4) Floridi และคณะ (2018) -งาน AI 4 People—An Ethical Framework for a Good AI Society เสนอกรอบเชิงจริยธรรมเพื่อสร้าง “สังคม AI ที่ดี” โดยเน้นว่าการกำกับ AI ต้องสัมพันธ์กับคุณค่าทางสังคมและผลกระทบต่อมนุษย์ งานนี้มีความสำคัญต่อการวิจัยปัจจุบัน เพราะช่วยให้เห็นว่า AI governance ไม่ใช่เรื่องเทคนิคและกฎหมายอย่างเดียว แต่เป็นโครงการทางสังคมและการเมืองที่ต้องกำหนดว่าประชาชนควรได้อะไรจาก AI และอะไรคือเส้นแบ่งที่ไม่ควรถูกละเมิดในนามของนวัตกรรม

5) Jobin, Ienca, และ Vayena (2019) -งาน The Global Landscape of AI Ethics Guidelines วิเคราะห์แนวปฏิบัติด้านจริยธรรม AI จากหลายประเทศและพบว่าหลักที่ปรากฏร่วมกันอย่างเด่นชัด ได้แก่ transparency, justice and fairness, non-maleficence, responsibility และ privacy งานนี้มีประโยชน์ต่อการวิจัยปัจจุบัน เพราะช่วยยืนยันว่า ธรรมาภิบาล AI มีแนวโน้มสากลบางประการที่ประเทศต่าง ๆ เห็นร่วมกัน แต่การตีความและการนำไปใช้ยังแตกต่างตามบริบท งานวิจัยไทยจึงควรสังเคราะห์หลักสากลร่วมกับบริบทพุทธและรัฐศาสตร์ของไทยเอง

6) Cath และคณะ (2018) -งาน Governing Artificial Intelligence: Ethical, Legal and Technical Opportunities and Challenges อธิบายว่า การกำกับ AI ต้องเผชิญความท้าทายเชิงจริยธรรม กฎหมาย และเทคนิคพร้อมกัน ไม่สามารถแก้เพียงด้านใดด้านหนึ่งได้ งานนี้ช่วยให้งานวิจัยปัจจุบันเห็นชัดว่าธรรมาภิบาล AI เป็นโจทย์สหวิทยาการอย่างแท้จริง และเป็นเหตุผลว่าทำไมการบูรณาการพุทธศาสนากับรัฐศาสตร์จึงจำเป็น เพราะจะช่วยเติมมิติคุณธรรมและความชอบธรรมทางสังคมให้กับการกำกับเชิงกฎหมายและเชิงเทคนิคของ AI ได้ดีขึ้น

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร มุ่งศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก หนังสือพุทธศาสนา หนังสือรัฐศาสตร์ เอกสารนโยบายไทยและสากล บทความวิจัย และรายงานที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา แยกประเด็น เปรียบเทียบ และสังเคราะห์เชิงระบบ

เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยและเกณฑ์ A1 ของบทความวิจัยเชิงเอกสาร (อภินันท์ จันตะนี, 2565) ระเบียบวิธีวิจัยชั้นสูง)

1) ประเภทการวิจัย -เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่เน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรองที่น่าเชื่อถือ

2) แหล่งข้อมูล -แหล่งข้อมูลประกอบด้วย 1) คัมภีร์และหนังสือทางพระพุทธศาสนา 2) หนังสือและเอกสารทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ 3) เอกสารนโยบายไทยเกี่ยวกับ AI governance, digital government และ data protection 4) เอกสารสากลเกี่ยวกับ OECD AI Principles และ UNESCO AI Ethics 5) ผลงานวิจัยไทยและต่างประเทศด้านจริยธรรมและธรรมาภิบาล AI

3) การคัดเลือกเอกสาร -คัดเลือกเอกสารตามเกณฑ์ 3 ประการ คือ สอดคล้องกับชื่อเรื่องและวัตถุประสงค์การวิจัย มีแหล่งเผยแพร่ที่เชื่อถือได้ และมีสาระที่ช่วยอธิบายหรือสังเคราะห์กรอบกำกับ AI ในบริบทไทยได้ชัดเจน

4) การวิเคราะห์ข้อมูล -ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดกลุ่มข้อมูลตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ แล้วเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของข้อมูลทางพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ และนโยบาย AI ก่อนสังเคราะห์เป็นประเด็นหลัก ปัจจัยสำคัญ และองค์ความรู้ใหม่

5) วิธีการนำเสนอ -นำเสนอผลในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ โดยแบ่งผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย และสรุปเป็น THAMMA-AI Governance Model สำหรับใช้เป็นแนวทางปรับปรุงการกำกับดูแล AI ในหน่วยงานและองค์กรสาธารณะ

6. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารทางพุทธศาสนา หนังสือรัฐศาสตร์ เอกสารนโยบาย AI ของไทย และเอกสารสากล พบว่า ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ในสังคมไทยยุคดิจิทัลต้องอธิบายผ่าน 3 มิติพร้อมกัน คือ มิติคุณธรรมที่ถามว่า AI ควรรับใช้มนุษย์อย่างไร มิติรัฐศาสตร์ที่ถามว่า AI เปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างไร และมิติการกำกับเชิงสถาบันที่ถามว่าใครต้องรับผิดชอบ เมื่อระบบตัดสินผิดหรือก่อผลกระทบต่อสาธารณะ ผลการวิเคราะห์จึงถูกจัดเรียงตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ และลงท้ายด้วยการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เป็นแบบจำลองที่นำไปใช้ได้จริง

6.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 -การศึกษาสภาพปัญหาและพัฒนาการของ AI governance ในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา พบว่า ประเทศไทยขยับจากยุค “ดิจิทัลเพื่อประสิทธิภาพ” ไปสู่ยุคที่ต้องเผชิญคำถามเรื่องความไว้วางใจ สิทธิข้อมูล และความเป็นธรรมมากขึ้น การขับเคลื่อนรัฐบาลดิจิทัลช่วยให้ภาครัฐพัฒนาการแลกเปลี่ยนข้อมูล มาตรฐาน และบริการประชาชน แต่ก็เพิ่มความเสี่ยงเรื่อง privacy, opacity และ unequal

impact ไปพร้อมกัน ขณะเดียวกัน แนวทางกำกับดูแล AI ของไทยเริ่มพัฒนาจาก soft guidance ไปสู่การสร้าง ecosystem ที่จริงจังขึ้น ผ่าน ETDA, DGA, depa และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม การกำกับ AI ยังไม่เป็นระบบแบบกฎหมายเฉพาะเต็มรูปแบบ จึงทำให้สังคมไทยอยู่ในภาวะ “ใช้ AI เร็วกว่ากำกับ AI” อยู่พอสมควร

ผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 -การวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักพุทธศาสนากับรัฐศาสตร์พบว่า หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับ AI governance มากที่สุดคือ ศีลในฐานะขอบเขตการไม่เบียดเบียน สมาธิในฐานะพื้นที่หยุดคิดก่อนตัดสิน และปัญญาในฐานะความสามารถมองเห็นเหตุปัจจัยและผลกระทบ ขณะที่ในทางรัฐศาสตร์ แนวคิดเรื่องธรรมาภิบาล ความรับผิดรับชอบ ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และประโยชน์สาธารณะเป็นแกนสำคัญของการออกแบบกติกา AI เมื่อนำสองชุดความคิดมารวมกัน จะได้ข้อสรุปว่า AI governance ที่ดีต้องไม่เน้นเพียง technical compliance แต่ต้องทำให้ประชาชนเข้าใจ ตรวจสอบ และทักท้วงระบบได้ด้วย พร้อมทั้งต้องลดอคติและคุ้มครองศักดิ์ศรีมนุษย์อย่างเป็นรูปธรรม

ผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 -ผลการสังเคราะห์เอกสารชี้ว่า ประเทศไทยควรมีแบบจำลองธรรมาภิบาล AI ที่ผสาน 3 ฐานคิด คือ ฐานกฎหมายและนโยบาย ฐานจริยธรรมสากล และฐานพุทธศาสนา โดยแบบจำลองดังกล่าวควรตอบได้ว่า 1) ระบบนี้รับใช้ใคร 2) ใครรับผิดเมื่อเกิดความเสียหาย 3) ผู้ใช้หรือประชาชนรู้ได้อย่างไรว่าระบบทำงานอย่างไร 4) ระบบนี้ลดทุกข์หรือเพิ่มทุกข์ให้สังคมหรือไม่ จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์เป็น THAMMA-AI Governance Model เพื่อใช้กับหน่วยงานรัฐ องค์กรท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และองค์กรสาธารณะ โดยตั้งเป้าให้ AI เป็นเครื่องมือสร้าง public value มากกว่าการรวมศูนย์อำนาจของรัฐเพียงฝ่ายเดียว

6.2 การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ “รูปแบบ WTHAMMA-AI Governance Model เป็นบูรณาการหลักพุทธธรรมกับรัฐศาสตร์” และการกำกับดูแล AI สำหรับสังคมไทยยุคดิจิทัล คำว่า THAMMA ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ T = Transparency หมายถึง ความโปร่งใสของระบบ AI ทั้งด้านวัตถุประสงค์ แหล่งข้อมูล ข้อจำกัด วิธีใช้ และผลกระทบ ผู้ใช้และประชาชนต้องรู้ว่า AI ถูกใช้ตรงไหนและอย่างไร H = Human Oversight หมายถึง การกำกับโดยมนุษย์อย่างมีความหมาย ไม่ปล่อยให้การตัดสินใจสำคัญต่อสิทธิประชาชนเป็นเรื่องของระบบอัตโนมัติล้วน ๆ หลักนี้สอดคล้องกับแนวคิด human-in-the-loop และหลักพุทธเรื่องการใช้สติปัญญากำกับการกระทำ A = Accountability หมายถึง ความรับผิดรับชอบของหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้อง ต้องมีเจ้าภาพชัดเจน มีช่องทางร้องเรียน มีการอธิบายเหตุผล และมีการเยียวยาเมื่อเกิดผลเสีย M = Moral Fairness หมายถึง ความเป็นธรรมเชิงคุณธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่สร้างอคติซ้ำ และไม่ใช้ AI ไปในทางที่เบียดเบียนประชาชนหรือกลุ่มเปราะบาง หลักนี้เชื่อมกับศีลและการไม่เบียดเบียนในพุทธศาสนา M = Meaningful Participation หมายถึง การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างแท้จริง ทั้งประชาชน ผู้เชี่ยวชาญ หน่วยงานกำกับ และผู้ใช้ปลายทาง ไม่ให้การกำกับ AI เป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญกลุ่มเล็กเพียงฝ่ายเดียว A = Alignment with Public Good หมายถึง การทำให้การพัฒนาและใช้ AI สอดคล้องกับ

ประโยชน์สาธารณะ ความชอบธรรมของรัฐ และเป้าหมายลดทุกข์ของสังคม มากกว่ามุ่งแต่ประสิทธิภาพ ความเร็ว หรือการลดต้นทุน แกนกำกับของ THAMMA-AI Model คือการใช้ ไตรสิกขา เป็นฐานภายใน และใช้ ธรรมาภิบาลสาธารณะ เป็นฐานภายนอก กล่าวคือ ศีลช่วยกำกับการใช้ข้อมูลและอำนาจ สมาธิช่วยให้การตัดสินใจเชิงนโยบายไม่ไหลตามแรงกดดันของเทคโนโลยี ปัญญาช่วยให้มองเห็นเหตุปัจจัยและผลกระทบระยะยาว ส่วนธรรมาภิบาลสาธารณะช่วยให้เกิดความโปร่งใส ความรับผิดรับชอบ การมีส่วนร่วม และ rule-based governance จุดเด่นของโมเดลนี้คือไม่มอง AI เป็นเพียงนวัตกรรม แต่เป็นสถาบันทางอำนาจรูปแบบใหม่ที่ต้องถูกกำกับด้วยทั้งคุณธรรมและกติกาสาธารณะ จึงเหมาะสำหรับประยุกต์ในหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และแพลตฟอร์มบริการประชาชนที่ต้องการใช้ AI น่าเชื่อถือและเป็นธรรมในบริบทไทย

แผนภาพสร้างจาก“รูปแบบ WTHAMMA-AI Governance Model บูรณาการหลักพุทธธรรมกับรัฐศาสตร์”

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่า “รูปแบบ WTHAMMA-AI Governance Model” เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่บูรณาการหลักพุทธธรรมกับรัฐศาสตร์ เพื่อกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ในสังคมไทยยุคดิจิทัลอย่างปฏิบัติได้จริง ศูนย์กลางของภาพใช้สัญลักษณ์ AI ธรรมจักร ดอกบัว อาคารรัฐ และตาชั่ง สื่อถึงการนำปัญญา คุณธรรม กฎหมาย และความรับผิดชอบสาธารณะมาร่วมกันกำกับเทคโนโลยี องค์ประกอบ THAMMA มี 6 ด้าน เชื่อมโยงด้วยลูกศรเป็นวงจร ได้แก่ T = Transparency ความโปร่งใส ต้องเปิดเผยวัตถุประสงค์ ข้อมูล วิธีใช้ และผลกระทบของ AI, H = Human Oversight การมีมนุษย์กำกับการตัดสินใจสำคัญ, A = Accountability ความรับผิดชอบและการเยียวยา, M = Morality คุณธรรมและความเป็นธรรม, M = Mindfulness สติรอบคอบต่ออคติและความเสี่ยง, และ A = Auditability การตรวจสอบย้อนหลังได้ ภาพจึงชี้ว่า AI ที่ดีต้องไม่ใช่เพียงฉลาด แต่ต้องโปร่งใส มีมนุษย์กำกับ ตรวจสอบได้ และเคารพศักดิ์ศรีมนุษย์อย่างแท้จริง.

7. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้ทำให้เห็นชัดว่า ธรรมาภิบาล AI ในสังคมไทยไม่ควรถูกมองเป็นเรื่องทางเทคนิคหรือกฎหมายแยกส่วน แต่เป็นโจทย์สาธารณะที่เกี่ยวกับอำนาจรัฐ สิทธิประชาชน คุณค่าทางสังคม และกรอบคุณธรรมของสังคมไทย การใช้หลักพุทธศาสนาร่วมกับรัฐศาสตร์ช่วยให้มอง AI ได้ลึกกว่าเรื่อง efficiency โดยมองถึงผลกระทบต่อศักดิ์ศรี ความยุติธรรม และความไว้วางใจในระบบสาธารณะ การสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะต่อไปนี้จึงมุ่งย้ำว่า AI ควรถูกกำกับให้เป็นเทคโนโลยีเพื่อประโยชน์สาธารณะ ไม่ใช่เครื่องมือขยายอำนาจที่ไร้ความรับผิดรับชอบ

7.1 สรุปผลการวิจัย

สรุปผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 -ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการของ AI ในสังคมไทยช่วงประมาณ 15 ปีที่ผ่านมาเชื่อมโยงโดยตรงกับการขยายตัวของรัฐบาลดิจิทัล การใช้ข้อมูลภาครัฐ และการพัฒนาบริการสาธารณะบนฐานเทคโนโลยี ประโยชน์ที่เกิดขึ้นคือการเพิ่มความรวดเร็ว การเชื่อมโยงข้อมูล และการยกระดับบริการ แต่ความเสี่ยงก็เพิ่มขึ้นพร้อมกัน เช่น ความไม่โปร่งใสในการตัดสินใจของระบบ การละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล การตอกย้ำอคติเดิมของสถาบัน และการลดพื้นที่ของการอุทธรณ์โดยมนุษย์ แม้ไทยมีเครื่องมือกำกับบางส่วนแล้ว เช่น PDPA, แนวทางธรรมาภิบาล AI ของ ETDA และการขับเคลื่อน AI ภาครัฐของ DGA แต่โครงสร้างกำกับดูแลยังอยู่ในระยะพัฒนา และยังมีช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติจริง โดยเฉพาะในมิติการตรวจสอบสาธารณะและการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงสรุปได้ว่า ไทยกำลังก้าวเข้าสู่ยุค AI governance อย่างจริงจัง แต่ยังต้องการกรอบกำกับที่เชื่อมกฎหมาย นโยบาย และคุณธรรมสาธารณะเข้าด้วยกันให้มากขึ้น

สรุปผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 -ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์พบว่า หลักพุทธศาสนาที่เหมาะกับการกำกับ AI มากที่สุดคือศีล สมาธิ ปัญญา การไม่เบียดเบียน และการใช้โยนิโสมนสิการในการไตร่ตรองผลกระทบ ขณะที่ในทางรัฐศาสตร์ แนวคิดที่สัมพันธ์กันมากที่สุดคือธรรมาภิบาล ความชอบธรรมของอำนาจ ความรับผิดรับชอบ การมีส่วนร่วม และประโยชน์สาธารณะ เมื่อนำสองชุดความคิดนี้มาประกบกัน จะได้กรอบกำกับที่ทั้งลึกและกว้าง กล่าวคือ ลึกพอที่จะถามเรื่องเจตนาและผลทางศีลธรรมของการใช้ AI และกว้างพอที่จะถามเรื่องสถาบัน กติกา สิทธิ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ข้อค้นพบสำคัญคือ AI governance ที่ดีต้องไม่เป็นเพียง compliance model แต่ต้องเป็น public ethics model ที่ตอบได้ว่าระบบนี้ยุติธรรมหรือไม่ โปร่งใสหรือไม่ ลดทุกข์หรือเพิ่มทุกข์แก่ประชาชนอย่างไร และประชาชนมีอำนาจในการตรวจสอบหรือโต้แย้งผลลัพธ์เพียงใด

สรุปผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 -ผลการสังเคราะห์นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่คือ THAMMA-AI Governance Model ซึ่งประกอบด้วย Transparency, Human oversight, Accountability, Moral fairness, Meaningful participation และ Alignment with public good โมเดลนี้เสนอว่า AI ในสังคมไทยควรถูกกำกับในฐานะระบบสาธารณะ ไม่ใช่เพียงเครื่องมือเชิงธุรการ โดยทุกโครงการ AI ควรมีการประกาศวัตถุประสงค์และข้อจำกัดชัดเจน มีคนรับผิด มีการประเมินความเสี่ยง มีช่องทางรับข้อร้องเรียน และมีส่วน

ร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเสนอว่าไตรสิกขาควรถูกใช้เป็น “ฐานคุณธรรม” AI governance ได้แก่ ศีลกำกับการใช้ข้อมูลและอำนาจ สมาธิกำกับการตัดสินใจที่ไม่รีบร้อนตามแรงเทคโนโลยี และปัญญากำกับการประเมินผลกระทบระยะยาวของระบบ สรุปได้ว่า การบูรณาการพุทธศาสนากับรัฐศาสตร์สามารถสร้างกรอบธรรมาภิบาล AI ที่เหมาะกับไทยและนำไปใช้ได้จริงมากกว่าการรับกรอบสากลมาใช้โดยไม่แปลความหมายทางสังคมของไทยเอง

7.2 อภิปรายผล

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 -ข้อค้นพบที่ว่าไทยกำลังใช้ AI เร็วกว่าที่จะมีกลไกกำกับ สมบูรณ์ สอดคล้องกับเอกสารของ depa ที่ระบุว่าการกำกับดูแล AI ของไทยยังอยู่ในระยะเริ่มต้น และสอดคล้องกับงานของ Cath และคณะ ที่ชี้ว่าการกำกับ AI ต้องประสานจริยธรรม กฎหมาย และเทคนิคเข้าด้วยกัน ไม่อาจพึ่งกฎหมายเฉพาะส่วนหรือโซลูชันทางวิศวกรรมเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ แนวคิดธรรมาภิบาลของ World Bank ยังช่วยอธิบายว่าหากกระบวนการใช้อำนาจไม่เปิดเผยและคาดการณ์ได้ ความไว้วางใจในสถาบันสาธารณะย่อมลดลง เมื่อนำมาเชื่อมกับบริบทไทย จะเห็นว่า AI governance เป็นโจทย์รัฐศาสตร์เต็มตัว เพราะเกี่ยวกับความชอบธรรมของอำนาจรัฐและสิทธิของประชาชนในการรู้และตรวจสอบระบบที่มีผลต่อชีวิตตนเอง

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 -ข้อค้นพบที่ว่าหลักพุทธศาสนาและรัฐศาสตร์สามารถบูรณาการกันเพื่อกำกับ AI ได้ สอดคล้องกับแนวคิดพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรมของอภินันท์ จันตะนี และสอดคล้องกับกรอบ OECD และ UNESCO ที่ยืนยันว่าการกำกับ AI ต้องยึนอยู่บนคุณค่ามนุษย์ สิทธิมนุษยชน และความรับผิดรับชอบ สิ่งที่งานวิจัยนี้เพิ่มเข้ามาคือการชี้ให้เห็นว่า หลักพุทธไม่ใช่เพียงกรอบจริยธรรมส่วนบุคคล แต่สามารถใช้เป็นฐานออกแบบนโยบายสาธารณะได้ด้วย โดยเฉพาะในเรื่องการไม่เบียดเบียน การใช้สติปัญญากำกับอำนาจ และการมุ่งประโยชน์สุขของส่วนรวม ทำให้การกำกับ AI ในบริบทไทยมีรากทางวัฒนธรรมที่สังคมรับรู้ได้ ไม่เป็นเพียงภาษาทางเทคนิคหรือกฎหมายที่ห่างจากประชาชน

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 -THAMMA-AI Governance Model ที่สังเคราะห์ขึ้นมีความสอดคล้องกับงานของ Floridi และ Jobin ในแง่ที่ให้ความสำคัญกับ transparency, fairness, responsibility และ public good แต่ความแตกต่างสำคัญคือ โมเดลนี้เพิ่มมิติพุทธศาสนาเข้าไปอย่างชัดเจน โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานคุณธรรมภายในของการกำกับดูแล ขณะที่กรอบสากลหลายกรอบยังหยุดอยู่ที่ระดับหลักการนามธรรม โมเดลนี้จึงพยายามแปลงหลักการให้เชื่อมกับบริบทหน่วยงานไทย เช่น ภาครัฐ ท้องถิ่น และมหาวิทยาลัย พร้อมย้ำเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนและผลต่อประโยชน์สาธารณะ ข้อจำกัดคือ โมเดลนี้ยังเป็นผลสังเคราะห์เชิงเอกสาร จึงยังต้องทดสอบเชิงประจักษ์ในองค์กรจริงเพื่อดูความเป็นไปได้ ประสิทธิภาพ และอุปสรรคในการนำไปใช้ในระบบราชการไทยอย่างเป็นรูปธรรม

7.3 ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย -รัฐไทยควรพัฒนากลไกกำกับ AI ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเชื่อมกฎหมายคุ้มครองข้อมูล แนวทางธรรมาภิบาล AI และการประเมินความเสี่ยงให้เป็นระบบเดียวกัน พร้อมกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเรื่อง transparency, human oversight, explainability และช่องทางเยียวยาประชาชน

2) ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ -หน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และองค์กรสาธารณะควรนำ THAMMA-AI Governance Model ไปใช้เป็น checklist สำหรับออกแบบ ใช้งาน และประเมินระบบ AI โดยเริ่มจากโครงการนำร่องขนาดเล็กและมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

3) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป -ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปฏิบัติการเพื่อทดสอบ THAMMA-AI Governance Model ในหน่วยงานจริง รวมทั้งวิจัยเปรียบเทียบกับประเทศอื่นในเอเชีย และวิจัยผลกระทบของ AI governance ต่อความไว้วางใจของประชาชนต่อรัฐในระยะยาว

8. เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: พระวินัยปิฎก เล่ม 4 มหาวรรค ภาค 1.*

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล. (2563). *แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2563–2565.*

สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล. (2562). *พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562.*

อภินันท์ จันตะนี. (2565). *ระเบียบวิธีวิจัยชั้นสูง.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทจรัลสนิทวงศ์การพิมพ์.

อภินันท์ จันตะนี. (2565). *ทฤษฎีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทจรัลสนิทวงศ์การพิมพ์.

อภินันท์ จันตะนี. (2567). *ทฤษฎีคลายทุกข์เพื่อสร้างความสุขในมนุษย์.* สำนักพิมพ์วิชาการและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ.

อภินันท์ จันตะนี, และ พล.อ.ต. ศ.ดร.ประสงค์ ปราณีตพลกรัง. (2568). พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม. สำนักพิมพ์วิชาการและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ.

Electronic Transactions Development Agency. (2023). *Thailand's AI Governance Guideline for Executive.*

Cath, C., Wachter, S., Mittelstadt, B., Taddeo, M., & Floridi, L. (2018). *Governing artificial intelligence: Ethical, legal and technical opportunities and challenges.* Philosophical Transactions of the Royal Society A.

Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., et al. (2018). *AI4People-An ethical framework for a good AI society: Opportunities, risks, principles, and recommendations.* Minds and Machines.

Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). *The global landscape of AI ethics guidelines.* Nature Machine Intelligence, 1, 389–399.

Organization for Economic Co-operation and Development. (2019). *Recommendation of the Council on Artificial Intelligence.*

Organization for Economic Co-operation and Development. (2019). *OECD AI Principles.*

UNESCO. (2021). *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence.*

World Bank. (1992). *Governance and Development.*

7. A Variable Study of the Impact of Technology Management in Teaching Informatization Management in Zhejiang Province's Education Industry Using Structural Equation Modeling

Weiwei Gao1, Tongtang Tonglim2,

Chertchai Thurapaeng3, Channarong Tantiwattanodom4*

1, 2, 3, 4 Program of Industrial Technology Management, Industrial Technology Faculty, Muban Chombueng Rajabhat University, Thailand.

*Corresponding Author's Email: cnr22tantiwat@gmail.com

Abstract

This study develops a variable system and conceptual framework for examining the impact of technology management on teaching informatization management in Zhejiang Province's education industry. The study employed documentary research and conceptual development by synthesizing technology-management theory, teaching informatization concepts, related educational technology studies, and the dissertation-based research framework. The findings identified five independent technology-management factors: Technical Resource Management, Technical Organization Management, Technical Quality Management, Technical Risk Management, and Technical Capacity. These factors were organized as key constructs influencing Teaching Management Informatization (TMI), which consists of technological integration in teaching, learning management systems, and data analytics for educational insights. The results indicate that TMI should be a multidimensional management outcome requiring proper resource allocation, institutional governance, academic quality control, risk protection, and sustainable technical capability. The study contributes a systematic variable structure that can be used for questionnaire development, factor analysis, and future SEM testing. The new conceptual framework provides a practical and theoretical basis for private higher education institutions in Zhejiang Province to improve teaching informatization through integrated technology management.

Keywords: Technology management; teaching informatization management; variable study; conceptual framework; structural equation modeling

1. Introduction

Digital transformation has become an important direction for higher education because universities are expected to provide flexible learning environments, intelligent academic services, and evidence-based teaching management. In China, education informatization encourages universities to apply information and communication technologies to teaching, learning, academic administration, and institutional decision-making. It is regarded as an important condition for modern higher education because it supports information access, communication, learning resources, and educational management processes (Fedorenko et al., 2019; Yan & Yang, 2021). However, successful technology use depends on digital tools and institutions' ability to manage technological resources through planning, organization, implementation, monitoring, and evaluation (Igbokwe, 2023; Ma et al., 2021).

Zhejiang Province is an appropriate context for this study because it is a region with active higher education development, private university expansion, and strong demand for smart-campus management. Private higher education institutions in China contribute to educational access, applied skills development, and institutional innovation, while universities increasingly use digital platforms, educational administration systems, and student-support technologies to improve academic services (OECD, 2016; Hayhoe, 2015; Hu, Diao, & Li, 2022). These conditions require institutions to strengthen Teaching Management Informatization (TMI), which refers to the application of information technology in teaching and learning management to improve instructional quality, student engagement, academic services, and data-supported decision-making (Li, 2021; Si & Wu, 2022).

Although many educational institutions have invested in digital platforms, learning management systems, online teaching tools, and data systems, implementation outcomes remain uneven. Some institutions have sufficient infrastructure but lack teacher competence, while others have digital tools but weak leadership, limited collaboration, poor assessment systems, or insufficient risk control. Previous studies indicate that teachers' digital competence, task–technology fit, technology self-efficacy, and institutional support strongly affect the actual use of learning management systems and digital teaching technologies (Bervell et al., 2022; Hisam et al., 2021). Technology adoption in education is also influenced by perceived usefulness, ease of use, facilitating conditions, infrastructure readiness, and professional support (Alismaiel, 2021; Garcia, 2022).

Therefore, the research problem is that technology use in education is often discussed in fragmented ways. Some studies focus on ICT infrastructure, teachers' digital competence, digital learning systems, or educational data, but they do not always explain how different management variables can be organized into one structural framework. Related research confirms the importance of infrastructure, teacher readiness, online learning systems, digital literacy, and personalized educational technologies, while technology-management theory emphasizes the coordination of technological resources, organizational processes, quality, risk, and capability (Christodoulou & Angeli, 2022; Jatmoko et al., 2023; Sun et al., 2015).

2. Research Objectives

1) To study the variables affecting technology management in teaching informatization management in Zhejiang Province's education industry using structural equation modeling.

2) To analyze the factors used and the conceptual framework.

3. Scope of study

3.1 Scope of content: The study is limited to the identification and organization of technology-management variables that are expected to influence Teaching Management Informatization (TMI). It covers two groups of variables, the Technology Management (TM) group and Teaching Management Informatization (TMI).

3.2 Scope of population: It covers stakeholders related to higher education institutions in Zhejiang Province, China, including university administrators, instructors, students, and parents.

3.3 Scope of area: The study is Zhejiang Province, China. It is an appropriate research area because it is an important region for higher education development, private university expansion, and educational technology application. The area includes major cities such as Hangzhou, Ningbo, Wenzhou, Jiaxing, Huzhou, Shaoxing, Jinhua, Quzhou, Zhoushan, Taizhou, and Lishui.

4. Hypothesis

Hypothesis: The five technology-management factors, consisting of technical resource management, technical organization management, technical quality management, technical

risk management, and technical capacity, can be organized into a structural framework for explaining teaching management informatization in Zhejiang Province's education industry.

This hypothesis reflects the assumption that teaching management informatization is not caused by a single factor. It is expected to result from the combined contribution of resource readiness, organizational support, quality management, risk control, and technical capability. The hypothesis also provides the basis for later model testing using structural equation modeling.

5. Conceptual Framework

The conceptual framework proposes that five technology-management factors influence teaching management informatization. Technical resource management provides the basic human, infrastructural, and technological resources. Technical organization management creates leadership, governance, collaboration, and change readiness. Technical quality management ensures that technology is connected with curriculum, assessment, and continuous improvement. Technical risk management protects the reliability, security, and sustainability of digital systems. Technical capacity provides the skills, research orientation, and technological infrastructure required to maintain informatization. The relationship of the five factors is shown in Figure 1.

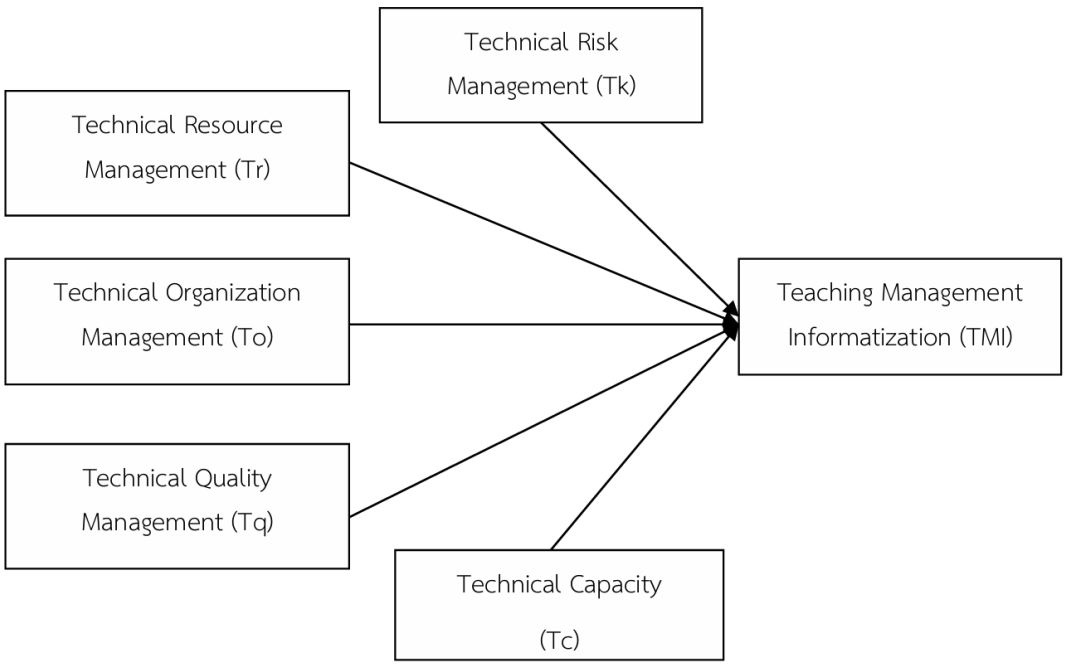

Figure 1 Conceptual framework

6. Literature Reviews

6.1 Technology management in education

Technology management refers to the planning, organizing, coordination, implementation, monitoring, and evaluation of technological resources to achieve institutional objectives. In education, technology management covers technology planning, budget allocation, infrastructure development, platform selection, technical support, teacher training, data governance, and quality improvement. It differs from simple technology use because it emphasizes the managerial process behind the technology (Ma et al., 2021; Sun et al., 2015; Thomas & Knezek, 2018). For universities, technology management is important because it supports teaching quality, student services, academic administration, and institutional competitiveness. If technology resources are not managed properly, digital systems may become fragmented, underused, or disconnected from teaching goals. Effective technology management ensures that technological investments are linked to educational purposes and institutional strategy (Bates, 2015; Owens & Mitchell, 2014; Igbokwe, 2023).

6.2 Teaching management informatization

Teaching management informatization (TMI) refers to the integration of information technology into teaching and learning management. It includes digital teaching tools, learning management systems, online resources, student data systems, academic feedback systems, and data analytics. Its purpose is to improve the effectiveness, efficiency, accessibility, and responsiveness of teaching management (Fedorenko et al., 2018; Yan & Yang, 2021; Li, 2021). In this study, teaching management informatization is measured through three dimensions. First, technological integration in teaching reflects how teachers use digital tools to support instruction and student learning. Second, learning management systems reflect how universities organize learning materials, communication, assignments, assessment, and feedback through digital platforms. Third, data analytics for educational insights reflects how educational data are used to identify student learning patterns, improve curriculum, and support academic decision-making (Christodoulou & Angeli, 2022; Si & Wu, 2022; Bervell et al., 2022).

6.3 Variable system for the conceptual framework

The proposed framework contains five independent technology-management factors and one dependent factor. Technical resource management includes human resource

allocation, infrastructure development, and technology integration. Technical organization management includes leadership and governance, communication and collaboration, and change management. Technical quality management includes curriculum development and design, assessment and evaluation practices, and continuous improvement. Technical risk management includes risk identification and assessment, mitigation strategies, and monitoring and control. Technical capacity includes skills and competencies, research and development, and technological infrastructure (Ma et al., 2021; Tang et al., 2023). Teaching management informatization is the dependent variable and includes technological integration in teaching, learning management systems, and data analytics for educational insights. This structure shows that teaching informatization is not produced by one single factor. It is expected to be influenced by a system of managerial, technical, organizational, quality, risk, and capacity-related variables (Hair et al., 2010; Schumacker & Lomax, 2010; Tabachnick & Fidell, 2013).

6.4 Variable Selection Methods

Variable selection is an essential process in developing a conceptual framework for structural equation modeling because the quality of the model depends on the theoretical relevance and measurability of its constructs. In this study, variables were selected through the review of technology management theory, education informatization concepts, teaching management literature, and SEM-related studies. Related research was synthesized to identify repeated factors and commonly used indicators, such as digital infrastructure, teacher competence, leadership, risk control, learning platforms, and data analytics. This process ensured that the selected variables were not based on personal assumptions, but were supported by theory, prior studies, and the educational context of Zhejiang Province (Pett, Lackey, & Sullivan, 2003; Hair et al., 2010).

After synthesis, the variables were grouped into five independent technology-management constructs: technical resource management, technical organization management, technical quality management, technical risk management, and technical capacity. Teaching Management Informatization (TMI) was defined as the dependent variable. Each construct was represented by clear observed variables, such as human resource allocation, leadership, curriculum development, risk assessment, and skills and competencies. The suitability of these variables was considered for questionnaire development and future SEM analysis through expert review, validity checking, reliability

testing, factor analysis, and model-fit assessment. Thus, variable selection served as a bridge between literature review, instrument development, and later empirical testing (Costello & Osborne, 2005; Schumacker & Lomax, 2010).

6.5 Related Research

Related research on educational management, informatization, and structural equation modeling shows that technology-supported education should be understood as a multidimensional system rather than a single technological activity. Suleiman (2017) demonstrated that SEM can be used to examine relationships among educational management factors, school support services, principal supervision, and academic achievement. This finding is related to this study because it confirms that educational outcomes are shaped by managerial and institutional conditions. Similarly, Fedorenko et al. (2018) emphasized that informatization is a necessary condition for the existence and development of modern higher education because ICT supports learning processes, educational resources, and university development. Leal-Rodriguez and Albort-Morant (2018) further showed that innovative and technology-supported experiential learning practices can improve students' academic performance. These studies collectively indicate that effective teaching informatization depends on both educational management and technology-supported learning design.

A second group of studies explains how digital technology variables can be structured and tested through SEM. Abrahim et al. (2019) used SEM and confirmatory factor analysis to examine social media use in education and confirmed that SEM is appropriate for testing the validity of educational technology constructs. Yan and Yang (2021) provided policy and conceptual support through their analysis of Education Informatization 2.0 in China, emphasizing information literacy, digital educational resources, intelligent learning environments, and innovation-driven development. Hisam et al. (2021) also applied SEM to study educators' digital competency in virtual learning environments and found that technology literacy, knowledge deepening, presentation skills, and professional skills influenced task–technology fit and educator performance. Together, these studies support the idea that technology use in education must be analyzed through measurable constructs such as digital competence, technology acceptance, information literacy, and institutional readiness.

A third group of studies focuses more directly on the operational and managerial factors that support teaching informatization. Alismaiel (2021) found that task–technology fit, perceived ease of use, student engagement, experience, technology anxiety, and facilitating conditions influenced online learning system use and educational sustainability. Si and Wu (2022) emphasized the construction and management of university information platforms based on big data technology, particularly the integration of multi-business system data, student life-cycle data, and smart-campus management. Bervell et al. (2022) showed that prior technology-use experience and technology self-efficacy positively influenced LMS use behavior, while Jatmoko et al. (2023) confirmed that infrastructure preparation, teacher readiness, online learning, motivation, and technology introduction were important for improving digital literacy practice. These studies are closely related because they show that educational technology success depends on infrastructure, digital competence, user readiness, learning systems, data platforms, and institutional support. Therefore, the reviewed studies support the selection of five technology-management constructs in this study: technical resource management, technical organization management, technical quality management, technical risk management, and technical capacity. They also justify Teaching Management Informatization (TMI) as the dependent construct because TMI represents the outcome of integrated technology management in teaching and learning management.

7. Methodology

This study used a documentary research and conceptual development design to identify and organize the variables affecting technology management on teaching informatization management in Zhejiang Province's education industry. Documentary research is appropriate when the researcher synthesizes concepts, theories, and related studies to construct a research framework, while conceptual research is suitable for developing constructs and theoretical relationships before empirical testing (Bowen, 2009; Creswell & Creswell, 2018). The data were derived from secondary sources, including academic documents, textbooks, journal articles, related studies, and dissertation-based conceptual information. Literature synthesis was used to identify repeated factors, classify constructs, and define observed variables for later empirical testing (Snyder, 2019; Torraco, 2005).

The variable identification process was based on theory, related research, and conceptual relevance. In SEM-related research, variables should be selected from strong

theoretical foundations and previous empirical studies before being grouped into latent and observed variables (Hair et al., 2010; Kline, 2016). Factor analysis literature also recommends that observed variables should be conceptually related to their latent constructs and measurable through clear questionnaire items (Pett, Lackey, & Sullivan, 2003; Williams, Onsman, & Brown, 2010).

The analysis in this study was conducted through content analysis and synthesis. Content analysis is appropriate for organizing concepts, themes, and variables from documents and prior studies, while synthesis helps combine theoretical and empirical evidence into a coherent conceptual framework (Krippendorff, 2018; Elo & Kyngäs, 2008). The final framework provides the foundation for later SEM analysis, which is suitable for examining relationships among latent variables and observed indicators in one integrated model (Schumacker & Lomax, 2010; Tabachnick & Fidell, 2013).

8. Research Results

The results of this study are presented as the derivation of the applied conceptual framework. It focuses on variable study and conceptual development. The findings show how the variables were selected, grouped, and logically connected to form the applied conceptual framework for examining the impact of technology management on Teaching Management Informatization (TMI) in Zhejiang Province's education industry. The applied conceptual framework consists of five independent technology-management factors: Technical Resource Management (Tr), Technical Organization Management (To), Technical Quality Management (Tq), Technical Risk Management (Tk), and Technical Capacity (Tc). These five factors are proposed to influence the dependent variable, Teaching Management Informatization (TMI). TMI consists of technological integration in teaching, learning management systems, and data analytics for educational insights. The factor-by-factor results are presented as follows:

8.1 Technical Resource Management (Tr)

Technical Resource Management was identified as the first factor in the applied conceptual framework. It consists of human resource allocation, infrastructure development, and technology integration. The result of variable synthesis shows that TMI requires sufficient

teachers, administrators, technical staff, support personnel, hardware, software, networks, platforms, and digital facilities. This factor provides the basic operating foundation for teaching informatization because digital systems cannot function effectively without proper personnel and infrastructure. It also supports learning management systems and educational data management by enabling universities to collect, store, process, and use information for teaching and academic administration.

8.2 Technical Organization Management (To)

Technical Organization Management was derived as the second factor. It includes leadership and governance, communication and collaboration, and change management. The result shows that technology use in education depends on institutional coordination, not only on digital equipment. Leadership and governance help universities set policies, assign responsibilities, and guide digital transformation. Communication and collaboration connect administrators, instructors, students, parents, and technical staff. Change management helps reduce resistance and supports users in adapting to digital systems. Therefore, this factor supports TMI by aligning technology use with university strategy and promoting cooperation across departments.

8.3 Technical Quality Management (Tq)

Technical Quality Management was identified as the third factor. It consists of curriculum development and design, assessment and evaluation practices, and continuous improvement. The result shows that teaching informatization should contribute to academic quality rather than simply introduce modern tools. Technology should be integrated into course planning, teaching content, learning activities, assessment systems, teaching evaluation, and feedback processes. Continuous improvement also ensures that digital teaching systems are reviewed and updated regularly. Therefore, this factor supports TMI by ensuring that technology improves curriculum relevance, assessment accuracy, instructional effectiveness, and student learning outcomes.

8.4 Technical Risk Management (Tk)

Technical Risk Management was derived as the fourth factor. It includes risk identification and assessment, mitigation strategies, and monitoring and control. The result

shows that universities increasingly depend on digital platforms, learning management systems, online communication, and student data systems. These systems create possible risks such as data leakage, system failure, privacy problems, cyber threats, platform instability, and unequal access. Therefore, risk management is necessary for maintaining safe, reliable, and trustworthy teaching informatization. This factor supports TMI by protecting digital systems, safeguarding educational data, and maintaining the continuity of technology-supported teaching.

8.5 Technical Capacity (Tc)

Technical Capacity was identified as the fifth factor. It consists of skills and competencies, research and development, and technological infrastructure. The result shows that teaching informatization requires sustainable institutional capability. Skills and competencies refer to the digital knowledge and technical abilities of instructors, administrators, and technical staff. Research and development enables universities to adapt or create technological solutions that match educational needs. Technological infrastructure supports long-term digital transformation through networks, platforms, hardware, software, and data systems. Therefore, this factor strengthens universities' ability to apply, improve, and maintain educational technology over time.

8.6 Teaching Management Informatization (TMI)

Teaching Management Informatization is the dependent variable in the applied conceptual framework. It consists of technological integration in teaching, learning management systems, and data analytics for educational insights. The result shows that TMI reflects the effective use of information technology to support instruction, organize learning processes, assess student performance, provide feedback, and guide academic decision-making. Overall, the framework confirms that TMI is influenced by five independent factors: resource readiness, organizational management, quality management, risk control, and technical capacity.

The framework-development results show that TMI is not an isolated outcome but is influenced by resource readiness, organizational management, quality management, risk control, and technical capacity. Therefore, TMI reflects how effectively universities use information technology to improve teaching and learning management. The study confirms that the framework consists of five independent factors and one dependent factor.

9. New Knowledge

The new knowledge from this study is the Five-Factor Technology Management Framework for Teaching Management Informatization (TMI). The framework explains that TMI is not produced by digital technology alone, but by the systematic integration of five technology-management factors: Technical Resource Management, Technical Organization Management, Technical Quality Management, Technical Risk Management, and Technical Capacity. Each factor plays a different role in supporting teaching informatization. Resource management provides personnel, infrastructure, and technology integration. Organization management supports leadership, governance, communication, collaboration, and change readiness. Quality management links technology use with curriculum development, assessment, evaluation, and continuous improvement. Risk management protects digital systems, educational data, and stakeholder trust, while technical capacity ensures skills, innovation, and long-term technological sustainability.

As shown in Figure 2, the five technology-management factors jointly influence Teaching Management Informatization, which consists of technological integration in teaching, learning management systems, and data analytics for educational insights. This framework provides a new integrated perspective for universities in Zhejiang Province by showing that teaching informatization should be managed as a strategic system rather than as separate digital activities. It can be used as a theoretical model, a variable-selection guide, a practical management tool for university administrators, and a foundation for future questionnaire development, factor analysis, and structural equation modeling.

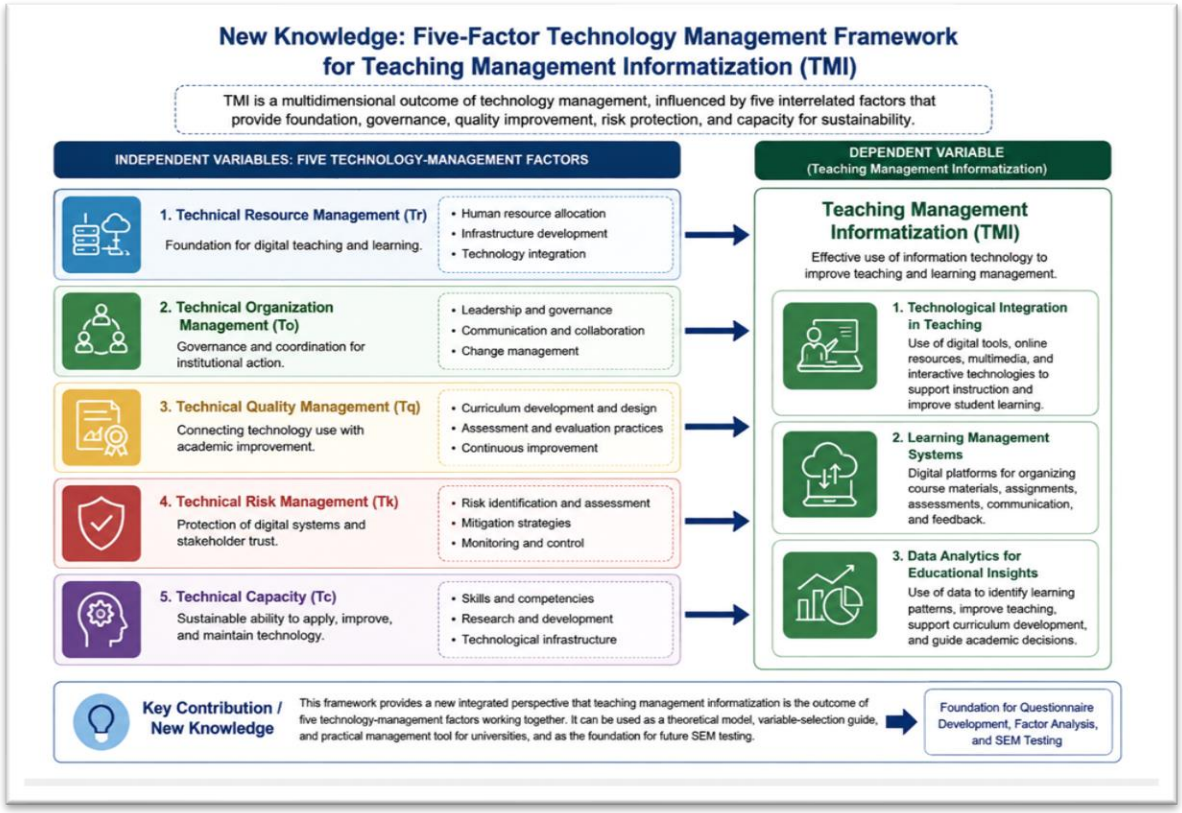

Figure 2 New knowledge of the study

10. Research Discussion

The findings confirm that Teaching Management Informatization (TMI) is a multidimensional outcome of technology management rather than a result of digital tools alone. The applied conceptual framework shows that TMI is shaped by five interrelated factors: Technical Resource Management, Technical Organization Management, Technical Quality Management, Technical Risk Management, and Technical Capacity. This result is consistent with Fedorenko et al. (2018) and Yan and Yang (2021), who emphasized that education informatization requires systematic support for learning resources, digital environments, information literacy, and educational management. It is also related to Suleiman (2017), whose SEM-based study showed that educational outcomes are influenced by institutional and managerial conditions.

Technical Resource Management and Technical Capacity are relevant to studies by Hisam et al. (2021), Bervell et al. (2022), and Jatmoko et al. (2023), which found that digital competence, technology self-efficacy, infrastructure preparation, and teacher readiness

affect successful technology use in education. These studies support the idea that human resources, infrastructure, skills, and technological capability are basic conditions for teaching informatization.

Technical Organization Management and Technical Quality Management are also supported by related research. Alismaiel (2021) showed that facilitating conditions, task–technology fit, and student engagement influence online learning sustainability, while Leal-Rodriguez and Albort-Morant (2018) found that technology-supported learning practices can improve academic performance. Moreover, Si and Wu (2022) emphasized the importance of university information platforms, data integration, and smart-campus management. Therefore, the proposed framework is appropriate for explaining TMI because it integrates resources, organization, quality, risk, and capacity into one structural model for later SEM testing.

11. Recommendations

(1) Universities in Zhejiang Province should use the proposed framework as a guideline for developing teaching informatization strategies.

(2) University administrators should allocate appropriate teachers, administrators, technical staff, and support personnel to digital teaching tasks.

(3) Universities should establish clear governance structures, assign responsibilities, create effective communication channels, and promote collaboration among departments.

12. References

Abrahim, S., Mir, B. A., Suhara, H., Mohamed, F. A., & Sato, M. (2019). *Structural equation modeling and confirmatory factor analysis of social media use and education.* International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16(32), 1–25.

Alismaiel, O. A. (2021). *Using structural equation modeling to assess online learning systems' educational sustainability for university students.* Sustainability, 13(24), 13565.

Bates, A. W. (2015). *Teaching in a digital age: Guidelines for designing teaching and learning.* Tony Bates Associates Ltd.

Bervell, B., et al. (2022). *Modeling the tripartite relationships among prior technology use experience, technology self-efficacy, and use behavior using learning management*

system technology. Online Journal of Communication and Media Technologies, 12(4), e202240.

Bowen, G. A. (2009). *Document analysis as a qualitative research method.* Qualitative Research Journal, 9(2), 27–40.

Christodoulou, C., & Angeli, C. (2022). *Adaptive learning techniques for a personalized educational software in developing teachers' technological pedagogical content knowledge.* Frontiers in Education, 7, 789397.

Costello, A. B., & Osborne, J. W. (2005). *Best practices in exploratory factor analysis: Four recommendations for getting the most from your analysis.* Practical Assessment, Research, and Evaluation, 10(7), 1–9.

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approach (5th ed.).* SAGE Publications.

Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). *The qualitative content analysis process.* Journal of Advanced Nursing, 62(1), 107–115.

Fedorenko, E. H., Velychko, V. Y., Stopkin, A. V., Chorna, A. V., & Soloviev, V. N. (2019). *Informatization of education as a pledge of the existence and development of a modern higher education.* CTE Workshop Proceedings, 6, 20–32.

Garcia, M. B. (2022). *Factors affecting adoption intention of productivity software applications among teachers: A structural equation modeling investigation.* International Journal of Human–Computer Interaction.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis (7th ed.).* Pearson.

Hisam, S. M., et al. (2021). *Digital competency of educators in the virtual learning environment: A structural equation modeling analysis.* IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 704, 012023.

Igbokwe, I. C. (2023). *Application of artificial intelligence (AI) in educational management.* International Journal of Scientific and Research Publications, 13(3), 300–307.

Jatmoko, D., et al. (2023). *The factors influencing digital literacy practice in vocational education: A structural equation modeling approach.* European Journal of Educational Research, 12(2), 1109–1121.

Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling (4th ed.).* Guilford Press.

Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology (4th ed.).* SAGE

Publications.

Leal-Rodriguez, A. L., & Albort-Morant, G. (2018). *Promoting innovative experiential learning practices to improve academic performance: Empirical evidence from a Spanish business school.* Journal of Innovation & Knowledge, 4(2), 97–103.

Li, W. (2021). *Innovation and development of university education management Informa ionization in the environment of wireless communication and big data.* Wireless Communications and Mobile Computing, 8493464, 1–6.

Ma, Q., et al. (2021). *The fit between technology management and technological capability and its impact on new product development performance.* Sustainability, 13(19), 10956.

Owens, D. H., & Mitchell, M. K. (2014). *Technology management in education: A practical guide for school leaders.* ASCD.

Pett, M. A., Lackey, N. R., & Sullivan, J. J. (2003). *Making sense of factor analysis: The use of factor analysis for instrument development in health care research.* Sage.

Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2010). *A beginner's guide to structural equation modeling (3rd ed.).* Routledge.

Si, Y., & Wu, B. (2022). *Construction and management method of university information platform based on big data technology.* Wireless Communications and Mobile Computing, 74674573, 1–8.

Snyder, H. (2019). *Literature review as a research methodology: An overview and guidelines.* Journal of Business Research, 104, 333–339.

Suleiman, Y. (2017). *Structural equation modelling of relationships of personnel services and perceived principal supervision with academic achievement in secondary schools in Kwara State, Nigeria [Doctoral dissertation, Universiti Utara Malaysia].*

Sun, G., Cui, T., Guo, W., Beydoun, G., Xu, D., & Shen, J. (2015). *Micro learning adaptation in MOOC: A software as a service and a personalized learner model.* In International Conference on Web-Based Learning (pp. 174–184). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-25515-6_16

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics (6th ed.).* Pearson.

Tang, X., et al. (2023). *Predicting secondary school mathematics teachers' digital teaching behavior using partial least squares structural equation modeling.* ERA, 31(10), 6274–6302.

Thomas, K. J., & Knezek, G. (2018). *Technology management in education: A comprehensive introduction. Routledge.*

Torraco, R. J. (2005). *Writing integrative literature reviews: Guidelines and examples.* Human Resource Development Review, 4(3), 356–367.

Williams, B., Onsman, A., & Brown, T. (2010). *Exploratory factor analysis: A five-step guide for novices.* Australasian Journal of Paramedicine, 8(3), 1–13.

Yan, S., & Yang, Y. (2021). *Education Informatization 2.0 in China: Motivation, framework, and vision.* ECNU Review of Education, 4(2), 410–428.

8. A Study of Variables in the Structural Equation Modeling of Factors Influencing the Success of the Education Service Industry Management in Zhejiang Province

Yupeng Sang1, Tongtang Tonglim2, Chertchai Thurapaeng3,

Channarong Tantiwattanodom4*

1, 2, 3, 4Program of Industrial Technology Management, Industrial Technology Faculty, Muban Chombueng Rajabhat University, Thailand.

*Corresponding Author's Email: cnr.tantiwat@gmail.com

Abstract

This study aims to study and select variables for developing a structural equation model of factors influencing the success of education service industry management in Zhejiang Province, China. This study focuses China's expanding education service sector, G12 competition, parental expectations, and unequal access to quality resources across Zhejiang. This study is designed as a conceptual and variable-selection study. It uses documentary research and qualitative content synthesis based on the dissertation framework, related literature, theory-driven selection, stakeholder perspectives, and grounded theory/content analysis. The study identifies five major latent constructs for later SEM development. Four constructs are exogenous variables: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, and student academic support. Educational service management is selected as the endogenous variable representing management success. The observed variables include teaching methods, educational level, course design, market share, institution positioning, competitive strategy, academic feedback, activity feedback, resource availability, tutoring programs, continuing study programs, technology usage, integration, and management competency. The findings support hypotheses of the study: educational service management is an appropriate endogenous construct, and the selected variables are theoretically and contextually suitable for SEM development. The TQ–MC–PS–AS ⟶ EM Variable Selection Model provides a systematic foundation for questionnaire development, construct validation, and future empirical testing of education service industry management in Zhejiang Province.

Keywords: Education Service Industry, Teaching Quality, Market Competitiveness, Educational Service Management

1. Introduction

China's educational development has expanded rapidly, but issues of educational quality, equity, access, and competition remain important in both policy and research. These issues are especially visible in G12 education, where families often seek supplementary support to improve examination performance, university admission opportunities, and long-term educational mobility (Guo et al., 2019; Liu et al., 2019). The growth of private tutoring, educational consulting, and learning-support services has therefore changed the educational landscape by creating an additional service sector beyond formal schooling (Luo & Chan, 2022; Ma & Wright, 2021).

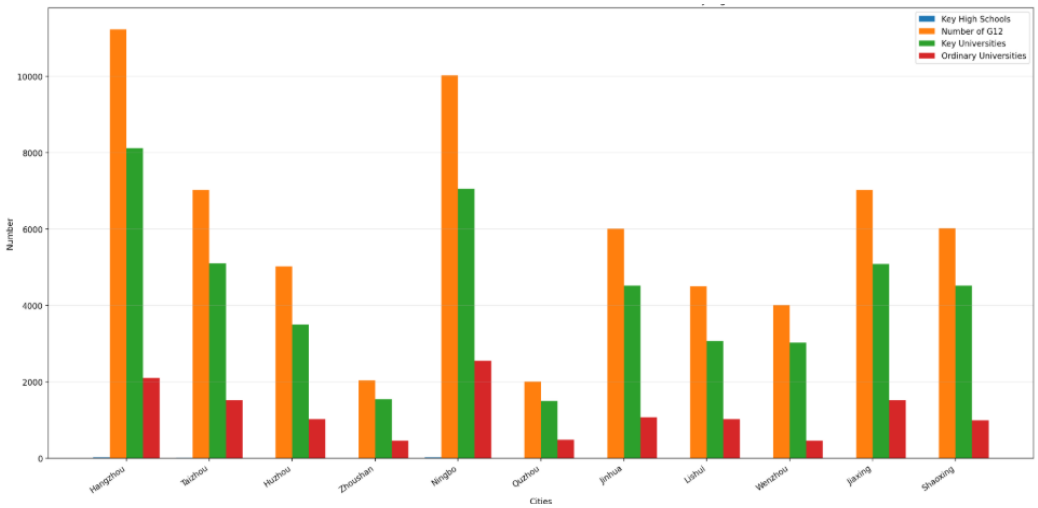

Figure 1 Distribution of educational institutions in various cities of Zhejiang Province (Xiang, et al., 2023)

Figure 1 shows clear disparities in the distribution of educational institutions and student outcomes across cities in Zhejiang Province. Hangzhou and Ningbo stand out with the highest numbers of G12 students, key high schools, and admissions to key universities, showing their strong educational advantages. Jiaxing, Taizhou, and Shaoxing also perform relatively well, while Quzhou and Zhoushan have the lowest figures in most categories. In all cities, the number of students entering key universities is much higher than that entering

ordinary universities, reflecting the importance of educational quality and school resources in shaping student opportunities across the province.

Within this broader context, Zhejiang Province is a particularly meaningful case. It is economically dynamic, educationally competitive, and characterized by strong parental investment in student success. In such an environment, the education service industry has become increasingly important in exam preparation, tutoring, enrichment, counseling, and continuing-study support. Prior scholarship suggests that educational service success is not determined by a single factor. But by the interaction of service quality, institutional competitiveness, family trust, and the support structures available to students are considered (Latif et al., 2017; Mustaffa et al., 2016; Shahijan et al., 2018).

The study was originally designed as a broader study of factors influencing the success of the education service industry management in Zhejiang Province, and it will be useful for further study. However, the scope has been refined. It is presenting the entire study; the results in this study concentrate on the variables in the framework, revise the research questions and objectives, adopt a documentary methodology, and use the literature synthesis as the results. This revised focus makes the study more suitable as a conceptual and framework-based study.

2. Research Objectives

1) To study the factors influencing the success of education service industry management in Zhejiang Province, China.

2) To identify and select the most significant factors influencing the success of education service industry management in Zhejiang Province, China.

3. Scope of study

3.1 Scope of content: This study focuses on the identification and selection of variables suitable for developing a structural equation model of factors influencing the success of education service industry management in Zhejiang Province, China. The content covers five major constructs: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction,

student academic support, and educational service management. It also considers the observed variables. It prepared the variables selected from the reviews.

3.2 Scope of population: The population considered in this study consists of stakeholders related to the education service industry in Zhejiang Province, including administrators, instructors, parents, students, and staff involved in G12 educational service institutions. These groups were considered because they directly experience or manage teaching quality, market positioning, academic support, parent communication, and educational service management.

3.3 Scope of area: The study area is Zhejiang Province, China. Zhejiang is an appropriate research area because it has a competitive educational environment, strong parental demand for supplementary education, and differences in educational resources among cities. These regional differences make the province suitable for studying the variables that may influence the success of education service industry management.

4. Hypothesis

H1: Educational service management is an appropriate endogenous construct for representing the success of education service industry management in Zhejiang Province.

H2: The selected variables are theoretically and contextually suitable for further development into a structural equation model.

5. Conceptual Framework

For this study, the conceptual framework should be presented as a variable-selection framework. The framework begins with a documentary review, related research, and stakeholder-based conceptual synthesis. These sources are then used to identify recurring factors related to the success of education service industry management.

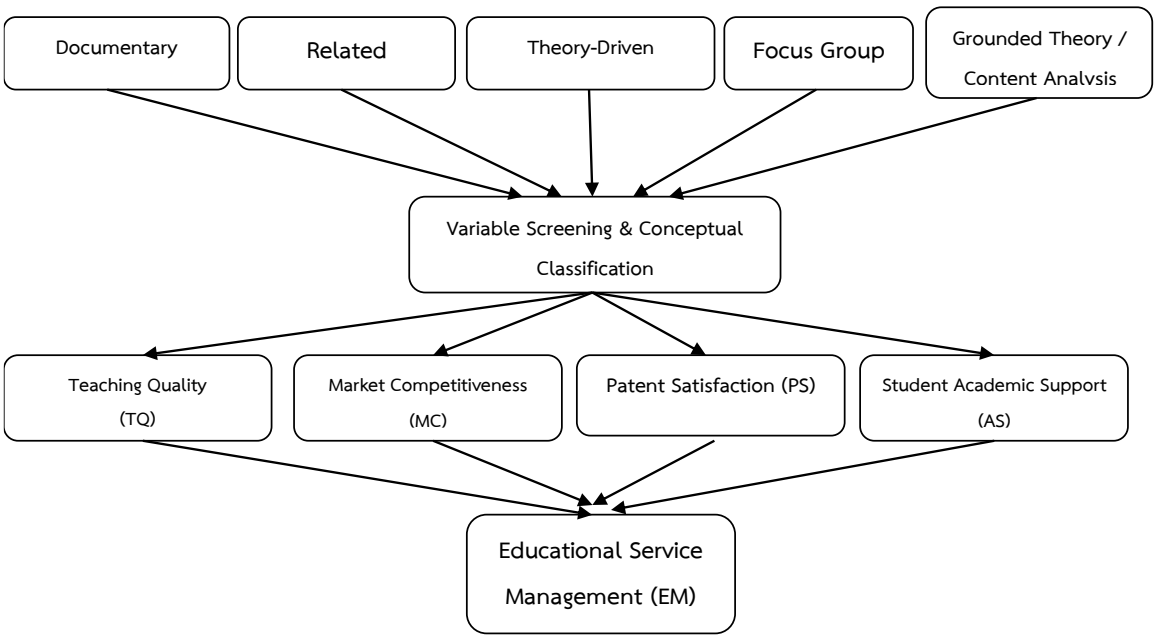

Figure 2 Conceptual framework of variable selection

This framework shows that a main contribution is the systematic selection of latent and observed variables that can later be used in questionnaire design and SEM analysis. The selected variables are grouped into four exogenous constructs: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, and student academic support, and one endogenous construct, educational service management.

6. Literature Reviews

6.1 Education system in China

China's education system consists of connected stages from preschool education to higher education. Each stage supports learners' knowledge, skills, attitudes, and readiness for future study or employment. At the national level, education modernization has emphasized educational quality, equity, lifelong learning, vocational development, and international competitiveness (Koehler-Coluccia, 2023). Senior secondary education, especially the G12 level, is closely connected with university preparation, examination performance, academic competition, and future career opportunities. In Zhejiang Province, the distinction between key high schools and ordinary high schools affects access to educational resources and university admission preparation.

Zhejiang also shows regional differences among cities. These differences create demand for supplementary education services, including tutoring, academic feedback, learning-resource support, and university entrance guidance. Thus, the education service industry plays a supporting role in helping students strengthen academic knowledge and access personalized learning support. This background justifies the selection of teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, student academic support, and educational service management as the main variables in this study.

6.2 University system in China

The university system in China represents the central stage of higher education and plays an important role in cultivating professional knowledge, research ability, and social responsibility. China's higher education structure includes bachelor's, master's, and doctoral degrees, showing a formal hierarchy of academic development (Ministry of Education of the People's Republic of China, 2009). Undergraduate education provides systematic disciplinary knowledge and career preparation, while master's and doctoral programs support specialized study and research capacity. Recent reports also show the continuing expansion of graduate education in China to support national development and professional training (Ministry of Education of the People's Republic of China, 2022, 2023). This higher education structure increases pressure at the G12 stage because students and parents view university entrance as an important pathway to academic and career mobility. Therefore, the university system indirectly strengthens demand for educational service institutions that support examination preparation, academic planning, and continuing study.

6.3 Private education in China

Private education has become an important part of China's educational landscape because it offers additional learning choices beyond the public system. It includes services from kindergarten to high school and higher education, as well as tutoring, international schooling, educational consulting, and specialized training. Private education is often valued for flexible programs, smaller learning groups, individualized instruction, and distinctive curriculum design. However, it is also affected by regulation, tuition costs, unequal access, and shortages of qualified teachers. The revised private education policy emphasizes promotion and supervision of private education (Ministry of Education of the People's

Republic of China, 2021), while Liu (2023) informs that recent policy revisions create opportunities and challenges for private education. Ma and Wright (2021) also show that some families use international schooling and educational consulting as part of educational planning. These conditions show that private education success depends not only on teaching quality, but also on market positioning, parent satisfaction, academic support, and management competency.

6.4 Selection of variable method in SEM

Structural Equation Modeling is suitable for studying educational service management because it can analyze latent constructs and observed indicators. Latent variables, such as teaching quality or parent satisfaction, cannot be measured directly and must be represented through observed variables. In SEM, variables may be classified as exogenous variables, endogenous variables, mediating variables, or control variables. A valid SEM framework, therefore, requires clear construct definitions, theoretically supported indicators, and logical relationships among variables (Hair et al., 2010; Brown, 2015; Byrne, 2016; Kline, 2023). Variable selection is emphasized before empirical testing because poorly selected variables may weaken the validity of the final model. Therefore, the selected constructs must be supported by literature, relevant to Zhejiang's education service context, and suitable for questionnaire development.

6.5 Related Research

The related research supports five main constructs for explaining the success of education service industry management: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, student academic support, and educational service management. Teaching quality is supported by studies showing the importance of teacher quality, clear explanation, class preparation, instructional interaction, and course design (Latif et al., 2017; Ruiz-Esteban & Del-Cerro, 2020; Thommen et al., 2021; Hartl & Holzberger, 2022). These studies justify teaching methods, educational level, and course design as observed indicators.

Market competitiveness is supported by research on institutional reputation, positioning, marketing strategy, differentiation, and educational consulting. Blagireva (2015) emphasized competitiveness and marketing strategy in educational organizations, while Ma and Wright (2021) showed that school choice and educational consulting are shaped by

parental demand and market differentiation. Then, market share, institution positioning, and competitive strategy are appropriate indicators. Parent satisfaction is related to trust, communication, academic progress, and perceived service value. Lindberg (2023) found that parental educational satisfaction is related to adolescent academic success, while Li et al. (2022) discussed the role of trust, service performance, and learning environment in shaping satisfaction. Thus, academic feedback and activity feedback are suitable indicators of parent satisfaction.

Student academic support is reflected in learning resources, tutoring, guidance, digital learning, and continuing study opportunities. Singh et al. (2023) emphasized online learning and technology-supported education, while Yurkofsky (2022), Zhou et al. (2023), and Wood (2023) emphasized organizational, curricular, and equity factors affecting learning opportunities. So, resource availability, tutoring programs, and continuing study programs are appropriate indicators. Educational service management emerges as the outcome construct. Because successful institutions must integrate technology, coordinate services, respond to stakeholders, and maintain management competency.

7. Methodology

This study adopts documentary research and qualitative content synthesis. This design is suitable because the purpose of the study is to extract, organize, and select variables from the dissertation framework and related literature, rather than to test the full SEM model statistically. The study focuses on identifying constructs and indicators that can be used later for questionnaire development, construct validation, and empirical SEM analysis.

The variable-selection process used three main approaches. First, theory-driven selection was applied to identify variables from existing theories, conceptual models, and previous empirical studies. This approach helps define latent constructs, clarify observed indicators, and avoid selecting variables only for statistical convenience (MacCallum & Austin, 2000; Schumacker & Lomax, 2016). Second, focus group and stakeholder-based synthesis were used to consider practical issues in Zhejiang's education service industry, including teaching quality, market competition, parent expectations, and student support needs. Third,

grounded theory/content analysis was used to organize recurring ideas into themes and categories.

The analysis followed four steps. First, the study context and conceptual focus were identified from the dissertation. Second, literature and related research were reviewed to extract recurring constructs. Third, the constructs were classified into exogenous and endogenous variables. Fourth, the selected variables were organized into the proposed SEM variable-selection framework. This process produced five latent variables and fourteen observed variables suitable for later empirical testing.

8. Research Results

The results of this study are presented according to the two research objectives. The first objective was to study the factors influencing the success of education service industry management in Zhejiang Province. The documentary analysis and related research synthesis showed that the success of education service management is not determined by a single factor. However, it is shaped by the interaction of instructional, competitive, relational, academic-support, and managerial dimensions.

First, teaching quality was identified as a core variable because educational service institutions depend on effective teaching methods, appropriate educational levels, and well-designed courses to improve student learning outcomes. In the context of G12 education, teaching quality is especially important because students and parents expect educational service providers to support examination preparation, university entrance readiness, and long-term academic development.

Second, market competitiveness was identified as a major factor because educational service institutions operate in a highly competitive environment. Their success depends on their ability to differentiate themselves, build a clear institutional position, communicate service value, and implement competitive strategies. In Zhejiang Province, where families have many educational choices, institutions that can demonstrate quality, reputation, and strategic positioning are more likely to gain trust and maintain sustainability.

Third, parent satisfaction was selected because parents are key decision-makers in the education service industry. Their satisfaction reflects their perception of service value, academic feedback, communication quality, activity support, and institutional reliability.

Parent satisfaction is therefore not merely an emotional response but also an important indicator of service acceptance and continued demand.

Fourth, student academic support was identified as a necessary variable because education service institutions are expected to provide resources, tutoring, learning guidance, and continuing study support. These services help students address academic difficulties, prepare for future study, and develop stronger learning capacity.

Finally, educational service management was selected as the endogenous construct because it represents the managerial success of the education service industry. It includes technology usage, service integration, and management competency. These dimensions reflect whether institutions can organize resources effectively, integrate teaching and support services, and use technology to improve communication, monitoring, and decision-making.

The second objective was to identify and select the most significant factors for use in the dissertation. The synthesis confirmed that four influencing factors should be retained: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, and student academic support. Educational service management should be retained as the main outcome construct. These variables were selected because they met five criteria: theoretical support from previous studies, relevance to Zhejiang's education service context, clarity of observed indicators, suitability for stakeholder evaluation, and applicability to SEM analysis.

Therefore, the selected model for further dissertation development consists of five latent variables and fourteen observed variables. This structure is suitable for developing research instruments, testing construct validity, and analyzing direct and indirect relationships in later SEM analysis. The dissertation's summary tables also support this selection by linking previous studies to the concepts and observed variables used for instrument development.

9. New Knowledge

The new knowledge from this study is the development of the TQ–MC–PS–AS ⟶ EM Variable Selection Model for SEM-based education service industry management. The model explains that educational service management success can be prepared for analysis through four major influencing dimensions: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, and student academic support.

This study also contributes a practical classification of variables. Teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, and student academic support function as exogenous constructs, while educational service management functions as the endogenous management-success construct. This classification transforms broad education-service issues into measurable latent and observed variables.

The model is useful for future research because it provides a systematic foundation for questionnaire development, construct validation, and later SEM analysis. It may also guide studies in private education, tutoring services, and other education service industries that require theory-based variable selection before empirical testing. The new knowledge above is shown in Figure 3.

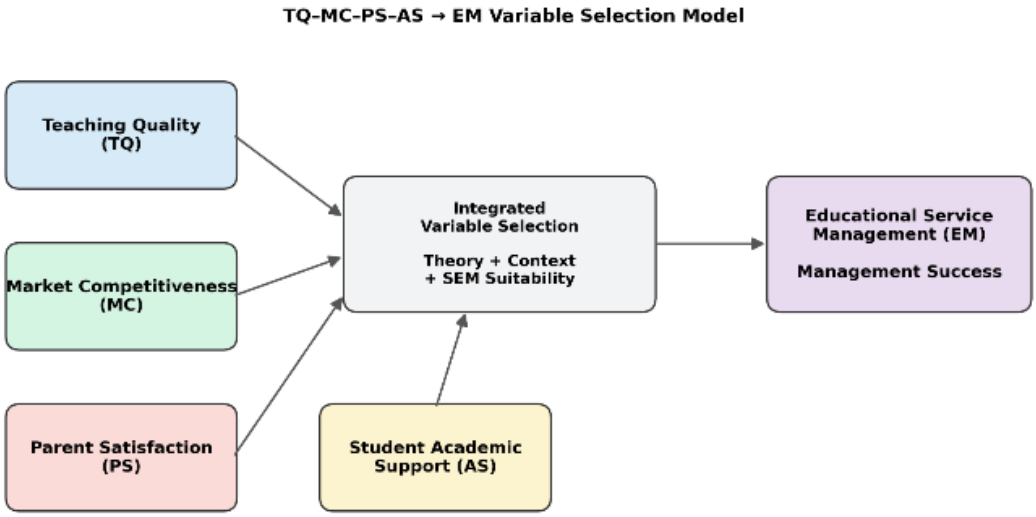

Figure 3 New Knowledge of Variable Selection

10. Research Discussion

The findings confirm that variable selection is a necessary foundation for developing a structural equation model of factors influencing education service industry management in Zhejiang Province. Since this study is conceptual, the discussion focuses on theoretical support, contextual suitability, and readiness for later SEM development. The reviewed research shows that educational service success depends on the interaction of teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, student academic support, and educational service management.

Teaching quality is supported as an influencing construct because it represents the academic core of educational service institutions. Studies on teacher quality, clear explanation, class preparation, and instructional interaction support the use of teaching methods, educational level, and course design as observed variables. Market competitiveness is also supported because educational service institutions must compete through reputation, differentiation, positioning, and strategy. Therefore, market share, institution positioning, and competitive strategy are suitable indicators.

Parent satisfaction is relevant because parents influence enrollment decisions, service continuity, and institutional reputation. Academic feedback and activity feedback are appropriate indicators because they show how parents evaluate student progress and service value. Student academic support is also important because G12 students need learning resources, tutoring, and continuing study guidance to prepare for university entrance and future development.

Educational service management was selected as the outcome construct because successful institutions must do more than provide teaching. They must use technology, integrate services, coordinate stakeholders, and maintain management competency. Therefore, H1 is supported: educational service management is an appropriate endogenous construct for representing the success of education service industry management in Zhejiang Province.

Furthermore, the selected variables are supported by related research, aligned with the Zhejiang education service context, and clear enough for questionnaire development and SEM analysis. Therefore, H2 is supported: the selected variables are theoretically and contextually suitable for further development into a structural equation model. In conclusion, the TQ–MC–PS–AS ⟶ EM variable-selection model provides an appropriate foundation for future empirical testing in the dissertation.

Therefore, H1 is supported. Educational service management is an appropriate endogenous construct for representing the success of education service industry management in Zhejiang Province. It is suitable because it integrates the managerial outcomes of teaching, market strategy, parent response, academic support, technology usage, service coordination, and institutional competency.

Moreover, H2 is supported. The selected variables are theoretically and contextually suitable for further development into a structural equation model. The literature review supports each construct, the Zhejiang context justifies the need to study these variables, and the selected observed variables are clear enough for later questionnaire development and SEM analysis. The methodology also emphasizes that theory-driven selection, focus group discussion, and grounded theory/content synthesis were used to ensure that the variables were selected for statistical convenience and were supported by theory, stakeholder relevance, and SEM suitability.

Lastly, the discussion confirms that the TQ–MC–PS–AS ⟶ EM variable-selection model is appropriate for this study. Teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, and student academic support function as influencing constructs, while educational service management functions as the management-success construct. This provides a logical and academically supported foundation for the next stage of research, especially questionnaire development, construct validation, and full SEM testing in the dissertation.

11. Recommendations

(1) Future empirical research should retain the five selected constructs: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, student academic support, and educational service management. These constructs provide a coherent foundation for questionnaire development, construct validation, and structural equation modeling analysis.

(2) Educational service institutions in Zhejiang Province should focus on improving teaching methods, course design, and academic support systems. These variables directly reflect the learning value perceived by students and parents and are closely related to student academic development.

(3) Educational service management should be improved through technology usage, service integration, and management competency. Digital platforms, learning tracking systems, communication tools, and integrated service processes can help institutions improve management efficiency and strengthen stakeholder trust.

12. References

Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1988). *Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach.* Psychological Bulletin, 103(3), 411–423.

Blagireva, E. (2015). *On competitiveness of educational organizations.* In Proceedings of the 1st International Conference on Arts, Design and Contemporary Education (ICADCE 2015) (pp. 905–909). Atlantis Press. DOI: 10.2991/icadce-15.2015.219.

Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research (2nd ed.).* Guilford Press.

Bryant, A. (2002). *Re-grounding grounded theory.* Journal of Information Technology Theory and Application, 4(1), 25–42.

Byrne, B. M. (2016). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming (3rd ed.).* Routledge.

Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis.* Sage.

Guo, L., Huang, J., & Zhang, Y. (2019). *Education development in China: Education return, quality, and equity.* Sustainability, 11(13), 3750. DOI: 10.3390/su11133750.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis (7th ed.).* Pearson.

Hartl, A., & Holzberger, D. (2022). *Identifying teachers' motivational profiles and their changes from teacher education into practice: A longitudinal study.* Zeitschrift für Erziehungswissenschaft, 25, 427–451. DOI: 10.1007/s11618-022-01093-0.

Hoyle, R. H. (Ed.). (2012). *Handbook of structural equation modeling.* Guilford Press.

Kline, R. B. (2023). *Principles and practice of structural equation modeling (5th ed.).* Guilford Press.

Koehler-Coluccia, K. (2023). *Industry guide on the education sector in China.* China Briefing.

Krueger, R. A., & Casey, M. A. (2015). *Focus groups: A practical guide for applied research (5th ed.).* Sage.

Latif, K. F., Latif, I., Sahibzada, U. F., & Ullah, M. (2019). *In search of quality: Measuring higher education service quality (HiEduQual).* Total Quality Management & Business Excellence, 30(7–8), 768–791. DOI: 10.1080/14783363.2017.1338133.

Li, B., Duangekanong, S., & Vongurai, R. (2022). *Factors affecting satisfaction and trust of art students in senior high schools in Chengdu, China.* AU-GSB e-Journal, 15(1), 65–73.

Lindberg, E. N. (2023). *Parental educational satisfaction and academic success in adolescents.* Educational Research, 43(3), 37–68.

Liu, D., Ku, H., & Hou, J. (2019). *The condition of poverty: A case study of low socioeconomic status on Chinese students' National College Entrance Exam and college enrollment.* Asia Pacific Journal of Education, 39(1), 113–132.

Liu, L. (2023). *Opportunities and challenges for private education in China: A review of the latest policy revisions.* ECNU Review of Education, 6(1), 140–148. DOI: 10.1177/20965311221120829.

Luo, J., & Chan, C. K. Y. (2022). *Influences of shadow education on the ecology of education: A review of the literature.* Educational Research Review, 36, 100450. DOI: 10.1016/j.edurev.2022.100450.

Ma, Y., & Wright, E. (2021). *Outsourced concerted cultivation: International schooling and educational consulting in China.* British Journal of Sociology of Education, 42(8), 1176–1193. DOI: 10.1080/01425692.2021.1982740.

MacCallum, R. C., & Austin, J. T. (2000). *Applications of structural equation modeling in psychological research.* Annual Review of Psychology, 51, 201–226.

Ministry of Education of the People's Republic of China. (2009). *Higher Education Law of the People's Republic of China.*

Ministry of Education of the People's Republic of China. (2021). *Private education to be promoted.*

Ministry of Education of the People's Republic of China. (2022). *Statistical report on China's educational achievements in 2021.*

Ministry of Education of the People's Republic of China. (2023). *Statistical report on China's educational achievements in 2022.*

Morgan, D. L. (1997). *Focus groups as qualitative research (2nd ed.).* Sage.

Mustaffa, W. S. W., Hamid, M. H. A., Bing, K. W., & Rahman, R. A. (2016). *Investigating the relationship among service quality, emotional satisfaction and favorable behavioral intentions in higher education service experience.* Procedia - Social and Behavioral Sciences, 224, 499–507.

Ruiz-Esteban, C., & Del-Cerro, J. S. (2020). *Teaching quality: The satisfaction of university students with their professors.* Anales de Psicología / Annals of Psychology, 36(2), 304–312.

Saldaña, J. (2016). *The coding manual for qualitative researchers (3rd ed.).* Sage.

Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2016). *A beginner's guide to structural equation modeling (4th ed.).* Routledge.

Shahijan, M. K., Rezaei, S., & Amin, M. (2016). *International students' course satisfaction and continuance behavioral intention in higher education setting: An empirical assessment in Malaysia.* Asia Pacific Education Review, 17(1), 41–62.

Singh, B., Sharma, A., & Kaur, P. (2023). *Transforming education in the digital age: A comprehensive study on the effectiveness of online learning.* International Journal of Scientific Research in Engineering and Management, 7(7), 1–11.

Stewart, D. W., & Shamdasani, P. N. (2014). *Focus groups: Theory and practice (3rd ed.).* Sage.

Thommen, D., Sieber, V., Grob, U., & Praetorius, A.-K. (2021). *Teachers' motivational profiles and their longitudinal associations with teaching quality.* Learning and Instruction, 76, 101514. DOI: 10.1016/j.learninstruc.2021.101514.

UNESCO. (2021). *Non-state actors in education: Who chooses? Who loses? Global Education Monitoring Report 2021/2.* UNESCO.

Wood, R. M. (2023). *A review on education differences in urban and rural areas.* International Research Journal of Education and Technology, 5(2), 150–153.

Xiang, K., & Liu, J. (2023). *Research on the evolution and improvement of China's shadow education governance policy from the perspective of multiple streams theory.* Frontiers in Psychology, 14, 1013243. DOI: 10.3389/fpsyg.2023.1013243.

Yurkofsky, M. (2022). *Environmental, technical, and representational uncertainty: A framework for making sense of the hidden complexity of educational change.* Educational Researcher, 51(6), 399–410. DOI: 10.3102/0013189X221078590.

Zhou, X., Zhang, F., Shan, L., & Lin, C. (2023). *Research on the current situation and problems of ecological civilization education for contemporary college students: An empirical analysis based on structural equation modeling.* Sustainability, 15(22), 16051. DOI: 10.3390/su152216051.

9. ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม

Buddhist Ethical Economic Theory

รศ.ดร. อภินันท์ จันตะนี,

สาขาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บทคัดย่อ

ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน ซึ่งขับเคลื่อนโดยกลไกทุนนิยมที่เน้นการแสวงหาผลกำไรสูงสุดและการเติบโตทางวัตถุอย่างไม่ยั่งยืน ส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ การเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่เท่าเทียม และความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมในทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม โดยเฉพาะการมุ่งเน้นบริโภคเกินความจำเป็น ทำให้มนุษย์หลงลืมเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมจึงเสนอแนวทางใหม่ที่เน้นการผสานหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา ความพอเพียง สัมมาทิฏฐิ และการดำรงชีวิตอย่างมีสติมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดดุลยภาพระหว่างการดำรงชีพกับการพัฒนาจิตใจ แนวคิดนี้เน้นว่าเศรษฐกิจไม่ควรถูกกำหนดโดยความต้องการที่ไม่สิ้นสุด แต่ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจำเป็น ความยุติธรรม และการแบ่งปัน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาความทุกข์ทางเศรษฐกิจทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และชาติ ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมจึงเป็นแนวคิดที่ควรได้รับการศึกษาและส่งเสริมให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจัง เพราะไม่เพียงแต่ช่วยแก้ไขปัญหาเชิงเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมคุณธรรมและความสงบสุขในชีวิตมนุษย์อย่างแท้จริง โดยเน้น“คุณค่าของมนุษย์”มากกว่า“มูลค่าของวัตถุ”.

คำสำคัญ: ทฤษฎี พุทธธรรม เศรษฐศาสตร์ จริยธรรม

Abstract

Buddhist Ethical Economics Theory emerged to respond to the structural problems of the current economic system, which is driven by the capitalist mechanism that emphasizes the pursuit of maximum profit and unsustainable material growth. This has resulted in income inequality, unequal access to resources, and moral decline at both the individual and societal levels. In particular, the focus on consuming beyond necessity has caused people to forget the true goal of life. Buddhist Ethical Economics therefore proposes a new approach that emphasizes the integration of Buddhist principles, such as loving-kindness, compassion, sufficiency, right view, and mindful living, to be applied in economic management in order to create a balance between living and mental development. This concept emphasizes that the economy should not be determined by endless needs, but

should be based on necessity, justice, and sharing, which will help reduce economic suffering at the individual, family, community, and national levels. Buddhist Ethical Economics Theory is therefore a concept that should be seriously studied and promoted for practical results because it not only helps solve economic problems, but also promotes morality and true peace in human life by emphasizing “human value” rather than “material value”.

Keywords: Theory, Buddhism, Economics, Ethics

1. ความนำ

เศรษฐกิจในยุคปัจจุบันดำเนินไปภายใต้กลไกทุนนิยมที่เน้นผลประโยชน์และการเติบโตทางวัตถุ ส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร และปัญหาทางจริยธรรมที่แฝงอยู่ในระบบเศรษฐกิจทั้งระดับปัจเจกและสังคมโดยรวม การแสวงหาแนวทางแก้ไขจึงต้องอาศัยมุมมองทางจริยธรรมที่ลึกซึ้ง พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมเป็นแนวคิดที่ผสานหลักพุทธธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความพอเพียง และสัมมาทิฏฐิ มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างสมดุลและยั่งยืน จึงเป็นทางเลือกที่ควรศึกษาและพัฒนาต่อยอดให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

1.1 ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

เศรษฐกิจยุคใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยระบบทุนนิยมซึ่งเน้นการเติบโตทางวัตถุและผลกำไรเป็นหลัก ได้นำพาโลกเข้าสู่กระแสการแข่งขันอย่างรุนแรง ส่งผลให้เกิดการสะสมทรัพย์สินในมือของคนส่วนน้อย ขณะที่คนส่วนใหญ่กลับถูกทอดทิ้งให้เผชิญกับความยากจนและขาดโอกาสทางเศรษฐกิจ ความไม่สมดุลนี้นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำที่ลุกลาม ทั้งในด้านรายได้ การเข้าถึงทรัพยากร การศึกษา และบริการสาธารณสุข อีกทั้งยังทำให้ผู้คนจำนวนมากดำเนินชีวิตด้วยค่านิยมที่มุ่งเน้นการบริโภค ความร่ำรวย และความสำเร็จส่วนตน โดยละเลยจริยธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม และความสัมพันธ์เชิงคุณค่ากับผู้อื่น สถานการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาหนี้สิน ความเครียด ความรุนแรงในครอบครัว อาชญากรรม และความเสื่อมถอยของจริยธรรมในระบบเศรษฐกิจอย่างชัดเจน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการค้นหาทางเลือกใหม่ทางเศรษฐศาสตร์ที่สามารถสร้างสมดุลระหว่างความเจริญทางวัตถุกับความงอกงามทางจิตใจ ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยเยียวยาผลกระทบทางเศรษฐกิจ แต่ยังสามารถฟื้นฟูคุณภาพชีวิตและจริยธรรมในสังคมได้ในระยะยาว พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมจึงกลายเป็นแนวทางหนึ่งที่ได้รับความสนใจมากขึ้น เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ยึดโยงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์และขยายขอบเขตของพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมให้สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมในโลกยุคใหม่

1.2 ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ในปัจจุบัน ระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยกลไกตลาดและผลประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ได้ส่งผลกระทบต่อมิติทางจริยธรรมอย่างรุนแรง ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม ความโลภ การแสวงหากำไรสูงสุด การแข่งขันโดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม หรือแม้กระทั่งการละเมิดสิทธิมนุษยชน กลายเป็นภาพสะท้อน

ของระบบเศรษฐกิจที่ขาดรากฐานทางจริยธรรม ทำให้ผู้คนหลงใหลในบริโภคนิยม ละเลยความเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อีกทั้งยังส่งผลให้เกิดความเสื่อมถอยทางสังคม สิ่งแวดล้อม และจิตใจของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง การแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงไม่สามารถอาศัยกลยุทธ์ทางเศรษฐกิจในเชิงเทคนิคหรือวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียวได้ หากแต่จำเป็นต้องอาศัยมุมมองทางจริยธรรมที่ลึกซึ้ง มีรากฐานจากหลักคิดที่ส่งเสริมคุณค่าของมนุษย์และความสัมพันธ์อันดีงามในสังคม พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องจากผสานหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้าไว้กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความพอเพียง ความเมตตา กรุณา สัมมาทิฏฐิ และการดำเนินชีวิตตามอริยมรรค และสร้างความกลมเกลียวในสังคมอย่างยั่งยืน ทั้งยังสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการฟื้นฟูจริยธรรมทางเศรษฐกิจในระดับชาติและนานาชาติได้อย่างเหมาะสมและทันสมัย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาพื้นฐาน แนวคิด และองค์ประกอบของพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม

2.2 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจเชิงจริยธรรม

2.3 เพื่อนำเสนอหลักการพัฒนาพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ยั่งยืนบนพื้นฐานทางจริยธรรม

3. ขอบเขตของการวิจัย

ด้านพื้นที่: มหาวิทยาลัย/วัด/ชุมชนที่นำหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ไปปรับใช้ในทางจริยธรรม

ด้านเนื้อหา: หลักพุทธเศรษฐศาสตร์จากเอกสารตำรา งานวิจัย และคำสอนของพระพุทธเจ้า

ด้านเวลา: ระหว่างเดือนมกราคม – พฤษภาคม พ.ศ. 2568

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

พุทธเศรษฐศาสตร์: ระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักพุทธธรรมเป็นแก่นกลาง

เชิงจริยธรรม: แนวทางที่ยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม เช่น เมตตา ความพอเพียง

5. ประโยชน์ที่ได้รับจากศึกษา

1) องค์ความรู้ใหม่ทางพุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นการนำหลักพุทธธรรมเข้ากับหลักเศรษฐศาสตร์ โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจร่วมสมัยที่ขับเคลื่อนด้วยทุนนิยมสุดโต่ง ซึ่งเน้นผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร ได้นำเสนอทิศทางเศรษฐกิจที่เน้น "คุณค่าของมนุษย์" มากกว่า "มูลค่าของวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ"

2) องค์ความรู้ใหม่ด้านเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมที่เน้นพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานศีลธรรม เพื่อให้ประชาชน/ชุมชนท้องถิ่นได้อยู่ดีกินดีมีเสถียรภาพอย่างมั่นคนตลอดไป

6. การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษาทางวิชาการ เพราะช่วยสร้างความเข้าใจในกรอบแนวคิดของประเด็นปัญหาที่ศึกษา รวมถึงช่วยให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีหลักเกณฑ์ การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจึงเป็นกระบวนการที่ช่วยเชื่อมโยงความรู้เดิมเข้ากับการศึกษาครั้งใหม่ ทั้งนี้ยังช่วยให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดกรอบการศึกษา สมมติฐาน หรือแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ และยังสะท้อนถึงความครอบคลุมและความทันสมัยของการศึกษาอีกด้วย งานวิจัยที่ผ่านมาในหัวข้อที่เกี่ยวข้องยังช่วยชี้ให้เห็นช่องว่างทางวิชาการซึ่งสามารถนำไปพัฒนาการวิจัยในอนาคตต่อไปได้อย่างมีคุณค่าและน่าเชื่อถือ

6.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องทางด้านจริยธรรม

โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 766 วรรคสาม บัญญัติให้รัฐพึงจัดให้มีมาตรฐานทางจริยธรรม เพื่อให้หน่วยงานของรัฐใช้เป็นหลักในการกำหนดประมวล จริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานทางจริยธรรมดังกล่าว และพระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562 มาตรา 5 ได้กำหนดมาตรฐานทางจริยธรรม ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติอย่างมีคุณธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อใช้เป็นหลักสำคัญ ในการจัดทำประมวลจริยธรรมของหน่วยงานของรัฐ เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าวข้างต้น อาศัยอำนาจตามมาตรา 6 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562 เพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติตน และรักษาคุณงามความดีที่ข้าราชการต้องยึดถือในการปฏิบัติงาน ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือนนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศ ในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ข้อ 2 ข้าราชการพลเรือนพึงปฏิบัติตนเพื่อรักษาจริยธรรม ดังต่อไปนี้

(1) ยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ด้วยการแสดงออกถึงความภูมิใจ ในชาติและรักษาผลประโยชน์ของชาติ ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ เคารพในความแตกต่างของการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย และเทิดทูนรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์

(2) ซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา ตามกฎหมายและตามทำนองคลองธรรม โปร่งใส และตรวจสอบได้ ไม่แสดงออกถึงพฤติกรรมที่มีนัยเป็นการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ รับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความพร้อมรับการตรวจสอบและรับผิด มีจิตสำนึกที่ดี โดยคำนึงถึงสังคม สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน และเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

(3) กล้าตัดสินใจและยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม กล้าคัดค้านในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง กล้าเปิดเผยหรือรายงานการทุจริตประพฤติมิชอบต่อผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ ใช้ดุลพินิจในการปฏิบัติหน้าที่ โดยปราศจากอคติ และไม่ยอมกระทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสมเพียงเพื่อรักษาประโยชน์หรือสถานภาพของตนเอง

(4) คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน เสียสละ มีจิตสาธารณะ สามารถแยกเรื่องส่วนตัวออกจากหน้าที่การงาน ไม่กระทำการอันมีลักษณะ เป็นการขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม และไม่ประกอบกิจการหรือเข้าไป เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์อันเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของตน

(5) มุ่งผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิภาพ และคุณภาพของงาน ปฏิบัติงานด้วยความรวดเร็ว ทันต่อเวลาและสถานการณ์ คำนึงถึงประโยชน์และความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรของรัฐ รักษามาตรฐาน การทำงานที่ดี พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เชื่อมั่นในระบบการทำงาน เป็นทีม ให้บริการแก่ประชาชนด้วยความเต็มใจ และเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง

(6) ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเที่ยงธรรม ปราศจากอคติ และไม่เลือกปฏิบัติโดยการใช้ความรู้สึกหรือความสัมพันธ์ส่วนตัวหรือเหตุผลของความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา เพศ อายุ สภาพร่างกาย สถานะทางเศรษฐกิจสังคม และต้องรักษาความเป็นกลางทางการเมืองโดยไม่อาศัยตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นการให้คุณให้โทษแก่นักการเมืองและพรรคการเมือง

(7) ดำรงตนเป็นแบบอย่างด้วยการเป็นข้าราชการที่ดี และรักษาภาพลักษณ์ของทางราชการ พึงปฏิบัติตนให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาแก่ประชาชน ปฏิบัติต่อประชาชนด้วยความสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่อ้างหรือใช้อำนาจโดยปราศจากเหตุผล ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายโดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง พระบรมราโชวาท หลักคำสอนทางศาสนามาปรับใช้ และปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีด้วย การเคารพกฎหมายและมีวินัย

6.1.1 มาตรฐานจริยธรรม

ข้อ 1 ในประมวลจริยธรรมนี้ “ประมวลจริยธรรม” หมายถึง ประมวลจริยธรรมของข้าราชการของ เทศบาลตำบลท่าเยี่ยม “ข้าราชการ” หมายถึง ข้าราชการส่วนท้องถิ่น ข้าราชการส่วนท้องถิ่นสามัญ ข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษาตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการส่วนท้องถิ่น รวมถึงพนักงานจ้างและลูกจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น “คณะกรรมการจริยธรรม” หมายถึง คณะกรรมการจริยธรรมประจำเทศบาลตำบลท่าเยี่ยม

ข้อ 2 ให้นายกเทศบาลตำบลท่าเยี่ยม รักษาการตามประมวลจริยธรรมนี้

ข้อ 3 ข้าราชการของเทศบาลตำบลท่าเยี่ยมทุกคนมีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษา ประโยชน์ส่วนร่วม เป็นกลางทางการเมือง อำนวยความสะดวกและให้บริการแก่ประชาชนตามหลักธรรมาภิบาล โดยจะต้องยึดมั่นในค่านิยมหลัก 10 ประการ ดังนี้

(1) การยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(2) การยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม

(3) การมีจิตสำนึกที่ดี ซื่อสัตย์ และรับผิดชอบ

(4) การยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตนและไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน

(5) การยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรมและถูกกฎหมาย

(6) การให้บริการแก่ประชาชนด้วยความรวดเร็ว มีอัธยาศัยและไม่เลือกปฏิบัติ

(7) การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนอย่างครบถ้วน ถูกต้อง และไม่บิดเบือน ข้อเท็จจริง

(8) การมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน รักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้

(9) การยึดในหลักจรรยาวิชาชีพขององค์กร

(10) การสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนในท้องถิ่นประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดีร่วมกันพัฒนาชุมชนให้ น่าอยู่คู่คุณธรรมและดูแลสภาพสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน

6.1.2 กลไกและระบบบังคับใช้ประมวลจริยธรรม

ส่วนที่ 1 กลไกการบังคับใช้ประมวลจริยธรรม โดยมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

(1) ดำเนินการเผยแพร่ ปลูกฝัง ส่งเสริม ยกย่อง ข้าราชการที่เป็นแบบอย่างที่ดีและติดตามสอดส่องการปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมนี้อย่างเสมอ

(2) สืบสวนหาข้อเท็จจริงหรือสอบสวนการฝ่าฝืนจริยธรรมนี้ เพื่อรายงานผลให้นายกเทศบาลตำบล ท่าเยี่ยม หรือกรรมการจริยธรรมพิจารณา ทั้งนี้โดยอาจมีผู้ร้องขอหรืออาจด าเนินการตามที่ นายกเทศบาลตำบลท่าเยี่ยม หรือคณะกรรมการจริยธรรมมอบหมายหรือตามที่เห็นเองก็ได้

(3) ให้ความช่วยเหลือและดูแลข้าราชการซึ่งปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมนี้ อย่างตรงไปตรงมา มิให้ถูกกลั่นแกล้งหรือถูกใช้อำนาจโดยไม่เป็นธรรมในกรณีที่เห็นว่า นายกเทศบาลตำบลท่าเยี่ยม หรือคณะกรรมการจริยธรรมไม่ให้ความคุ้มครองต่อข้าราชการผู้นั้นตามควรอาจยื่นเรื่องโดยไม่ต้อง ผ่านนายกเทศมนตรีต าบลท่าเยี่ยม หรือคณะกรรมการจริยธรรมไม่ให้ความคุ้มครองต่อ ข้าราชการ ผู้นั้นตามควรอาจยื่นเรื่องโดยไม่ต้องผ่านนายกเทศมนตรีต าบลท่าเยี่ยม หรือคณะกรรมการจริยธรรม ไปยังผู้ตรวจการแผ่นดินก็ได้

(4) คุ้มครองข้าราชการซึ่งปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมนี้อย่างตรงไปตรงมา มิให้ถูกกลั่นแกล้งหรือ ถูกใช้อกนาจโดยไม่เป็นธรรมการดำเนินการต่อข้าราชการที่อยู่ระหว่างถูกกล่าวหาว่าไม่ปฏิบัติ ตามประมวลจริยธรรมนี้ อันมีผลกระทบต่อการแต่งตั้ง โยกย้าย เลื่อนขั้นเงินเดือน ตั้งกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงหรือวินัย หรือกระทบต่อสิทธิหน้าที่ของข้าราชการผู้นั้น จะกระทำมิได้เว้น แต่จะได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการจริยธรรมแล้ว

(5) ทำหน้าที่ฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการจริยธรรม ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(6) ดำเนินการอื่นตามที่กำหนดในประมวลจริยธรรมนี้ หรือตามที่คณะกรรมการจริยธรรมหรือปลัด มอบหมาย ทั้งนี้ โดยไม่กระทบต่อความเป็นอิสระของผู้ดำรงตำแหน่งในสำนักปลัด

(7) ....(อื่น ๆ ตามที่เห็นสมควร)

6.2 การศึกษาหลักการและองค์ประกอบของพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม

พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมมีรากฐานจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเน้นความพอเพียง ความไม่เบียดเบียน และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จุดเด่นคือการมอง “ความเจริญทางเศรษฐกิจ” ไม่ใช่แค่ผลผลิตหรือกำไรสูงสุด แต่รวมถึงความสุข ความสงบ และคุณภาพชีวิตของมนุษย์ แนวคิดนี้เน้น

"จริยธรรม" เป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยมีแนวทางปฏิบัติ เช่น การดำรงชีวิตอย่างพอประมาณ การใช้ทรัพยากรอย่างมีสติ และการประกอบสัมมาชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น องค์ประกอบสำคัญประกอบด้วย ความพอเพียง (Sufficiency), สติ (Mindfulness), เมตตาและกรุณา (Compassion), รวมถึงหลักอริยสัจ 4 ที่เน้นการวิเคราะห์ทุกข์และแนวทางการดับทุกข์ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับปัญหาเศรษฐกิจส่วนบุคคลและระดับสังคม การศึกษาพื้นฐานนี้จะช่วยให้เข้าใจว่าพุทธเศรษฐศาสตร์มิได้เป็นเพียงทฤษฎีทางจิตวิญญาณ แต่ยังสามารถสร้างระบบเศรษฐกิจที่มีจริยธรรม เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และยั่งยืนต่อสังคมในระยะยาวได้อย่างมีระบบ

1) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการแก้ปัญหาเศรษฐกิจร่วมสมัย: เศรษฐกิจร่วมสมัยประสบปัญหาหลายด้าน เช่น ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ทรัพยากรธรรมชาติที่ลดลง ความไม่มั่นคงของระบบการเงิน และความทุกข์ทางจิตใจของมนุษย์ในยุคบริโภคนิยม แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมสามารถเข้ามาเป็นทางเลือกหรือทางออกสำคัญในการรับมือกับปัญหาเหล่านี้ โดยเสนอกรอบคิดที่เน้น “ความพอเพียง” แทนการบริโภคเกินจำเป็น ส่งเสริมการผลิตและบริโภคอย่างมีจริยธรรม และลดการเบียดเบียนทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อม หลักการของพุทธเศรษฐศาสตร์ยังสามารถสนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับความสุขมวลรวมมากกว่าการเติบโตทางตัวเลข GDP ตัวอย่างเช่น การใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาเกษตรกรรมแบบยั่งยืน หรือการส่งเสริมธุรกิจเพื่อสังคมที่มุ่งแก้ปัญหาสังคมมากกว่าหากำไร จุดเด่นของพุทธเศรษฐศาสตร์คือการเสนอ “ทางสายกลาง” ที่สมดุลระหว่างวัตถุกับจิตใจ เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์นี้ จะเห็นได้ว่าพุทธเศรษฐศาสตร์สามารถเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการเปลี่ยนผ่านระบบเศรษฐกิจร่วมสมัยไปสู่ระบบที่มีมนุษยธรรม มีจริยธรรม ยั่งยืนมากขึ้น

2) การเสนอหลักการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนบนพื้นฐานทางจริยธรรม: การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนในปัจจุบันจำเป็นต้องคำนึงถึงทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะจริยธรรมซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการกำหนดแนวทางพัฒนาที่ไม่ทำลายโครงสร้างพื้นฐานของมนุษยชาติและธรรมชาติ พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมเสนอแนวทางที่ตั้งอยู่บนหลักแห่งเมตตา ความพอเพียง และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในการวางแผนนโยบายเศรษฐกิจ การออกแบบธุรกิจ การจัดการทรัพยากร และพฤติกรรมผู้บริโภค แนวทางนี้ไม่เพียงเน้นความมั่นคงทางรายได้และการผลิตเท่านั้น แต่ยังเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต จิตใจ และความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมร่วมกัน โดยเน้นความยั่งยืนจากภายในสู่ภายนอก ตัวอย่างเช่น การสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ ธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม (CSR) หรือเศรษฐกิจหมุนเวียน แนวทางเหล่านี้ไม่เพียงแต่ลดผลกระทบเชิงลบ แต่ยังสร้างประโยชน์เชิงบวกอย่างยั่งยืน การนำเสนอแนวทางเหล่านี้บนพื้นฐานของพุทธจริยธรรมจึงไม่ใช่แค่ทางเลือกทางทฤษฎี แต่เป็นแนวปฏิบัติที่มีศักยภาพต่อการพัฒนานโยบายและวิถีชีวิตในระยะยาว

6.2.1 การศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม

พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมเป็นแนวคิดที่ผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับเศรษฐศาสตร์ เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจที่ไม่เน้นเพียงความมั่งคั่งทางวัตถุ แต่คำนึงถึงความสุขที่แท้จริงของ

มนุษย์ การศึกษาแนวคิดนี้มุ่งให้ความสำคัญกับคุณธรรม จริยธรรม ความพอเพียง และการบริโภคอย่างมีสติ โดยยึดหลักเมตตา กรุณา และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล อันนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับความดีงามในสังคม

1) ความพอเพียง (ในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง): หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานไว้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน โดยมีแก่นสำคัญอยู่ที่ “ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัว” พร้อมด้วยเงื่อนไขของ “ความรู้” และ “คุณธรรม” ความพอเพียงในทางเศรษฐกิจไม่ใช่การหยุดพัฒนา แต่เป็นการพัฒนาอย่างมีสติ รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด และไม่หลงใหลในวัตถุหรือบริโภคนิยม แนวคิดนี้ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีชีวิตที่มั่นคง พึ่งตนเองได้ และลดการพึ่งพิงจากภายนอก รวมถึงช่วยสร้างภูมิคุ้มกันต่อวิกฤตเศรษฐกิจต่าง ๆ การนำหลักความพอเพียงมาใช้ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจจึงเป็นการสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของพุทธเศรษฐศาสตร์ที่เน้นคุณค่าทางจริยธรรมและจิตใจ มากกว่าการเติบโตทางวัตถุเพียงอย่างเดียว

6.2.2 ความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (ตามหลักพุทธธรรม)

พรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ถือเป็นคุณธรรมหลักในพระพุทธศาสนาที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและสังคม โดยมีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมอย่างลึกซึ้ง

• เมตตา คือความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข เป็นพื้นฐานของการคิดเชิงบวกและการสร้างเศรษฐกิจที่ไม่เบียดเบียน

• กรุณา คือความสงสารและต้องการช่วยเหลือผู้ที่ประสบทุกข์ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างระบบเศรษฐกิจที่คำนึงถึงผู้ด้อยโอกาส

• มุทิตา คือการยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ไม่อิจฉา ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างมีน้ำใจ และลดการแข่งขันแบบทำลายล้าง

• อุเบกขา คือการวางใจเป็นกลางอย่างมีปัญญา ไม่ยึดติดหรือฝักใฝ่ฝ่ายใดอย่างลำเอียง

พรหมวิหาร 4 เหล่านี้สามารถใช้เป็นแนวทางในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ การบริหารจัดการองค์กร การจัดสรรทรัพยากร และการตัดสินใจเชิงนโยบาย ซึ่งหากมีการประยุกต์ใช้อย่างจริงจัง ย่อมช่วยลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความยั่งยืน และส่งเสริมจริยธรรมทางเศรษฐกิจในระยะยาวได้

6.2.3 แนวคิดเศรษฐกิจเพื่อชีวิต

เศรษฐกิจเพื่อชีวิตเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของมนุษย์ คือการมีชีวิตที่ดี มีความสุข และยั่งยืน มากกว่าการมุ่งแสวงหากำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียว แนวคิดนี้มีรากฐานจากความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ที่มีทั้งกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ โดยเน้นว่าเศรษฐกิจควรอยู่ในฐานะ “เครื่องมือ” ไม่ใช่ “จุดมุ่งหมาย”เศรษฐกิจเพื่อชีวิตจึงเน้นการผลิตเพื่อยังชีพมากกว่าการผลิตเพื่อสะสม การแลกเปลี่ยนที่เป็นธรรม ความสัมพันธ์แบบร่วมมือแทนการแข่งขัน และการดำรงชีวิตที่พอเพียงสอดคล้อง

กับธรรมชาติ แนวทางนี้ช่วยลดผลกระทบจากทุนนิยมที่มักทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำและการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง การผสมผสานแนวคิดนี้เข้ากับนโยบายสาธารณะหรือการจัดการองค์กร สามารถส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความยั่งยืน และยึดหลักจริยธรรม โดยเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแนบแน่น

6.2.4 พุทธธรรมในการบริหารจัดการ

พุทธธรรมในการบริหารจัดการคือการนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้ในการจัดการองค์กร บุคคล หรือทรัพยากรอย่างมีคุณธรรม โดยเน้นที่ความสอดคล้องระหว่างเป้าหมายทางเศรษฐกิจกับคุณค่าทางจริยธรรม หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น อิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) สามารถนำมาปรับใช้เพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงานอย่างสร้างสรรค์และมีความสุข ขณะที่หลักสัปปุริสธรรม 7 (รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน ฯลฯ) ช่วยเสริมสร้างผู้นำที่มีคุณธรรมและมีวิจารณญาณ พุทธธรรมยังเน้นเรื่องสติและสมาธิในการตัดสินใจ ซึ่งช่วยให้ผู้บริหารสามารถบริหารจัดการปัญหาได้อย่างรอบคอบและไม่ยึดติดกับอารมณ์ การนำหลักธรรมมาใช้จะช่วยลดความขัดแย้งในองค์กร เสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เกื้อกูล และสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พุทธธรรมจึงไม่เพียงแต่ใช้ในการพัฒนาจิตใจส่วนบุคคล แต่ยังสามารถประยุกต์เป็นแนวทางบริหารที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค

6.3 ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง

การเสริมสร้างมาตรฐานจริยธรรมสำหรับข้าราชการสามารถเชื่อมโยงกับหลักทฤษฎีด้านจริยศาสตร์และหลักพุทธธรรม ซึ่งเน้นการพัฒนาจิตใจควบคู่กับการปฏิบัติงานอย่างมีคุณธรรม หลักธรรมสำคัญ เช่น อิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) ส่งเสริมความเพียรและความตั้งใจในหน้าที่ ขณะที่ สัปปุริสธรรม 7 และหลักอธิษฐานธรรม 4 เน้นการยึดมั่นในความซื่อสัตย์ การคิดอย่างรอบคอบ และการยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ อันเป็นรากฐานที่เกื้อหนุนต่อจริยธรรมของผู้ปฏิบัติราชการ

ทฤษฎีความต้องการของ Maslow

ทฤษฎีความต้องการของ Abraham Maslow อธิบายถึงลำดับขั้นของความต้องการของมนุษย์ซึ่งมีผลต่อแรงจูงใจและพฤติกรรม โดยแบ่งออกเป็น 5 ขั้น ได้แก่

1) ความต้องการทางร่างกาย เช่น อาหาร น้ำ ที่พักอาศัย

2) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย ทั้งด้านชีวิต การงาน และสุขภาพ

3) ความต้องการความรักและการเป็นที่ยอมรับจากผู้อื่น เช่น ครอบครัว มิตรภาพ

4) ความต้องการการยอมรับนับถือ เช่น การได้รับเกียรติ ความภาคภูมิใจ และ

5) ความต้องการการบรรลุศักยภาพสูงสุดของตนเอง (self-actualization) ซึ่งคือการได้ทำในสิ่งที่ตนเองเชื่อว่ามีคุณค่าและมีความหมายต่อชีวิต

ทฤษฎีการบริหารจัดการ โดย อภินันท์ จันตะนี (2563)

ทฤษฎีการบริหารจัดการของ อภินันท์ จันตะนี (2563) นำเสนอกรอบแนวคิดที่สำคัญของการบริหารจัดการซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 5 ประการ ได้แก่ นโยบาย การวางแผน การจัดองค์การ การประสานงาน และการควบคุม สรุปได้ดังนี้

1) นโยบาย (Policy) ซึ่งเป็นเครื่องมือเชิงวิสัยทัศน์ที่กำหนดทิศทางและการดำเนินงานภายในองค์กรอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ ต่อมาคือ

2) การวางแผน (Planning) ซึ่งเป็นกระบวนการวิเคราะห์ล่วงหน้าเพื่อกำหนดว่าควรทำอะไร อย่างไร ที่ไหน และเมื่อใด ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด

3) การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการกำหนดโครงสร้างงาน บุคลากร และหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรให้สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร

4) การประสานงาน (Coordinating) ซึ่งเน้นการสื่อสารและสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างบุคลากร เพื่อป้องกันการทำงานซ้ำซ้อนหรือขัดแย้ง และสร้างความสามัคคีในการทำงาน

5) การควบคุม (Controlling) ซึ่งทำหน้าที่ตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนและเป้าหมายที่วางไว้ โดยถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่สัมพันธ์กับการวางแผนและใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้แน่ใจว่ากิจกรรมต่าง ๆ บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรได้อย่างแท้จริง ทฤษฎีนี้จึงครอบคลุมกระบวนการบริหารจัดการตั้งแต่ต้นจนจบอย่างเป็นระบบและสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทขององค์กรยุคปัจจุบัน

ทฤษฎีบริหารจัดการคุณภาพของเด็มมิ่ง (**TQM**: W. Edwards Deming, 1900-1993) ได้พัฒนาทฤษฎีบริหารจัดการคุณภาพทั้งองค์กร โดยเน้นการบริหารคุณภาพเป็นการจัดระบบการทำงาน เพื่อให้ผลงานได้สร้างความพอใจ ความประทับใจและความมั่นใจให้กับผู้มาใช้บริการ ทั้งภายนอกและภายในองค์กร ซึ่งแบ่งระดับการดำเนินงานไปตามระดับของบุคลากรในองค์การได้ ดังนี้

1) การบริหารคุณภาพ เป็นผู้กำหนดทิศทางหรือแนวทางอย่างกว้าง ๆ ในการดำเนินงานซึ่งเป็นภารกิจของผู้บริหารระดับสูงสุดในองค์การ

2) การจัดการคุณภาพ เป็นการนำนโยบายคุณภาพมากำหนดข้อปฏิบัติให้เป็นเป้าหมายด้านคุณภาพ และต้องมีการกำหนดเป็นแผนคุณภาพสำหรับการดำเนินงานต่อไป เป็นภารกิจของผู้จัดการฯ

3) การดำเนินงานให้เกิดคุณภาพ เป็นหน้าที่การปฏิบัติงานให้บรรลุผลหรือเป้าหมายที่เป็นไปตามคุณภาพ ซึ่งจะต้องตรวจติดตาม ปรับปรุงแก้ไข และการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

ดังนั้น การบริหารจัดการคุณภาพ ต้องอาศัยการทำงานที่ต้องประสานกันด้วยดี ซึ่งเป็นการบริหารคุณภาพ ที่เรียกว่า “วงจรเด็มมิ่ง (Deming Cycle) หรือวงจร PDCA” จึงมีภารกิจหลัก 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การวางแผน (Plan : P)

ขั้นที่ 2 การปฏิบัติตามแผน (Do : D)

ขั้นที่ 3 การตรวจสอบผลการปฏิบัติ (Check : C)

ขั้นที่ 4 การปรับปรุง/แก้ไขปัญหา (Act : A)

โดยขั้นตอนทั้ง 4 นี้ จะต้องปฏิบัติต่อเนื่องกันไปไม่สิ้นสุด ซึ่งเสมือนกับเป็นวงจรอันหนึ่ง วงจรหรือวงล้อ(PDCA) หมุนเวียนปรับปรุงเปลี่ยนไป กล่าวคือ เป็นขั้นตอนในการที่ทำให้งานเสร็จอย่างถูกต้อง มี

อิทธิบาท 4 (accomplishment; basis for success) คือฐานหรือหนทางไปสู่ความสำเร็จหรือคุณธรรมนำให้บรรลุถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ โดยคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี 4 ประการ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการ คือ

1) ฉันทะ (zeal; aspiration) เป็นความพอใจในสิ่งที่ตนถือปฏิบัติว่าดีที่สุด ซึ่งผู้ทำงานควรจะได้ข้อนี้เป็นกำลังใจอันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรม มีความตระหนักในสิ่งที่ทำด้วยความรับผิดชอบและใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ พร้อมทั้งปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

2) วิริยะ (energy; effort; exertion; perseverance) เป็นความพากเพียร ในการการะทำที่ติดต่อไม่ขาดตอนเป็นระยะยาวจนประสบความสำเร็จ คำนี้ มีความหมายของคำว่า ความกล้าหาญ เจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่งความพากเพียรในสิ่งนั้น ซึ่งเป็นกระบวนการหรือขั้นตอนการปฏิบัติงานจนกระทั่งบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

3) จิตตะ (thoughtfulness; active thought; dedication) เป็นความไม่ทอดทิ้งในสิ่งที่ปฏิบัติงานนั้น และทำงานด้วยความรู้สึกรับผิดชอบในสิ่งทำอยู่เสมอ ซึ่งเป็นจุดประสงค์ที่จะทำสิ่งนั้นให้เด่นชัดอยู่ในใจเสมอ โดยมีสมาธิในขณะปฏิบัติงานอยู่ด้วยอย่างเต็มที่

4) วิมังสา (investigation; examination; reasoning; testing) เป็นความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความ สำเร็จเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปตลอดเวลา ซึ่งเป็นทำงานด้วยสมองและสติปัญญาอย่างเต็มที่ หากผู้จัดการที่ประกอบด้วยคุณธรรม 4 อย่างนี้แล้ว ย่อมประสบความสำเร็จในสิ่งที่ดีมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็น ความดับทุกข์หรือแก้ไขปัญหาได้โดยสิ้นเชิง ดังนั้น อิทธิบาท 4 เป็นวิสัยในการจัดการเพื่อทำให้เจริญยิ่งๆขึ้นไปได้มากเท่าใด ย่อมได้รับผลเต็มกำลังของอิทธิบาทนั้น แม้ในสิ่งที่อาจคิด/ถือว่าเป็นของเหลือวิสัย แต่ด้วยเหตุและผลย่อมสำเร็จไปในที่สุดหรือบรรลุนิพพาน

พุทธวิธีบริหาร (ประยูร ธมฺจิตฺโต, 2549). ใช้สำหรับนักบริหาร โดยหน้าที่ (Function) ของนักบริหารมีองค์ประกอบ 5 ประการ (POSDC) ดังนี้ (พระพรหมคณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2552)

P - Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O - Organization หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจภายในองค์กร

S - Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคคลากรและการใช้คนให้เหมาะกับงาน รวมทั้งส่งความก้าวหน้าในสาขาอาชีพ

D - Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C - Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

6.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกในประเด็นที่ศึกษา โดยเน้นการวิเคราะห์แนวคิด ผลการวิจัยที่ผ่านมา และข้อค้นพบที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการเปรียบเทียบ อธิบาย และพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมต่อการดำเนินงานในบริบทปัจจุบัน

1) การวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักการแห่งเศรษฐศาสตร์ ตีพิมพ์เผยแพร่: วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.: 2561 วัตถุประสงค์: ศึกษาแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักการเศรษฐศาสตร์

2) รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย: ตีพิมพ์: วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา พ.ศ. 2563 วัตถุประสงค์: ศึกษาแนวทางและรูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย

3) ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, ตีพิมพ์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2554 วัตถุประสงค์: ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสังคมปัจจุบัน

4) Buddhist Economics: A Middle Way for the Market Place, Clair Brow แหล่งตีพิมพ์: Cambridge University Press, ค.ศ. 2017: วัตถุประสงค์: เสนอแนวทางเศรษฐศาสตร์ที่ผสมผสานหลักพุทธธรรมเพื่อสร้างความยั่งยืนและความเป็นธรรมในตลาด

5) The Buddhist Economics of E.F. Schumacher: A Short Introduction, Daniel M. Hausman, แหล่งตีพิมพ์: Journal of Economic Perspectives, ค.ศ.2008: วัตถุประสงค์: วิเคราะห์แนวคิดเศรษฐศาสตร์ของ E.F. Schumacher และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในเศรษฐศาสตร์

7. ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยบูรณาการการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งข้อมูลเชิงตัวเลขและข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี

7.1 รูปแบบและการศึกษาเอกสาร

ผู้ศึกษาใช้การวิจัยแบบผสานวิธีร่วมกับการศึกษาเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากรัฐธรรมนูญ กฎหมาย นโยบาย แผนยุทธศาสตร์ เอกสารราชการ ตำรา บทความวิชาการ บทความวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายด้านพระพุทธศาสนา การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการขับเคลื่อน

กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาใช้กำหนดกรอบแนวคิด ตัวแปร และประเด็นสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

7.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชลบุรี จำนวน 1,618,066 คน ตามข้อมูลสถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎรของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2566 ผู้ศึกษากำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 13 รูป/คน ประกอบด้วยบรรพชิต 7 รูป และคฤหัสถ์หรือฆราวาส 6 คน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหรือมีความเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี

7.3 การเลือกและสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) โดยเก็บข้อมูลจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชลบุรีและยินดีให้ข้อมูลจนครบจำนวน 400 คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากบทบาท ประสบการณ์ ความรู้และความเกี่ยวข้องกับการบริหารหรือการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชลบุรี

7.4 เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ความรู้ความเข้าใจต่อนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมุ่งศึกษาปัญหา อุปสรรค ประสบการณ์ และแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จังหวัดชลบุรีระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2568

7.5 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงสถิติเชิงอนุมานเพื่อทดสอบสมมติฐานและเปรียบเทียบความแตกต่างของการมีส่วนร่วมตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจำแนกประเด็น จัดหมวดหมู่ และสังเคราะห์สาระสำคัญ จากนั้นนำผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาบูรณาการเพื่ออธิบายข้อค้นพบ และเสนอแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

8. ผลการวิเคราะห์

8.1 เพื่อศึกษาพื้นฐาน แนวคิดและองค์ประกอบของพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม

พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมเป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่มีรากฐานอยู่บนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา อันเนื่องมาจากกลไกทุนนิยมที่เน้นการเติบโตทางวัตถุและการแสวงหาผลกำไรสูงสุด โดยขาดความยั่งยืนในระยะยาว ทำให้เกิดผลกระทบเป็นวงกว้าง เช่น ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร และการเสื่อมถอยของจริยธรรมและคุณค่าทางศีลธรรมในสังคม แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม จึงเกิดขึ้นเพื่อเสนอทางเลือกใหม่ที่เน้น "คุณค่าของมนุษย์" มากกว่า "มูลค่าของวัตถุ" โดยให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มีสัมมาทิฏฐิ (ความเห็นถูกต้อง) และความพอเพียง ปราศจากความโลภ ความหลง และการบริโภคเกินความจำเป็น พุทธเศรษฐศาสตร์มุ่งเน้นให้มนุษย์ตระหนักถึงเป้าหมายของชีวิตที่แท้จริง และพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการพัฒนาจิตใจ ทฤษฎีนี้ยังชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจไม่ควรถูกขับเคลื่อนด้วยความต้องการที่ไม่รู้จบ และจริยธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันในสังคม มีคุณธรรม ยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งนำไปสู่สังคมที่มีความสุขโดยแท้จริง ทั้งนี้ การใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า นำไปสู่ความสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจและจิตใจ ในขณะที่ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นกระบวนการฝึกตนให้มีวินัย มีสติ และมีปัญญาในการดำเนินชีวิต ซึ่งสามารถเป็นฐานของการตัดสินใจทางเศรษฐกิจอย่างมีจริยธรรมและยั่งยืน การศึกษาพุทธธรรมในมิติเศรษฐศาสตร์และจริยธรรมนี้ ช่วยให้เข้าใจว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่จำเป็นต้องขัดกับคุณธรรม หากแต่สามารถเดินควบคู่กับความเมตตา ความกรุณา และหลักความพอดี เป็นการส่งเสริมให้บุคคลและองค์กรดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในกรอบของคุณธรรม

8.2 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดนี้กับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจร่วมสมัย

โดยสภาพแวดล้อมของเศรษฐกิจร่วมสมัยที่เผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำทางรายได้ การเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม การบริโภคเกินความจำเป็น และการเสื่อมถอยของคุณธรรมในสังคม ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมจึงปรากฏขึ้นในฐานะแนวคิดทางเลือกใหม่ที่สามารถตอบโจทย์การแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเป็นองค์รวม แนวคิดนี้ไม่ได้มุ่งเพียงแค่การแก้ปัญหาเศรษฐกิจเชิงวัตถุ พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนกับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจร่วมสมัย ซึ่งถือเป็นรากเหง้าของปัญหาเศรษฐกิจในโลกยุคใหม่ การดำรงชีวิตอย่างมีสติและเข้าใจธรรมชาติของชีวิตตามแนวคิดอริยสัจ 4 จะช่วยลดแรงผลักดันให้มนุษย์แสวงหาความสุขผ่านการบริโภคและซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเยียวยาและพัฒนาเศรษฐกิจของโลกยุคปัจจุบัน ที่กำลังเผชิญปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างรุนแรง เสนอให้มีการจัดระบบเศรษฐกิจแบบยั่งยืน สร้างสมดุลระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจกับความสงบสุขทางจิตใจ ทั้งนี้ การจัดสรรทรัพยากรในมุมมองเชิงพุทธเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า มีเหตุมีผล ไม่ฟุ่มเฟือย และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งใกล้เคียงกับแนวทางของ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่กล่าวถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในระดับบุคคลและสังคม โดยมีคุณธรรมเป็นฐานรองรับ แนวทางนี้ไม่เพียงช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ แต่ยังส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีในชุมชน และสนับสนุนความยั่งยืนในระดับระบบเศรษฐกิจโดยรวม

8.3 เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนบนพื้นฐานของจริยธรรม

จากสภาพแวดล้อมของโลกยุคปัจจุบันที่ระบบเศรษฐกิจส่วนใหญ่ถูกขับเคลื่อนด้วยกลไกทุนนิยม ซึ่งมุ่งเน้นการเติบโตของผลกำไรและการสะสมทรัพย์สินเป็นหลัก ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมตามมาอย่างกว้างขวาง ทั้งในแง่ของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ “พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม” ซึ่งได้เสนอหลักการที่สามารถตอบสนองต่อความท้าทายดังกล่าวได้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน แนวทางดังกล่าวเน้นการผสานหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา ความพอเพียง สัมมาทิฏฐิ และการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มาใช้เป็นรากฐานของการจัดการเศรษฐกิจ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน และรัฐ แนวคิดนี้ไม่เพียงมุ่งเน้นให้เศรษฐกิจเติบโตเพื่อตอบสนองความต้องการที่ไม่สิ้นสุด แต่กลับเน้นให้เข้าใจ "ความจำเป็นที่แท้จริง" และพัฒนาระบบเศรษฐกิจที่มีดุลยภาพระหว่างวัตถุและจิตใจ จึงเป็นแนวทางที่ควรได้รับการส่งเสริมให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในทุกระดับของสังคม ทั้งนี้ การใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มัชฌิมาปฏิปทา และมัตตัญญุตา ช่วยให้เกิดการบริโภคอย่างพอเพียงและการดำรงชีพอย่างมีคุณค่า ส่วนในระดับชุมชน แนวทางเศรษฐกิจพุทธส่งเสริมการรวมกลุ่ม การแบ่งปัน และการร่วมมืออย่างเป็นธรรม ขณะที่ในระดับองค์กร การบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับยุทธศาสตร์และการบริหาร

8.4 องค์ความรู้ใหม่

จากพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนบนฐานจริยธรรม พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการบูรณาการหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเข้ากับแนวทางการจัดการเศรษฐกิจ โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจร่วมสมัยที่ขับเคลื่อนด้วยทุนนิยมนำเสนอทิศทางเศรษฐกิจที่เน้น "คุณค่าของมนุษย์" มากกว่า "มูลค่าของวัตถุ" โดยให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ และลดแรงผลักดันจากความโลภ ทั้งนี้ พุทธเศรษฐศาสตร์ยังเสนอแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน และสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับจิตวิญญาณของมนุษย์ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ

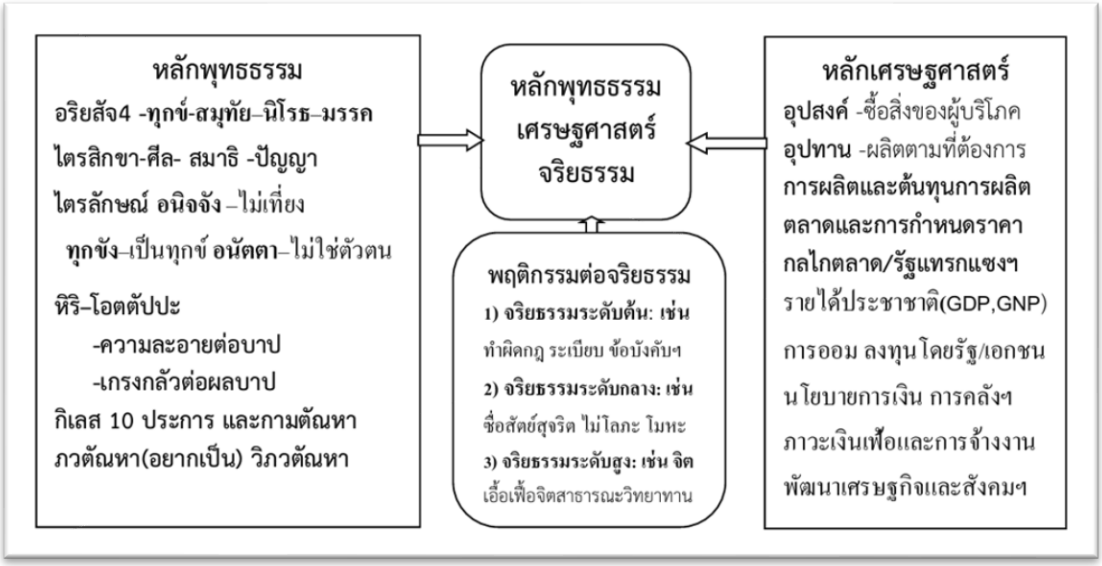

แผนภาพ -แสดงระดับจริยธรรมที่สอดรับกับหลักพุทธธรรมและหลักเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย

1) จริยธรรมระดับต้น หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนตรงตามความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา ใจ และมีวินัยในตนเองและต่อผู้อื่น เช่น ไม่สับปลับกลับกลอก พูดตามความจริง ไม่โกหกมดเท็จ ไม่คดโกง ไม่หยิบของผู้อื่นก่อนได้รับอนุญาต ไม่ปลอมแปลงเอกสาร ไม่ทุจริตในการสอบทุกประเภท ต้องยอมรับเมื่อทำผิด ไม่ถือเอาของผู้อื่นมาเป็นของตน ไม่ประพฤติตนเป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก และไม่นำสิ่งของส่วนรวมไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตน

2) จริยธรรมระดับกลาง หมายถึง เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกในบุคคล โดยปฏิบัติตามหลักศีลธรรมจรรยาบรรณ และมีความประพฤติปฏิบัติตนเป็นอย่างที่ดีงามที่เกิดจากการมีคุณธรรมในเรื่องนั้น ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อส่วนรวม

3) จริยธรรมระดับสูง หมายถึง การเป็นผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อสังคม มีจิตสาธารณะ เป็นผู้มีความเมตตาสูง เป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณบิดามารดา ครู-อาจารย์ และผู้มีพระคุณทั้งหลาย ด้วยการกระทำทางกาย วาจา หรือสิ่งของ โดยมีพฤติกรรมการแสดงออกถึงความเคารพนับถือ และการให้ความรู้วิชาการเป็นวิทยาทาน

9. สรุปผลการวิจัย

1) พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมเป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นการเยียวยาปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจที่ได้รับผลกระทบจากทุนนิยมซึ่งยึดติดกับการเติบโตทางวัตถุและผลกำไรสูงสุด โดยไม่คำนึงถึงความยั่งยืนและจริยธรรม ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร และการเสื่อมถอยของคุณค่าทางสังคม แนวคิดนี้เสนอทางเลือกใหม่โดยเน้น “คุณค่าของมนุษย์” แทน “มูลค่าของวัตถุ” ส่งเสริมการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ สัมมาทิฏฐิ และความพอเพียง เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจที่สมดุลทั้งด้านวัตถุและจิตใจ พร้อมทั้งปลูกฝังจริยธรรมในกระบวนการผลิต การบริโภค และการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและมั่นคงอย่างยั่งยืนในระยะยาว

2) ภายใต้บริบทของเศรษฐกิจร่วมสมัยที่กำลังเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างลึกซึ้ง ทั้งในด้านความเหลื่อมล้ำทางรายได้ การเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม การบริโภคเกินความจำเป็น และการเสื่อมถอยของคุณธรรมในสังคม ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมจึงเกิดขึ้นเพื่อเสนอแนวทางแก้ไขอย่างเป็นองค์รวม โดยไม่จำกัดอยู่แค่การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจเชิงวัตถุ แต่ยังเน้นการพัฒนาจิตใจและคุณธรรมควบคู่กัน แนวคิดนี้ยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา ความพอเพียง และสัมมาทิฏฐิ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดระเบียบระบบเศรษฐกิจให้ตอบสนองต่อความจำเป็นแท้จริงของมนุษย์ มากกว่าการแสวงหากำไรสูงสุด จึงถือเป็นแนวทางทางเลือกที่มุ่งสร้างสมดุลระหว่างความต้องการทางวัตถุและคุณค่าทางจริยธรรมอย่างยั่งยืน

3) จากสภาพแวดล้อมของโลกยุคปัจจุบันที่ระบบเศรษฐกิจขับเคลื่อนด้วยกลไกทุนนิยมซึ่งเน้นการแสวงหากำไรและการสะสมทรัพย์สิน ส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร และการเสื่อมถอยของคุณธรรม แนวคิด “พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม” จึงถูกเสนอขึ้นเป็นทางเลือกที่ตั้งอยู่บนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา ความพอเพียง สัมมาทิฏฐิ และการ

ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ เพื่อเป็นแนวทางจัดการเศรษฐกิจที่ยั่งยืนทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และรัฐ แนวคิดนี้ไม่เพียงมุ่งลดปัญหาเศรษฐกิจเชิงวัตถุ แต่ยังส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของมนุษย์ ชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจควรตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์อย่างสมดุล ควบคู่ไปกับการฟื้นฟูคุณธรรมในสังคม เพื่อสร้างความยั่งยืนอย่างแท้จริงทั้งทางเศรษฐกิจและจิตวิญญาณ

ข้อเสนอแนะ

1). ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย: รัฐควรกำหนดนโยบายเศรษฐกิจที่บูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น ความพอเพียง เมตตา และสัมมาทิฏฐิ เข้ากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางจริยธรรม พร้อมทั้งสนับสนุนให้มีการส่งเสริมการศึกษาเรื่องพุทธเศรษฐศาสตร์ เพื่อยกระดับจิตสำนึกด้านคุณธรรมในระดับนโยบาย

2) การประยุกต์ใช้ประโยชน์: สามารถประยุกต์ใช้แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ในระดับชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากรโดยยึดหลักความพอเพียง การส่งเสริมวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและยั่งยืนผ่านโครงการเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการพัฒนาองค์กรธุรกิจให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยปลูกฝังจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างสังคมที่เท่าเทียมมากขึ้น

3) การวิจัยครั้งต่อไป: ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์เพื่อประเมินประสิทธิภาพของการนำแนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมไปใช้จริงในชุมชนหรือองค์กรธุรกิจ รวมถึงการวิจัยเปรียบเทียบระหว่างระบบเศรษฐกิจที่ใช้หลักทุนนิยมล้วน กับระบบเศรษฐกิจที่ผสมผสานหลักธรรม เพื่อวัดผลด้านความยั่งยืน คุณภาพชีวิต และคุณธรรมในสังคมอย่างเป็นระบบ

10. เอกสารอ้างอิง

ประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือน. (2564). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 138 ตอนพิเศษ 109 ง.*

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). *จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระราชบัญญัติ (2562). *มาตรฐานทางจริยธรรม.* ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอน 50 ก

อภินันท์ จันตะนี. (2565).*การศึกษาวิปัสสนาญาณตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาผลงานวิชาการ.*

วารสารศิลปศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ. ปีที่ 65 ฉบับที่ 1 (มกราคม–เมษายน 2565)

Atkinson, R.L. (1969). *Introduction to Psychology.* New York: Harcourt.

Aristotle. (2000). *Ethics and the Virtues.* Oxford: Oxford University Press.

E. F. SCHUMACHER. (1973). *SMALL IS BEAUTIFUL Economics as If People Mattered.*

London: Blond & Briggs.

Good, C.V. (1973). *Dictionary of Education.* New York: McGraw-Hill.

Kohlberg, L. (1984). *The Psychology of Moral Development.* San Francisco: Harper & Row.

10. ปัจจัยและแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ : กรณีศึกษามณฑลทหารบกที่ 36

Factors and Motivations Affecting the Decision to Enlist in the Military: A Case Study of the 36th Military District.

มีชัยธร สาลี
สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

วุฒิพงศ์ บัวช้อย
สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประดิษฐ์ ธิติศรัณย์
สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ธันยมัย รังสิกรรพุม
สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ 2) เพื่อศึกษาแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ 3) เพื่อศึกษาการตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประชากรของการศึกษาเชิงปริมาณ คือ ทหารกองประจำการ สังกัดมณฑลทหารบกที่ 36 จำนวน 146 นาย ประชากรเชิงคุณภาพ จำนวน 9 คน เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา สถิติอนุมาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษา พบว่า

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ คือ ครอบครัว บุคคลใกล้ชิด กลุ่มเพื่อน และชุมชน มีส่วนในการปลูกฝังค่านิยมและทัศนคติที่ดีต่ออาชีพทหาร นอกจากนี้ การประชาสัมพันธ์เชิงรุกผ่านสื่อสังคมออนไลน์และสื่อบุคคล เช่น สัสดีหรือผู้นำชุมชน มีส่วนช่วยให้ผู้สมัครได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง ลดความกังวลเกี่ยวกับการฝึก และเกิดความเชื่อมั่นต่อการเข้ารับราชการ

2. แรงจูงใจที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ พบว่า แรงจูงใจด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง และแรงจูงใจด้านความก้าวหน้าการพัฒนาตนเอง ได้แก่ โอกาสศึกษาต่อ การสอบคัดเลือกเข้าเป็นนายสิบ และการพัฒนาระเบียบวินัย ขณะเดียวกัน แรงจูงใจด้านจิตวิทยาและสังคม เช่น การได้รับการยอมรับ และการพิสูจน์ความสามารถของตนเอง ล้วนสนับสนุนให้เกิดความตั้งใจสมัครอย่างชัดเจน

3. การตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ พบว่า เมื่อพิจารณาประโยชน์ทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยให้ความสำคัญกับรายได้ที่แน่นอนจากเงินเดือน ช่วยลดภาระทางของตนเองและครอบครัว รวมถึงโอกาสด้านการศึกษาและความก้าวหน้าในอาชีพ ทั้งการศึกษาต่อ การสอบเข้าโรงเรียนนายสิบ

คำสำคัญ: ทหารกองประจำการ, สมัครรับราชการทหารกองประจำการ, แรงจูงใจ

Abstract

This research aims to: 1) study the factors influencing application in the regular military service. 2) study the motivations influencing application in the regular military service. and 3) study the impact of the decision to application in the regular military service. This study employed both quantitative and qualitative research methods. The quantitative population consisted of 146 conscripts under the 36th Military Circle, while the qualitative comprised 9 key informants. The research instruments were a questionnaire and an interview form. Data were analyzed using descriptive statistics, inferential statistics, and content analysis. The study found that:

1. Factors influencing application in the regular military service: included family members, close relatives, friends, and communities, which helped cultivate positive values and attitudes toward the military profession. In addition, proactive public relations through social media and personal communication channels, such as military conscription officers or community leaders, helped applicants obtain accurate information, reduce concerns about military training, and build confidence in joining the military service.

2. Motivations influencing application in the regular military service included economic motivations, such as salaries and allowances; motivations for career advancement and self-development, such as opportunities for further education, selection examinations for non-commissioned officer positions, and discipline development. Psychological and social motivations, including social recognition and the opportunity to prove one's abilities, also clearly encouraged the intention to apply.

3. Consequences of application in the regular military service influenced short-term and long-term benefits, placing importance on the stable income from salary, which helps reduce their own and their family's financial burden, as well as on educational opportunities and career advancement, including further education and the entrance examination for the Non-Commissioned Officer School.

Keyword: REGULAR MILITARY SERVICE, APPLICATION IN THE REGULAR MILITARY SERVICE, MOTIVATION

1. ความนำ

ความมั่นคงของโลกในระยะ 10-15 ปี ต่อไป ตั้งอยู่บนพื้นฐานการแข่งขันด้านภูมิรัฐศาสตร์ ของประเทศมหาอำนาจ ซึ่งเป็นการแข่งขันในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร และการทหาร ปัจจุบันความขัดแย้งทางทหารทวีความรุนแรงในหลายพื้นที่ทั่วโลก หลายกรณีกลายเป็นสงครามเต็มรูปแบบระหว่างรัฐกับรัฐ (State vs. State) เช่น กรณีรัสเซีย-ยูเครน หรือสงครามระหว่างรัฐกับตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ (State vs. Non-State Actors) เช่น กรณีอิสราเอล-กลุ่มฮามาส ทั้งนี้ ความขัดแย้งดังกล่าวมีหลายรัฐทั่วโลก รวมถึงรัฐมหาอำนาจเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งทางตรงและทางอ้อม ความขัดแย้งและสงครามที่เกิดขึ้นนั้นมีผลกระทบในวงกว้างไปยังทุกประเทศ ทั่วโลกซึ่งรวมถึงไทย ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการทหาร รวมถึงการช่วยเหลือคนไทยที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากสงคราม (กองทัพบก. 2567: 1)

ตามพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “แม้หวังตั้งสงบ จงเตรียมรบให้พร้อมสรรพ” จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ในยามปกติที่ชาติบ้านเมืองจะไม่ได้ตกอยู่ในภาวะการถูกย่ำยีจากศัตรูใด ๆ ก็ตาม แต่ชาติก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีกำลังทหารเอาไว้เพื่อให้พร้อมที่จะรับสถานการณ์ที่อาจจะเป็นภัยต่อประเทศชาติได้ในทุกโอกาส ไม่ว่าภัยนั้นจะเกิดขึ้นจากศัตรูภายใน หรือภายนอกพระราชอาณาจักรก็ตาม เพราะฉะนั้นในยามปกติประเทศไทยจึงจำเป็นต้องมีการคัดเลือกพลเมืองที่เป็นชายฉกรรจ์มาเป็นทหารกองประจำการ เพื่อทำการฝึกอบรม และสั่งสอนให้มีความรู้ในเรื่องการใช้อาวุธและการปฏิบัติการรบในลักษณะหมุนเวียนกันอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเตรียมกำลังรบไว้ในยามปกติ (โรงเรียนรักษาดินแดน. 2563 : 1) ตั้งแต่ในอดีตทุกสังคมการเมืองคาดหวังจากสมาชิกในสังคมการเมืองของตนให้เสียสละทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดของสังคมการเมือง ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางด้านรายได้ (ภาษี) หรือทรัพยากรด้านบุคคล เป็นต้น และเมื่อสังคมต่าง ๆ ได้ทรัพยากรเหล่านั้นจะดำเนินการจัดสรร และใช้ทรัพยากรเพื่อจัดการปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการรักษาความสงบเรียบร้อย สงคราม หรือภัยพิบัติต่าง ๆ ดังนั้นสิ่งหนึ่งที่สังคมให้ความสำคัญตั้งแต่อดีตคือเรื่องของการระดมทรัพยากรด้านบุคคลในสังคมมาใช้ และการเกณฑ์ทหารเป็นรูปแบบหนึ่งของการระดมทรัพยากรในสังคมขึ้นมาเพื่อปกป้องคุ้มครองสังคมการเมืองนั้น ๆ (ธนัย เกตวงกต. 2560: 1)

จากสถานการณ์และแนวคิดดังกล่าว ผู้ศึกษาเห็นว่าการมีกำลังพลที่เพียงพอและมีคุณภาพเป็นปัจจัยสำคัญต่อความพร้อมในการปฏิบัติภารกิจของกองทัพ ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 52 ได้บัญญัติไว้ว่า “รัฐต้องพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ เอกราช อธิปไตย บูรณภาพ แห่งอาณาเขตและเขตที่ประเทศไทยมีสิทธิอธิปไตย เกียรติภูมิ และผลประโยชน์ของชาติ ความมั่นคงของรัฐ และความสงบเรียบร้อยของประชาชน เพื่อประโยชน์แห่งการนี้ รัฐต้องจัดให้มีการทหาร การทูต และการข่าวกรองที่มีประสิทธิภาพ กำลังทหารให้ใช้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศด้วย” ในปัจจุบันกองทัพไทยมีระบบการได้มากำลังพลหลัก 2 รูปแบบ ได้แก่ การเกณฑ์ทหารและการสมัครเป็นทหาร ซึ่งทั้งสองรูปแบบต่างมีความสำคัญต่อการเตรียมกำลังของกองทัพ แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดให้ชายที่สัญชาติไทยมีหน้าที่ต้องเข้ารับราชการทหาร แต่ในทางปฏิบัติกองทัพให้ความสำคัญกับสมัครมากกว่าการเกณฑ์ เนื่องจากสามารถคัดเลือก

บุคคลที่มีความพร้อม มีแรงจูงใจ และมีความตั้งใจจริงในการรับราชการทหาร ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติภารกิจและการพัฒนาศักยภาพของกำลังพลในระยะยาว

ทหารกองประจำการ ถือเป็นกำลังพลส่วนใหญ่ที่เป็นกำลังหลักในกองทัพ ทางราชการได้กำหนดวิธีคัดเลือกจากบรรดาชายไทยที่มีอายุครบกำหนดเข้ามารับราชการทหารกองประจำการ
ด้วยวิธีการตรวจเลือกซึ่งเป็นกรรมวิธีตามกฎหมาย เพื่อสร้างความเป็นธรรมแก่ชายไทยทุกคน
แต่ที่ผ่านมาพบว่ายังมีการหลีกเลี่ยงเข้ารับราชการทหารกองประจำการเป็นจำนวนมาก สาเหตุสำคัญ คือ ไม่ยอมรับ หรือไม่สมัครใจเข้ารับราชการทหาร อีกทั้งสังคมโดยทั่วไปยังมีความรู้สึกว่าการเป็นทหารเกณฑ์นั้นเสียเวลา เสียโอกาส เสียประโยชน์ รายได้น้อย ไม่มีเกียรติ ต้อยต่ำ และบางกรณีก่อให้เกิดความเดือดร้อนในครอบครัว เพราะผู้ที่ต้องเข้าไปเป็นทหารเกณฑ์หากต้องเป็นกำลังหลักของครอบครัวก็จะไม่มีใครดูแล เป็นสาเหตุให้หาทางหลบหนีหลีกเลี่ยง กระนั้นก็ดีปัจจัยสภาวะแวดล้อม และแรงจูงใจที่ผ่านมาก็ยังไม่เอื้ออำนวยให้การพัฒนาสู่ระบบทหารอาสาสมัครสัมฤทธิ์ผลได้
(พงษ์ศักดิ์ บัวศรี. 2557: 100)

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา กองทัพประสบปัญหาการขาดแคลนกำลังพลจากการสมัครเข้ารับราชการทหาร ขณะที่สภาพสังคม เศรษฐกิจ และค่านิยมของเยาวชนไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เยาวชนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ค่าตอบแทนและสวัสดิการในภาคเอกชนมีความน่าสนใจ ประกอบกับภาพลักษณ์และความเข้าใจเกี่ยวกับอาชีพทหารของสังคมอาจไม่เอื้อต่อการตัดสินใจเข้ารับราชการ แม้ว่ากฎหมายจะบัญญัติให้เป็นหน้าที่ แต่การสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนสมัครใจเข้ารับราชการทหารกลับเป็นความท้าทายที่สำคัญ สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อกระบวนการเตรียมกำลังของกองทัพซึ่งจำเป็นต้องมีกำลังพลที่เพียงพอและมีคุณภาพสำหรับการฝึก การพัฒนาศักยภาพ และการสร้างความพร้อมในการปฏิบัติภารกิจทั้งในยามปกติ
และยามวิกฤต

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมา ผู้ศึกษามีคำถามในการศึกษา คือ อยากทราบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการมีปัจจัยใดบ้าง แรงจูงใจที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการมีอย่างไรบ้าง และอยากทราบว่าการตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการเป็นอย่างไร โดยมีพื้นที่การศึกษา คือ มณฑลทหารบกที่ 36 ตั้งอยู่ที่ ตำบลสะเดียง อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้ศึกษาจึงได้ทำศึกษาเรื่อง “ปัจจัยและแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ : กรณีศึกษามณฑลทหารบกที่ 36” ขึ้น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ

2.2 เพื่อศึกษาแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ

2.3 เพื่อศึกษาการตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ มุ่งศึกษาแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ และมุ่งศึกษาการตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ

3.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรเชิงปริมาณ ใช้สำหรับตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ทหารกองประจำการ สังกัดมณฑลทหารบกที่ 36 จำนวน 232 คน ประชากรเชิงคุณภาพ คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) เพื่อใช้ตอบแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม จำนวน 9 คน ประกอบด้วย

1) กลุ่มที่ 1 มณฑลทหารบกที่ 36 จำนวน 4 คน ได้แก่

1.1) หัวหน้ากองกำลังพล มณฑลทหารบกที่ 36

1.2) หัวหน้าฝ่ายสรรพกำลัง มณฑลทหารบกที่ 36

1.3) สัสดีจังหวัดเพชรบูรณ์

1.4) ผู้บังคับกองร้อย มณฑลทหารบกที่ 36

2) กลุ่มที่ 2 ผู้นำท้องที่ จำนวน 2 คน ได้แก่

2.1) กำนันตำบลสะเดียง อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

2.2) กำนันตำบลวังชมภู อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

3) กลุ่มที่ 3 ทหารกองเกินที่สมัครเข้ากองประจำการ จำนวน 3 คน ได้แก่

3.1) ทหารกองประจำการที่มีคุณวุฒิปริญญาตรี รับราชการทหารกองประจำการ 6 เดือน

3.2) ทหารกองประจำการที่มีคุณวุฒิมัธยมศึกษาปีที่ 6 รับราชการทหารกองประจำการ 1 ปี

3.3) ทหารกองประจำการที่มีคุณวุฒิมัธยมศึกษาปีที่ 3 รับราชการทหารกองประจำการ 2 ปี

4. สมมติฐานการวิจัย

1) อายุแตกต่างกันมีผลต่อแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการต่างกัน

2) สถานภาพแตกต่างกันมีผลต่อแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการต่างกัน

3) จำนวนบุตรในอุปการะแตกต่างกันมีผลต่อแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการต่างกัน

4) การศึกษาแตกต่างกันกันผลต่อแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการต่างกัน

5. กรอบแนวคิดการวิจัย

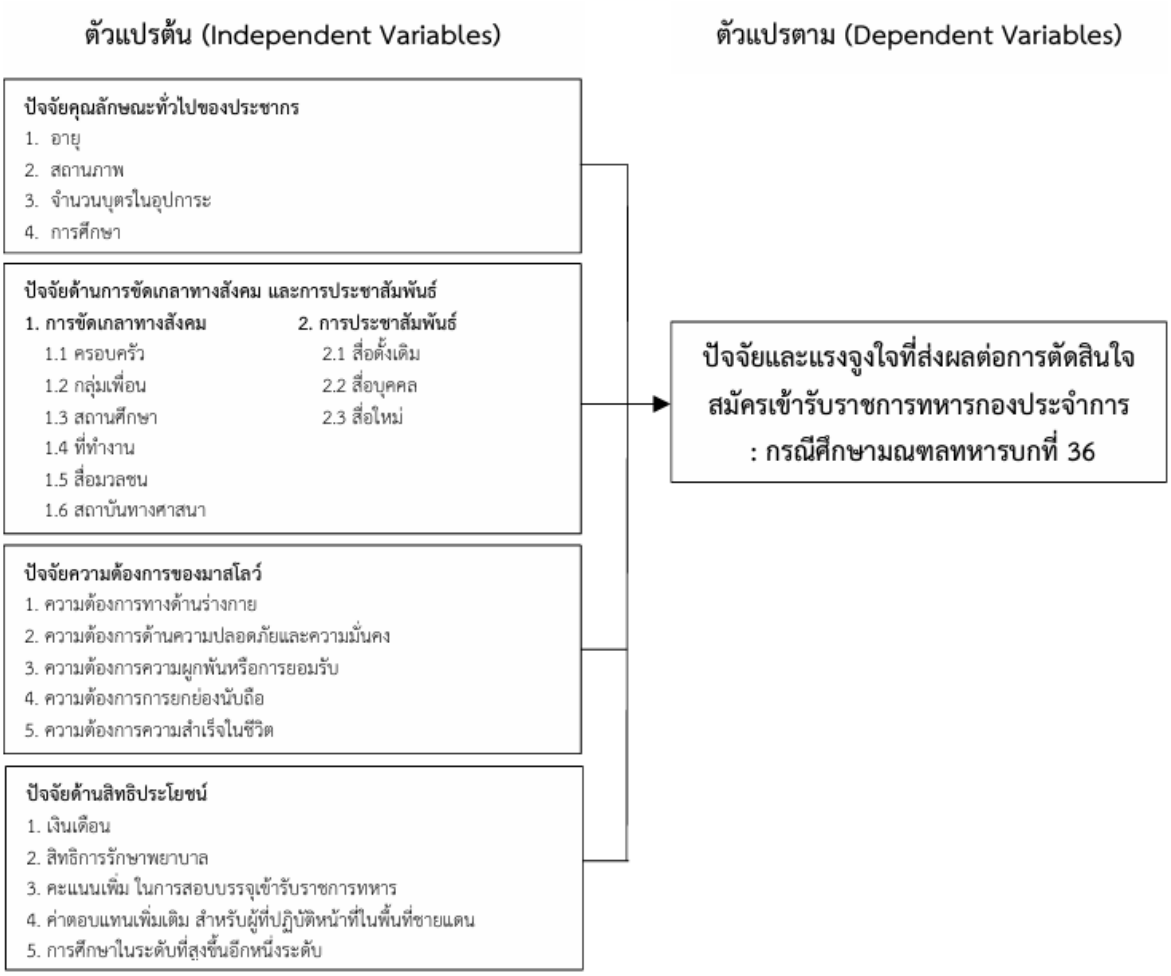

6. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัย ได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) ข้อมูลทั่วไปมณฑลทหารบกที่ 36
2) กฎหมาย และนโยบายการรับสมัครทหารกองประจำการ
3) แนวความคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม
4) แนวความคิดเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์
5) แนวความคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจ
6) แนวความคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจ
7) สิทธิประโยชน์ของทหารกองประจำการ
8) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7. ระเบียบวิธีการวิจัย

7.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

7.1.1 ประชากรเชิงปริมาณ คือ ทหารกองประจำการ สังกัดมณฑลทหารบกที่ 36 จำนวน 232 คน

7.1.2 ประชากรเชิงคุณภาพ คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ได้แก่ กลุ่มที่ 1 มณฑลทหารบกที่ 36 จำนวน 4 คน กลุ่มที่ 2 ผู้นำท้องที่ จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 3 ทหารกองเกินที่สมัครเข้ากองประจำการ จำนวน 3 คน

7.2 กลุ่มตัวอย่าง

7.2.1 กลุ่มตัวอย่างของการศึกษาเชิงปริมาณ มีจำนวน 146 คน ผู้ศึกษาใช้วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง จากสูตรคำนวณหากลุ่มตัวอย่างของ Yamane (1973: 1088)

7.2.2 กลุ่มตัวอย่างของการศึกษาเชิงคุณภาพ (Key informants) ได้แก่ กลุ่มที่ 1 มณฑลทหารบกที่ 36 จำนวน 4 คน กลุ่มที่ 2 ผู้นำท้องที่ จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 3 ทหารกองเกินที่สมัครเข้ากองประจำการ จำนวน 3 คน

7.3 การสุ่มตัวอย่าง

7.3.1 การสุ่มตัวอย่างของการศึกษาเชิงปริมาณ ผู้ศึกษาใช้การสุ่มตัวอย่างแบบผสม (Multistage Sampling) ดังนี้

1) การสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม ดังนี้

1.1) ทหารกองประจำการที่ไม่ได้ร้องขอ (จับได้สลากแดง)

1.2) ทหารกองเกินที่สมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ

1.3) ทหารกองเกินที่สมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ (กรณีพิเศษ) ด้วยระบบออนไลน์

2) การสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วน (Proportion Stratified Random Sampling) ดังตารางที่ 1

ตารางที่1 เปรียบเทียบจำนวนทหารกองประจำการต่อจำนวนร้อยละ และต่อจำนวนชุดแบบสอบถาม ที่ต้องเก็บตามการสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วน

ทหารกองประจำการ	จำนวนประชากรทั้งหมด	ร้อยละของจำนวนประชากรทั้งหมด	ร้อยละของจำนวนแบบสอบถาม	จำนวนแบบสอบถามที่เก็บจริง
1) จับได้สลากแดง	74	31.90	46.56	47
2) สมัครในวันเกณฑ์	96	41.38	60.41	60
3) สมัครด้วยระบบออนไลน์	62	26.72	39.03	39
รวม	232	100	146	146

3) การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เมื่อผู้ศึกษาลงพื้นที่ของการศึกษา เมื่อพบประชากรกลุ่มตัวอย่าง จะสอบถามก่อนว่าใช่ทหารกองประจำการหรือไม่ ถ้าใช่จะทำการเก็บข้อมูล ถ้าไม่ใช่จะไม่เก็บ จนครบตามจำนวนกลุ่มตัวอย่าง

7.3.2. การสุ่มตัวอย่างของการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเพื่อทำการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 1 มณฑลทหารบกที่ 36 จำนวน 4 คน กลุ่มที่ 2 ผู้นำท้องที่ จำนวน 2 คน
กลุ่มที่ 3 ทหารกองเกินที่สมัครเข้ากองประจำการ จำนวน 3 คน

7.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

7.4.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม (questionnaire)

7.4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาของการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์ (interview guide) และผู้วิจัย โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (non-official) ผ่านแบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง

7.5 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

7.5.1 วิธีการเก็บข้อมูลของการศึกษาเชิงปริมาณ คือ ผู้ศึกษาใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยตนเองจำนวนแบบสอบถาม 146 ชุด ได้รับแบบสอบถามกลับมา 146 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100 เปอร์เซ็นต์

7.5.2 การสุ่มตัวอย่างของการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเพื่อทำการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 1 มณฑลทหารบกที่ 36 จำนวน 4 คน กลุ่มที่ 2 ผู้นำท้องที่ จำนวน 2 คน
กลุ่มที่ 3 ทหารกองเกินที่สมัครเข้ากองประจำการ จำนวน 3 คน

7.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

7.6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ (AMOS) ในการวิเคราะห์ใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) และสถิติวิเคราะห์ (analysis statistics) คือ t-test และ f-test (one-way ANOVA)

7.6.2 การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

8. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

8.1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ -ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการมีความเกี่ยวข้องกับครอบครัว กลุ่มเพื่อน สถานศึกษา สื่อมวลชน และการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานทหาร โดยปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การเข้าร่วมกิจกรรมบรรยายหรือการประชาสัมพันธ์จากเจ้าหน้าที่ทหาร อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.54) รองลงมาได้แก่ ครอบครัวมีทัศนคติที่ดีต่อการสมัครเข้ารับราชการทหาร ($\bar{x}$ = 4.53) การได้รับข้อมูลหรือคำแนะนำจาก

ครูและอาจารย์ ($\bar{x}$ = 4.45) และเนื้อหาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ ($\bar{x}$ = 4.42) ตามลำดับ นอกจากนี้ กลุ่มเพื่อนและสื่อมวลชนยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างทัศนคติเชิงบวกต่ออาชีพทหาร ขณะที่ปัจจัยด้านประสบการณ์ทำงาน การปลูกฝังจากสถานศึกษา และหลักคำสอนทางศาสนาบางประเด็นมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมการสมัครเข้ารับราชการทหารควรให้ความสำคัญกับการสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้อง การสร้างความเชื่อมั่นแก่ครอบครัว และการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะกิจกรรมแนะแนวจากเจ้าหน้าที่ทหารและสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมีบทบาทต่อการรับรู้ข้อมูลและการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ

8.2 เพื่อศึกษาแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ -ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า แรงจูงใจในการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการประกอบด้วยแรงจูงใจด้านเศรษฐกิจ สวัสดิการ การยอมรับทางสังคม และโอกาสพัฒนาตนเอง โดยแรงจูงใจที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ เงินเดือนที่ช่วยสร้างความมั่นคงทางรายได้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.10) รองลงมา ได้แก่ การได้รับการยอมรับจากครอบครัว ชุมชน และสังคม ($\bar{x}$ = 4.08) การได้รับที่พักอาศัยที่เหมาะสม ($\bar{x}$ = 4.07) และการได้รับอาหารวันละ 3 มื้อ ($\bar{x}$ = 4.05) ตามลำดับ นอกจากนี้ การเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การมีระเบียบวินัย ความภาคภูมิใจในเครื่องแบบ และโอกาสพิสูจน์ความสามารถของตนเอง ล้วนเป็นแรงจูงใจในระดับมาก ขณะที่ความต้องการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น ($\bar{x}$ = 3.60) และการเข้าศึกษาต่อโรงเรียนนายสิบ ($\bar{x}$ = 3.57) แสดงถึงความสำคัญของโอกาสทางการศึกษา ส่วนสวัสดิการรักษาพยาบาลมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 2.97) ผลการศึกษาจึงสะท้อนว่าการสร้างแรงจูงใจควรผสมผสานความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สวัสดิการที่เหมาะสม การยอมรับทางสังคม และโอกาสความก้าวหน้าทางการศึกษาและอาชีพ เพื่อส่งเสริมความสมัครใจเข้ารับราชการทหารอย่างต่อเนื่อง

8.3 เพื่อศึกษาการตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ -ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า การตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการมีความเกี่ยวข้องกับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ สิทธิประโยชน์ด้านการศึกษา ความก้าวหน้าทางอาชีพ และสวัสดิการหลังการรับราชการ โดยปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การได้รับเงินเดือน เบี้ยเลี้ยงประจำ และเงินเพิ่มการครองชีพชั่วคราว รวมกันไม่เกินเดือนละ 11,000 บาท อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.40) รองลงมา ได้แก่ การได้รับโอกาสศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นอีกหนึ่งระดับ ($\bar{x}$ = 4.39) ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน ส่วนการได้รับค่าตอบแทนเพิ่มเติมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ชายแดนหรือพื้นที่เสี่ยงภัย ($\bar{x}$ = 4.04) และการได้รับคะแนนเพิ่มในการสอบบรรจุเข้ารับราชการทหาร ($\bar{x}$ = 3.98) อยู่ในระดับมาก ขณะที่สิทธิรักษาพยาบาลโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ($\bar{x}$ = 3.74) และสิทธิประโยชน์จากบัตรทหารผ่านศึกภายหลังปลดประจำการ ($\bar{x}$ = 3.72) อยู่ในระดับมากเช่นกัน ผลการศึกษาสะท้อนว่า ผู้สมัครให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ดังนั้น การส่งเสริมการตัดสินใจสมัครควรเน้นการประชาสัมพันธ์สิทธิประโยชน์ตามหลักเกณฑ์ที่เป็นจริง พร้อมสร้างโอกาสทางการศึกษา ความมั่นคงทางรายได้ และความก้าวหน้าในอนาคตอย่างชัดเจน

8.4 องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า การส่งเสริมการสมัครใจเข้ารับราชการทหารกองประจำการ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิทธิประโยชน์และค่าตอบแทนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องสร้างความเชื่อมั่นต่อระบบการดูแลกำลังพลที่มีมาตรฐาน เป็นธรรม โปร่งใส และปลอดภัย โดยสวัสดิการด้านที่พัก อาหาร การรักษาพยาบาล และการดูแลคุณภาพชีวิต เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ช่วยสร้างแรงจูงใจในการสมัคร ขณะเดียวกัน การสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับมาตรฐานการฝึก การคุ้มครองสิทธิ และมาตรการช่วยเหลือกำลังพลอย่างชัดเจน จะช่วยลดความวิตกกังวลของผู้สมัครและครอบครัว ตลอดจนสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและความน่าเชื่อถือของกองทัพ นอกจากนี้ การส่งเสริมโอกาสทางการศึกษา การพัฒนาทักษะอาชีพ และการสร้างความมั่นคงในอนาคต ยังเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ช่วยเพิ่มความสมัครใจ ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่จึงประกอบด้วย 3 มิติสำคัญ ได้แก่ 1) การสื่อสารที่โปร่งใสและน่าเชื่อถือ 2) การสร้างโอกาสในการพัฒนาชีวิต และ 3) การรับประกันสวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตของกำลังพล โดยบูรณาการทั้งสามมิติให้เป็นระบบและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อเปลี่ยนมุมมองจากการรับราชการทหารในฐานะ “หน้าที่” ไปสู่การเป็น “โอกาส” ในการพัฒนาตนเอง สร้างความมั่นคงทางอาชีพ และยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

9. การสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

9.1 สรุปผลการวิจัย

1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ -ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน สถานศึกษา สื่อมวลชน และการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานทหาร โดยการเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวหรือรับฟังข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ทหารเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด รองลงมาคือ ทัศนคติเชิงบวกของครอบครัว การได้รับคำแนะนำจากครูและอาจารย์ และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ นอกจากนี้ กลุ่มเพื่อนและสื่อมวลชนยังมีส่วนสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่ออาชีพทหาร ขณะที่ประสบการณ์ทำงาน การปลูกฝังจากสถานศึกษา และหลักคำสอนทางศาสนามีความสำคัญแตกต่างกัน ผลการศึกษาสะท้อนว่า การให้ข้อมูลที่ถูกต้อง โปร่งใส และเข้าถึงง่าย ควบคู่กับการสร้างความเชื่อมั่นแก่ครอบครัวและผู้สมัคร เป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการอย่างมีประสิทธิภาพ

2) เพื่อศึกษาแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ -ผลวิจัยพบว่าแรงจูงใจสำคัญในการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการประกอบด้วยความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สวัสดิการ การยอมรับทางสังคม และโอกาสพัฒนาตนเอง โดยเงินเดือนและความมั่นคงทางรายได้เป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่สุด รองลงมาคือ การได้รับการยอมรับจากครอบครัว ชุมชน และสังคม การมีที่พักอาศัยที่เหมาะสม และการได้รับอาหารอย่างเพียงพอ นอกจากนี้ ความภาคภูมิใจในเครื่องแบบทหาร การมีระเบียบวินัย การพิสูจน์ความสามารถของตนเอง และโอกาสศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ล้วนเป็นแรงจูงใจที่มีความสำคัญ ขณะที่สวัสดิการรักษาพยาบาลมีความสำคัญในระดับปานกลาง ผลการศึกษาสะท้อนว่า การส่งเสริมแรงจูงใจควรให้

ความสำคัญกับสวัสดิการที่เหมาะสม ความมั่นคงทางรายได้ และการสร้างโอกาสความก้าวหน้าทางการศึกษาและอาชีพ เพื่อให้ผู้สมัครมองเห็นประโยชน์และอนาคตจากการเข้ารับราชการทหารอย่างเป็นรูปธรรม

3) เพื่อศึกษาการตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ -ผลวิจัยพบว่า การตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการเกี่ยวข้องกับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ สิทธิประโยชน์ทางการศึกษา ความก้าวหน้าทางอาชีพ และสวัสดิการของกำลังพล โดยการได้รับเงินเดือน เบี้ยเลี้ยง และเงินเพิ่มการครองชีพ เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด รองลงมาคือ โอกาสได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ส่วนค่าตอบแทนเพิ่มเติมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่เสี่ยงภัย และคะแนนเพิ่มในการสอบบรรจุเข้ารับราชการทหาร มีความสำคัญในระดับมาก เช่นเดียวกับสิทธิรักษาพยาบาลและสิทธิประโยชน์ภายหลังปลดประจำการ ผลการศึกษาสะท้อนว่า ผู้สมัครให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ที่ได้รับทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้น การส่งเสริมการตัดสินใจสมัครควรมุ่งเน้นการประชาสัมพันธ์สิทธิประโยชน์อย่างชัดเจน การสร้างความเชื่อมั่นด้านสวัสดิภาพ และการพัฒนาโอกาสทางการศึกษาและอาชีพ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารด้วยความสมัครใจอย่างยั่งยืน

9.2 การอภิปรายผล

1) อภิปรายผลเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ - ครอบครัว กลุ่มเพื่อน ครูอาจารย์ และการประชาสัมพันธ์ของกองทัพเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ สอดคล้องกับแนวคิดของ ปพาณี ฐิติวัฒน์ (2545) ที่อธิบายว่าครอบครัว สถานศึกษา และกลุ่มเพื่อนมีบทบาทในการขัดเกลาทางสังคมและถ่ายทอดค่านิยม สอดคล้องกับงานวิจัยของ จักรชัย สำเภา (2568) ที่พบว่าทัศนคติของบุคคลใกล้ชิดและภาพลักษณ์กองทัพมีความสำคัญต่อการสมัครใจ รวมทั้ง ศิริประภา ศิริวัฒนะกุล (2567) และเจนวิทย์ นุชภู่ (2565) ที่เน้นบทบาทการประชาสัมพันธ์และการรับรู้สิทธิประโยชน์ ผู้วิจัยเห็นว่า กองทัพควรสื่อสารข้อมูลอย่างโปร่งใสผ่านสื่อออนไลน์และบุคคลที่น่าเชื่อถือ เพื่อสร้างความเข้าใจ ลดความกังวลของครอบครัว และส่งเสริมความเชื่อมั่นต่อการสมัครเข้ารับราชการทหาร

2) อภิปรายผลเกี่ยวกับแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ - แรงจูงใจในการสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการประกอบด้วยความมั่นคงทางรายได้ สวัสดิการ การยอมรับทางสังคม และโอกาสพัฒนาตนเอง สอดคล้องกับทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ ที่อธิบายว่ามนุษย์มีความต้องการตั้งแต่ปัจจัยพื้นฐาน ความปลอดภัย การยอมรับ จนถึงความสำเร็จในชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิเชษฐ ชุ่มวารี (2560) ที่พบว่ารายได้และโอกาสศึกษาต่อมีความสัมพันธ์กับการสมัครใจ รวมทั้ง จักรชัย สำเภา (2568) และศิริประภา ศิริวัฒนะกุล (2567) ที่ให้ความสำคัญกับเกียรติยศ ความภาคภูมิใจ และความก้าวหน้า ผู้วิจัยเห็นว่า การสร้างแรงจูงใจควรบูรณาการสวัสดิการที่เหมาะสม การสร้างคุณค่าในตนเอง และโอกาสทางการศึกษา เพื่อให้การรับราชการทหารเป็นทางเลือกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและอนาคตอย่างยั่งยืน

3) อภิปรายผลเกี่ยวกับการตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ -การตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการให้ความสำคัญกับค่าตอบแทน สวัสดิการ สิทธิประโยชน์ทางการศึกษา

และโอกาสความก้าวหน้าทางอาชีพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิเชษฐ ชุ่มวารี (2560) ที่พบว่าความมั่นคงทางรายได้และโอกาสเข้าศึกษาต่อโรงเรียนนายสิบมีความสัมพันธ์กับการสมัครใจ สอดคล้องกับ จักรชัย สำเภา (2568) ที่เน้นความสำคัญของรายได้และสวัสดิการที่มั่นคง รวมทั้ง เจนวิทย์ นุชภู่ (2565) ที่เสนอให้ประชาสัมพันธ์สิทธิประโยชน์ผ่านสื่อที่เข้าถึงประชาชนอย่างทั่วถึง ผู้วิจัยเห็นว่า การตัดสินใจสมัครเกิดจากการพิจารณาความคุ้มค่าทั้งระยะสั้นและระยะยาว กองทัพจึงควรพัฒนาระบบสวัสดิการ การคุ้มครองสิทธิ และโอกาสทางอาชีพ พร้อมสื่อสารเงื่อนไขสิทธิประโยชน์อย่างชัดเจน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและสนับสนุนการตัดสินใจสมัครด้วยความสมัครใจ

9.3 ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย -ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างกระทรวงกลาโหม หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อพัฒนาสิทธิประโยชน์และโอกาสทางอาชีพสำหรับผู้สมัครใจเข้ารับราชการทหารกองประจำการ โดยจัดทำข้อตกลงความร่วมมือในการสนับสนุนโอกาสเข้าทำงาน การให้คะแนนพิเศษในการสอบคัดเลือก และการส่งเสริมการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาหรือสายวิชาชีพ ควบคู่กับการจัดตั้งเงินทุนสนับสนุนการประกอบอาชีพหลังปลดประจำการ นอกจากนี้ ควรกำหนดนโยบายคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของกำลังพลอย่างโปร่งใส มีมาตรฐานและตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้สมัครและครอบครัว โดยมุ่งเปลี่ยนภาพลักษณ์การรับราชการทหารจากภาระหน้าที่เป็นโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างความมั่นคงทางอาชีพ และส่งเสริมระบบการรับราชการทหารด้วยความสมัครใจอย่างยั่งยืน

2) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ -หน่วยงานทหารควรนำผลการวิจัยไปพัฒนากลยุทธ์การประชาสัมพันธ์เชิงรุกผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ Facebook, TikTok, YouTube และ LINE เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเยาวชนได้อย่างรวดเร็วและตรงกลุ่มเป้าหมาย โดยนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ สวัสดิการ โอกาสศึกษาต่อ และความก้าวหน้าทางอาชีพอย่างถูกต้องและโปร่งใส ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับผู้นำชุมชน ครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่สัสดี เพื่อสร้างความเข้าใจและความเชื่อมั่นแก่ผู้สมัครและครอบครัว นอกจากนี้ ควรนำเสนอเนื้อหาที่สะท้อนความภาคภูมิใจ เกียรติยศ ระเบียบวินัย และโอกาสพัฒนาศักยภาพตนเอง เพื่อส่งเสริมทัศนคติเชิงบวกและสนับสนุนการตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารด้วยความสมัครใจ

3) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป -ควรขยายขอบเขตการศึกษาจากมณฑลทหารบกที่ 36 ไปยังหน่วยทหารอื่นในพื้นที่กองทัพภาคที่ 3 เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม ภูมิศาสตร์ และบริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจและการตัดสินใจสมัครเข้ารับราชการทหารกองประจำการ นอกจากนี้ ควรศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของเยาวชน เพื่อพัฒนารูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละระดับการศึกษา รวมทั้งดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับทัศนคติ ความคาดหวัง และความวิตกกังวลของครอบครัว ผู้ปกครอง และกลุ่มเพื่อน โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนารูปแบบการสื่อสาร สร้างความเชื่อมั่น และกำหนดแนวทางส่งเสริมการสมัครใจเข้ารับราชการทหารอย่างมีประสิทธิภาพ

12. เอกสารอ้างอิง

Apichest Chumwaree (2017). *The decision of the registered personnel to be a private armed forces in the 3rd Army.* Army War College.

Chakchai Sampao. (2025). *Enhancing the Motivation of Reservists to Effectively Enlist in Active Military Service in the 1st Cavalry Division.* Army War College.

Janewit Nuchpoo. (2022). *Guidelines for creating voluntary enlistment in the active-duty soldier with rights and welfare case study from 13th Military Circle.* Army War College.

Palanee Thitiwatthana. (2002). *Humans and society.* Bangkok: Kasetsart University Press.

Pongsak Buasri (2013). *The policy for development of Thai volunteer forces by motivating to be military personnels.* Journal of Education Valaya Alongkorn Rajabhat University.

Royal Thai Army. (2024). *RTA 5.0 WHITE PAPER 2024.* Bangkok: Royal Thai Army.

Siriprapa Siriwattanakul. (2024). *Motivational Factors to Join the Military as an Enlisted Soldier: Case Study of the Infantry Battalion, 11th Military District.* Administration Faculty of Political Science Chulalongkorn University.

Taro Yamane. (1973). *Statistics: an introductory analysis.* New York: Harper & Row.

Territorial Defense School. (2020). *Military student manual: Year 2.* Bangkok: Territorial Defense Command.

Thanai Ketwongkot. (2017). *The history of military conscription in Thai society.* Bangkok: Friedrich Ebert Stiftung.

11. สื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3

Social media and the political attitudes of third-year military cadet students

ประดิษฐ์ ธิติศรัณย์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการใช้สื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 และ 3) เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์และกระบวนการรับรู้ข่าวสารที่มีผลต่อทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่นักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 วิทยาลัยเทคนิคเพชรบูรณ์ จำนวน 10 คน และ นักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 โรงเรียนเพชรพิทยาคม จำนวน 10 คน รวมจำนวน 20 คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือในการวิจัยได้แก่แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นทำการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยจากการสังเกตของผู้วิจัย และทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างและนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) นักศึกษาวิชาทหารใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางหลักในการติดตามข่าวสาร ศึกษาหาความรู้และรับรู้สถานการณ์ทางการเมือง โดยผ่าน Facebook, YouTube, LINE, TikTok, Instagram และX (Twitter) เนื่องจากสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์ และเปิดรับข้อมูลจากหลากหลายแหล่ง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการวิเคราะห์ประเด็นทางการเมืองอย่างรอบด้าน 2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้สื่อสังคมออนไลน์และการก่อรูปทัศนคติทางการเมือง ได้แก่ ความสะดวก ความรวดเร็ว ความหลากหลายของเนื้อหา และความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างต่อเนื่อง โดยผู้ให้ข้อมูลให้ความสนใจต่อประเด็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และนโยบายภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนและประเทศ และ 3) สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างการรับรู้ การเปิดรับมุมมองทางการเมืองที่หลากหลาย และการพัฒนากระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ตระหนักถึงความเสี่ยงจากข่าวปลอม ข้อมูลบิดเบือน และอคติทางการเมือง จึงใช้วิจารณญาณในการประเมินข้อมูล โดยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าว เปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง และพิจารณาหลักฐานเชิงประจักษ์ก่อนนำไปใช้ในการตัดสินใจหรือแสดงความคิดเห็น ส่งผลให้ทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริง เหตุผล ความเป็นกลางและความรับผิดชอบต่อสังคม มากกว่าการคล้อยตามกระแสของสื่อสังคมออนไลน์

คำสำคัญ: สื่อสังคมออนไลน์ ทัศนคติทางการเมือง นักศึกษาวิชาทหาร

Abstract

This research article aims to: 1) examine the use of social media and its relationship to the political attitudes of third-year Reserve Officer Training Corps (ROTC) students; 2) analyze the factors influencing the use of social media and the political attitudes of these students; and 3) investigate the role of social media and the process of information perception in shaping the political attitudes of third-year ROTC students. This is a qualitative study involving 20 key informants-10 third-year ROTC students from Phetchabun Technical College and 10 from Phetpittayakom School-selected through purposive sampling. Data collection instruments included semi-structured interviews, supplemented by a review of relevant documents and existing research, as well as researcher observations and in-depth interviews with the participants. The collected data were analyzed using content analysis.

The research results found that: 1) Third-year ROTC students primarily use social media-specifically Facebook, YouTube, LINE, TikTok, Instagram, and X (Twitter)-to follow news, acquire knowledge, and stay informed about the political situation. These platforms allow for rapid access to timely information from diverse sources, which fosters a better understanding and an enhanced ability to analyze political issues from multiple perspectives. 2) Factors influencing the use of social media and the formation of political attitudes include convenience, speed, content diversity, and the ability to access information continuously. The informants take an interest in political, economic, and social issues, as well as government policies that impact the public and the nation. and 3) Social media plays a significant role in fostering awareness, exposing individuals to diverse political perspectives, and developing analytical thinking processes. Most informants are cognizant of the risks posed by fake news, misinformation, and political bias; consequently, they exercise critical judgment when evaluating information-verifying the credibility of sources, cross-referencing data from multiple outlets, and examining empirical evidence before using such information to make decisions or express opinions. As a result, the political attitudes of Reserve Officer Training Corps (ROTC) students are grounded in facts, reasoning, impartiality, and social responsibility, rather than being swayed by prevailing trends on social media.

Keywords: Social media, Political attitudes, Military cadets

1. ความนำ

ในยุคดิจิทัล สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นช่องทางสำคัญในการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รวมถึงความคิดเห็นทางการเมือง โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและนักศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการใช้งาน

แพลตฟอร์มออนไลน์อย่างต่อเนื่องและเข้มข้น สื่อสังคมออนไลน์จึงไม่ได้เป็นเพียงแหล่งรับรู้ข่าวสารเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ในการสร้างและเผยแพร่วาทกรรมทางการเมืองที่ส่งผลต่อการรับรู้ ค่านิยม และการก่อรูปทัศนคติทางการเมืองของผู้ใช้งานอย่างมีนัยสำคัญ นักศึกษาวิชาทหารเป็นกลุ่มเยาวชนที่มีลักษณะเฉพาะ เนื่องจากอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นผู้ใหญ่ พร้อมทั้งได้รับการปลูกฝังระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และจิตสำนึกด้านความมั่นคงของรัฐผ่านกระบวนการฝึกศึกษาทางทหาร การศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีต่อทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษากลุ่มนี้ จึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจอิทธิพลของสื่อดิจิทัล กระบวนการรับรู้ข่าวสาร และปัจจัยที่ส่งผลต่อการก่อรูปทัศนคติทางการเมืองของเยาวชน ซึ่งสามารถนำไปใช้ เป็นข้อมูลพื้นฐานในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ การพัฒนาการเรียนรู้ทางการเมือง และการสร้างพลเมืองที่มีวิจารณญาณและความรับผิดชอบต่อสังคมในระบอบประชาธิปไตย ภูมิทัศน์และบรรยากาศทางการเมืองร่วมสมัยกำลังก้าวเข้าสู่ระเบียบทางสังคมแบบใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยพลังของเทคโนโลยีสารสนเทศ พลวัตความท้าทายในการเปลี่ยนผ่านของการเมืองไทยในปัจจุบันผูกโยงอยู่กับสภาวะการตื่นตัว และการแสวงหาพื้นที่ทางสังคมที่เป็นอิสระของกลุ่มคนรุ่นใหม่ สุรชาติ บำรุงสุข, (2565, หน้า 15-25) ปรากฏการณ์การเกิดขึ้นของสื่อสังคมออนไลน์ทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะรูปแบบใหม่ (New Public Sphere) ที่เปิดโอกาสให้เยาวชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางการเมืองได้อย่างเสรี ทลายข้อจำกัดเชิงพื้นที่และการผูกขาดข้อมูลจากระบบดั้งเดิม สุริยะใส กตะศิลา, (2556, หน้า 33-58) สื่อดิจิทัลและสื่อออนไลน์เหล่านี้ได้เข้ามาปฏิรูปวิถีชีวิตทางการเมืองของเยาวชนอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะกระบวนการขัดเกลาและการเรียนรู้ทางการเมือง (Civic Socialization) ที่เปลี่ยนผ่านจากการพึ่งพาสถาบันหลักในอดีต ไปสู่การสร้างอัตลักษณ์และการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายออนไลน์ในแนวราบ (Bennett, 2008, pp. 1-24)

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดังกล่าว ส่งผลให้เยาวชนมีแนวโน้มใช้งานสื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือหลักในการเรียนรู้ประเด็นสาธารณะและแสดงความคิดเห็นทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสถานการณ์หรือเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ Sunstein, (2018, p. 64) การเปลี่ยนผ่านของโครงสร้างการรับรู้ข้อมูลข่าวสารนี้ ปรับเปลี่ยนบทบาทของคนรุ่นใหม่จากผู้รับสารแบบตั้งรับ (Passive Audience) สู่การเป็นผู้ใช้สื่อเชิงรุก (Active Audience) ที่พร้อมขับเคลื่อนและสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใหม่ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, (2561, หน้า 52-74) สื่อมีบทบาทเชิงรุกในการหล่อหลอมและขัดเกลาทัศนคติทางการเมืองของเยาวชนและนักศึกษา ซึ่งเมื่อพิจารณาภายใต้บริบทของสื่อสังคมออนไลน์ ยิ่งส่งผลให้กระบวนการสร้างและเปลี่ยนผ่านทัศนคติทางการเมืองเกิดขึ้นอย่างก้าวกระโดด รวดเร็ว และเข้มข้นมากยิ่งขึ้น (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2546, หน้า 27-45)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณากลุ่มเยาวชนที่มีเงื่อนไขเชิงโครงสร้างจำเพาะ เช่น "นักศึกษาวิชาทหาร" จะพบว่า กระบวนการฝึกอบรม ระเบียบวินัย และระบบคุณค่าเชิงสถาบันทหาร มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของผู้เรียน โครงสร้างทางสังคมและสถาบันดังกล่าวทำหน้าที่กำกับกรอบความคิด ทัศนคติ และการแสดงออกทางสังคมของผู้เรียนให้ตั้งมั่นอยู่บนความรับผิดชอบและการเคารพกฎระเบียบ ซึ่งอาจส่งผลให้การรับรู้และทัศนคติในประเด็นทางสังคมและการเมืองมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างจากกลุ่มนิสิตนักศึกษาทั่วไป ภัทราวดี อินทร์เพ็ชร์, (2564, หน้า 55-70) สอดคล้องกับข้อกำหนดของ

สถาบันที่ระบุว่า กลุ่มเป้าหมายเฉพาะภายใต้ระบบการฝึกนี้ มีแนวโน้มที่จะแสดงกระบวนการตีความข้อมูลข่าวสารและการแสดงออกทางการเมืองภายใต้เงื่อนไขเชิงวินัยหรือเชิงอุดมการณ์สถาบันที่จำเพาะเจาะจง (กองบัญชาการรักษาดินแดน, 2566, หน้า 45)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า "กระแสสารสนเทศเสรีบนโลกออนไลน์" และ "กระบวนการขัดเกลาเชิงโครงสร้างของสถาบันทหาร" จึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่น่าสนใจและมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องทำการศึกษาในเชิงลึก ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาและวิเคราะห์ปรากฏการณ์เรื่อง "สื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3" โดยมุ่งวิเคราะห์กระบวนการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ทั้งในมิติของแรงจูงใจ ช่องทางการรับรู้เนื้อหาและการแสดงความคิดเห็น เพื่อทำความเข้าใจถึงกระบวนการต่อรองทางความคิด และการตกผลึกเป็นทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหาร ทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก และแนวโน้มพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในยุคดิจิทัลอย่างถ่องแท้ จึงเป็นที่มาของการวิจัยในครั้งนี้

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3

2.2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3

2.3 เพื่อนำเสนอสื่อสังคมออนไลน์และกระบวนการรับรู้ข่าวสารที่มีผลต่อทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3

3. ขอบเขตของการวิจัย

1) ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาสื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 โดยครอบคลุมรูปแบบการใช้สื่อสังคมออนไลน์ การรับรู้ข่าวสารทางการเมือง การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองและทัศนคติทางการเมืองที่เกิดจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ รวมทั้งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้สื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหาร

2) ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 วิทยาลัยเทคนิคเพชรบูรณ์ (สายอาชีพ) และนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 โรงเรียนเพชรพิทยาคม (สายสามัญ)

3) ขอบเขตด้านพื้นที่ ประชากรในสถานศึกษาเขตพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยเลือกศึกษาพื้นที่บริเวณดังกล่าวเนื่องจากเป็นพื้นที่หลัก ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 ที่กำลังศึกษาและเข้ารับการฝึกในปีการศึกษาที่ดำเนินการวิจัย

4) ขอบเขตด้านระยะเวลาการศึกษา สื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 ระหว่าง มกราคม พ.ศ. 2569 ถึง กันยายน พ.ศ. 2569

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยนี้จากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นในการวิเคราะห์ สื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 ผู้วิจัยได้ตั้งกรอบแนวคิดที่จะใช้ในการวิเคราะห์ ดังแสดงใน ภาพที่ 1 ดังนี้

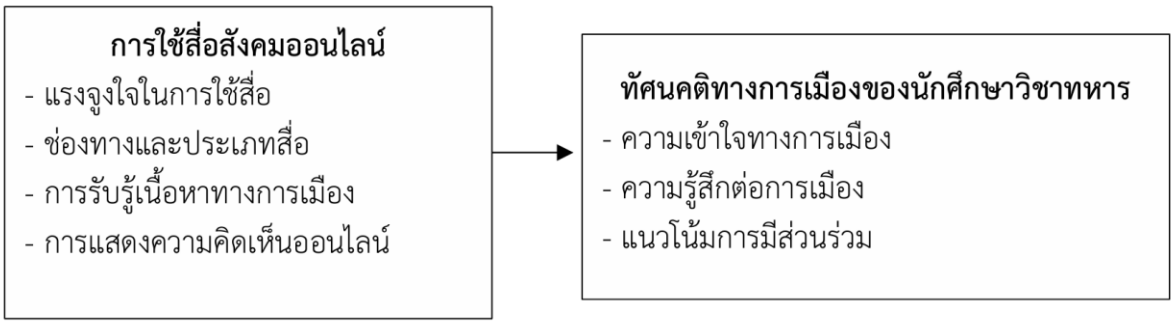

5. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) แนวคิดทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication Theory) ซึ่งมองว่าการสื่อสารเป็นกลไกหลักที่เชื่อมโยงระหว่างรัฐ สถาบันทางการเมือง สื่อมวลชน และประชาชน โดยทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อมูล ข่าวสาร และความคิดเห็นที่นำไปสู่การรับรู้และการตัดสินใจทางการเมือง Lasswell (1948) อธิบายกระบวนการสื่อสารผ่านคำถามสำคัญ ได้แก่ ใคร กล่าวอะไร ผ่านช่องทางใด ถึงใคร และเกิดผลอย่างไร ขณะที่ Deutsch (1963) เปรียบการสื่อสารว่าเป็น "ระบบประสาทของระบบการเมือง" ซึ่งทำหน้าที่รับ ส่ง และป้อนกลับข้อมูล เพื่อให้ระบบการเมืองสามารถปรับตัวและตอบสนองต่อสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ Denton และ Woodward (1998) เห็นว่าการสื่อสารทางการเมืองเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้อำนาจและนโยบายสาธารณะ ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนในบริบทของประเทศไทย พฤทธิสาณ ชุมพล (2540) และเสรี วงษ์มณฑา (2537) อธิบายว่า การสื่อสารทางการเมืองเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงประชาชนกับสถาบันทางการเมืองผ่านการเผยแพร่ข่าวสาร การรณรงค์ และการประชาสัมพันธ์ ซึ่งล้วนมีอิทธิพลต่อการสร้างความคิดเห็นสาธารณะและทัศนคติทางการเมือง

2) แนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) จึงสามารถใช้อธิบายกระบวนการสร้างความหมายของผู้รับสารได้อย่างเหมาะสม โดย Mead (1934) และ Blumer (1969) เสนอว่า มนุษย์มิได้ตอบสนองต่อเหตุการณ์โดยตรง แต่ตอบสนองต่อ "ความหมาย" ที่ตนเองสร้างขึ้นผ่านปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ความหมายดังกล่าวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามประสบการณ์และบริบททางสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2551) และสุภางค์ จันทวานิช (2551) ที่อธิบายว่า การตีความข่าวสารเกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์และการเรียนรู้ทางสังคม ดังนั้น การรับรู้ข่าวสารทางการเมืองผ่าน Facebook, YouTube, TikTok, Instagram หรือ X จึงมิใช่เพียงการรับข้อมูล แต่เป็นกระบวนการตีความ เปรียบเทียบ และสร้างความหมายร่วมกับผู้อื่น ซึ่งส่งผลต่อการก่อรูปทัศนคติทางการเมืองของผู้ใช้สื่อ

3) แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory) ของ Bandura (1986, 2001) อธิบายว่า บุคคลเรียนรู้ความคิด พฤติกรรม และค่านิยมผ่านการสังเกตแบบอย่าง (Observational Learning) และปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล พฤติกรรม และสิ่งแวดล้อม (Reciprocal Determinism) การเรียนรู้ดังกล่าวเกิดผ่านกระบวนการใส่ใจข้อมูล การจดจำ การทดลองปฏิบัติ และแรงจูงใจ ทำให้ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์สามารถเรียนรู้ทัศนคติทางการเมืองจากข่าวสาร นักการเมือง ผู้ทรงอิทธิพลทางความคิด (Influencers) หรือเครือข่ายสังคมออนไลน์ได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ Bandura (1997) ยังเสนอว่า ความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง (Self-efficacy) มีผลต่อการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ และการประเมินข้อมูลข่าวสาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การใช้สื่อสังคมออนไลน์มิได้ส่งผลต่อทัศนคติทางการเมืองโดยตรง แต่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การประเมินข้อมูล และการใช้วิจารณญาณของแต่ละบุคคล

4) แนวคิดสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) Kaplan และ Haenlein (2010) อธิบายว่า เป็นแพลตฟอร์มที่เปิดโอกาสให้ผู้ใช้สามารถสร้างเนื้อหา แลกเปลี่ยนข้อมูล และมีปฏิสัมพันธ์ผ่านเทคโนโลยี Web 2.0 แตกต่างจากสื่อแบบดั้งเดิมที่ผู้รับสารมีบทบาทเพียงผู้รับข้อมูล ภิเษก ชัยนิรันดร์ (2553) อธิบายว่า สื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่การสื่อสารที่ขับเคลื่อนด้วยการแบ่งปันเนื้อหาและการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ ทำให้ข้อมูลสามารถแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว ขณะที่ กานดา รุณนะพงศา สายแก้ว (2553) เห็นว่า Social Media เป็นพื้นที่ที่ผสมผสานการสื่อสาร การสร้างเครือข่าย และการแบ่งปันข้อมูลเข้าด้วยกัน จึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างการรับรู้และความคิดเห็นของผู้ใช้งาน โดยเฉพาะในประเด็นทางการเมือง

5) แนวคิดทัศนคติทางการเมือง (Political Attitude) อธิบายว่า ทัศนคติเป็นผลของกระบวนการเรียนรู้ การรับรู้ และประสบการณ์ของบุคคล Allport (1967) เห็นว่า ทัศนคติเป็นสภาวะทางจิตใจที่เกิดจากประสบการณ์และมีอิทธิพลต่อการตอบสนองของบุคคล ขณะที่ Rokeach (1968) เสนอว่า ทัศนคติทางการเมืองประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ ด้านความรู้ (Cognitive) ด้านความรู้สึก (Affective) และด้านพฤติกรรม (Behavioral) ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง ความรู้สึกต่อบุคคลหรือสถาบันทางการเมือง ไปจนถึงแนวโน้มในการแสดงออกหรือมีส่วนร่วมทางการเมือง สอดคล้องกับ Almond และ Verba (1963) ที่เสนอว่า ความรู้ ความรู้สึก และการประเมินค่าทางการเมือง เป็นองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

6) แนวคิดอัตลักษณ์ของนักศึกษาวิชาทหาร ซึ่งเป็นปัจจัยเฉพาะของกลุ่มตัวอย่าง โดยอาศัยแนวคิดอัตลักษณ์ทางสังคมของ Tajfel และ Turner (1979) ร่วมกับแนวคิดของ Erikson (1968) และ Giddens (1991) ที่อธิบายว่า อัตลักษณ์เป็นผลจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการเป็นสมาชิกของกลุ่ม ในบริบทของนักศึกษาวิชาทหาร การฝึกระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และค่านิยมของสถาบันทหาร มีส่วนหล่อหลอมการรับรู้ตนเองและวิธีการประเมินข้อมูลข่าวสารทางการเมือง ทำให้ผู้เรียนมีแนวโน้มใช้เหตุผลตรวจสอบข้อเท็จจริง และประเมินข้อมูลอย่างรอบคอบมากกว่าการคล้อยตามกระแสในสื่อสังคมออนไลน์เพียงอย่างเดียว

โดยสรุป สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางสำคัญของการสื่อสารทางการเมืองที่เอื้อให้เยาวชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ประเด็นทางการเมืองผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

อย่างไรก็ตามการก่อรูปทัศนคติทางการเมืองมิได้เกิดจากการใช้สื่อเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากกระบวนการเรียนรู้ การตีความ การสร้างความหมาย และอัตลักษณ์ของผู้รับสาร โดยเฉพาะอัตลักษณ์ของนักศึกษาวิชาทหารที่ได้รับการหล่อหลอมจากกระบวนการฝึกและค่านิยมของสถาบัน ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการใช้วิจารณญาณในการรับข่าวสารและการสร้างทัศนคติทางการเมืองบนพื้นฐานของเหตุผลและข้อเท็จจริง อันเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหาร สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยยังให้ความสำคัญกับบทความวิจัยนี้เป็นสิ่งสำคัญในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในยุคดิจิทัลเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในอนาคต

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) ทฤษฎีการบริหารจัดการ (PPOCC Management Theory) ของอภินันท์ จันตะนี (พ.ศ. 2563) ได้เสนอทฤษฎีการบริหารจัดการ PPOCC ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ การกำหนดนโยบาย (Policy) การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling) โดยเน้นกระบวนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาสื่อสังคมออนไลน์และทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 สามารถใช้เป็นกรอบวิเคราะห์การบริหารจัดการสื่อ การกำหนดนโยบายการสื่อสาร การวางแผนเผยแพร่ข่าวสาร การประสานงานกับสถานศึกษา และการกำกับดูแลคุณภาพข้อมูลทางการเมือง เพื่อส่งเสริมการรับรู้ข่าวสารที่ถูกต้อง โปร่งใส และมีความรับผิดชอบ ตลอดจนพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการใช้สื่อดิจิทัลอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ PPOCC เป็นกรอบการบริหารจัดการการสื่อสาร มิใช่ทฤษฎีที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเมืองโดยตรง

2) ทฤษฎีสองนครประชาธิปไตย (Two Democracies in Thailand) ของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ (พ.ศ. 2538) -เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2538) เสนอทฤษฎีสองนครประชาธิปไตยเพื่ออธิบายความแตกต่างของโลกทัศน์และวัฒนธรรมทางการเมืองระหว่างประชาชนในเมืองกับชนบท โดยชี้ให้เห็นว่าประสบการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสภาพแวดล้อมมีส่วนกำหนดการรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน ทฤษฎีนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 โดยพิจารณาภูมิหลังครอบครัว พื้นที่อยู่อาศัย ประสบการณ์ทางสังคม และการเปิดรับข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งอาจทำให้นักศึกษามีมุมมองทางการเมืองแตกต่างกัน นอกจากนี้ ยังช่วยอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมกับการตีความข้อมูลทางการเมือง อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้ในยุคดิจิทัลควรพิจารณาว่าสื่อออนไลน์ทำให้ผู้คนต่างพื้นที่เข้าถึงข้อมูลร่วมกันได้มากขึ้น และไม่ควรถือว่าคนเมืองหรือคนชนบทมีทัศนคติแบบเดียวกันทั้งหมด

3) ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ (Uses and Gratifications Theory) ของ Katz, Blumler และ Gurevitch (พ.ศ. 2517) โดยผู้รับสารมิได้เป็นผู้รับข้อมูลอย่างเฉื่อยชา แต่มีบทบาทในการเลือกใช้สื่อตามความต้องการและความพึงพอใจของตนเอง เช่น การแสวงหาความรู้ ความบันเทิง การสร้างความสัมพันธ์ และการแสดงออกทางสังคม ทฤษฎีนี้สามารถอธิบายพฤติกรรมการใช้ Facebook, TikTok,

YouTube และแพลตฟอร์มอื่นของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 โดยศึกษาว่านักศึกษาเปิดรับข่าวสารทางการเมืองด้วยวัตถุประสงค์ใด มีความถี่ในการใช้งานมากน้อยเพียงใด และเลือกติดตามเนื้อหาประเภทใด การประยุกต์ใช้ทฤษฎีช่วยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจในการเปิดรับสื่อ การเลือกแหล่งข่าวสาร และทัศนคติทางการเมือง รวมถึงศึกษาว่าความต้องการข้อมูลและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการรับรู้ข่าวสารอย่างไร

4) ทฤษฎีการรู้คิดทางสังคม (Social Cognitive Theory) ของ Bandura (พ.ศ. 2529) Bandura (1986) เสนอทฤษฎีการรู้คิดทางสังคม โดยอธิบายว่าพฤติกรรมของบุคคลเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล พฤติกรรม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการเรียนรู้จากการสังเกตบุคคลต้นแบบ การประเมินผลลัพธ์ และการกำกับตนเอง ทฤษฎีนี้สามารถประยุกต์ใช้ศึกษาการรับรู้และการสร้างทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 ผ่านการติดตามบุคคลสาธารณะ ผู้สร้างเนื้อหาออนไลน์ เพื่อน และกลุ่มสังคมที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ โดยพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล การสังเกตความคิดเห็นของผู้อื่น และประสบการณ์การมีส่วนร่วมในสังคมออนไลน์ นอกจากนี้ ยังช่วยวิเคราะห์ว่านักศึกษาเรียนรู้การแสดงความคิดเห็น การตรวจสอบข้อมูล และการตัดสินใจเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะจากตัวแบบทางสังคมอย่างไร

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) ขนิษฐา จิตแสง (พ.ศ. 2566) -เรื่อง The Use of Social Media among Thai Youths for Political Communication (การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารทางการเมืองของเยาวชนไทย) โดย ขนิษฐา จิตแสง ได้ศึกษาการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารทางการเมืองของเยาวชนไทย โดยเก็บข้อมูลจากนักศึกษาระดับอุดมศึกษา จำนวน 400 คน ผลการวิจัยพบว่า Facebook และ Twitter เป็นช่องทางสำคัญในการติดตามข่าวสาร การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแสดงออกทางการเมือง ผู้ตอบแบบสอบถามมากกว่าร้อยละ 90 ติดตามข่าวการเมืองผ่านฟีดข่าวของเพจสื่อและสื่อข่าวออนไลน์ขณะเดียวกัน นักศึกษายังใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อสนทนาและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะ ผลการศึกษาสะท้อนความสำคัญของแพลตฟอร์มออนไลน์ต่อพฤติกรรมการรับรู้ข่าวสารและการสื่อสารทางการเมือง ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ศึกษานักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 ได้

2) เสริมศิริ นิลดำ และคณะ (พ.ศ. 2566) เรื่อง การเปิดรับข่าวสารทางสื่อสังคมออนไลน์ที่เกี่ยวกับนายชัชชาติ สิทธิพันธุ์ ประสบการณ์ทางการเมือง ทัศนคติต่อการเมือง และความตื่นตัวทางการเมืองของกลุ่ม Gen Z จังหวัดเชียงราย โดยศึกษาการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่ม Gen Z จังหวัดเชียงราย จำนวน 400 คน โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ข่าวสาร ประสบการณ์ทางการเมือง ทัศนคติ และความตื่นตัวทางการเมือง ผลการวิจัยพบว่า การเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติต่อการเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสหสัมพันธ์ 0.720 และสัมพันธ์กับความตื่นตัวทางการเมือง 0.791 นอกจากนี้ ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันยังเกี่ยวข้องกับความแตกต่างของการเปิดรับข่าวสารและทัศนคติทางการเมือง ผลการศึกษาจึงสนับสนุนการกำหนดตัวแปรด้านความถี่การรับข่าวสาร ภูมิหลังทางการศึกษา และทัศนคติทางการเมืองในการวิจัยครั้งนี้

3) Alami, Adnan และ Kotamjani (พ.ศ. 2562) -เรื่อง Examining the Impact of Using Social Networks on Political Knowledge and Political Attitude by Iranian University Students (การศึกษาอิทธิพลของการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อความรู้และทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยในประเทศอิหร่าน) โดยศึกษาผลของการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อความรู้และทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยในประเทศอิหร่าน โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน เก็บข้อมูลจากนักศึกษา 382 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อ 12 คน ผลการวิจัยพบว่า การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้และทัศนคติทางการเมือง อีกทั้งความรู้ทางการเมืองยังมีบทบาทเป็นตัวแปรส่งผ่านความสัมพันธ์ระหว่างการใช้สื่อกับพฤติกรรมทางการเมือง ผลการศึกษาสนับสนุนการนำตัวแปรด้านการรับรู้ข่าวสาร ความรู้ทางการเมือง และทัศนคติมาศึกษาร่วมกัน เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของสื่อสังคมออนไลน์กับการเรียนรู้ทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหาร

4) Tan Jue Jun (พ.ศ. 2567) -เรื่อง Social Media Political Information Use and Political Participation of the Net Generation (การใช้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองจากสื่อสังคมออนไลน์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นดิจิทัล) โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองจากสื่อสังคมออนไลน์ ความรู้ทางการเมือง ความรู้สึกว่าตนสามารถมีอิทธิพลทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามาเลเซียอายุ 18–24 ปี จำนวน 379 คน ผลการวิจัยพบว่า การใช้ข้อมูลทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์สามารถทำนายความรู้สึกว่าตนมีอิทธิพลทางการเมืองได้ แต่ไม่สามารถทำนายความรู้ทางการเมืองได้โดยตรง นอกจากนี้ ความรู้สึกว่าตนมีอิทธิพลทางการเมืองยังเป็นตัวแปรส่งผ่านที่สำคัญต่อการมีส่วนร่วมทั้งในโลกออนไลน์และออฟไลน์ ผลการศึกษาสะท้อนว่าการได้รับข่าวสารจำนวนมากมิได้หมายถึงการมีความรู้ทางการเมืองเพิ่มขึ้นเสมอไป

6. ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “สื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3” กำหนดให้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality research) เพราะผู้วิจัยสามารถที่จะได้พูดคุยสัมภาษณ์สังเกตการณ์ด้วยตัวของผู้วิจัย สามารถที่จะติดตามเก็บข้อมูลเชิงลึกได้ด้วยตัวของผู้วิจัยกับการดำเนินกิจกรรมทางสังคมเพื่อทำความเข้าใจบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ ปัจจัยที่มีอิทธิพลและกระบวนการรับรู้ข่าวสารที่ส่งผลต่อทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหาร ดังนั้นถ้าใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality research) จะทำให้ได้ข้อสรุปทางการวิจัยที่แม่นยำโดยกำหนดประเด็นการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ด้วยการหาข้อมูลเชิงลึก

1) ผู้ให้ข้อมูลหลัก นักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 ได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเป็น 2 กลุ่ม ให้แก่ (1) นักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 วิทยาลัยเทคนิคเพชรบูรณ์ จำนวน 10 คน (2) นักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 โรงเรียนเพชรพิทยาวิทยาคม จำนวน 10 คน

2) เครื่องมือในการวิจัย 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และ 2) การสังเกตการณ์ เก็บข้อมูลของตัวผู้วิจัย

3) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ 3 วิธี ดังนี้

3.1) การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เอกสารราชการ กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ตลอดจนข้อมูลจากฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับสื่อสังคมออนไลน์ การสื่อสารทางการเมือง ทัศนคติทางการเมือง อัตลักษณ์ของนักศึกษาวิชาทหาร และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย รวมทั้งใช้ประกอบการวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัย

3.2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ใช้การสังเกตในการศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์และบริบทแวดล้อมของนักศึกษาวิชาทหาร รวมทั้งสังเกตการแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทางการเมือง และรูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ตลอดจนบรรยากาศและบริบทของการฝึกนักศึกษาวิชาทหาร เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการตีความและตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์

3.3) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (In-depth Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 20 คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยนักศึกษาวิชาทหาร ที่มีประสบการณ์ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์และสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร การรับรู้ข้อมูลทางการเมือง การแสดงความคิดเห็นและทัศนคติทางการเมืองได้อย่างชัดเจน การสัมภาษณ์เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถอธิบายความคิดเห็น ประสบการณ์และมุมมองของตนเองได้อย่างอิสระ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนข้อเท็จจริงและประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลอย่างครบถ้วน

4) การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Trustworthiness) โดยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ตามแนวทางของการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อยืนยันความถูกต้อง ความสอดคล้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับโดยมีวิธีการตรวจสอบ ดังนี้

4.1) การตรวจสอบด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย (1) การตรวจสอบด้านเวลา (Time Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลที่เก็บรวบรวมในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องหรือความเปลี่ยนแปลงของข้อมูลที่ได้รับ การตรวจสอบด้านบุคคล (Person Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญสองกลุ่ม เพื่อให้ข้อมูลมีความครอบคลุมและสะท้อนข้อเท็จจริงจากมุมมองที่หลากหลาย ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลทุกคนเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นที่ศึกษา

4.2) การตรวจสอบด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลจากแต่ละวิธีมาเปรียบเทียบและตรวจสอบความสอดคล้องกัน เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

4.3) การตรวจสอบกับกรอบแนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Theory Triangulation) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามมาเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น ทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์และแนวคิดทัศนคติทางการเมือง เพื่อสนับสนุนการตีความและอธิบายผลการวิจัยให้มีความสมบูรณ์และมีน้ำหนักทางวิชาการ

7. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง สื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ แยกแยะประเด็นสำคัญและค้นหาความสัมพันธ์ของข้อมูล ก่อนนำไปสู่การตีความหมายเชิงวิชาการ (Hermeneutic Interpretation) ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาสื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 จากผลการวิเคราะห์ -นักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 จากวิทยาลัยเทคนิคเพชรบูรณ์และโรงเรียนเพชรพิทยาคม จำนวน 20 คน ใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นประจำทุกวัน โดยแพลตฟอร์มสำคัญ ได้แก่ Facebook, YouTube, LINE, TikTok, Instagram และ X (Twitter) เพื่อรับรู้ข่าวสารทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม สื่อสังคมออนไลน์ช่วยให้เข้าถึงข้อมูลได้สะดวก รวดเร็ว และทันต่อเหตุการณ์ รวมทั้งเปิดโอกาสให้รับรู้ความคิดเห็นที่หลากหลาย ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีแนวโน้มพิจารณาข่าวสารอย่างรอบคอบ ไม่เชื่อข้อมูลตามกระแสทันที แต่ใช้เหตุผลและวิจารณญาณในการวิเคราะห์ ส่งผลให้เกิดความรู้ความเข้าใจและพัฒนาทัศนคติทางการเมืองที่คำนึงถึงข้อเท็จจริงและประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 จากผลการวิเคราะห์ -ปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์และทัศนคติทางการเมือง ได้แก่ ความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูล ความรวดเร็วในการเผยแพร่ข่าวสาร ความหลากหลายของเนื้อหา ความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าว และความสามารถในการตรวจสอบข้อเท็จจริงจากหลายแหล่ง โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการเปรียบเทียบข้อมูล การตรวจสอบหลักฐาน และการพิจารณาความน่าเชื่อถือก่อนยอมรับหรือเผยแพร่ข่าวสาร นอกจากนี้ ประสบการณ์ทางการศึกษาและการฝึกวิชาทหารยังเป็นบริบทที่เกี่ยวข้องกับการใช้ระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และวิจารณญาณในการประเมินข้อมูล ผลการศึกษาสะท้อนว่า ทัศนคติทางการเมืองไม่ได้เกิดจากการเปิดรับสื่อเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ การตีความ และการประเมินข้อมูลอย่างมีเหตุผลร่วมด้วย

3) เพื่อนำเสนอสื่อสังคมออนไลน์และกระบวนการรับรู้ข่าวสารที่มีผลต่อทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 -จากผลการวิเคราะห์ -สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ข่าวสาร การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐ การเลือกตั้ง และสถานการณ์

ทางการเมือง โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ใช้กระบวนการรับรู้ข่าวสารอย่างมีวิจารณญาณ ได้แก่ การเปิดรับข้อมูลจากหลายแพลตฟอร์ม การตรวจสอบแหล่งที่มา การเปรียบเทียบข้อเท็จจริง การประเมินความน่าเชื่อถือ และการใช้เหตุผลก่อนตัดสินใจ ผลการศึกษาจึงนำเสนอแนวทางการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองที่เน้นการรู้เท่าทันสื่อ การคิดวิเคราะห์ และการตรวจสอบข้อมูลอย่างรอบด้าน เพื่อป้องกันการหลงเชื่อข่าวปลอมหรือข้อมูลบิดเบือน และส่งเสริมทัศนคติทางการเมืองที่มีเหตุผล เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และรับผิดชอบต่อสังคม

8. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จาก “แบบจำลองการก่อรูปทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารในยุคดิจิทัล” (Military Student Political Attitude Formation Model in the Digital Age) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่สังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อสังคมออนไลน์ กระบวนการรับรู้ข่าวสาร อัตลักษณ์นักศึกษาวิชาทหาร และการขัดเกลาทางสังคม โดยชี้ให้เห็นว่านักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 มีอัตลักษณ์แบบผสม (Hybrid Identity) ระหว่างการเป็นเยาวชนในระบบการศึกษาทั่วไปกับการเป็นสมาชิกของระบบการฝึกวิชาทหาร ส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้และการก่อรูปทัศนคติทางการเมืองมีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ สื่อสังคมออนไลน์มิได้ทำหน้าที่กำหนดทัศนคติทางการเมืองโดยตรงเพียงอย่างเดียว แต่เป็นแหล่งข้อมูลและพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ผู้เรียนต้องอาศัยกระบวนการคิดวิเคราะห์ การตรวจสอบข้อเท็จจริง และการตีความข้อมูลร่วมกับประสบการณ์ส่วนบุคคล องค์ความรู้ใหม่นี้ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) การเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์ 2) การเรียนรู้และการตีความข้อมูลทางการเมือง 3) อัตลักษณ์ของนักศึกษาวิชาทหาร และ 4) กระบวนการขัดเกลาทางสังคมจากการฝึกวิชาทหาร โดยองค์ประกอบทั้งสี่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นพลวัต สอดคล้องกับทฤษฎีการรู้คิดทางสังคมของ Bandura ที่อธิบายการเรียนรู้ผ่านการสังเกตและปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ประเด็นสำคัญคือ การฝึกวิชาทหารสามารถเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา “ตัวกรองทางปัญญา” (Cognitive Filter) ผ่านการส่งเสริมระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ การเคารพกฎหมาย และการใช้เหตุผลในการประเมินข่าวสาร อย่างไรก็ตาม ประสิทธิภาพของกระบวนการดังกล่าวขึ้นอยู่กับทักษะการรู้เท่าทันสื่อและความสามารถในการตรวจสอบข้อมูลของผู้เรียนด้วย ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่นี้จึงเสนอแนวทางบูรณาการการฝึกวิชาทหารกับการพัฒนาทักษะพลเมืองดิจิทัล เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง การรับรู้ข่าวสารอย่างรอบด้าน และการสร้างทัศนคติทางการเมืองบนพื้นฐานของเหตุผลและความรับผิดชอบต่อสังคม อันเป็นแนวทางพัฒนานักศึกษาวิชาทหารให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในสังคมประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน

9. การสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

9.1 สรุปผลการวิจัย

1) เพื่อศึกษาสื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 ผลการวิจัย -นักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 จากวิทยาลัยเทคนิคเพชรบูรณ์และโรงเรียนเพชรพิทยาคม จำนวน 20 คน ใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นประจำทุกวัน ผ่านแพลตฟอร์ม Facebook, YouTube, LINE, TikTok,

Instagram และ X เพื่อรับรู้ข่าวสารทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยสื่อสังคมออนไลน์ช่วยเพิ่มความสะดวก รวดเร็ว และเปิดรับความคิดเห็นที่หลากหลาย ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีการพิจารณาข่าวสารอย่างรอบคอบ ใช้เหตุผลและวิจารณญาณก่อนเชื่อข้อมูล ส่งผลให้เกิดความรู้ความเข้าใจและทัศนคติทางการเมืองที่ให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงและประโยชน์ส่วนรวม

2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 ผลการวิจัย -ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูล ความรวดเร็วในการเผยแพร่ข่าวสาร ความหลากหลายของเนื้อหา ความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าว และความสามารถในการตรวจสอบข้อเท็จจริง ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ใช้การเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ตรวจสอบหลักฐาน และพิจารณาความน่าเชื่อถือก่อนยอมรับหรือเผยแพร่ข่าวสาร นอกจากนี้ ประสบการณ์ทางการศึกษาและการฝึกวิชาทหารยังเกี่ยวข้องกับการใช้ระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และวิจารณญาณในการประเมินข้อมูล สะท้อนว่าทัศนคติทางการเมืองเกิดจากการเปิดรับสื่อร่วมกับกระบวนการเรียนรู้ การตีความ และการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล

3) เพื่อนำเสนอสื่อสังคมออนไลน์และกระบวนการรับรู้ข่าวสารที่มีผลต่อทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 ผลการวิจัย -สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ข่าวสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐ การเลือกตั้ง และสถานการณ์ทางการเมือง โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ใช้กระบวนการรับรู้ข่าวสารผ่านการเปิดรับข้อมูลจากหลายแพลตฟอร์ม ตรวจสอบแหล่งที่มา เปรียบเทียบข้อเท็จจริง ประเมินความน่าเชื่อถือ และใช้เหตุผลก่อนตัดสินใจ ผลการศึกษาจึงเสนอแนวทางพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อและทักษะการคิดวิเคราะห์ เพื่อป้องกันการหลงเชื่อข้อมูลบิดเบือน ส่งเสริมทัศนคติทางการเมืองที่มีเหตุผล เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

9.2 อภิปรายผลการวิจัย

1) อภิปรายผลเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 -สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางสำคัญในการรับรู้ข่าวสารทางการเมือง ช่วยเพิ่มความรู้ ความเข้าใจ และเปิดรับความคิดเห็นที่หลากหลาย สอดคล้องกับ Tufekci (2017) ที่อธิบายว่าสื่อดิจิทัลช่วยขยายโอกาสในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง และ Boulianne (2015) ที่พบว่าการใช้สื่อสังคมออนไลน์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผู้วิจัยเห็นว่า สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทัศนคติทางการเมือง แต่ผู้รับสารจำเป็นต้องใช้เหตุผลและวิจารณญาณในการประเมินข้อมูลก่อนยอมรับหรือแสดงความคิดเห็น เพื่อให้เกิดความเข้าใจทางการเมืองอย่างรอบด้าน

2) อภิปรายผลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสื่อสังคมออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 -ความสะดวก ความรวดเร็ว ความหลากหลายของเนื้อหา และความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้และการสร้างทัศนคติทางการเมือง สอดคล้องกับ Gil de Zúñiga, Jung และ Valenzuela (2012) ที่พบว่าการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองและกิจกรรมพลเมือง ผู้วิจัยเห็นว่า การสร้างทัศนคติทางการเมืองไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณข่าวสารเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง การเปรียบเทียบข้อมูล และ

การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล รวมถึงประสบการณ์ทางการศึกษาและการฝึกวิชาทหารที่เป็นบริบทในการเรียนรู้ของผู้รับสาร

3) อภิปรายผลเกี่ยวกับบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์และกระบวนการรับรู้ข่าวสารที่มีผลต่อทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 -สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และส่งเสริมการเรียนรู้ทางการเมือง โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ใช้วิจารณญาณตรวจสอบข้อมูลก่อนตัดสินใจ สอดคล้องกับ Loader, Vromen และ Xenos (2014) ที่อธิบายบทบาทของสื่อดิจิทัลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชน ผู้วิจัยเห็นว่า การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อ การตรวจสอบข้อเท็จจริง และการคิดเชิงวิพากษ์ ควบคู่กับการส่งเสริมวินัยและความรับผิดชอบ จะช่วยสนับสนุนการสร้างทัศนคติทางการเมืองที่มีเหตุผล เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม

9.3 ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย -ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลและการคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์สำหรับนักศึกษาวิชาทหารและเยาวชน โดยบูรณาการหลักสูตรการตรวจสอบข้อเท็จจริง การประเมินความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าว และการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างรับผิดชอบ สถาบันการศึกษาและหน่วยงานฝึกวิชาทหารควรร่วมกันพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใช้เหตุผล การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และการป้องกันข้อมูลบิดเบือน เพื่อพัฒนาทัศนคติทางการเมืองบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงและความรับผิดชอบต่อสังคม

2) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ -สถาบันการศึกษาและหน่วยฝึกนักศึกษาวิชาทหารควรนำผลการวิจัยไปพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ผ่าน Facebook, YouTube, TikTok และแพลตฟอร์มอื่น โดยฝึกให้นักศึกษาตรวจสอบแหล่งข่าว เปรียบเทียบข้อมูล และแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น ควรจัดกิจกรรมวิเคราะห์ข่าวสารทางการเมืองจากสถานการณ์จริง เปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ และประเมินทักษะการรู้เท่าทันสื่อก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการใช้สื่ออย่างมีวิจารณญาณและการมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างรับผิดชอบ

3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต -ควรขยายการศึกษาครอบคลุมนักศึกษาวิชาทหารต่างชั้นปีและสถาบันการศึกษาในหลายพื้นที่ เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการใช้สื่อและทัศนคติทางการเมือง รวมทั้งศึกษาปัจจัยด้านครอบครัว กลุ่มเพื่อน ประสบการณ์ทางการเมือง และอิทธิพลของบุคคลในสื่อออนไลน์ นอกจากนี้ ควรใช้การวิจัยแบบผสมผสานเพื่อศึกษาผลกระทบของข่าวปลอมและข้อมูลบิดเบือน พร้อมพัฒนาและทดลองหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อ เพื่อประเมินประสิทธิผลและสร้างแนวทางพัฒนาเยาวชนที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

10. เอกสารอ้างอิง

กองบัญชาการรักษาดินแดน. (2566). *คู่มือการฝึกวิชาทหารระดับอุดมศึกษา.* กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษาทหารบก.

ประดิษฐ์ ธิติศรัณย์. (2568). *การเมืองวิถีใหม่กับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร.* ปี พ.ศ. 2566 : กรณีศึกษาเขตเลือกตั้งที่ 1 อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์ 7(2). พฤษภาคม-สิงหาคม. หน้า 136-149

ภัทราวดี อินทร์เพ็ชร์. (2564). *อัตลักษณ์ของนักศึกษาวิชาทหารกับพฤติกรรมทางสังคม.* วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 17(1), 55–70.

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. (2561). *การเมืองไทยในยุคสื่อใหม่.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2564). *สื่อสังคมออนไลน์กับการตื่นตัวทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ในประเทศไทย.* วารสารสังคมศาสตร์, 51(2), 1–30. [1]

สิริพรรณ นกสวนสวัสดี. (2555). *บทความ: บทบาทของสื่อสังคมในการเมืองไทยสมัยใหม่.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรชาติ บำรุงสุข. (2565). *ทหารกับประชาธิปไตยไทย: จาก 14 ตุลาฯ สู่ปัจจุบันและอนาคต.* มติชน.

สุภัทรา ชัยมงคล. (2563). *อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนไทย.* วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 11(2), 45–62.

สุริยะใส กตะศิลา. (2556). *การเมืองภาคพลเมือง.* กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.

_____. (2556). *สื่อสังคมออนไลน์กับการเมืองไทย.* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต.

อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2546). *การเมืองของคนชั้นกลาง.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

_____ (2546). *การเมืองของคนรุ่นใหม่.* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Almond, G. A., & Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in FiveNations.* Princeton University Press.

Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control.* New York: W. H. Freeman.

Bennett, W. L. (2008). *Changing Citizenship in the Digital Age: Civic Education for the Information Age.* MIT Press.

Blumer, H. (1969). Symbolic Interactionism: Perspective and Method. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Denton, R. E., Jr., & Woodward, G. C. (1998). Political Communication in America (3rd ed.). Westport, CT: Praeger.

Deutsch, K. W. (1963). *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control.* New York: Free Press.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis.* New York: W. Norton & Company.

Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age.* Polity Press.

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). *Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media.* Business Horizons, 53(1), 59

Lasswell, H. D. (1948). *The structure and function of communication in society.* In L. Bryson (Ed.), The Communication of Ideas (pp. 37–51). Harper & Brothers.

Rokeach, M. (1968). *Beliefs, Attitudes, and Values: A Theory of Organization and Change.* San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Sunstein, C. R. (2018). *Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media.* Princeton University Press.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). *An integrative theory of intergroup conflict.* In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), The Social Psychology of Intergroup Relations (pp. 33–47). Monterey, CA: Brooks/Cole.

1.2 Development of an Artificial Intelligence-Enabled Educational Innovation Quality Management Model Based on Buddhist Good Governance Principles for Thai Higher Education Institutions

Aphinant Chantanee

Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nong Khai Campus

Pathompong Suphalert

Jirasartwittaya School, Phra Nakhon Si Ayutthaya District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province.

Abstract

This research aims to: (1) investigate the conditions and development of quality management systems for instructional media, educational innovations, and artificial intelligence applications in Thai higher education institutions during 2017–2026; (2) analyze innovation quality standards, monitoring mechanisms, transparency, accountability, AI ethics, and factors associated with the effectiveness of educational quality assurance; and (3) propose an AI-enabled educational innovation quality management model integrating Buddhist good governance with university internal quality assurance. A multimethod qualitative design is proposed, combining documentary research and in-depth interviews with 24 purposively selected key informants. Documentary sources include Buddhist canonical texts, institutional policies, academic standards, quality assurance reports, books, and peer-reviewed studies. Data analysis will employ qualitative content analysis, thematic coding, documentary comparison, and triangulation. Preliminary documentary synthesis identifies six interconnected governance dimensions: Buddhist ethical governance, institutional needs assessment, data governance, educational innovation development, internal quality assurance, and accountable AI. These dimensions form the proposed BUDDHA–AI Quality Governance Model, supported by the PPOCC management framework and the Plan–Do–Check–Act improvement cycle. The model is intended to improve quality review, evidence management, ethical accountability, and institutional decision-making. Its appropriateness, feasibility, and educational effectiveness require subsequent expert assessment and institutional implementation; no uncollected fieldwork results are reported.

Keywords: Buddhist Good Governance; Artificial Intelligence; Educational Innovation Quality; Quality Management; Internal Quality Assurance; Thai Higher Education

1. Background and Significance of the Research Problem

Educational quality management has become increasingly important as Thai higher education institutions adopt digital instructional materials, online learning environments, innovative pedagogies, and artificial intelligence technologies. While technological development can support efficiency and academic decision-making, it also creates challenges concerning accuracy, transparency, accountability, and ethical responsibility. These challenges call for institutional management systems that connect educational standards, technological innovation, and evidence-based quality assurance. Buddhist principles provide complementary values emphasizing honesty, non-harming conduct, mindful consideration, and wisdom. This study investigates the development of educational innovation management from 2017 to 2026 and proposes an AI-enabled model integrating Buddhist good governance with internal quality assurance in Thai higher education.

1.1 Background of the Research Problem

Thai higher education institutions have experienced substantial changes in teaching, research, academic services, and institutional administration over the past decade. From 2017 onward, learning management systems, electronic academic resources, digital instructional media, and online evaluation gradually expanded educational opportunities and administrative capabilities. During the COVID-19 period, digital platforms acquired greater importance in sustaining instruction and communication. More recently, generative artificial intelligence has introduced additional possibilities for producing educational materials, organizing academic evidence, analyzing institutional records, and supporting quality management. However, the adoption of digital technologies has not occurred uniformly across universities, and the emergence of contemporary generative AI must be distinguished from earlier forms of digital educational management. The increased use of AI also presents risks involving unreliable information, fabricated references, algorithmic bias, confidential data exposure, and insufficient human oversight. These concerns affect educational innovation quality because academic resources should be evaluated against instructional relevance, scholarly accuracy, accessibility, ethical standards, and learning outcomes rather than technological novelty alone. Thai academic literature provides relevant foundations for institutional management. Aphinan Chantanee's Organization and Management Theory discusses the PPOCC framework—Policy, Planning, Organizing, Coordinating, and Controlling—as a coordinated administrative process (Chantanee, 2022, pp. 41, 238). The framework offers

a basis for examining how university executives establish quality policies, allocate responsibilities, coordinate academic units, and monitor outcomes. The academic book Buddhist Innovation Management by Metharat Chantanee and Aphinan Chantanee (2026) discusses contemporary applications of Buddhist principles to innovation management, including digital technology, AI, ethics, and organizational responsibility. At the international level, the OECD (2023) emphasizes the interaction of digital technologies, institutional management, and human competencies within effective educational ecosystems. UNESCO (2021) similarly highlights transparency, accountability, privacy, and human rights in AI governance. Consequently, higher education requires a quality management approach that connects established institutional procedures with emerging AI-related responsibilities. Such an approach should be developed through a systematic examination of documentary evidence, institutional experiences, and appropriate quality indicators rather than unverified assumptions concerning the benefits of technological innovation.

1.2 Significance of the Research Problem

The principal significance of this study lies in addressing the relationship between educational innovation quality and accountable institutional management. Instructional media, digital learning resources, and AI-generated educational content can improve academic efficiency, but their contribution to learning depends on appropriate design, accurate knowledge, and credible assessment. A university may develop numerous instructional resources without demonstrating that those materials satisfy academic standards or enhance student learning. Similarly, AI-assisted quality assurance systems may generate institutional summaries and preliminary evaluations while overlooking inaccurate documents or producing misleading conclusions. These challenges require transparent criteria, reliable evidence, designated responsibilities, and opportunities for correction. For example, when an AI system classifies course assessment documents, academic personnel must verify whether the documents genuinely correspond to approved learning outcomes and whether the reported evidence reflects actual teaching practices. Buddhist ethical principles can strengthen such oversight by encouraging honest reporting, responsible communication, careful judgment, and the avoidance of harmful decisions. Nevertheless, contemporary applications of Buddhist doctrine should be distinguished from the original canonical teachings. The Threefold Training concerns the cultivation of ethical discipline, mental development, and wisdom; applying these principles to institutional AI governance is

a modern academic interpretation rather than a historical claim that the Buddha established AI management rules. This research is important because it seeks to combine ethical values with explicit quality standards, management procedures, and measurable improvement indicators. Its findings may assist university executives in developing responsible AI policies, support academic programs in evaluating instructional innovations, and improve internal quality assurance procedures. Furthermore, examining the 2017–2026 period provides an opportunity to identify continuity and change in educational governance, while qualitative interviews can clarify institutional difficulties and stakeholder expectations. Effective management requires methodological care because conceptual proposals should not be presented as verified institutional achievements (Chantanee, 2022; OECD, 2023).

2. Research Objectives

2.1 To investigate the conditions and development of quality management systems for instructional media, educational innovations, and the use of artificial intelligence technologies in higher education institutions over the ten-year period from 2017 to 2026 (B.E. 2560–2569).

2.2 To analyze educational innovation quality standards, monitoring and supervision systems, transparency, accountability, AI ethics, and factors associated with the effectiveness of educational quality assurance.

2.3 To propose the development of an AI-enabled educational innovation quality management model integrating Buddhist good governance principles into university internal quality assurance systems.

3. Scope of the Research

3.1 Content Scope

The study encompasses the development of educational innovation quality management, including instructional media standards, digital learning resources, AI applications, administrative supervision, transparency, accountability, data management, and internal educational quality assurance.

The analytical framework also incorporates Buddhist ethical principles related to honesty, non-harming conduct, mindfulness, and wisdom. These principles will be examined as a foundation for responsible institutional governance rather than as technical specifications for artificial intelligence systems.

3.2 Documentary Scope

Primary sources include the MCU Thai Tipiṭaka, applicable higher education regulations, official university policies, curriculum documentation, institutional self-assessment reports, academic innovation inventories, and educational quality assurance records.

Secondary sources include academic books, journal articles, research reports, and publications from UNESCO, OECD, and relevant national authorities.

Documents will be selected according to authenticity, academic relevance, publication date, institutional origin, completeness, and verifiability.

3.3 Institutional Scope and Key Informants

The broader research context comprises Thai higher education institutions. Mahachulalongkornrajavidyalaya University may be selected as the primary Buddhist University case, supplemented by other institutions where comparable documents and institutional permissions are available. The proposed sample of 24 key informants consists of:

1. Six university or faculty administrators.
2. Six curriculum directors or quality assurance personnel.
3. Six lecturers or educational innovation developers.
4. Six specialists in Buddhist governance, artificial intelligence, higher education administration, or educational evaluation.

The selection will use purposive sampling based on relevant expertise and institutional responsibilities.

3.4 Temporal Scope

The documentary period covers 2017–2026, representing ten calendar years. The analysis will distinguish earlier digital quality assurance developments from later AI-supported practices. Because the final study year may remain incomplete during data collection, a clearly specified cutoff date will be established.

3.5 Scope of Model Evaluation

Although Objective Three requires proposing a model rather than demonstrating its effectiveness, the study may include an additional expert review phase to strengthen its academic and practical applicability. Suggested evaluation criteria include conceptual accuracy, appropriateness, feasibility, and expected utility. Claims of institutional

effectiveness would require subsequent pilot implementation and verified outcome evidence.

4. Operational Definitions

Educational Innovation Quality Management Model: A coordinated institutional framework connecting policies, educational standards, instructional innovation development, academic review, quality monitoring, accountable personnel, and continuous improvement. This is the researcher's operational definition.

Educational Innovation Quality: The extent to which an instructional innovation demonstrates academic accuracy, pedagogical appropriateness, accessibility, safety, alignment with learning outcomes, and verifiable evidence of review and improvement. This definition is established for the present research.

Artificial Intelligence-Enabled Quality Management: The use of AI technologies to assist institutional processes such as classifying educational documentation, identifying missing evidence, examining data patterns, and supporting academic review while retaining human oversight and accountability.

Buddhist Good Governance: The contemporary application of Buddhist ethical principles—including honesty, non-harming conduct, thoughtful consideration, and wisdom—to transparent, responsible, and fair institutional administration. It is an operational synthesis rather than a direct canonical definition of AI governance.

Internal Educational Quality Assurance: A system of university procedures for establishing educational standards, monitoring academic activities, reviewing institutional evidence, identifying deficiencies, and implementing quality improvement according to applicable regulations.

Transparency: The availability of clear criteria, documented procedures, explainable decisions, and appropriate access to supporting evidence, subject to legal and ethical confidentiality requirements.

Accountability: The identification of individuals or units responsible for verifying information, explaining AI-supported decisions, correcting mistakes, and addressing adverse consequences.

Quality Assurance Effectiveness: The extent to which quality assurance processes achieve intended academic standards, identify meaningful improvement needs, and produce documented corrective actions and credible educational outcomes.

5. Expected Benefits of the Research

5.1 Academic Benefits: The study will contribute an integrated perspective on Buddhist ethics, AI governance, educational innovation management, and higher education quality assurance.

5.2 Policy Benefits: University executives may use the proposed model to develop transparent AI governance policies and assign institutional responsibilities.

5.3 Institutional Management Benefits: Quality assurance units may improve evidence organization, monitoring procedures, and the traceability of academic decisions.

5.4 Curriculum Benefits: Academic programs may establish consistent standards for evaluating instructional innovations and AI-assisted educational materials.

5.5 Ethical Benefits: Universities may strengthen human oversight, fairness, privacy protection, academic integrity, and accountability.

5.6 Future Research Benefits: The proposed model may provide a basis for expert review, pilot implementation, and comparative institutional research.

6. Review of Documents, Concepts, Theories, and Related Research

The literature review examines the relationship among educational innovation quality, artificial intelligence management, institutional accountability, and Buddhist ethical governance. Buddhist canonical texts provide a primary source for ethical principles, while Thai academic publications offer contemporary interpretations relevant to management and educational development. International frameworks address digital education, responsible AI, and educational quality. Empirical studies provide evidence regarding quality assurance systems, ethical governance, and technology-related assessment. The PPOCC management framework is particularly relevant to institutional coordination, while educational quality improvement and AI governance literature informs operational procedures (Chantanee, 2022; OECD, 2023). The review distinguishes established findings from proposed applications to avoid unsupported claims.

6.1 Relevant Documents

The documentary foundation consists of five groups. First, the Thai Tipiṭaka of Mahachulalongkornrajavidyalaya University provides canonical teachings concerning ethical discipline, mindfulness, wisdom, and the Noble Eightfold Path. The Maggasaṃyutta in the Saṃyutta Nikāya, Mahāvāravagga, offers a relevant reference for the Noble Eightfold Path

(MCU Thai Tipiṭaka, Vol. 19, item 1). Second, Thai management books provide frameworks for policy implementation and institutional coordination. Aphinan Chantanee's Organization and Management Theory discusses the PPOCC framework on printed pages 41 and 238 (Chantanee, 2022). Third, academic publications on teaching resources and academic standards provide guidance for distinguishing instructional documentation, textbooks, scholarly books, and research outputs. Fourth, institutional policy documents and quality assurance reports provide the evidence necessary to investigate actual developments during 2017–2026. Fifth, international frameworks and research, including UNESCO (2021) and OECD (2023), establish contemporary concerns relating to AI ethics, digital infrastructure, human competencies, and accountability. Together, these sources support the development of an educational innovation quality management model; however, institutional practices must be established through authenticated documents and relevant stakeholder accounts.

6.2 Related Concepts

1) PPOCC Management Concept : Aphinant Chantanee (2020; published source, 2022) The PPOCC framework comprises five management functions: Policy, Planning, Organizing, Coordinating, and Controlling. It offers a systematic approach to establishing institutional direction, allocating responsibilities, coordinating operations, and monitoring results. The framework is discussed in Organization and Management Theory, particularly on printed pages 41 and 238 (Chantanee, 2022). The present study applies these functions to the governance of educational innovation quality, with emphasis on institutional standards, documented responsibilities, and continuous review.

2) Academic Work Quality Development: Phattharaphon Chantanee and Aphinan Chantanee (2023) -The academic book Development of Academic Works: The 2022 Academic Rank Criteria discusses different categories of scholarly production and requirements for evaluating academic materials. Its discussion of teaching documents and research quality provides a relevant starting point for distinguishing educational resources from empirical research outputs. The research applies this distinction to quality assurance documentation and educational innovation reviews. Academic publication criteria should not, however, be treated automatically as complete standards for AI-generated instructional resources.

3) Buddhist Innovation Management: Metharat Chantanee and Aphinan Chantanee (2026) -The book Buddhist Innovation Management addresses the integration of Buddhist principles with contemporary management, digital technology, artificial intelligence, and

ethical innovation. The chapter on Buddhist innovation discusses learning through real problems and the use of digital media to explain concepts clearly (Chantanee & Chantanee, 2026, pp. 6–15). The present research extends these perspectives to institutional quality governance, emphasizing accurate information, ethical responsibility, and learning-oriented innovation rather than the mere production of technology.

4) Digital Education Ecosystems: OECD (2023) -The OECD presents effective digital education as an ecosystem involving institutional management systems, educational technologies, human competencies, and governance. The concept suggests that technological tools can contribute to educational quality only when combined with organizational readiness, appropriate infrastructure, professional capabilities, and credible evaluation. In this study, the concept supports the analysis of institutional conditions influencing the quality of AI-enabled innovation management and internal quality assurance.

5) Ethical Artificial Intelligence Governance: UNESCO (2021) -UNESCO's Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence emphasizes fairness, transparency, accountability, privacy, human oversight, and protection against harm. These concepts are particularly relevant when AI systems assist with academic decision-making or handle institutional records. The present research applies this framework to proposed procedures for documenting AI involvement, controlling access to data, reviewing automated recommendations, and preserving human responsibility for consequential academic decisions.

6.3 Related Theories and Theoretical Frameworks

1) PPOCC Management Theory: Aphinant Chantanee (2020) -PPOCC consists of Policy, Planning, Organizing, Coordinating, and Controlling, forming an integrated administrative process. The theory is discussed in Chantanee's Organization and Management Theory (2022, pp. 41, 238). In the present research, the framework provides a basis for assigning responsibilities concerning educational innovation quality standards, quality improvement plans, institutional coordination, and monitoring. Its relevance concerns organizational processes rather than the technical operation of AI algorithms.

2) The Threefold Training and Noble Eightfold Path: Theravāda Buddhist Framework the Threefold Training comprises higher ethical discipline, higher mental cultivation, and higher wisdom. The Noble Eightfold Path includes right view, right intention, right speech, right action, right livelihood, right effort, right mindfulness, and right

concentration. These teachings provide ethical and developmental foundations for responsible conduct. A canonical reference for the path is the Saṃyutta Nikāya, Mahāvāravagga, Maggasaṃyutta (MCU Thai Tipiṭaka, Vol. 19, item 1). Their application to AI governance represents a modern interpretation intended to support honesty, fairness, thoughtful judgment, and non-harm.

3) Constructive Alignment Theory: Biggs (1996) -Constructive alignment emphasizes consistency among intended learning outcomes, teaching activities, and assessment methods. This theory can be used to evaluate educational innovations by examining whether instructional resources genuinely support curriculum objectives. AI-generated educational materials must therefore be assessed according to academic accuracy, pedagogical relevance, and learning outcomes rather than appearance or production efficiency alone (Biggs, 1996, pp. 347–364, article page range).

4) Cognitive Theory of Multimedia Learning: Mayer (2009) -Mayer explains how learners process visual and verbal information under cognitive constraints. The theory offers guidance for developing understandable educational materials by organizing information clearly and minimizing unnecessary cognitive demands. Its application to AI-assisted instructional media requires evaluating how text, images, videos, and interactive elements contribute to learning. High-quality innovation should promote understanding rather than simply increase the quantity or technological sophistication of educational content.

5) Diffusion of Innovations Theory: Rogers (2003) -Rogers explains innovation adoption through factors such as relative advantage, compatibility, complexity, trialability, and observability. The theory is relevant to implementing AI-enabled educational quality systems because universities vary in institutional readiness, resources, and stakeholder expectations. Pilot projects, professional training, clear communication, and documented results may support adoption. Nevertheless, widespread adoption cannot be treated as proof of educational effectiveness without appropriate quality evidence.

6.4 Related Research

Thai Empirical Research

1) Bodinphat Saibut (2019): Development of Educational Quality Assurance through the PDCA Cycle at Mahachulalongkornrajavidyalaya University -This research investigated educational quality assurance using the Plan–Do–Check–Act framework within MCU. Published in Journal of Research and Academic, Volume 2, Issue 1, pages 39–53, the

study provides relevant evidence concerning institutional quality assurance procedures and continuous improvement. It is particularly useful for investigating the earlier portion of the 2017–2026 period. However, it should not be cited as evidence that modern generative AI was already being used successfully within university quality assurance systems.

2) Niramon Rodpai, Worakit Thueanchang, and Patitham Samniang (2022): Development of an Internal Quality Assurance Model Based on the Dutiya-pāpaṇika Sutta - This empirical study developed a Buddhist-inspired internal quality assurance model for secondary school administrators. The authors used documentary analysis, interviews, focus-group discussions, and model evaluation. The resulting model incorporated PDCA, participation, responsibility, and Buddhist management principles. Its relevance lies in demonstrating how Buddhist governance can be integrated into educational quality assurance. However, its secondary school setting limits direct generalization to university management (Rodpai et al., 2022, pp. 75–86).

3) Phrakhru Srisuthammaniwit (2024): Development of Internal Quality Assurance Strategies Based on the Four Bases of Success -This study examined the development of internal quality assurance strategies for basic education institutions through the Buddhist principle of iddhipāda, or the Four Bases of Success. It provides a related example of combining Buddhist principles with strategic educational management. Its implications concern the design of management processes and the assessment of model suitability. Nevertheless, the research was conducted in basic education rather than university AI management, so its findings should be applied cautiously.

International Research

1) Jobin, Ienca, and Vayena (2019): The Global Landscape of AI Ethics Guidelines Jobin and colleagues analyzed international AI ethics guidelines and identified frequently recurring principles, including transparency, fairness, responsibility, privacy, and non-maleficence. Their empirical documentary analysis provides a basis for formulating institutional AI governance criteria. The study supports the importance of documented responsibilities, transparent decision-making, and procedures for reviewing risks associated with AI-assisted academic processes (Jobin et al., 2019, pp. 389–399).

2) Xia, Weng, Ouyang, Lin, and Chiu (2024): A Scoping Review on How Generative Artificial Intelligence Transforms Assessment in Higher Education -This research synthesis examined how generative AI affects assessment practices in higher education. It identified

implications for assessment design, institutional governance, AI literacy, and professional development. The study is directly relevant to educational innovation quality because assessment procedures must adapt when AI is incorporated into instruction and academic evaluation. It also highlights the importance of maintaining credible evidence and human responsibility within educational assessment processes (Xia et al., 2024, Article 40).

3) Bond and Colleagues (2024): A Meta Systematic Review of Artificial Intelligence in Higher Education -Bond and colleagues synthesized systematic reviews concerning AI in higher education and emphasized methodological rigor, collaboration, and ethical responsibilities. Their findings support careful evaluation of educational technologies rather than assumptions that automation improves academic quality. For institutional innovation management, the study suggests that quality claims should be supported by clearly described methods, relevant performance indicators, and consideration of implementation risks (Bond et al., 2024, Article 4).

7. Research Methodology

The proposed research combines documentary analysis and qualitative interviews to investigate institutional educational innovation quality management during 2017–2026. Documentary sources will establish the historical development of academic standards, technological practices, and quality assurance systems. Interviews will explore institutional experiences, operational challenges, and stakeholder perspectives concerning AI governance and educational innovation quality. Qualitative content analysis, thematic interpretation, and triangulation will be used to integrate evidence. The proposed model will subsequently be reviewed by experts. These procedures are presented as a research design; they do not imply that interviews, institutional analyses, or expert evaluations have already been conducted.

7.1 Research Design

The research is organized into four phases:

1) Documentary analysis of educational innovation quality management from 2017 to 2026.

2) In-depth interviews concerning institutional governance, educational quality standards, and AI-related practices.

3) Development of an integrated AI-enabled Buddhist good governance model.

4) Expert assessment and refinement of the proposed model.

Documentary research and qualitative interviews are both qualitative approaches. Therefore, the study is more precisely described as a multimethod qualitative design. A conventional quantitative–qualitative mixed-methods classification would require a distinct quantitative component.

7.2 Documentary Population and Key Informants

The documentary population includes Buddhist scriptures, academic books, research articles, quality assurance policies, institutional self-assessment reports, curricular records, educational innovation documents, and AI-related governance materials. The proposed interview sample comprises 24 purposively selected key informants from university administration, quality assurance, academic innovation, and specialist fields.

7.3 Research Instruments

Three research instruments are proposed: a documentary analysis form, a semi-structured interview guide, and a model evaluation form. The documentary analysis form will record source details, publication year, academic unit, quality standards, innovation types, AI involvement, and supporting evidence. The interview guide will examine administrative procedures, ethical considerations, organizational challenges, and improvement needs. The evaluation form will assess conceptual accuracy, appropriateness, feasibility, and expected utility.

7.4 Data Quality Assurance

Three qualified reviewers should assess the content relevance and clarity of the instruments before use. Documentary authenticity and reliability will be checked through source verification, institutional authority, completeness, and chronological consistency. Triangulation will compare multiple documentary sources, stakeholder groups, and research methods. Contradictory evidence will be preserved rather than excluded.

7.5 Data Collection

The researcher will prepare an inventory of relevant institutional documents, classified by academic year, institution, and purpose. Interview participants will be recruited through purposive selection after obtaining appropriate institutional permissions and research ethics approval where required.

Interviews will be conducted with informed consent. Confidential information will be coded and protected, and AI tools will not be supplied with restricted institutional or personal information without appropriate authorization.

7.6 Data Analysis and Synthesis

Documentary data will be examined through qualitative content analysis, focusing on historical development, academic quality standards, institutional monitoring, transparency, accountability, and AI ethics. Interview transcripts will undergo thematic coding and comparative analysis. Integrated findings will inform the proposed model using the PPOCC framework, PDCA improvement cycle, Any reported evaluation results must originate from completed assessments rather than hypothetical scores.

8. Preliminary Documentary Analysis

The preliminary documentary synthesis identifies the need for an integrated educational innovation quality management system connecting academic standards, information governance, technological capabilities, institutional responsibility, and continuous improvement. The literature suggests that quality assurance systems increasingly require procedures for monitoring digital information and AI-supported academic processes. PPOCC provides a management structure, while PDCA contributes a continuous improvement process. Buddhist ethical principles offer a complementary framework for honest reporting, thoughtful decisions, and avoidance of harm. These preliminary findings support the development of the proposed BUDDHA–AI Quality Governance Model but do not establish verified institutional outcomes.

8.1 Preliminary Findings According to the Research Objectives

1) Preliminary Finding Related to Objective One -The documentary synthesis supports examining educational quality assurance development through successive stages involving traditional administrative review, digital documentation, online educational innovation, and more recent AI-supported management. The actual timing and extent of these developments must be established through university records covering 2017–2026. Institutional policies, academic innovation inventories, quality assurance reports, and stakeholder evidence will be necessary to determine how practices changed over time. No comprehensive conclusion about the actual development of all Thai universities can be made from the reviewed literature alone.

2) Preliminary Finding Related to Objective Two -The literature identifies quality standards, monitoring procedures, transparency, accountability, ethical AI, reliable data, and institutional capacity as important factors for examining educational quality assurance effectiveness. These dimensions require measurable criteria and documented review mechanisms. In particular, AI-supported evaluation should be subject to independent academic verification and opportunities for correction. The relationship between these governance factors and actual institutional performance remains an empirical question requiring evidence from the selected universities.

3) Preliminary Finding Related to Objective Three -The reviewed concepts support an AI-enabled educational innovation quality management model integrating Buddhist ethical principles with the PPOCC management framework and PDCA improvement procedures. The proposed model emphasizes institutional needs assessment, data governance, academic review, quality assurance, and accountable AI. It provides a conceptual basis for strengthening institutional management but requires expert evaluation and possible pilot implementation to determine its practical appropriateness and effectiveness.

8.2 Synthesis of New Knowledge: BUDDHA–AI Quality Governance Model

The proposed BUDDHA–AI Quality Governance Model integrates Buddhist ethical principles with AI-enabled educational innovation management and internal quality assurance in Thai higher education institutions. It comprises six interconnected dimensions. B: Buddhist Ethical Governance establishes honesty, fairness, non-harming conduct, and responsible judgment as foundations for institutional policy and administrative decisions. U: Understanding Quality and Institutional Needs emphasizes systematic assessment of educational requirements, existing management problems, technological readiness, and organizational risks. D: Data and Digital Governance establishes standards for collecting, classifying, protecting, and accessing institutional information, including appropriate documentation of AI-supported processes. D: Development and Review of Educational Innovations connects instructional resource development with academic verification, pedagogical suitability, and continuous improvement. H: Higher Education Internal Quality Assurance aligns innovation management with applicable curriculum standards, internal review processes, institutional indicators, and evidence-based improvement. A–AI: Accountable Artificial Intelligence requires transparency, human oversight, information security, bias awareness, and clear responsibility for correcting AI-related errors. The model

operates through the PPOCC management process: Policy establishes governance direction; Planning defines objectives and resources; Organizing assigns responsibility; Coordinating connects academic and administrative units; and Controlling monitors quality and improvement. The PDCA cycle complements this structure by organizing implementation through planning, action, checking, and corrective improvement. For example, a university may employ AI to classify instructional media, identify incomplete documentation, and prepare preliminary quality summaries. Academic personnel must subsequently verify the results before making consequential decisions. Proposed indicators include documentary completeness, academic review quality, information security, documented accountability, corrective action, and evidence of educational improvement. The contribution of the model lies in coordinating ethical values, management procedures, technological resources, and quality assurance requirements within one institutional framework. Its conceptual coherence does not establish its effectiveness; expert assessment and pilot implementation remain necessary before wider adoption.

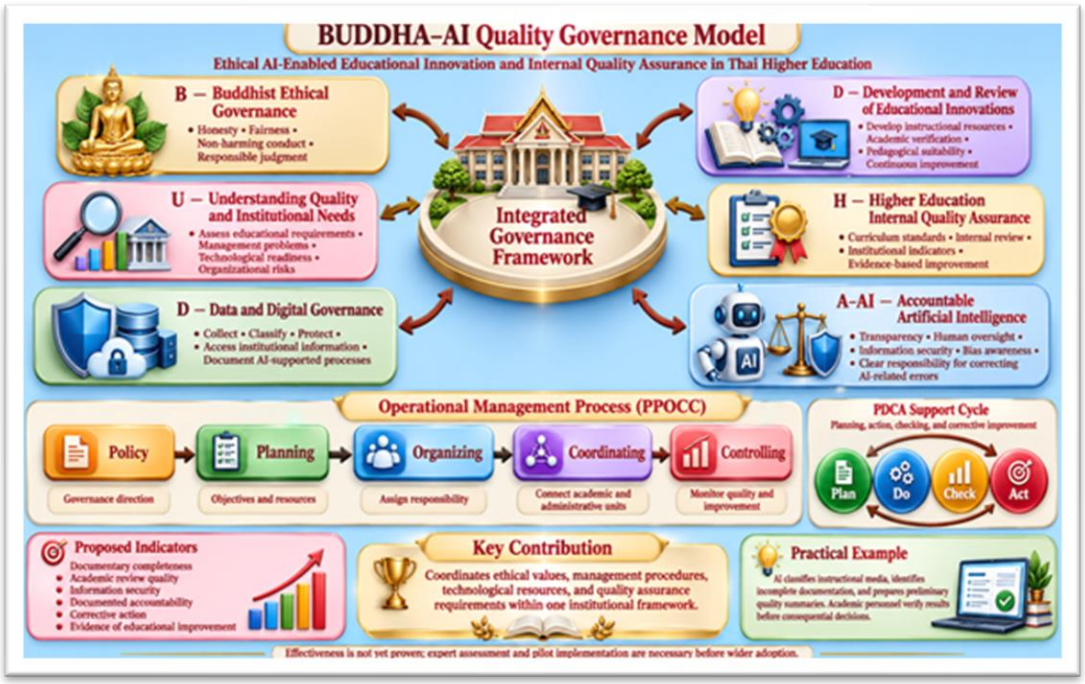

From Diagram of New Knowledge Synthesis for Development of BUDDHA–AI Quality Governance Model

9. Conclusions, Discussion, and Recommendations

The preliminary documentary synthesis suggests that responsible AI-enabled educational innovation management requires coordinated institutional standards, reliable data governance, academic oversight, and continuous improvement. Buddhist ethical principles provide a complementary value foundation emphasizing honesty, fairness, non-harm, and wise judgment. The PPOCC framework organizes managerial responsibilities, while the PDCA cycle supports iterative quality development. International studies reinforce the importance of AI transparency, accountability, and methodological rigor. However, stakeholder interviews, and expert evaluation. Its suitability and effectiveness should not be presumed before these research procedures have been completed.

9.1 Conclusions

1) Conclusion According to Objective One -The study establishes a framework for investigating the development of educational innovation quality management during 2017–2026. Relevant evidence includes institutional quality assurance policies, curriculum records, instructional media inventories, digital administration documents, and AI governance materials. The literature supports the importance of established quality management procedures while recognizing newer challenges associated with artificial intelligence. Nevertheless, the historical development of particular universities must be reconstructed from authenticated records rather than inferred from broader technological trends. The proposed documentary investigation will therefore distinguish institutional practices, policy developments, and educational innovation changes across the ten-year period.

2) Conclusion According to Objective Two -The literature identifies quality standards, monitoring systems, transparency, accountability, AI ethics, reliable data, and professional capability as central dimensions in educational innovation quality management. Their contribution to effective quality assurance depends on consistent implementation, evidence quality, and institutional responsibility. The use of AI may improve information organization, quality assurance effectiveness should be examined through documented procedures, academic verification, corrective action, and measurable educational improvement. Conceptual associations should not be reported as verified causal relationships without appropriate institutional evidence.

3) Conclusion According to Objective Three -The BUDDHA–AI Quality Governance Model integrates Buddhist ethical guidance with institutional quality management, data governance, educational innovation review, internal quality assurance, and accountable AI. Its governance structure is supported by PPOCC management functions and PDCA improvement processes. The model establishes proposed responsibilities for university executives, academic faculties, quality assurance units, and technology specialists. Its practical contribution lies in offering a systematic approach to AI-supported quality monitoring and ethical academic decision-making. the model remains preliminary and requires expert assessment and implementation evidence to establish its appropriateness, feasibility, and effectiveness.

9.2 Discussion

1) Discussion of Objective One -The proposed historical investigation is consistent with established PDCA-based educational quality assurance studies and OECD's analysis of digital education ecosystems (OECD, 2023). These perspectives suggest that technological development should be understood within existing institutional management structures. Rogers's diffusion of innovations theory further indicates that adoption may differ across institutions according to perceived benefits, compatibility, complexity, and available resources. Consequently, the introduction of AI should be examined as one dimension of educational governance development rather than treated as automatic evidence of improved institutional performance.

2) Discussion of Objective Two -The identified governance factors are consistent with Jobin et al. (2019), who documented common principles of AI ethics, including transparency, fairness, responsibility, and privacy. Xia et al. (2024) additionally demonstrate that generative AI introduces challenges for educational assessment design and governance. These studies support the importance of clear procedures for human verification, academic integrity, and institutional accountability. Buddhist ethical principles can strengthen the values underlying these procedures, but operational indicators and verified evidence are required to determine whether the proposed arrangements function effectively.

3) Discussion of Objective Three -The proposed model connects PPOCC management theory with PDCA quality improvement and constructive alignment principles. PPOCC organizes administrative responsibilities, PDCA supports continuous review, and constructive alignment contributes criteria for examining the educational relevance of

innovations (Biggs, 1996). Buddhist principles provide an ethical foundation for institutional decision-making. However, combining these frameworks does not by itself establish model validity. Independent expert review, transparent revision, and practical evaluation are necessary to determine whether the model can improve educational innovation quality management in real university contexts.

9.3 Recommendations

1) Policy Recommendations -Thai higher education institutions should consider establishing explicit policies governing AI-supported quality assurance, including data protection, transparency, academic verification, human oversight, responsibility for decisions, and procedures for correcting errors.

2) Practical Recommendations -Universities should begin with institutional needs assessments, establish quality indicators for educational innovations, provide professional development for academic and quality assurance personnel, and conduct pilot projects involving AI-assisted evidence management under human supervision.

3) Recommendations for Future Research -Future studies should conduct expert assessment and pilot implementation of the proposed model, examining its feasibility, information accuracy, quality review efficiency, governance risks, stakeholder acceptance, and contribution to documented institutional improvement.

10. References

Chantanee, A. (2022a). *Advanced research methodology.* Charansanitwong Printing.

Chantanee, A. (2022b). *Organization and management theory.* Charansanitwong Printing.

Chantanee, A. (2026). *Management theory: PPOCC.*

Chantanee, M., & Chantanee, A. (2026). *Buddhist innovation management.* Academic book.

Chantanee, P., & Chantanee, A. (2023). *Development of academic works: The 2022 academic rank.*

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *The Thai Tipiṭaka: Mahachulalongkorn rajavidyalaya Press.*

Biggs, J. (1996). *Enhancing teaching through constructive alignment.* Higher Education, 32(3), 347–364. https://doi.org/10.1007/BF00138871

Bond, M., Khosravi, H., De Laat, M., Bergdahl, N., Negrea, V., Oxley, E., Pham, P., Chong, S. W., & Siemens, G. (2024). *A meta systematic review of artificial intelligence in higher education: A call for increased ethics, collaboration, and rigor.* International Journal of Educational Technology in Higher Education, 21, Article 4. https://doi.org/10.1186/s41239-023-00436-z

Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). *The global landscape of AI ethics guidelines.* Nature Machine Intelligence, 1, 389–399. https://doi.org/10.1038/s42256-019-0088-2

Mayer, R. E. (2009). *Multimedia learning (2nd ed.).* Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511811678

Organization for Economic Co-operation and Development. (2023). *OECD digital education outlook 2023: Towards an effective digital education ecosystem.* OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/c74f03de-en

Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations (5th ed.).* Free Press.

UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence.* UNESCO.

บทความวิชาการ

1. ความจำเป็นที่นักเรียนมัธยมต้องมีความรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์ (AI): การสังเคราะห์เชิงนโยบาย การเรียนรู้ จริยธรรม และสมรรถนะอนาคต

The Necessity of Artificial Intelligence (AI) Literacy for Secondary School Students: A Synthesis of Policy, Learning, Ethics, and Future Competencies

โยธี จันตะนี

สาขาการจัดการนวัตกรรม สำนักปัญญาประดิษฐ์และนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์เหตุผลเชิงวิชาการ นโยบาย และการปฏิบัติที่อธิบายว่าเหตุใดนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจึงจำเป็นต้องมีความรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์หรือ AI ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ และตลาดแรงงาน บทความกำหนดขอบเขตที่ “AI literacy สำหรับนักเรียนมัธยม” ซึ่งหมายถึงความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการทำงานของ AI ความสามารถในการใช้ AI เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ การประเมินความน่าเชื่อถือของผลลัพธ์จาก AI การตระหนักรู้ด้านจริยธรรม ความเป็นส่วนตัว อคติ และผลกระทบทางสังคม การสังเคราะห์เอกสารใช้แหล่งข้อมูลจากหน่วยงานไทยและต่างประเทศในช่วงไม่เกิน 5 ปี เช่น กระทรวงศึกษาธิการ สพฐ. สสวท. สวทช. depa, UNESCO, OECD, UNICEF และ World Economic Forum เพื่อทำให้ข้อเสนอมีความร่วมสมัย ตรวจสอบได้ และเชื่อมโยงกับบริบทการศึกษาไทย

ผลการสังเคราะห์ชี้ว่า ความรู้เรื่อง AI สำหรับนักเรียนมัธยมมีความจำเป็นอย่างน้อย 5 มิติ ได้แก่ มิติการเรียนรู้ มิติทักษะอนาคต มิติจริยธรรมและความปลอดภัย มิติความเสมอภาคทางดิจิทัล และมิติการเตรียมพลเมืองให้มีส่วนร่วมในสังคมที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและอัลกอริทึม บทความเสนอว่าโรงเรียนไม่ควรมอง AI เป็นเพียงเครื่องมือช่วยทำการบ้านหรือความเสี่ยงต่อการทุจริตทางวิชาการ แต่ควรมองเป็น “ความรู้พื้นฐานใหม่” ที่นักเรียนต้องเรียนรู้ควบคู่กับการคิดเชิงวิพากษ์ การสื่อสาร การแก้ปัญหา และความรับผิดชอบต่อสังคม องค์ความรู้ใหม่ของบทความคือกรอบ “AI-RISE Model” ซึ่งประกอบด้วย Readiness, Intelligent Use, Safety and Ethics, Equity และ Future Skills เพื่อใช้เป็นกรอบพัฒนาความรู้ AI สำหรับนักเรียนมัธยมในระดับโรงเรียน

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์, นักเรียนมัธยม, ความรู้เท่าทัน AI

Abstract

This academic article aims to synthesize academic, policy, and practical rationales explaining why secondary school students need knowledge of artificial intelligence (AI) in an era where digital technology has become an integral part of everyday life, learning, and the labour market. The article focuses on "AI literacy for secondary school students," which refers to a basic understanding of how AI works, the ability to use AI to support learning, the capacity to evaluate the reliability of AI-generated outputs, and awareness of ethics, privacy, bias, and social impacts. The synthesis draws on documents from Thai and international organizations published within the past five years, including the Ministry of Education, OBEC, IPST, NSTDA, depa, UNESCO, OECD, UNICEF, and the World Economic Forum. These sources ensure that the article's propositions are contemporary, verifiable, and relevant to the Thai educational context.

The synthesis indicates that AI knowledge for secondary school students is necessary in at least five dimensions: learning, future skills, ethics and safety, digital equity, and the preparation of citizens to participate in a society increasingly driven by data and algorithms. The article argues that schools should not regard AI merely as a tool for completing homework or as a risk to academic integrity. Rather, AI should be viewed as a "new foundational literacy" that students need to develop alongside critical thinking, communication, problem-solving, and social responsibility. The article's new contribution is the "AI-RISE Model," consisting of Readiness, Intelligent Use, Safety and Ethics, Equity, and Future Skills. This model is proposed as a framework for developing AI literacy among secondary school students at the school level.

Keywords: Artificial Intelligence, Secondary School Students, AI Literacy

1. บทนำ

ปัญญาประดิษฐ์หรือ AI ได้เปลี่ยนจากเทคโนโลยีเฉพาะทางของนักวิทยาการคอมพิวเตอร์ไปสู่เครื่องมือทั่วไปที่นักเรียน ครู ผู้ปกครอง และแรงงานทุกสาขาสามารถเข้าถึงได้ผ่านระบบค้นหา ผู้ช่วยอัจฉริยะ แพลตฟอร์มการเรียนรู้ โปรแกรมสร้างภาพ ระบบแปลภาษา และ Generative AI ความเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้การศึกษาไม่สามารถมอง AI เป็นเรื่องไกลตัวได้อีกต่อไป UNESCO ระบุว่า การบูรณาการเป้าหมายการเรียนรู้ด้าน AI เข้าสู่หลักสูตรเป็นเรื่องสำคัญเพื่อให้นักเรียนสามารถใช้ AI ได้อย่างปลอดภัย มีความหมาย และมีความรับผิดชอบ (UNESCO, 2024) ขณะเดียวกัน OECD ชี้ว่า AI และหุ่นยนต์มีความสามารถเพิ่มขึ้นในการทำงานที่

เคยถือเป็นทักษะของมนุษย์ และอาจเปลี่ยนบทบาทของการศึกษาในการเตรียมผู้เรียนสู่โลกงานในอนาคต (OECD, 2024) ดังนั้น นักเรียนมัธยมซึ่งอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากการศึกษาขั้นพื้นฐานสู่การศึกษาต่อและอาชีพจำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับ AI เพื่อไม่เป็นเพียงผู้บริโภคเทคโนโลยี แต่เป็นผู้ใช้ ผู้ประเมิน และผู้กำกับการใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณ

ในบริบทประเทศไทย ความจำเป็นดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายระดับชาติและทิศทางการพัฒนากำลังคนดิจิทัล แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย พ.ศ. 2565–2570 มีเป้าหมายส่งเสริมระบบนิเวศ AI เพื่อยกระดับเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชน ผ่าน 5 ยุทธศาสตร์และ 15 แผนงาน (NSTDA, 2025) ขณะที่กระทรวงศึกษาธิการได้เผยแพร่คู่มือการใช้ AI สำหรับครู นักเรียน โรงเรียน และผู้ปกครองในประเทศไทย พ.ศ. 2568 ซึ่งสะท้อนว่าการใช้ AI ในโรงเรียนจำเป็นต้องมีแนวทางที่เป็นระบบ ไม่ใช่ปล่อยให้เกิดการใช้งานตามความเข้าใจส่วนบุคคล (Ministry of Education, 2025) นอกจากนี้ ความร่วมมือระหว่าง สสวท. สพฐ. สอศ. และ สวทช. ในการขับเคลื่อนการสอน AI มีเป้าหมายให้ผู้สอน นักเรียน และนักศึกษาทุกช่วงชั้นมีความรู้ด้าน AI เข้าใจจริยธรรม และพร้อมเป็นพลเมืองดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 (IPST, 2024)

ช่องว่างสำคัญของการศึกษาไทยจึงไม่ใช่คำถามว่า “ควรให้เด็กใช้ AI หรือไม่” แต่คือ “ควรทำให้นักเรียนมัธยมเข้าใจ AI อย่างไรจึงจะปลอดภัย เป็นธรรม และเกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้จริง” หากโรงเรียนห้ามใช้ AI โดยไม่สอนหลักคิด นักเรียนอาจใช้ AI อย่างลับ ๆ โดยขาดความเข้าใจเรื่องความถูกต้อง อคติ ข้อมูลส่วนบุคคล และความรับผิดชอบทางวิชาการ ในทางกลับกัน หากเปิดให้ใช้โดยไม่มีหลักเกณฑ์ ก็อาจเกิดการพึ่งพา AI มากเกินไปและลดทอนการคิดด้วยตนเอง บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ความจำเป็นที่นักเรียนมัธยมต้องมีความรู้เรื่อง AI วิเคราะห์มิติสำคัญที่ควรบรรจุใน AI literacy และเสนอกรอบองค์ความรู้ใหม่สำหรับใช้พัฒนานักเรียนมัธยมในบริบทโรงเรียนไทย

2. เนื้อหา

2.1 ความหมายและขอบเขตของความรู้เรื่อง AI สำหรับนักเรียนมัธยม

ความรู้เรื่อง AI สำหรับนักเรียนมัธยมไม่ควรถูกจำกัดอยู่เพียงการรู้จักชื่อเครื่องมือ เช่น ChatGPT, Gemini, Copilot หรือระบบสร้างภาพ แต่ควรหมายถึงชุดสมรรถนะที่ช่วยให้นักเรียนเข้าใจว่า AI คือระบบที่ใช้ข้อมูล อัลกอริทึม และแบบจำลองทางคณิตศาสตร์เพื่อเรียนรู้รูปแบบ ตัดสินใจ คาดการณ์ หรือสร้างผลลัพธ์ใหม่ ความรู้พื้นฐานนี้ต้องอยู่ในระดับที่เหมาะสมกับวัย ไม่จำเป็นต้องเริ่มจากการเขียนโค้ดขั้นสูง แต่ควรเริ่มจากความเข้าใจว่า AI ทำอะไรได้ ทำอะไรไม่ได้ ใช้ข้อมูลอย่างไร และเหตุใดผลลัพธ์ของ AI จึงต้องถูกตรวจสอบเสมอ UNESCO เสนอกรอบสมรรถนะ AI สำหรับนักเรียนที่ครอบคลุม 4 มิติ ได้แก่ แนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จริยธรรมของ AI เทคนิคและการประยุกต์ใช้ AI และการออกแบบระบบ AI (UNESCO, 2024)

สำหรับระดับมัธยม ความรู้ AI จึงควรครอบคลุมอย่างน้อย 4 ชั้น ชั้นแรกคือ AI awareness หรือการรู้ว่า AI อยู่รอบตัวในระบบแนะนำวิดีโอ แพลตฟอร์มเรียนออนไลน์ ระบบแปลภาษา การค้นหา และแอปพลิเคชันต่าง ๆ ชั้นที่สองคือ AI use หรือการใช้ AI เพื่อช่วยเรียน เช่น ตั้งคำถาม สรุปเนื้อหา ฝึกภาษา สร้างแบบฝึกหัด หรือจำลองบทสนทนา ชั้นที่สามคือ AI evaluation หรือการประเมินผลลัพธ์ เช่น ตรวจสอบแหล่งอ้างอิง แยกแยะข้อเท็จจริงกับความเห็น ระวังข้อมูลผิดพลาด และเข้าใจว่า AI อาจสร้างคำตอบที่ดูน่าเชื่อแต่ไม่ถูกต้อง ชั้นที่สี่คือ AI ethics and citizenship หรือการใช้ AI อย่างรับผิดชอบ ไม่ละเมิดผลงานผู้อื่น ไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคล ไม่ใช้ AI สร้างความเสียหาย และเข้าใจผลกระทบต่อสังคม

ความรู้ AI สำหรับนักเรียนมัธยมจึงเป็นการบูรณาการระหว่างทักษะดิจิทัล การคิดเชิงวิพากษ์ จริยธรรมข้อมูล และความพร้อมต่ออาชีพ ไม่ใช่วิชาเทคโนโลยีอย่างแยกส่วน depa ระบุว่า AI ในการศึกษามีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เฉพาะบุคคล การช่วยครู การวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน และการพัฒนาวิชาชีพครู ซึ่งสะท้อนว่า AI จะเป็นทั้งเนื้อหาที่ต้องเรียนและเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ (depa, 2024) ดังนั้น การกำหนดขอบเขต AI literacy สำหรับมัธยมควรเน้น “เข้าใจ–ใช้เป็น–ตรวจสอบได้–รับผิดชอบ–ต่อยอดได้” มากกว่าการเน้นเพียงการใช้โปรแกรมให้คล่อง

2.2 เหตุผลด้านการเรียนรู้: AI เป็นเครื่องมือเสริมการคิด ไม่ใช่เครื่องมือแทนการคิด

เหตุผลสำคัญประการแรกที่นักเรียนมัธยมต้องมีความรู้เรื่อง AI คือ AI ได้เข้ามาเป็นเครื่องมือเสริมการเรียนรู้ในแทบทุกวิชา นักเรียนสามารถใช้ AI เพื่ออธิบายบทเรียนซ้ำด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ฝึกทำโจทย์ สร้างตัวอย่างเพิ่มเติม แปลภาษา วิเคราะห์โครงสร้างเรียงความ หรือซักถามในเรื่องที่ไม่กล้าถามครู อย่างไรก็ตาม ประโยชน์เหล่านี้จะเกิดขึ้นจริงก็ต่อเมื่อนักเรียนเข้าใจวิธีใช้ AI อย่างถูกต้อง OECD ชี้ว่า Generative AI สามารถสนับสนุนการเรียนรู้ได้เมื่ออยู่ภายใต้หลักการสอนที่ชัดเจน แต่หากใช้โดยไม่มีการออกแบบทางการ

สำหรับนักเรียนมัธยม ปัญหาที่น่ากังวลคือการใช้ AI เพื่อ “ให้ได้คำตอบ” มากกว่าการใช้ AI เพื่อ “เข้าใจวิธีคิด” หากนักเรียนป้อนโจทย์ให้ AI ทำรายงานทั้งหมด นักเรียนอาจได้ชิ้นงานที่ดูดี แต่ไม่ได้ฝึกการอ่าน การวิเคราะห์ การจัดโครงเรื่อง การอ้างอิง และการเขียนด้วยตนเอง ในทางกลับกัน หากครูออกแบบกิจกรรมให้ AI เป็นคู่สนทนาทางความคิด เช่น ให้นักเรียนถาม AI แล้วตรวจสอบคำตอบกับหนังสือ ให้วิเคราะห์ว่า AI ตอบผิดตรงไหน หรือให้ใช้ AI เสนอหลายมุมมองก่อนเขียนข้อสรุปของตนเอง AI จะกลายเป็นเครื่องมือฝึกคิดเชิงวิพากษ์ได้

ความรู้ AI จึงจำเป็นเพื่อให้นักเรียนแยกแยะระหว่าง “การใช้ AI อย่างช่วยเสริม” กับ “การใช้ AI อย่างทดแทนความพยายามทางปัญญา” โรงเรียนต้องสอนหลักการใช้ prompt อย่างรับผิดชอบ การอ้างอิงเมื่อใช้ AI ช่วยคิด การตรวจสอบข้อเท็จจริง และการสะท้อนคิดหลังใช้ AI กระทรวงศึกษาธิการไทยเผยแพร่คู่มือการใช้ AI สำหรับครู นักเรียน โรงเรียน และผู้ปกครองในปี 2568 ซึ่งสะท้อนว่าระบบโรงเรียนต้องมีแนวทางการใช้ AI อย่างเป็นทางการ ไม่ใช่เพียงห้ามหรืออนุญาตอย่างกว้าง ๆ (Ministry of Education, 2025)

กล่าวโดยสรุป AI จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ก็ต่อเมื่อนักเรียนมีความรู้พอที่จะใช้ AI เป็น “ผู้ช่วยฝึกคิด” ไม่ใช่ “ผู้ทำงานแทน” ความรู้ AI จึงควรถูกจัดเป็นสมรรถนะพื้นฐานของนักเรียนมัธยมในยุคใหม่

2.3 เหตุผลด้านทักษะอนาคตและตลาดแรงงาน

เหตุผลประการที่สองคือ AI กำลังเปลี่ยนโครงสร้างทักษะที่จำเป็นต่ออนาคตการทำงาน นักเรียนมัธยมในปัจจุบันจะเข้าสู่มหาวิทยาลัยหรือแรงงานในช่วงที่ระบบอัตโนมัติ การวิเคราะห์ข้อมูล และเครื่องมือ AI เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของงานหลากหลายสาขา ไม่เฉพาะงานวิศวกรรมหรือคอมพิวเตอร์เท่านั้น แต่รวมถึงสุขภาพ ธุรกิจ การตลาด การเกษตร อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ กฎหมาย การศึกษา และงานบริการ World Economic Forum รายงานว่า Future of Jobs Report 2025 สำรวจมุมมองนายจ้างขนาดใหญ่กว่า 1,000 ราย ครอบคลุมแรงงานมากกว่า 14 ล้านคนใน 55 เศรษฐกิจ เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มงานและทักษะช่วงปี 2025–2030 โดยทักษะด้าน AI, big data, networks, cybersecurity และ digital literacy เป็นกลุ่มทักษะที่มีแนวโน้มเติบโตสูง (World Economic Forum, 2025)

ในบริบทไทย ความต้องการพัฒนากำลังคนด้าน AI ถูกกำหนดไว้ในแผนระดับชาติ แผนปฏิบัติการด้าน AI ของประเทศไทย พ.ศ. 2565–2570 มีเป้าหมายพัฒนาระบบนิเวศ AI เพื่อยกระดับเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต (NSTDA, 2025) และมีรายงานว่าแผนดังกล่าวได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2565 (AI Thailand, 2024) นอกจากนี้ depa ระบุในแนวทาง Digital Skill Roadmap ว่าทักษะด้าน Data and AI เป็นหนึ่งในกลุ่มทักษะดิจิทัลที่จำเป็นต่อวิชาชีพซึ่งตลาดต้องการ (depa, 2024)

นักเรียนมัธยมจึงควรเริ่มเรียนรู้ AI ไม่ใช่เพื่อให้ทุกคนเป็นนักพัฒนา AI แต่เพื่อให้ทุกคนมี “ความสามารถทำงานร่วมกับ AI” ในอนาคต นักเรียนสายวิทยาศาสตร์อาจใช้ AI วิเคราะห์ข้อมูลหรือจำลองสถานการณ์ นักเรียนสายศิลปะอาจใช้ AI ช่วยระดมไอเดียหรือสร้างต้นแบบ นักเรียนสายภาษาอาจใช้ AI ฝึกการเขียนและแปลภาษา นักเรียนสายอาชีพอาจใช้ AI วิเคราะห์ตลาดหรือออกแบบกระบวนการทำงาน ความรู้ AI จึงเป็นทักษะฐานร่วมที่เชื่อมกับหลายอาชีพ

หากนักเรียนมัธยมไม่มีความรู้ AI พวกเขาอาจเสียเปรียบในการศึกษาต่อ การแข่งขันทางอาชีพ และการปรับตัวต่อโลกงาน ขณะเดียวกัน หากโรงเรียนสอน AI อย่างมีทิศทาง นักเรียนจะไม่เพียงใช้เครื่องมือเป็น แต่จะเข้าใจว่าทักษะมนุษย์ เช่น การคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และจริยธรรม ยังคงเป็นสิ่งที่ AI ทดแทนไม่ได้ทั้งหมด

2.4 เหตุผลด้านจริยธรรม ความปลอดภัย และสิทธิเด็ก

AI เกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนบุคคล การตัดสินใจอัตโนมัติ การแนะนำเนื้อหา การเฝ้าติดตามพฤติกรรม และการสร้างข้อมูลใหม่ ซึ่งทั้งหมดนี้มีผลโดยตรงต่อนักเรียนมัธยมในฐานะเด็กและเยาวชน UNICEF เสนอแนวทางด้าน AI สำหรับเด็ก โดยมุ่งให้รัฐบาลและภาคอุตสาหกรรมออกแบบนโยบายและระบบ AI ที่คำนึงถึงสิทธิเด็ก ความปลอดภัย ความเป็นส่วนตัว ความไม่เลือกปฏิบัติ ความโปร่งใส และความ

รับผิดชอบ (UNICEF, 2021) ต่อมา UNICEF ได้ปรับปรุงแนวทางด้าน AI และเด็กเพื่อส่งเสริมให้ทั้งภาครัฐและเอกชนคำนึงถึงสิทธิเด็กในการกำหนดนโยบายและการปฏิบัติด้าน AI (UNICEF, 2025)

นักเรียนมัธยมเป็นกลุ่มที่มีความสามารถใช้เทคโนโลยีสูง แต่ยังอยู่ในวัยที่ต้องการการคุ้มครอง การสอน AI จึงต้องรวมประเด็นจริยธรรมไว้ตั้งแต่ต้น เช่น การไม่ใส่ข้อมูลส่วนตัวลงในระบบ AI โดยไม่จำเป็น การไม่ใช้ AI สร้างภาพหรือข้อความที่ละเมิดผู้อื่น การไม่ใช้ AI ปลอมแปลงตัวตน การไม่พึ่งพาคำตอบโดยไม่ตรวจสอบ และการเข้าใจว่า AI อาจมีอคติจากข้อมูลที่ใช้ฝึกระบบ หากนักเรียนไม่เข้าใจประเด็นเหล่านี้ AI อาจกลายเป็นช่องทางของการละเมิดสิทธิ การกลั่นแกล้งทางออนไลน์ การบิดเบือนข้อมูล หรือการสร้างความเสียหายทางชื่อเสียง

ประเด็นจริยธรรมยังเชื่อมกับความซื่อสัตย์ทางวิชาการ โรงเรียนจำนวนมากกังวลว่า AI จะทำให้นักเรียนคัดลอกงานง่ายขึ้น แต่การห้ามใช้ AI เพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ เพราะนักเรียนยังสามารถเข้าถึงเครื่องมือได้จากภายนอก โรงเรียนควรเปลี่ยนจากการมอง AI เป็น “ศัตรูของการประเมินผล” ไปสู่การสร้างวัฒนธรรมการใช้ AI อย่างโปร่งใส เช่น ระบุว่าใช้ AI ช่วยส่วนใด อธิบายกระบวนการคิดของตนเอง ส่งหลักฐานการปรับแก้ และใช้การประเมินแบบปากเปล่า โครงงาน หรือ reflection เพิ่มเติม

ดังนั้น ความรู้ AI สำหรับนักเรียนมัธยมต้องรวมทั้งความสามารถเชิงเทคนิคและความรับผิดชอบเชิงจริยธรรม เพราะนักเรียนไม่ได้เป็นเพียงผู้ใช้เครื่องมือ แต่เป็นพลเมืองดิจิทัลที่การกระทำในโลกออนไลน์มีผลต่อผู้อื่นและสังคม

2.5 เหตุผลด้านความเสมอภาคทางการศึกษาและช่องว่างดิจิทัล

AI อาจช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้ หากนักเรียนทุกคนเข้าถึงเครื่องมือ ความรู้ และคำแนะนำที่มีคุณภาพ เช่น นักเรียนในพื้นที่ห่างไกลอาจใช้ AI เป็นผู้ช่วยอธิบายบทเรียนเพิ่มเติม นักเรียนที่ไม่มีครูพิเศษอาจใช้ AI ฝึกทำโจทย์ นักเรียนที่มีความต้องการเฉพาะอาจใช้ AI ช่วยอ่าน ช่วยแปล หรือช่วยสื่อสาร อย่างไรก็ตาม AI ก็อาจเพิ่มความเหลื่อมล้ำได้เช่นกัน หากมีเฉพาะนักเรียนบางกลุ่มที่เข้าถึงอุปกรณ์ อินเทอร์เน็ต เครื่องมือแบบเสียเงิน หรือครูที่มีความพร้อม

ในประเทศไทย นโยบาย “Anywhere Anytime” ของกระทรวงศึกษาธิการมีเป้าหมายส่งเสริมการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานทุกที่ทุกเวลาและจัดหาอุปกรณ์ที่เหมาะสมต่อผู้เรียน โดยระยะที่ 2 ครอบคลุมสถานศึกษาในสังกัด สพฐ. 29,312 โรงเรียน และมีกรอบงบประมาณระยะยาวปีงบประมาณ 2568–2572 (Office of the Permanent Secretary, Ministry of Education, 2024) นโยบายดังกล่าวสะท้อนว่าการเข้าถึงอุปกรณ์และระบบดิจิทัลเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการเรียนรู้ยุคใหม่ ซึ่งรวมถึงการเรียนรู้ AI ด้วย

depa ยังชี้ให้เห็นความสำคัญของการลดช่องว่างดิจิทัลและการพัฒนาทักษะเศรษฐกิจใหม่ เช่น การใช้ AI ผ่านแพลตฟอร์ม EdTech และการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล (depa, 2025) ประเด็นนี้สำคัญมากสำหรับนักเรียนมัธยม เพราะหากโรงเรียนสอน AI เฉพาะในโรงเรียนที่มีทรัพยากรสูง เด็กจาก

ครอบครัวรายได้น้อยหรือพื้นที่ห่างไกลจะถูกทิ้งไว้ข้างหลัง ความรู้ AI จึงไม่ควรถูกมองเป็น “ทักษะพิเศษ” สำหรับเด็กเก่งหรือโรงเรียนชั้นนำ แต่ควรเป็น “สิทธิการเรียนรู้พื้นฐาน” ของนักเรียนทุกคน

แนวทางที่เป็นธรรมควรรวมถึงการจัดอุปกรณ์พื้นฐาน การพัฒนาครู การสร้างแหล่งเรียนรู้ฟรี การใช้ซอฟต์แวร์ที่เข้าถึงง่าย การจัดกิจกรรมแบบไม่ต้องใช้อุปกรณ์ราคาแพง และการสอนหลักคิด AI ผ่านสถานการณ์ใกล้ตัว การสร้าง AI literacy อย่างเสมอภาคจึงเป็นทั้งนโยบายการศึกษาและนโยบายลดความเหลื่อมล้ำ

2.6 เหตุผลด้านบทบาทครูและการออกแบบหลักสูตร

แม้นักเรียนจะเข้าถึง AI ได้ด้วยตนเอง แต่การเรียนรู้ AI ที่มีคุณภาพต้องอาศัยครูและหลักสูตรที่ออกแบบอย่างเหมาะสม ครูต้องไม่ถูกคาดหวังให้เป็นผู้เชี่ยวชาญ AI ขั้นสูงทุกคน แต่ต้องมีความเข้าใจพอที่จะออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ กำหนดขอบเขตการใช้ AI ประเมินชิ้นงาน และให้คำแนะนำด้านจริยธรรม depa ระบุว่าครูต้องมีสมรรถนะในการนำ AI มาบูรณาการกับการสอน และต้องพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับตัวต่อเทคโนโลยี AI (depa, 2024)

ในระดับนโยบายไทย ความร่วมมือระหว่าง สสวท. สพฐ. สอศ. และ สวทช. เพื่อขับเคลื่อนการสอน AI มีเป้าหมายให้ผู้สอน นักเรียน และนักศึกษาทุกช่วงชั้นมีความรู้ด้าน AI และตระหนักเรื่องจริยธรรมในการใช้ประโยชน์ เพื่อเตรียมความพร้อมสู่พลเมืองดิจิทัลและตลาดแรงงานศตวรรษที่ 21 (IPST, 2024) นอกจากนี้ NECTEC ระบุว่าแผน AI แห่งชาติมีเป้าหมายพัฒนากำลังคนด้าน AI หลายระดับ รวมถึงระดับพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับการผลักดัน AI literacy ในการศึกษา (NECTEC, 2024)

หลักสูตร AI สำหรับมัธยมควรออกแบบแบบบูรณาการ ไม่จำเป็นต้องเพิ่มเป็นรายวิชาใหม่เสมอไป แต่สามารถเชื่อมโยงกับวิชาวิทยาการคำนวณ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา ศิลปะ และการงานอาชีพ ตัวอย่างเช่น วิชาคณิตศาสตร์สอนเรื่องข้อมูลและความน่าจะเป็น วิชาภาษาไทยสอนการตรวจสอบข้อความจาก AI วิชาสังคมศึกษาสอนผลกระทบของอัลกอริทึมต่อประชาธิปไตยและข่าวปลอม วิชาศิลปะสอนลิขสิทธิ์และการสร้างสรรค์ร่วมกับ AI ส่วนกิจกรรมแนะแนวสามารถสอนอาชีพใหม่ที่เกี่ยวข้องกับ AI

ดังนั้น ครูและหลักสูตรคือกลไกหลักที่ทำให้ความรู้ AI ของนักเรียนไม่กระจัดกระจาย แต่กลายเป็นสมรรถนะที่พัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ตั้งแต่การรู้จัก AI การใช้ AI เพื่อเรียนรู้ การประเมินผลลัพธ์ การสร้างงานอย่างรับผิดชอบ และการเข้าใจผลกระทบต่อสังคม

2.7 ประเด็นถกเถียง: ควรสอน AI อย่างไรไม่ให้ลดทอนการคิดของนักเรียน

แม้ AI มีประโยชน์มาก แต่ประเด็นถกเถียงสำคัญคือ AI อาจทำให้นักเรียนพึ่งพาเครื่องมือมากเกินไป จนลดความสามารถในการอ่านลึก เขียนด้วยตนเอง แก้ปัญหา และอดทนต่อความยากของการเรียนรู้ ประเด็นนี้ไม่ควรถูกมองข้าม เพราะการเรียนรู้ที่แท้จริงต้องอาศัยความพยายามทางปัญญา การลองผิดลองถูก

และการสะท้อนคิด หาก AI ทำให้กระบวนการเหล่านี้ถูกข้ามไป นักเรียนอาจมีชิ้นงานดีขึ้นแต่ทักษะภายในไม่พัฒนา

OECD เตือนว่า Generative AI อาจเพิ่มประสิทธิภาพของงานโดยไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้จริง หากใช้โดยไม่มีการกำกับทางการสอน (OECD, 2026) ดังนั้น โรงเรียนต้องออกแบบ “ขอบเขตการใช้ AI” ให้ชัดเจน เช่น งานใดใช้ AI ได้ งานใดต้องทำด้วยตนเอง การใช้ AI ต้องเปิดเผยอย่างไร และนักเรียนต้องอธิบายกระบวนการคิดของตนเองได้หรือไม่ การประเมินควรเปลี่ยนจากการดูผลลัพธ์สุดท้ายอย่างเดียว ไปสู่การประเมินกระบวนการ เช่น บันทึกการคิด ร่างงาน การปรับแก้ การอภิปราย และการนำเสนอ

ข้อถกเถียงอีกด้านคือการห้าม AI อาจไม่สอดคล้องกับโลกจริง เพราะในอนาคตการทำงาน คนจำนวนมากจะต้องทำงานร่วมกับ AI การสอนให้ใช้ AI อย่างรับผิดชอบจึงเหมาะสมกว่าการปิดกั้นทั้งหมด อย่างไรก็ตาม การเปิดเสรีโดยไม่มีกรอบก็เสี่ยงต่อการทุจริตทางวิชาการและการพึ่งพาเครื่องมือมากเกินไป ทางออกจึงไม่ใช่ “ห้าม” หรือ “ปล่อย” แต่คือ “สอน–กำกับ–ประเมิน–สะท้อนคิด”

ประเด็นถกเถียงนี้นำไปสู่ข้อสรุปสำคัญว่า ความรู้ AI ของนักเรียนมัธยมต้องมีสองด้านควบคู่กัน คือ ด้านความสามารถในการใช้ประโยชน์ และด้านความสามารถในการจำกัดตนเอง นักเรียนต้องรู้ว่าเมื่อใดควรใช้ AI เมื่อใดไม่ควรใช้ และเมื่อใช้แล้วต้องรับผิดชอบต่อผลลัพธ์อย่างไร

3. ทัศนะของผู้เขียนบทความวิชาการ

1) AI literacy ควรเป็นสมรรถนะพื้นฐาน ไม่ใช่ทักษะพิเศษ: AI literacy ควรถูกยกระดับเป็นสมรรถนะพื้นฐานของนักเรียนมัธยม เช่นเดียวกับการอ่านออกเขียนได้ การคิดคำนวณ และทักษะดิจิทัลทั่วไป เพราะ AI กำลังแทรกอยู่ในระบบเรียน ระบบงาน และระบบสังคม นักเรียนที่ไม่เข้าใจ AI จะมีความเสี่ยงทั้งด้านการเรียน การใช้ข้อมูล และการตัดสินใจในชีวิตประจำวัน การสอน AI จึงไม่ควรจำกัดเฉพาะห้องเรียนคอมพิวเตอร์หรือกลุ่มนักเรียนที่สนใจเทคโนโลยี แต่ควรเป็นความรู้ร่วมของนักเรียนทุกคน

2) โรงเรียนต้องเปลี่ยนจากการกลัว AI ไปสู่การกำกับ AI: ทัศนะสำคัญคือ โรงเรียนไม่ควรเริ่มต้นจากความกลัวว่า AI จะทำให้นักเรียนโกง แต่ควรเริ่มจากคำถามว่า “จะทำให้นักเรียนใช้ AI อย่างซื่อสัตย์และเกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร” การห้ามโดยไม่สอนอาจทำให้นักเรียนใช้ AI อย่างลับ ๆ และขาดความรับผิดชอบในทางกลับกัน การมีนโยบายที่ชัดเจน มีตัวอย่างการใช้ที่เหมาะสม และมีเกณฑ์ประเมินกระบวนการคิด จะช่วยให้ AI เป็นเครื่องมือพัฒนาทักษะ ไม่ใช่เครื่องมือทำลายคุณภาพการเรียนรู้

3) ครูคือผู้ออกแบบประสบการณ์ ไม่ใช่คู่แข่งของ AI: ผู้เขียนเห็นว่า AI ไม่ควรถูกมองเป็นสิ่งที่จะมาแทนครูในโรงเรียนมัธยม เพราะครูมีบทบาทด้านความสัมพันธ์ การดูแลจิตใจ การสร้างแรงบันดาลใจ การเข้าใจบริบทผู้เรียน และการปลูกฝังคุณธรรมที่ AI ไม่สามารถทำได้เทียบเท่ามนุษย์ บทบาทครูควรเปลี่ยนจากผู้

ถ่ายทอดข้อมูลเพียงอย่างเดียวไปเป็นผู้ออกแบบสถานการณ์การเรียนรู้ ผู้ตั้งคำถาม ผู้ชี้แนะการใช้ AI และผู้ช่วยให้นักเรียนเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริง

4) ความเสมอภาคต้องมาก่อนการแข่งขันด้านเทคโนโลยี: กับชนบท หรือระหว่างนักเรียนที่มีอุปกรณ์กับไม่มีอุปกรณ์ ผู้เขียนเห็นว่า ก่อนพูดถึงการใช้ AI ขั้นสูง โรงเรียนและรัฐต้องทำให้ทุกคนเข้าถึงพื้นฐานที่จำเป็น เช่น อินเทอร์เน็ต อุปกรณ์ แหล่งเรียนรู้ภาษาไทย และครูที่ได้รับการพัฒนา หาก AI literacy เป็นทักษะอนาคต ก็ต้องเป็นอนาคตที่เด็กทุกกลุ่มเข้าถึงได้

5) การสอน AI ต้องเริ่มจากคุณค่ามนุษย์: แม้ AI เป็นเทคโนโลยี แต่การสอน AI สำหรับนักเรียนมัธยมควรเริ่มจากคำถามด้านคุณค่ามนุษย์ เช่น เราควรใช้ AI เพื่ออะไร ใครได้รับประโยชน์ ใครอาจเสียประโยชน์ ข้อมูลใครถูกใช้ และผลลัพธ์ส่งผลต่อผู้อื่นอย่างไร การสอนเช่นนี้จะทำให้นักเรียนไม่เป็นเพียงผู้ใช้เครื่องมือ แต่เป็นผู้คิด ผู้เลือก และผู้รับผิดชอบต่อเทคโนโลยีในฐานะพลเมือง

4. การสรุป

1) AI เป็นความรู้จำเป็นของนักเรียนมัธยมในยุคปัจจุบัน: ความรู้เรื่อง AI ไม่ใช่เรื่องไกลตัวสำหรับนักเรียนมัธยมอีกต่อไป เพราะ AI อยู่ในเครื่องมือค้นหา สื่อสังคมออนไลน์ ระบบแนะนำเนื้อหา แพลตฟอร์มการเรียนรู้ และเครื่องมือสร้างงาน นักเรียนจึงต้องเข้าใจว่า AI ทำงานอย่างไร ใช้ประโยชน์อย่างไร และมีข้อจำกัดอย่างไร การมี AI literacy จะช่วยให้นักเรียนไม่ตกเป็นเพียงผู้บริโภคเทคโนโลยี แต่เป็นผู้ใช้ที่คิดเป็น ตรวจสอบได้ และมีความรับผิดชอบ

2) AI สามารถยกระดับการเรียนรู้ได้ หากใช้ภายใต้หลักการสอนที่เหมาะสม: AI ช่วยให้นักเรียนเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล ฝึกทักษะเพิ่มเติม และเข้าถึงคำอธิบายได้หลากหลาย แต่ประโยชน์นี้จะเกิดขึ้นเมื่อครูออกแบบกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนต้องคิด วิเคราะห์ ตรวจสอบ และอธิบายกระบวนการของตนเอง AI จึงควรถูกใช้เป็นเครื่องมือเสริมการคิด ไม่ใช่เครื่องมือแทนการคิด

3) ความรู้ AI เชื่อมกับทักษะอนาคตและความพร้อมเข้าสู่โลกงาน: ตลาดแรงงานในอนาคตต้องการคนที่เข้าใจ AI ข้อมูล ดิจิทัล และสามารถทำงานร่วมกับเทคโนโลยีได้ นักเรียนมัธยมจึงควรได้รับการเตรียมความพร้อมตั้งแต่ก่อนเลือกสายการเรียนหรืออาชีพ ความรู้ AI จะช่วยให้พวกเขาปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและมองเห็นโอกาสใหม่ในหลายสาขา

4) จริยธรรม ความปลอดภัย และสิทธิเด็กเป็นหัวใจของ AI literacy

การสอน AI ต้องไม่เน้นเครื่องมือเพียงอย่างเดียว แต่ต้องสอนเรื่องความเป็นส่วนตัว อคติ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์ทางวิชาการ นักเรียนต้องรู้ว่าการใช้ AI มีผลกระทบต่อผู้อื่นและสังคม การพัฒนา AI literacy จึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพ

5) โรงเรียนต้องมีนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน

โรงเรียนควรกำหนดแนวปฏิบัติการใช้ AI ในการเรียน การบ้าน รายงาน และการประเมินผลให้ชัดเจน ควรอบรมครู สื่อสารกับผู้ปกครอง และให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการออกแบบกติกา การจัดการ AI ในโรงเรียนควรเป็นระบบ ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับครูแต่ละคนหรือการห้ามแบบไม่อธิบายเหตุผล

6) ความเสมอภาคเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเรียนรู้ AI

หากการเรียนรู้ AI กระจุกตัวเฉพาะโรงเรียนที่มีทรัพยากรสูง AI จะยิ่งเพิ่มความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา รัฐและโรงเรียนจึงต้องจัดการเรื่องอุปกรณ์ อินเทอร์เน็ต แหล่งเรียนรู้ฟรี และการพัฒนาครู เพื่อให้ AI literacy เป็นโอกาสของนักเรียนทุกคน ไม่ใช่สิทธิพิเศษของบางกลุ่ม

5. องค์ความรู้ใหม่

1) กรอบ AI-RISE Model สำหรับนักเรียนมัธยม: บทความนี้เสนอกรอบ AI-RISE Model เพื่อพัฒนาความรู้ AI ของนักเรียนมัธยม ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ R: Readiness ความพร้อมพื้นฐานด้านดิจิทัลและข้อมูล, I: Intelligent Use การใช้ AI เพื่อเสริมการคิดและการเรียนรู้, S: Safety and Ethics ความปลอดภัย จริยธรรม และสิทธิเด็ก, E: Equity ความเสมอภาคในการเข้าถึง AI และ F: Future Skills ทักษะอนาคตและความพร้อมต่ออาชีพ

2) ความใหม่ของกรอบ AI-RISE: ความใหม่ของกรอบนี้คือการไม่มอง AI literacy เป็นเพียงทักษะใช้เครื่องมือ แต่เชื่อม 5 มิติที่จำเป็นต่อโรงเรียนมัธยม ได้แก่ ความพร้อม การใช้ การกำกับตนเอง ความเป็นธรรม และอนาคตอาชีพ กรอบนี้ช่วยให้โรงเรียนออกแบบหลักสูตร กิจกรรม และเกณฑ์ประเมินได้ครบถ้วนมากกว่าการสอน AI แบบเทคนิคอย่างเดียว

3) แนวทางนำ AI-RISE ไปใช้ในโรงเรียน: โรงเรียนสามารถใช้ AI-RISE เป็นกรอบตรวจสอบหลักสูตรและกิจกรรม เช่น มีบทเรียนเรื่องพื้นฐาน AI หรือไม่ มีการฝึกใช้ AI เพื่อเรียนรู้หรือไม่ มีการสอนความปลอดภัยข้อมูลหรือไม่ มีมาตรการช่วยนักเรียนที่ขาดอุปกรณ์หรือไม่ และมีการเชื่อมโยง AI กับอาชีพอนาคตหรือไม่ การใช้กรอบนี้จะช่วยให้การสอน AI มีทิศทางและประเมินได้

4) เกณฑ์ประเมินสมรรถนะ AI ของนักเรียน: ช่วยเรียนรู้อย่างเหมาะสม ตรวจสอบและวิจารณ์ผลลัพธ์จาก AI ได้ ปฏิบัติตามจริยธรรมและความปลอดภัยข้อมูล และเชื่อมโยง AI กับการแก้ปัญหาจริง การประเมินควรใช้ผลงาน กระบวนการคิด การสะท้อนตนเอง และการนำเสนอ ไม่ใช่ข้อสอบความจำเท่านั้น

5) ข้อเสนอเชิงนโยบายจากองค์ความรู้ใหม่: จากกรอบ AI-RISE ผู้เขียนเสนอให้กระทรวงศึกษาธิการและสถานศึกษาพัฒนาแนวทาง AI literacy ระดับมัธยมที่เป็นมาตรฐานขั้นต่ำ มีคู่มือครู มีแหล่งเรียนรู้ภาษาไทย มีนโยบายการใช้ AI ในงานวิชาการ และมีระบบติดตามผลด้านความเสมอภาค การดำเนินการดังกล่าวจะทำให้ AI เป็นเครื่องมือยกระดับคุณภาพการศึกษา ไม่ใช่ปัจจัยเพิ่มความเหลื่อมล้ำ

แผนภาพองค์ความรู้ กรอบ AI-RISE Model สำหรับนักเรียนมัธยม

แผนภาพ “บริบทองค์ความรู้ใหม่: กรอบ AI-RISE Model สำหรับนักเรียนมัธยม” แสดงแนวคิดเชิงระบบในการพัฒนาความรู้ด้านปัญญาประดิษฐ์ของนักเรียนมัธยม โดยมี AI-RISE Model เป็นศูนย์กลางและเชื่อมโยงกับองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ Readiness หรือความพร้อมพื้นฐานด้านดิจิทัลและข้อมูล, Intelligent Use หรือการใช้ AI เพื่อเสริมการคิดและการเรียนรู้, Safety and Ethics หรือความปลอดภัย จริยธรรม และสิทธิเด็ก, Equity หรือความเสมอภาคในการเข้าถึง AI และ Future Skills หรือทักษะอนาคตและความพร้อมต่ออาชีพ ภาพยังอธิบายความใหม่ของกรอบนี้ว่าไม่ได้มอง AI literacy เป็นเพียงทักษะการใช้เครื่องมือ แต่เป็นสมรรถนะบูรณาการที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ การกำกับตนเอง ความเป็นธรรม และอนาคตอาชีพเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ แผนภาพเสนอแนวทางนำไปใช้ในโรงเรียน เช่น การตรวจสอบหลักสูตร การจัดบทเรียนพื้นฐาน AI การฝึกใช้ AI เพื่อการเรียนรู้ การสอนความปลอดภัยข้อมูล การช่วยเหลือนักเรียนที่ขาด

อุปกรณ์ และการเชื่อมโยง AI กับอาชีพอนาคต พร้อมทั้งเสนอเกณฑ์ประเมินสมรรถนะของนักเรียนผ่านผลงาน กระบวนการคิด การสะท้อนตนเอง และการนำเสนอ มากกว่าการวัดด้วยข้อสอบความจำเท่านั้น ในเชิงนโยบาย ภาพนี้เสนอให้พัฒนาแนวทาง AI literacy ระดับมัธยมเป็นมาตรฐานขั้นต่ำ มีคู่มือครู แหล่งเรียนรู้ภาษาไทย นโยบายการใช้ AI ในงานวิชาการ และระบบติดตามความเสมอภาค เพื่อให้ AI เป็นเครื่องมือยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างทั่วถึงและยั่งยืน

6. เอกสารอ้างอิง

AI Thailand. (2024). *Annual report 2023*. National AI Strategy and Action Plan 2022–2027.

AI Thailand. (2023). *แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย*.

Digital Economy Promotion Agency. (2024). *AI เทคโนโลยีและการปฏิวัติวงการศึกษา*.

Digital Economy Promotion Agency. (2024). *Digital skill roadmap*.

Digital Economy Promotion Agency. (2025). *ลดช่องว่างดิจิทัล: พลิกความเหลื่อมล้ำ สร้างโอกาสใหม่สู่อนาคต*.

Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology. (2024). *สสวท. สพฐ. สอศ. และ สวทช. ร่วมกันขับเคลื่อนการสอน AI และวิทยาการคำนวณ*.

Ministry of Education. (2025). *คู่มือการใช้ AI สำหรับครู นักเรียน โรงเรียนและผู้ปกครองในประเทศไทย พ.ศ. 2568*.

National Electronics and Computer Technology Center. (2024). *แนวทางการพัฒนากำลังคนด้านปัญญาประดิษฐ์*.

National Science and Technology Development Agency. (2025). *แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย พ.ศ. 2565–2570*.

Office of the Permanent Secretary, Ministry of Education. (2024). *ครม. อนุมัติโครงการส่งเสริมการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานทุกที่ทุกเวลา ระยะที่ 2*.

OECD. (2024). *Artificial intelligence and education and skills*.

OECD. (2023). *Emerging governance of generative AI in education*.

OECD. (2026). *OECD digital education outlook 2026*.

OECD Education Today. (2025). *New AI literacy framework to equip youth in an age of AI*.

UNESCO. (2024). *AI competency framework for students*.

UNESCO. (2026). *AI competency framework for students*.

UNICEF. (2021). *Policy guidance on AI for children*.

UNICEF Innocenti. (2025). *Guidance on AI and children*.

World Economic Forum. (2025). *The future of jobs report 2025*.

World Economic Forum. (2025). *Future of jobs report 2025* [PDF].

2. ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณทางวิชาการในการวิจัยทางพระพุทธศาสนายุคดิจิทัล

Buddhist Leadership, Morality, Ethics, and Academic Integrity in Buddhist Research in the Digital Age

อภิวัฒน์ จ่าตา

สาขารัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

บุญชิรา ภู่ชนะจิต

สาขารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันรัชต์ภาคย์

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำเชิงพุทธกับคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณทางวิชาการในการวิจัยทางพระพุทธศาสนายุคดิจิทัล โดยอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการ หลักพุทธธรรม ความซื่อสัตย์ในการวิจัย การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และความรับผิดชอบต่อสังคม งานวิจัยทางพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันต้องเผชิญความเปลี่ยนแปลงจากฐานข้อมูลดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ เครื่องมือช่วยเขียน การสืบค้นออนไลน์ และการเผยแพร่ผลงานผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้นักวิจัยเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็วขึ้น แต่ก็เพิ่มความเสี่ยงด้านการคัดลอกผลงาน การอ้างอิงผิด การบิดเบือนพระธรรมวินัย การใช้ AI โดยไม่ตรวจสอบ และการละเมิดจรรยาบรรณทางวิชาการ ภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงมีบทบาทสำคัญในการกำกับทิศทางการวิจัยให้ตั้งอยู่บนศีล สติ ปัญญา เมตตา ความซื่อสัตย์ และความไม่ประมาท บทความนี้เสนอว่า ผู้นำเชิงพุทธในการวิจัยต้องมีคุณลักษณะสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ ความถูกต้องทางพระธรรมวินัย ความเข้มแข็งทางระเบียบวิธีวิจัย ความซื่อสัตย์ทางวิชาการ ความรับผิดชอบต่อการใช้เทคโนโลยี และความมุ่งมั่นสร้างประโยชน์ต่อสังคม องค์ความรู้ใหม่ที่นำเสนอคือ BLAE Model ประกอบด้วย Buddhist Leadership, Learning Integrity, Academic Ethics และ Ethical Digital Research เพื่อใช้เป็นกรอบพัฒนางานวิจัยทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลให้มีคุณภาพ น่าเชื่อถือ และเป็นประโยชน์

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, คุณธรรม, จริยธรรม, จรรยาบรรณทางวิชาการ, การวิจัยทางพระพุทธศาสนา, ยุคดิจิทัล

Abstract

This academic article aims to propose the concept of Buddhist leadership, morality, ethics, and academic integrity in Buddhist research in the digital age. It explains the relationship among academic leadership, Buddhist principles, research honesty, digital

technology, and social responsibility. Buddhist research today is influenced by digital databases, artificial intelligence, online search tools, writing-support systems, reference management software, and digital platforms for academic dissemination. These technologies enable researchers to access information more rapidly and widely. However, they also create ethical risks, such as plagiarism, false citation, doctrinal distortion, unverified AI-generated content, and violation of academic integrity. Buddhist leadership is therefore essential in guiding research to be grounded in morality, mindfulness, wisdom, compassion, honesty, and carefulness. A Buddhist academic leader should not only possess knowledge of Buddhist texts and research methodology but also demonstrate ethical responsibility in using digital tools. This article argues that Buddhist leadership in research requires five key characteristics: doctrinal accuracy, methodological rigor, academic honesty, responsible use of technology, and commitment to social benefit. The proposed new knowledge is the BLAE Model, consisting of Buddhist Leadership, Learning Integrity, Academic Ethics, and Ethical Digital Research. This model can be applied to Buddhist universities, research institutes, monastic education, and academic development programs to strengthen the quality, reliability, and ethical value of Buddhist research. The article concludes that Buddhist research in the digital age must be led by scholars who combine wisdom with responsibility and use technology as a tool for truth, learning, and social benefit.

Keywords: Buddhist Leadership, Morality, Ethics, Academic Integrity, Buddhist Research, Digital Age

1. ความนำ

การวิจัยทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลกำลังเผชิญความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ทั้งด้านวิธีการสืบค้นข้อมูล การจัดการเอกสาร การวิเคราะห์เนื้อหา การผลิตผลงานวิชาการ และการเผยแพร่ความรู้สู่สังคม ฐานข้อมูลออนไลน์ พระไตรปิฎกดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ โปรแกรมจัดการอ้างอิง และแพลตฟอร์มการเรียนรู้สมัยใหม่ ทำให้นักวิจัยเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็วและกว้างขวางกว่าเดิม แต่ความสะดวกดังกล่าวก็มาพร้อมความเสี่ยง เช่น การคัดลอกผลงาน การอ้างอิงผิด การใช้ข้อมูลโดยไม่ตรวจสอบ การตีความหลักธรรมอย่างผิวเผิน และการใช้ AI สร้างเนื้อหาทางวิชาการโดยขาดความรับผิดชอบ ภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงมีความสำคัญอย่างมาก เพราะผู้นำทางวิชาการในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงผู้บริหารหรือผู้กำกับงานวิจัย แต่ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ทางธรรม มีความซื่อสัตย์ทางวิชาการ และสามารถนำเทคโนโลยีมาใช้โดยไม่ละทิ้งคุณธรรม หลักพุทธธรรมเน้นการพัฒนามนุษย์ด้วยศีล สมาธิ และปัญญา รวมทั้งให้ความสำคัญกับเจตนา เหตุปัจจัย และผลของการกระทำ ซึ่งสามารถนำมาเป็นฐานในการกำกับการวิจัยได้อย่างลึกซึ้ง พระไตรปิฎกเป็นแหล่งข้อมูลหลักของการศึกษาพุทธธรรม ส่วนพุทธธรรม ฉบับปรับขยายของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ช่วยอธิบายระบบความคิดทาง

พระพุทธศาสนาให้เข้าใจเชิงเหตุผลและประยุกต์กับสังคมร่วมสมัยได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2559) ขณะเดียวกัน แนวทางสากลด้านจริยธรรม AI และธรรมาภิบาลดิจิทัล เช่น UNESCO และ OECD ย้ำความสำคัญของความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความเป็นธรรม และการคุ้มครองศักดิ์ศรีมนุษย์ (UNESCO, 2021; Organisation for Economic Co-operation and Development, 2019) ดังนั้น บทความนี้จึงเสนอว่า การวิจัยทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลต้องอาศัยภาวะผู้นำเชิงพุทธที่บูรณาการคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณทางวิชาการ และความรู้เท่าทันเทคโนโลยี เพื่อให้การสร้างองค์ความรู้ทางพุทธศาสตร์มีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ และเป็นประโยชน์ต่อสังคม

2. เนื้อหาสาระสำคัญ

เนื้อหาสาระสำคัญของบทความนี้แบ่งออกเป็น 5 ประเด็น ได้แก่ 1) ความหมายและคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงพุทธ 2) คุณธรรมและจริยธรรมของนักวิจัยทางพระพุทธศาสนา 3) จรรยาบรรณทางวิชาการในบริบทดิจิทัล 4) ความท้าทายของการใช้เทคโนโลยีและ AI ในงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา และ 5) แนวทางพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อยกระดับงานวิจัยในยุคดิจิทัล ประเด็นเหล่านี้เชื่อมโยงกัน เพราะผู้นำทางวิชาการที่ดีต้องมีทั้งความรู้ทางธรรม วิธีวิจัย ความซื่อสัตย์ และความสามารถใช้ดิจิทัลอย่างรับผิดชอบ อภินันท์ จันตะนี (2565) เน้นระเบียบวิธีวิจัยที่ตรวจสอบได้ ส่วน Floridi et al. (2018) เน้นจริยธรรมเทคโนโลยีเพื่อสังคมที่ดี

2.1 ความหมายและคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงพุทธ

ภาวะผู้นำเชิงพุทธหมายถึงความสามารถของบุคคลในการนำตน นำคน นำงาน และนำสังคมโดยมีหลักพุทธธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่เพียงการมีอำนาจในการสั่งการหรือการบริหารจัดการ แต่เป็นการนำด้วยปัญญา เมตตา ความรับผิดชอบ และความเป็นแบบอย่างที่ดี ในบริบทการวิจัยทางพระพุทธศาสนา ภาวะผู้นำเชิงพุทธหมายถึงความสามารถของนักวิชาการ อาจารย์ พระนิสิต ผู้บริหารสถาบัน และผู้นำองค์กรทางพระพุทธศาสนาในการกำกับทิศทางการวิจัยให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย มีมาตรฐานทางวิชาการ และสร้างประโยชน์ต่อการศึกษาและสังคม คุณลักษณะสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธมีอย่างน้อย 5 ประการ ประการแรก คือ ความมีศีล หมายถึงการมีกรอบความประพฤติที่ไม่เบียดเบียน ไม่หลอกลวง ไม่เอาผลงานผู้อื่นมาเป็นของตน และไม่ใช้ข้อมูลผิดวัตถุประสงค์ ประการที่สอง คือ ความมีสติ หมายถึงการรู้ตัวในการคิด การใช้ข้อมูล การอ้างอิง และการตัดสินใจทางวิชาการ โดยเฉพาะเมื่อใช้เครื่องมือดิจิทัลหรือ AI ประการที่สาม คือ ความมีปัญญา หมายถึงการเข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นข้อจำกัดของข้อมูล และสามารถแยกแยะระหว่างตัวบท คำอธิบาย และการตีความร่วมสมัย ประการที่สี่ คือ ความมีเมตตาและกรุณา หมายถึงการทำวิจัยเพื่อประโยชน์ของผู้เรียน ชุมชน และสังคม ไม่ใช่เพื่อชื่อเสียงหรือผลประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น ประการที่ห้า คือ ความเป็นแบบอย่างทางจรรยาบรรณ หมายถึงการอ้างอิงถูกต้อง ไม่คัดลอก ไม่บิดเบือน และกล้ายอมรับข้อจำกัดของงาน ภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงเป็นภาวะผู้นำที่เริ่มจากการนำตนเองก่อนนำผู้อื่น ผู้ที่เป็นผู้นำทางวิชาการต้องฝึกตนให้มีความซื่อสัตย์ รอบคอบ และไม่ประมาท เพราะงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับพระธรรม ความเชื่อ และ

การสร้างความเข้าใจของสังคม หากผู้นำขาดคุณธรรม งานวิจัยย่อมเสี่ยงต่อความคลาดเคลื่อน แต่หากผู้นำมีธรรมเป็นฐาน งานวิจัยย่อมมีพลังในการสร้างปัญญาและความไว้วางใจ

2.2 คุณธรรมและจริยธรรมของนักวิจัยทางพระพุทธศาสนา

คุณธรรมและจริยธรรมของนักวิจัยทางพระพุทธศาสนาเป็นฐานสำคัญที่ทำให้งานวิจัยมีคุณภาพและน่าเชื่อถือ คุณธรรมหมายถึงคุณภาพภายในของนักวิจัย เช่น ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความเพียร ความละอายต่อความผิด ความเคารพต่อพระธรรมวินัย และความรับผิดชอบต่อสังคม ส่วนจริยธรรมหมายถึงหลักปฏิบัติที่กำกับพฤติกรรมของนักวิจัย เช่น การใช้ข้อมูลอย่างถูกต้อง การไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง การไม่คัดลอกผลงาน การไม่อ้างอิงแหล่งข้อมูลที่ไม่มีอยู่จริง และการไม่ใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างผลงานโดยปราศจากความเข้าใจ งานวิจัยทางพระพุทธศาสนามีความละเอียดอ่อนกว่างานวิจัยทั่วไปในบางด้าน เพราะเกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎก คัมภีร์ อรรถกถา ฎีกา ความเชื่อทางศาสนา และการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตของผู้คน หากนักวิจัยตีความผิดหรืออ้างอิงผิด อาจทำให้ผู้อ่านเข้าใจหลักธรรมคลาดเคลื่อนและนำไปปฏิบัติผิดทางได้ คุณธรรมของนักวิจัยจึงต้องเริ่มจากความเคารพต่อความจริง ไม่ใช่เลือกข้อมูลเฉพาะที่สนับสนุนความคิดของตนเอง นักวิจัยต้องกล้าแสดงข้อจำกัดของงาน เช่น ข้อจำกัดด้านเอกสาร ภาษา บริบท หรือวิธีวิจัย ไม่ควรสรุปเกินหลักฐาน ในทางพุทธจริยศาสตร์ หลักหิริและโอตตัปปะมีความสำคัญต่อการวิจัยอย่างยิ่ง เพราะเป็นความละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ทำให้นักวิจัยไม่กล้าคัดลอก ไม่กล้าสร้างข้อมูลเท็จ และไม่กล้าบิดเบือนธรรมะเพื่อให้ผลงานของตนดูน่าสนใจ ในยุคดิจิทัล คุณธรรมและจริยธรรมยิ่งจำเป็นมากขึ้น เพราะการเข้าถึงข้อมูลง่ายอาจทำให้เกิดการนำข้อมูลมาใช้โดยไม่ตรวจสอบ หรือใช้ AI ช่วยเขียนโดยไม่เข้าใจเนื้อหา นักวิจัยทางพระพุทธศาสนาจึงควรมีหลักปฏิบัติว่า “ใช้เทคโนโลยีเพื่อช่วยค้นและช่วยคิด แต่ไม่ใช้แทนความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบของตนเอง” เมื่อนักวิจัยมีคุณธรรม งานวิจัยย่อมเป็นประโยชน์ต่อทั้งวงวิชาการและสังคม

2.3 จรรยาบรรณทางวิชาการในบริบทดิจิทัล

จรรยาบรรณทางวิชาการในบริบทดิจิทัลเป็นประเด็นที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างมาก เพราะเครื่องมือดิจิทัลช่วยให้นักวิจัยเข้าถึงข้อมูล ผลงานวิชาการ และเครื่องมือช่วยเขียนได้อย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้เกิดการละเมิดจรรยาบรรณได้ง่ายขึ้น จรรยาบรรณทางวิชาการหมายถึงมาตรฐานความประพฤติของนักวิชาการในการผลิต เผยแพร่ และใช้ความรู้ เช่น การอ้างอิงแหล่งที่มาอย่างถูกต้อง การไม่ลอกเลียนผลงาน การไม่สร้างข้อมูลเท็จ การไม่บิดเบือนผลการวิจัย การเคารพสิทธิของผู้ให้ข้อมูล และการรับผิดชอบต่อผลกระทบของผลงาน ในงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา จรรยาบรรณยังรวมถึงการแยกแยะระหว่างพุทธพจน์ ข้อความในคัมภีร์รอง คำอธิบายของนักวิชาการ และความเห็นส่วนตัวของผู้วิจัยอย่างชัดเจน หากนักวิจัยนำคำอธิบายร่วมสมัยไปเสนอเหมือนเป็นพุทธพจน์ หรืออ้างคำพูดที่ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่าเป็นคำของพระพุทธเจ้า ย่อมเป็นการละเมิดจรรยาบรรณและสร้างความเสียหายต่อความรู้ทางพุทธศาสตร์ ในยุคดิจิทัล ปัญหาการอ้างอิงผิดและการคัดลอกเกิดขึ้นได้ง่ายขึ้น เพราะผู้วิจัยสามารถคัดลอกข้อความจากเว็บไซต์หรือใช้ AI ช่วยสร้างเนื้อหาได้ทันที ดังนั้น จรรยาบรรณทางวิชาการต้องขยายมาสู่การใช้เทคโนโลยี

อย่างโปร่งใส เช่น หากใช้ AI เพื่อช่วยสรุปเอกสาร จัดโครงร่าง หรือปรับภาษา ควรตรวจสอบผลลัพธ์และรับผิดชอบต่อเนื้อหาสุดท้าย ไม่ควรอ้างอิงแหล่งที่ AI สร้างขึ้นโดยไม่ได้ตรวจสอบ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ให้ความสำคัญกับ AI Governance ที่เน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการตรวจสอบได้ ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางกำกับงานวิชาการได้เช่นกัน (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2565) จรรยาบรรณทางวิชาการจึงไม่ใช่ข้อบังคับที่จำกัดเสรีภาพของนักวิจัย แต่เป็นเครื่องคุ้มครองความน่าเชื่อถือของความรู้ และทำให้การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นที่แห่งความจริง ความซื่อสัตย์ และปัญญา

2.4 ความท้าทายของเทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ในงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา

เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI มีศักยภาพสูงในการสนับสนุนงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา เช่น ช่วยค้นคำในพระไตรปิฎก ช่วยจัดหมวดหมู่เอกสาร ช่วยสรุปบทความ ช่วยแปลภาษา ช่วยจัดทำบรรณานุกรม และช่วยสร้างสื่อวิชาการ แต่เทคโนโลยีเหล่านี้ก็มาพร้อมความท้าทายหลายประการ ประการแรก คือ ความถูกต้องของข้อมูล เพราะข้อมูลออนไลน์จำนวนมากไม่ได้ผ่านการตรวจสอบทางวิชาการ เว็บไซต์บางแห่งอาจนำเสนอคำสอนผิด บางแห่งอ้างคำคมว่าเป็นพุทธพจน์โดยไม่มีหลักฐาน ประการที่สอง คือ ความคลาดเคลื่อนของ AI โดยเฉพาะระบบปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ที่อาจตอบผิดอย่างมั่นใจ สร้างเอกสารอ้างอิงที่ไม่มีอยู่จริง หรือสรุปข้อความจากคัมภีร์โดยไม่เข้าใจบริบท ประการที่สาม คือ อคติของข้อมูล หาก AI ได้รับข้อมูลจากแหล่งที่ไม่หลากหลายหรือไม่ถูกต้อง ก็อาจสร้างคำตอบที่เอนเอียงหรือผิดหลักธรรมได้ ประการที่สี่ คือ การพึ่งพาเครื่องมือมากเกินไป นักวิจัยบางคนอาจใช้ AI เพื่อให้เขียนแทน วิเคราะห์แทน หรือสรุปแทน โดยไม่ได้พัฒนาความเข้าใจของตนเอง ประการที่ห้า คือ ปัญหาจริยธรรม เช่น การใช้ผลงานที่ AI สร้างขึ้นโดยไม่เปิดเผย การนำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาต หรือการเผยแพร่ข้อสรุปทางธรรมที่ยังไม่ได้ตรวจสอบ ความท้าทายเหล่านี้สะท้อนว่า เทคโนโลยีไม่ใช่สิ่งดีหรือร้ายโดยตัวมันเอง แต่คุณค่าของเทคโนโลยีขึ้นอยู่กับเจตนาความรู้ และความรับผิดชอบของผู้ใช้ งานของ Jobin, Ienca และ Vayena (2019) ชี้ว่าแนวทางจริยธรรม AI ทั่วโลกมักเน้นความโปร่งใส ความเป็นธรรม การไม่ก่ออันตราย ความรับผิดชอบ และความเป็นส่วนตัว หลักเหล่านี้สอดคล้องกับพุทธจริยศาสตร์ที่เน้นการไม่เบียดเบียนและความรับผิดชอบต่อกรรม ดังนั้น นักวิจัยทางพระพุทธศาสนาควรใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI อย่างมีสติ โดยใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุน ไม่ใช่ผู้ตัดสินความจริงแทนมนุษย์ และต้องตรวจสอบทุกผลลัพธ์กับแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้

2.5 แนวทางพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อยกระดับงานวิจัยยุคดิจิทัล

การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อยกระดับงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลควรดำเนินอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงการอบรมจริยธรรมทั่วไป แต่ต้องพัฒนาความสามารถของผู้นำให้บูรณาการธรรมะ วิธีวิจัย และเทคโนโลยีเข้าด้วยกัน แนวทางแรก คือ การพัฒนาความรู้ทางพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้ง ผู้นำต้องเข้าใจพระไตรปิฎก หลักพุทธธรรม และบริบทของคำสอน เพื่อป้องกันการตีความผิดหรือการประยุกต์หลักธรรมอย่างผิวเผิน แนวทางที่สอง คือ การพัฒนาทักษะการวิจัยขั้นสูง ผู้นำต้องเข้าใจการตั้งปัญหาวิจัย การทบทวนวรรณกรรม การออกแบบวิธีวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล และการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่อย่างเป็นระบบ แนวทางที่สาม คือ การพัฒนาทักษะดิจิทัลและความรู้เท่าทัน AI ผู้นำไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เทคนิคทุกด้าน แต่ต้องเข้าใจข้อดี ข้อจำกัด ความเสี่ยง และจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี เพื่อกำกับนักวิจัยและผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม แนวทางที่สี่ คือ การสร้างวัฒนธรรมจรรยาบรรณทางวิชาการในองค์กร เช่น การตรวจสอบการอ้างอิง การป้องกันการคัดลอก การเปิดเผยการใช้ AI และการลงโทษการทุจริตทางวิชาการอย่างเป็นธรรม แนวทางที่ห้า คือ การส่งเสริมงานวิจัยเพื่อประโยชน์สังคม ไม่ใช่เพียงเพื่อเลื่อนตำแหน่งหรือเพิ่มจำนวนผลงาน ผู้นำเชิงพุทธควรถามเสมอว่า งานวิจัยนี้ช่วยให้คนเข้าใจธรรมะดีขึ้นหรือไม่ ช่วยลดทุกข์หรือไม่ และช่วยพัฒนาชุมชนหรือสังคมอย่างไร แนวทางเหล่านี้สอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารจัดการของอภินันท์ จันตะนี ที่เน้นการจัดระบบคน งาน และเป้าหมายให้เกิดผลลัพธ์ที่มีคุณภาพ (อภินันท์ จันตะนี, 2563) ภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงไม่ใช่เพียงคุณลักษณะส่วนบุคคล แต่เป็นระบบการนำที่สร้างวัฒนธรรมความรู้ ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบในสถาบันวิชาการ

สรุปสาระสำคัญ ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการวิจัยทางพระพุทธศาสนายุคดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญต่อคุณภาพและความน่าเชื่อถือขององค์ความรู้ทางพุทธศาสตร์ ผู้นำเชิงพุทธไม่ใช่เพียงผู้มีตำแหน่งทางบริหาร แต่คือผู้ที่สามารถนำตนเองและผู้อื่นด้วยศีล สติ ปัญญา เมตตา และความรับผิดชอบ การวิจัยทางพระพุทธศาสนาต้องการผู้นำที่เข้าใจทั้งพระธรรมวินัย ระเบียบวิธีวิจัย จรรยาบรรณทางวิชาการ และเทคโนโลยีดิจิทัล เพราะงานวิจัยในยุคปัจจุบันเกี่ยวข้องกับข้อมูลจำนวนมาก เครื่องมือออนไลน์ และ AI ซึ่งมีทั้งประโยชน์และความเสี่ยง คุณธรรมและจริยธรรมเป็นฐานภายในที่ทำให้นักวิจัยไม่บิดเบือน ไม่คัดลอก และไม่ใช้เทคโนโลยีเพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ จรรยาบรรณทางวิชาการเป็นมาตรฐานภายนอกที่ทำให้งานวิจัยตรวจสอบได้ มีความซื่อสัตย์ และได้รับความไว้วางใจ ส่วนเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการค้นคว้า วิเคราะห์ และเผยแพร่ความรู้ แต่ต้องอยู่ภายใต้การกำกับของมนุษย์ที่มีปัญญาและคุณธรรม บทความนี้จึงเสนอว่า งานวิจัยทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลควรยึดหลัก 5 ประการ ได้แก่ 1) ถูกต้องตามพระธรรมวินัย 2) เข้มแข็งทางระเบียบวิธีวิจัย 3) ซื่อสัตย์ทางวิชาการ 4) ใช้เทคโนโลยีอย่างโปร่งใสและรับผิดชอบ และ 5) มุ่งสร้างประโยชน์ต่อการศึกษาและสังคม หากผู้นำทางวิชาการสามารถสร้างวัฒนธรรมทั้ง 5 ประการนี้ได้ งานวิจัยทางพระพุทธศาสนาจะไม่เพียงมีคุณภาพในเชิงวิชาการ แต่ยังเป็นพลังในการเผยแผ่ธรรมะและพัฒนาสังคมดิจิทัลอย่างมีคุณธรรม

3. ทัศนะของผู้เขียนบทความวิชาการ

ผู้เขียนมีทัศนะว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธเป็นเงื่อนไขสำคัญของการวิจัยทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล เพราะเทคโนโลยีทำให้การผลิตงานวิชาการง่ายและเร็วขึ้น แต่ไม่ได้ทำให้ความซื่อสัตย์ ความถูกต้อง และความรับผิดชอบเพิ่มขึ้นโดยอัตโนมัติ หากขาดผู้นำที่มีธรรมเป็นฐาน สถาบันวิชาการอาจมีผลงานจำนวนมาก แต่ขาดคุณภาพและความน่าเชื่อถือ ผู้นำเชิงพุทธจึงต้องเป็นทั้งผู้รู้ธรรม ผู้รู้วิจัย ผู้รู้เท่าทันเทคโนโลยี และผู้เป็นแบบอย่างทางจรรยาบรรณ ทัศนะต่อไปนี้นำเสนอ 5 มุมมองเพื่อยกระดับการวิจัยทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล

3.1 ผู้นำเชิงพุทธต้องเริ่มจากการนำตนเองด้วยศีลและความซื่อสัตย์

ผู้เขียนเห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการวิจัยต้องเริ่มจากการนำตนเองก่อนนำผู้อื่น เพราะผู้ที่ไม่สามารถกำกับความประพฤติของตนเองให้ตั้งอยู่บนศีลและความซื่อสัตย์ ย่อมไม่สามารถสร้างวัฒนธรรมวิชาการที่ดีให้แก่ผู้อื่นได้ งานวิจัยทางพระพุทธศาสนามีความละเอียดอ่อน เพราะเกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย ความศรัทธา และการสร้างความเข้าใจของสังคม หากผู้นำทางวิชาการละเลยความซื่อสัตย์ เช่น ปล่อยให้มีการคัดลอกผลงาน อ้างอิงผิด ใช้ข้อมูลที่ไม่ตรวจสอบ หรือยอมรับงานที่ AI สร้างขึ้นโดยไม่มีความเข้าใจจริง ย่อมทำให้คุณภาพทางวิชาการลดลงและกระทบต่อความน่าเชื่อถือของสถาบัน ผู้นำเชิงพุทธจึงต้องเป็นแบบอย่างของการไม่ลอกเลียน การอ้างอิงถูกต้อง การแยกความเห็นส่วนตัวออกจากตัวบท และการยอมรับข้อจำกัดของงานตนเอง ความซื่อสัตย์ในที่นี้ไม่ใช่เพียงการไม่โกง แต่รวมถึงความกล้าตรวจสอบตนเอง ความไม่สรุปเกินหลักฐาน และความไม่ใช้ธรรมะเพื่อสนับสนุนผลประโยชน์ส่วนตัว ในยุคดิจิทัล การนำตนเองยิ่งสำคัญ เพราะเครื่องมือจำนวนมากเปิดโอกาสให้สร้างผลงานได้ง่ายโดยไม่ต้องใช้ความเพียรเท่าเดิม ผู้นำจึงต้องแสดงให้เห็นว่า เทคโนโลยีเป็นผู้ช่วย ไม่ใช่ทางลัดในการหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ ผู้เขียนเห็นว่า ศีลทางวิชาการของผู้นำควรประกอบด้วยการไม่ลอก ไม่บิดเบือน ไม่สร้างข้อมูลเท็จ ไม่อ้างอิงปลอม และไม่ใช้ตำแหน่งหรืออำนาจเพื่อบังคับทิศทางผลการวิจัย หากผู้นำรักษาศีลและความซื่อสัตย์ได้จริง ย่อมเป็นแบบอย่างที่มีพลังมากกว่าคำสั่งหรือระเบียบใด ๆ

3.2 ภาวะผู้นำเชิงพุทธต้องสร้างวัฒนธรรมจริยธรรม ไม่ใช่เพียงออกข้อบังคับ

ผู้เขียนเห็นว่า การส่งเสริมจริยธรรมในการวิจัยทางพระพุทธศาสนาไม่ควรหยุดอยู่ที่การออกประกาศ ระเบียบ หรือข้อบังคับเท่านั้น แม้กฎเกณฑ์จะจำเป็น แต่หากองค์กรไม่มีวัฒนธรรมจริยธรรม กฎก็อาจเป็นเพียงเอกสารที่ไม่มีพลัง ผู้นำเชิงพุทธต้องสร้างบรรยากาศที่ทำให้ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และการเคารพความจริงกลายเป็นเรื่องปกติในชีวิตวิชาการ เช่น อาจารย์ควรสอนให้นิสิตรู้วิธีอ้างอิงอย่างถูกต้องตั้งแต่เริ่มเรียน คณะกรรมการวิจัยควรตรวจสอบคุณภาพของแหล่งข้อมูล ไม่ใช่ดูเพียงรูปแบบเอกสาร วารสารควรมีกระบวนการพิจารณาที่โปร่งใส และสถาบันควรให้คุณค่ากับคุณภาพของงานมากกว่าจำนวนผลงาน วัฒนธรรมจริยธรรมยังหมายถึงการเปิดพื้นที่ให้ผู้วิจัยถามและยอมรับข้อผิดพลาดได้โดยไม่ถูกทำให้เสียหน้า เพราะบางครั้งการละเมิดจริยธรรมเกิดจากความไม่รู้ ไม่ใช่เจตนาทุจริตเสมอไป ผู้นำจึงควรใช้ทั้งการอบรม การให้คำปรึกษา การสร้างคู่มือ และระบบตรวจสอบที่เป็นธรรม ในมุมพุทธ จริยธรรมที่ยั่งยืนต้องเกิดจากการฝึกภายใน ไม่ใช่ความกลัวบทลงโทษเพียงอย่างเดียว หลักหิริโอตตัปปะช่วยให้บุคคลมีความละอายและเกรงกลัวต่อการทำผิดด้วยตนเอง ซึ่งเป็นฐานของจริยธรรมที่มั่นคงกว่าแรงบังคับจากภายนอก ผู้เขียนเห็นว่า ผู้นำเชิงพุทธต้องทำให้จรรยาบรรณทางวิชาการกลายเป็นวัฒนธรรมขององค์กร เช่น มีการพูดถึงความซื่อสัตย์เป็นประจำ มีการยกย่องงานที่อ้างอิงดีและตรวจสอบได้ มีการแก้ไขข้อผิดพลาดอย่างโปร่งใส และมีการใช้เทคโนโลยีตรวจสอบงานโดยไม่ละเลยการพิจารณาของมนุษย์ หากองค์กรมีวัฒนธรรมจริยธรรม งานวิจัยย่อมมีคุณภาพมากขึ้นอย่างยั่งยืน

3.3 การใช้ AI ในงานวิจัยต้องมีมนุษย์ผู้มีปัญญากำกับเสมอ

ผู้เขียนเห็นว่า AI เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ต่อการวิจัยทางพระพุทธศาสนา แต่ไม่ควรถูกยกให้เป็นผู้ตัดสินความถูกต้องทางธรรมแทนมนุษย์ AI สามารถช่วยค้นคำในเอกสาร ช่วยสรุปบทความ ช่วยแปลภาษา ช่วยจัดโครงร่าง และช่วยเสนอประเด็นวิจัยเบื้องต้นได้ แต่ AI ยังมีข้อจำกัดสำคัญ เช่น อาจสร้างข้อมูลอ้างอิงที่ไม่มีจริง อาจแปลคำบาลีผิด อาจไม่เข้าใจบริบทของพระสูตร และอาจผสมคำอธิบายจากแหล่งต่าง ๆ โดยไม่แยกระดับความน่าเชื่อถือ หากนักวิจัยใช้ AI โดยไม่ตรวจสอบ ย่อมเสี่ยงต่อการเผยแพร่ความรู้ผิด ผู้เขียนจึงเสนอหลัก “มนุษย์กำกับ เทคโนโลยีสนับสนุน ธรรมะเป็นฐาน” กล่าวคือ AI ควรทำหน้าที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ แต่ผู้วิจัยต้องเป็นผู้ตรวจสอบ ตัดสิน และรับผิดชอบต่อผลงานสุดท้าย โดยเฉพาะงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการอ้างพระไตรปิฎกและการตีความหลักธรรม ต้องมีผู้รู้คัมภีร์ตรวจสอบอย่างรอบคอบ การใช้ AI อย่างรับผิดชอบควรมีแนวปฏิบัติ เช่น ระบุว่าใช้ AI ในขั้นตอนใด ตรวจสอบข้อมูลกับแหล่งต้นฉบับทุกครั้ง ไม่อ้างอิงแหล่งที่ AI เสนอโดยไม่ตรวจสอบ และไม่ใช้ AI สร้างข้อสรุปเชิงธรรมโดยไม่มีหลักฐานรองรับ ผู้นำเชิงพุทธควรกำหนดนโยบายการใช้ AI ในการวิจัยให้ชัดเจน เพื่อป้องกันความสับสนของนักศึกษาและนักวิจัย ผู้เขียนไม่ได้เห็นว่า AI เป็นภัยต่อพระพุทธศาสนาโดยตัวมันเอง แต่เห็นว่าอันตรายเกิดจากการใช้โดยขาดสติและปัญญา หากมีผู้นำที่รู้เท่าทัน AI และมีจริยธรรมกำกับ AI จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาการวิจัยและการเผยแผ่ธรรมะอย่างมีคุณภาพ

3.4 งานวิจัยทางพระพุทธศาสนาต้องรับผิดชอบต่อสังคม ไม่ใช่รับใช้เพียงตำแหน่งวิชาการ

ผู้เขียนเห็นว่า งานวิจัยทางพระพุทธศาสนาไม่ควรถูกลดคุณค่าให้เป็นเพียงเครื่องมือเพื่อเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการ สำเร็จการศึกษา หรือเพิ่มจำนวนผลงานตีพิมพ์ แม้เป้าหมายเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบวิชาการ แต่ไม่ควรกลายเป็นเป้าหมายสูงสุดของการวิจัยทางพระพุทธศาสนา เพราะแก่นของพุทธศาสตร์คือการลดทุกข์ เพิ่มปัญญา และเกื้อกูลชีวิต งานวิจัยที่ดีจึงควรตอบคำถามว่า ความรู้นี้ช่วยให้คนเข้าใจชีวิตดีขึ้นหรือไม่ ช่วยแก้ปัญหาสังคมหรือไม่ ช่วยพัฒนาการศึกษา การเผยแผ่ หรือชุมชนหรือไม่ ผู้นำเชิงพุทธควรส่งเสริมให้นักวิจัยเลือกหัวข้อที่มีคุณค่าต่อสังคม เช่น จริยธรรมดิจิทัล การใช้ AI อย่างรับผิดชอบ สุขภาวะทางใจของเยาวชน ความขัดแย้งในชุมชน ภาวะผู้นำที่มีเมตตา การพัฒนาผู้สูงอายุด้วยพุทธธรรม หรือการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในขณะเดียวกัน งานวิจัยต้องไม่สูญเสียมาตรฐานทางวิชาการเพียงเพราะต้องการให้ใช้งานได้ง่าย การรับผิดชอบต่อสังคมต้องมาพร้อมความถูกต้องและความซื่อสัตย์ ผู้เขียนเห็นว่าภาวะผู้นำเชิงพุทธควรสร้างระบบสนับสนุนงานวิจัยที่มีผลกระทบเชิงบวก เช่น ทุนวิจัยเพื่อชุมชน ฐานข้อมูลเปิดทางพุทธศาสตร์ การอบรมจริยธรรมดิจิทัล และการนำผลวิจัยไปใช้จริงในวัด โรงเรียน หรือองค์กรท้องถิ่น นอกจากนี้ ควรมีการประเมินผลกระทบของงานวิจัย ไม่ใช่ประเมินเฉพาะจำนวนบทความหรือดัชนีอ้างอิง หากงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาเชื่อมโยงกับความทุกข์และความต้องการจริงของสังคม งานวิจัยจะมีชีวิตและเกิดประโยชน์มากกว่าการอยู่ในชั้นวางหนังสือหรือฐานข้อมูลเพียงอย่างเดียว

3.5 ผู้นำเชิงพุทธยุคดิจิทัลต้องเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต

ผู้เขียนเห็นว่า ผู้นำเชิงพุทธในยุคดิจิทัลต้องเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะทั้งความรู้ทางวิชาการ เทคโนโลยี และปัญหาสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้ที่เคยมีความรู้มากในอดีตอาจตามไม่ทันความเปลี่ยนแปลง หากไม่เปิดใจเรียนรู้สิ่งใหม่ ในขณะเดียวกัน การเรียนรู้สิ่งใหม่ต้องไม่ทำให้ละทิ้งรากฐานพระธรรมวินัย ผู้นำเชิงพุทธจึงต้องมีความสามารถสองด้านพร้อมกัน คือ รักษาแก่นธรรมและเปิดรับวิธีการใหม่ การเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้นำควรครอบคลุมอย่างน้อย 4 ด้าน ด้านแรก คือ การเรียนรู้พระธรรมวินัยอย่างต่อเนื่อง เพราะการนำทางวิชาการต้องมีความมั่นคงในหลักธรรม ด้านที่สอง คือ การเรียนรู้ระเบียบวิธีวิจัยและมาตรฐานวิชาการใหม่ ๆ เพื่อให้งานวิจัยมีคุณภาพและตรวจสอบได้ ด้านที่สาม คือ การเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI เพื่อเข้าใจทั้งโอกาสและความเสี่ยง ด้านที่สี่ คือ การเรียนรู้ปัญหาสังคมร่วมสมัย เช่น ความเครียดของเยาวชน ข่าวปลอม ความเหลื่อมล้ำดิจิทัล และจริยธรรมเทคโนโลยี ผู้นำที่ไม่เรียนรู้ย่อมเสี่ยงต่อการตัดสินใจด้วยข้อมูลเก่า และอาจกำกับงานวิจัยยุคใหม่ได้ไม่เหมาะสม ผู้เขียนเห็นว่า ความเป็นผู้นำไม่ได้วัดจากการรู้ทุกเรื่อง แต่วัดจากความพร้อมที่จะเรียนรู้ ถามผู้เชี่ยวชาญ รับฟังผู้อื่น และปรับปรุงตนเองอย่างไม่ประมาท ในมุมพุทธ ความไม่ประมาทเป็นหลักสำคัญของการพัฒนาชีวิต ผู้นำเชิงพุทธจึงควรใช้ความไม่ประมาทเป็นหลักในการนำองค์กรวิชาการ คือไม่ประมาทในพระธรรม ไม่ประมาทในวิธีวิจัย ไม่ประมาทในเทคโนโลยี และไม่ประมาทในผลกระทบของความรู้ที่ตนผลิตและเผยแพร่

4. สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่สังเคราะห์จากบทความนี้คือ “BLAE Model: รูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อกำกับคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณทางวิชาการ” ในการวิจัยทางพระพุทธศาสนายุคดิจิทัล ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลักที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ องค์ประกอบแรกคือ B: Buddhist Leadership หมายถึงภาวะผู้นำที่ตั้งอยู่บนศีล สติ ปัญญา เมตตา ความไม่ประมาท และความรับผิดชอบ ผู้นำลักษณะนี้ต้องเป็นแบบอย่างในการใช้ข้อมูลอย่างซื่อสัตย์ ตรวจสอบหลักฐาน และไม่บิดเบือนพระธรรมวินัย องค์ประกอบที่สองคือ L: Learning Integrity หมายถึงความซื่อสัตย์ในการเรียนรู้และการสร้างความรู้ นักวิจัยต้องเรียนรู้ด้วยความเพียร เข้าใจสิ่งที่ตนเขียน ไม่ใช้ AI หรือเทคโนโลยีเพื่อหลีกเลี่ยงการคิด และไม่นำผลงานผู้อื่นมาเป็นของตน องค์ประกอบที่สามคือ A: Academic Ethics หมายถึงจริยธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาการ เช่น การอ้างอิงถูกต้อง การไม่ลอกเลียน การไม่สร้างข้อมูลเท็จ การไม่สรุปเกินหลักฐาน การเปิดเผยข้อจำกัด และการรับผิดชอบต่อผลกระทบของงานวิจัย องค์ประกอบที่สี่คือ E: Ethical Digital Research หมายถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ในงานวิจัยอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีมนุษย์ผู้มีปัญญากำกับ ไม่ปล่อยให้เทคโนโลยีตัดสินความถูกต้องทางธรรมแทนผู้วิจัย รูปแบบนี้เสนอขั้นตอนการพัฒนา 5 ขั้น ได้แก่ 1) พัฒนาผู้นำให้มีฐานธรรมและจรรยาบรรณ 2) สร้างมาตรฐานการวิจัยทางพระพุทธศาสนาที่ตรวจสอบได้ 3) กำหนดแนวปฏิบัติการใช้ดิจิทัลและ AI ในงานวิจัย 4) สร้างวัฒนธรรมความซื่อสัตย์ทางวิชาการในองค์กร และ 5) ประเมินผลกระทบของงานวิจัยต่อการศึกษา พระพุทธศาสนา และสังคม จุดเด่นของ BLAE Model คือการไม่แยกผู้นำออกจากคุณธรรม ไม่แยกจริยธรรมออกจากวิธีวิจัย และไม่แยกเทคโนโลยีออกจากความรับผิดชอบ

รูปแบบนี้จึงเหมาะสำหรับมหาวิทยาลัยสงฆ์ สถาบันอุดมศึกษา ศูนย์วิจัย วารสารวิชาการ และองค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ต้องการยกระดับงานวิจัยในยุคดิจิทัลให้มีทั้งความถูกต้องทางธรรม ความเข้มแข็งทางวิชาการ และความน่าเชื่อถือในสังคม

แผนภาพนี้สร้างจาก “BLAE Model: รูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อกำกับคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณทางวิชาการ” แสดงให้เห็นว่า แผนภาพ “BLAE Model” เป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับกำกับคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณทางวิชาการในยุคดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย B: Buddhist Leadership คือผู้นำที่ตั้งมั่นในศีล สติ ปัญญา เมตตา ความไม่ประมาท และความรับผิดชอบ เป็นแบบอย่างด้านความซื่อสัตย์และการตรวจสอบหลักฐาน L: Learning Integrity คือความซื่อสัตย์ในการเรียนรู้ เข้าใจผลงานของตน ไม่ใช้ AI หลีกเลี่ยงการคิด และไม่ลอกเลียนผู้อื่น A: Academic Ethics คือการอ้างอิงถูกต้อง ไม่สร้างข้อมูลเท็จ ไม่สรุปเกินหลักฐาน เปิดเผยข้อจำกัด และรับผิดชอบต่อผลกระทบของงานวิจัย ส่วน E: Ethical Digital Research คือการใช้เทคโนโลยีและ AI อย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีมนุษย์ผู้มีปัญญากำกับ กระบวนการพัฒนาครอบคลุมการสร้างผู้นำที่มีฐานธรรม การกำหนดมาตรฐานวิจัย แนวปฏิบัติด้าน AI วัฒนธรรมความซื่อสัตย์ และการประเมินผลกระทบต่อการศึกษา พระพุทธศาสนา และสังคม ทำให้งานวิชาการถูกต้อง เข้มแข็ง น่าเชื่อถือ และรับผิดชอบอย่างยั่งยืน

5. ข้อเสนอแนะเพื่อใช้ประโยชน์

ข้อเสนอแนะต่อไปนี้มุ่งให้สถาบันการศึกษา นักวิจัย ผู้บริหารทางวิชาการ วารสารวิชาการ และผู้ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในงานพุทธศาสตร์สามารถนำแนวคิดภาวะผู้นำเชิงพุทธไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม จุดมุ่งหมายคือการทำให้งานวิจัยทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลมีความถูกต้องตามพระธรรมวินัย มีมาตรฐานทางวิชาการ มีจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี และมีความรับผิดชอบต่อสังคม ข้อเสนอแนะทั้ง 5 ข้อต่อไปนี้จึงครอบคลุมระดับนโยบาย หลักสูตร นักวิจัย การใช้ AI และระบบประเมินคุณภาพงานวิชาการ

5.1 ข้อเสนอแนะต่อสถาบันอุดมศึกษาและมหาวิทยาลัยสงฆ์

สถาบันอุดมศึกษาและมหาวิทยาลัยสงฆ์ควรกำหนดนโยบายพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธด้านการวิจัยอย่างชัดเจน โดยมองว่าผู้นำทางวิชาการไม่ได้หมายถึงเฉพาะผู้บริหารระดับสูงเท่านั้น แต่รวมถึงอาจารย์ที่ปรึกษา หัวหน้าโครงการวิจัย บรรณาธิการวารสาร และผู้สอนรายวิชาวิจัย สถาบันควรจัดหลักสูตรอบรมที่บูรณาการ 4 ด้าน ได้แก่ พุทธธรรม ระเบียบวิธีวิจัย จรรยาบรรณทางวิชาการ และเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้ผู้นำสามารถกำกับงานวิจัยได้ทั้งด้านความถูกต้องทางธรรมและมาตรฐานวิชาการ ควรมีคู่มือการวิจัยทางพระพุทธศาสนายุคดิจิทัลที่ระบุแนวทางการอ้างอิงพระไตรปิฎก การใช้แหล่งข้อมูลออนไลน์ การใช้ AI ในงานวิจัย การตรวจสอบการคัดลอก และการเปิดเผยข้อจำกัดของงาน นอกจากนี้ ควรสร้างระบบสนับสนุน เช่น ศูนย์จริยธรรมการวิจัยทางพุทธศาสตร์ ฐานข้อมูลอ้างอิงมาตรฐาน ห้องอบรมการใช้ AI อย่างรับผิดชอบ และระบบตรวจสอบคุณภาพงานก่อนเผยแพร่ สถาบันควรให้ความสำคัญกับคุณภาพของงานวิจัยมากกว่าจำนวนผลงาน เพราะการกดดันให้ผลิตผลงานจำนวนมากอาจทำให้เกิดการละเมิดจรรยาบรรณได้ง่ายขึ้น การประเมินอาจารย์และนักวิจัยควรรวมมิติคุณภาพ ความถูกต้อง จริยธรรม และผลกระทบต่อสังคม ไม่ใช่ดูเพียงจำนวนบทความหรือตำแหน่งทางวิชาการ สถาบันยังควรส่งเสริมวัฒนธรรมการวิจัยที่เปิดให้ตรวจสอบและแก้ไขข้อผิดพลาดอย่างโปร่งใส หากพบการอ้างอิงผิดหรือข้อมูลคลาดเคลื่อน ควรมีกระบวนการแก้ไขอย่างเป็นธรรม ไม่ใช่ปกปิดเพื่อรักษาภาพลักษณ์ หากดำเนินการเช่นนี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์และสถาบันอุดมศึกษาจะสามารถเป็นต้นแบบของการวิจัยทางพระพุทธศาสนายุคดิจิทัลที่มีทั้งคุณธรรม ความรู้ และความน่าเชื่อถือ

5.2 ข้อเสนอแนะต่อนักวิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษา

นักวิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาควรพัฒนาตนเองให้เป็นผู้นำเชิงพุทธในระดับปฏิบัติการ เพราะเป็นผู้ใกล้ชิดกับการผลิตงานวิจัยมากที่สุด อาจารย์ที่ปรึกษาไม่ควรทำหน้าที่เพียงตรวจรูปแบบหรือแก้ภาษา แต่ควรช่วยผู้เรียนตั้งคำถามวิจัยที่มีคุณค่า ตรวจสอบความถูกต้องของการใช้หลักธรรม แนะนำแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ และปลูกฝังจรรยาบรรณทางวิชาการตั้งแต่เริ่มต้น นักวิจัยควรยึดหลักว่า งานวิจัยทางพระพุทธศาสนาต้องมีทั้งความถูกต้องตามคัมภีร์ ความเข้มแข็งทางวิธีวิจัย และความรับผิดชอบต่อผู้อ่าน ในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล นักวิจัยสามารถใช้ฐานข้อมูลออนไลน์และ AI เป็นเครื่องมือช่วยค้นหรือจัดโครงสร้างความคิดได้ แต่ต้องตรวจสอบผลลัพธ์ทุกครั้งกับแหล่งต้นฉบับ โดยเฉพาะการอ้างพระไตรปิฎก คำบาลี และชื่อเอกสารวิชาการ นักวิจัยควรจดบันทึกกระบวนการทำงานของตนอย่างเป็นระบบ เช่น แหล่งข้อมูลที่ใช้ วิธีคัดเลือกเอกสาร วิธีวิเคราะห์ และข้อจำกัดของการตีความ เพื่อให้ผู้อื่นตรวจสอบได้ อาจารย์ที่ปรึกษาควรสอนให้นิสิตและนักศึกษารู้จักแยกข้อความ 4 ประเภท คือ ข้อความจากคัมภีร์ คำอธิบายของนักวิชาการ ผลการวิเคราะห์ของผู้วิจัย และข้อเสนอเชิงประยุกต์ เพราะการปะปนข้อความเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญของความคลาดเคลื่อนทางวิชาการ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้ายอมรับข้อจำกัด ไม่สร้างข้อสรุปเกินข้อมูล และไม่ใช้ AI เพื่อสร้างผลงานโดยตนเองไม่เข้าใจ ผู้เขียนเสนอว่านักวิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาควรใช้หลัก “อ่านจริง คิดจริง อ้างจริง และรับผิดชอบจริง” เป็นแนวปฏิบัติ หากทำได้ งานวิจัยทางพระพุทธศาสนาจะเป็นทั้งการฝึกปัญญาและการฝึกคุณธรรมของผู้วิจัย

5.3 ข้อเสนอแนะต่อการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ในงานวิจัย

การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ในงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาควรมีแนวทางที่ชัดเจนเพื่อป้องกันความผิดพลาดและการละเมิดจรรยาบรรณ ประการแรก ควรกำหนดขอบเขตการใช้ AI ว่าใช้ได้ในขั้นตอนใด เช่น การค้นแนวคิดเบื้องต้น การจัดโครงร่าง การตรวจภาษา หรือการสรุปเอกสาร แต่ไม่ควรใช้ AI เป็นแหล่งอ้างอิงหลักโดยไม่ตรวจสอบ ประการที่สอง ควรกำหนดให้ผู้วิจัยเปิดเผยการใช้ AI ในกรณีที่ AI มีส่วนสำคัญต่อเนื้อหา โครงสร้าง หรือการวิเคราะห์ เพื่อความโปร่งใสทางวิชาการ ประการที่สาม ควรมีระบบตรวจสอบคำตอบของ AI กับแหล่งข้อมูลจริง เช่น พระไตรปิฎกฉบับมาตรฐาน หนังสือวิชาการ วารสารที่น่าเชื่อถือ หรือผู้เชี่ยวชาญ ประการที่สี่ ควรป้องกันการใช้ AI สร้างบรรณานุกรมปลอม เพราะเป็นปัญหาที่พบได้บ่อยในงานวิชาการยุคใหม่ ประการที่ห้า ควรคำนึงถึงข้อมูลส่วนบุคคลและความปลอดภัยของข้อมูล โดยไม่อัปโหลดข้อมูลลับ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ หรือข้อมูลที่ยังไม่ได้รับอนุญาตเข้าสู่ระบบ AI โดยไม่จำเป็น นอกจากนี้ ควรมีการอบรมผู้วิจัยให้เข้าใจว่า AI มีข้อจำกัด เช่น อาจตอบผิด อาจสรุปเกินหลักฐาน อาจไม่เข้าใจบริบททางคัมภีร์ และอาจสะท้อนอคติจากข้อมูลที่ใช้ฝึก ผู้เขียนเห็นว่า การใช้ AI อย่างเหมาะสมควรยึดหลัก 4 ตรวจ ได้แก่ ตรวจแหล่งที่มา ตรวจความหมาย ตรวจบริบท และตรวจผลกระทบ หากใช้ AI ด้วยหลักนี้ เทคโนโลยีจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพงานวิจัยโดยไม่ลดคุณภาพทางวิชาการ ในทางกลับกัน หากใช้ AI โดยขาดการตรวจสอบ งานวิจัยอาจเร็วขึ้นแต่ไม่น่าเชื่อถือ ดังนั้น เทคโนโลยีควรถูกใช้เป็นผู้ช่วยของนักวิจัยที่มีสติ ไม่ใช่ผู้แทนของปัญญาและจรรยาบรรณมนุษย์

5.4 ข้อเสนอแนะต่อวารสารวิชาการและระบบประเมินผลงาน

วารสารวิชาการและระบบประเมินผลงานมีบทบาทสำคัญในการยกระดับจรรยาบรรณทางวิชาการของการวิจัยทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล วารสารควรกำหนดนโยบายการใช้ AI อย่างชัดเจน เช่น ผู้เขียนต้องเปิดเผยการใช้ AI หรือไม่ ใช้ในส่วนใดได้บ้าง และ AI ไม่ควรถูกระบุเป็นผู้แต่ง เพราะไม่สามารถรับผิดชอบทางวิชาการได้ วารสารควรตรวจสอบความถูกต้องของการอ้างอิง โดยเฉพาะการอ้างพระไตรปิฎก คัมภีร์ และเอกสารออนไลน์ ควรมีระบบตรวจการคัดลอก แต่ไม่ควรพึ่งโปรแกรมเพียงอย่างเดียว เพราะงานบางประเภทอาจไม่ซ้ำข้อความแต่มีการบิดเบือนความคิดหรืออ้างอิงผิด คณะผู้ทรงคุณวุฒิควรตรวจทั้งคุณภาพเนื้อหา วิธีวิจัย ความถูกต้องทางธรรม และจรรยาบรรณของผู้เขียน นอกจากนี้ ระบบประเมินผลงานในสถาบันอุดมศึกษาควรลดแรงกดดันที่เน้นปริมาณผลงานมากเกินไป เพราะแรงกดดันดังกล่าวอาจเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดการผลิตงานซ้ำซ้อน งานผิวเผิน หรือการละเมิดจรรยาบรรณ ควรให้คุณค่ากับผลงานที่มีคุณภาพ มีผลกระทบต่อการเรียนรู้หรือสังคม มีการอ้างอิงถูกต้อง และมีความซื่อสัตย์ทางวิชาการ วารสารควรส่งเสริมความโปร่งใส เช่น ระบุเกณฑ์การพิจารณาบทความ ระยะเวลาประเมิน กระบวนการแก้ไข และแนวทางจัดการกรณีพบการละเมิดจริยธรรม หากพบข้อผิดพลาดหลังตีพิมพ์ ควรมีระบบแก้ไข ถอนบทความ หรือประกาศชี้แจงอย่างเหมาะสม ผู้เขียนเห็นว่า วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาควรเป็นพื้นที่รักษาคุณภาพของความรู้ ไม่ใช่เพียงช่องทางตีพิมพ์เพื่อสะสมผลงาน หากวารสารและระบบประเมินทำหน้าที่อย่างเข้มแข็ง จะช่วยสร้างมาตรฐานใหม่ให้การวิจัยทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลมีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

5.5 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาผู้นำเชิงพุทธรุ่นใหม่

การพัฒนาผู้นำเชิงพุทธรุ่นใหม่เป็นภารกิจสำคัญของสถาบันทางพระพุทธศาสนาและสถาบันอุดมศึกษา เพราะโลกดิจิทัลต้องการผู้นำที่เข้าใจทั้งธรรมะ วิชาการ เทคโนโลยี และสังคม ผู้นำรุ่นใหม่ควรได้รับการฝึก 5 ด้าน ด้านแรก คือ การฝึกฐานธรรม เช่น ศีล สติ ปัญญา เมตตา ความไม่ประมาท และหิริโอตตัปปะ เพื่อให้มีคุณธรรมภายในที่มั่นคง ด้านที่สอง คือ การฝึกระเบียบวิธีวิจัยขั้นสูง เพื่อให้สามารถผลิตและประเมินงานวิจัยได้อย่างมีคุณภาพ ด้านที่สาม คือ การฝึกจรรยาบรรณทางวิชาการ เช่น การอ้างอิง การป้องกันการลอกเลียน การใช้ข้อมูลอย่างรับผิดชอบ และการเปิดเผยข้อจำกัดของงาน ด้านที่สี่ คือ การฝึกทักษะดิจิทัลและ AI literacy เพื่อให้รู้เท่าทันเครื่องมือใหม่ ไม่กลัวเทคโนโลยี แต่ไม่หลงเชื่อเทคโนโลยี ด้านที่ห้า คือ การฝึกภาวะผู้นำเพื่อสังคม เช่น การสื่อสารอย่างมีเมตตา การทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ และการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์จริง การพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ควรใช้วิธีการเรียนรู้แบบลงมือทำ เช่น ให้ทำโครงการวิจัยจริง ใช้ AI อย่างมีแนวปฏิบัติ ตรวจสอบแหล่งอ้างอิง สร้างสื่อวิชาการ และนำเสนอผลต่อชุมชนหรือสถาบัน นอกจากนี้ ควรมีระบบพี่เลี้ยงที่นักวิชาการอาวุโสช่วยให้คำแนะนำด้านธรรมะ วิธีวิจัย และจริยธรรม ผู้เขียนเห็นว่า ผู้นำเชิงพุทธรุ่นใหม่ต้องไม่เป็นเพียงผู้ใช้เทคโนโลยีเก่ง แต่ต้องเป็นผู้ใช้เทคโนโลยีด้วยปัญญาและความรับผิดชอบ หากสามารถสร้างผู้นำลักษณะนี้ได้ งานวิจัยทางพระพุทธศาสนาในอนาคตจะมีทั้งความทันสมัย ความลุ่มลึก และความน่าเชื่อถือ

6. เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.* กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2565). *Thailand's AI Governance Guideline for Executives.* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์.

อภินันท์ จันตะนี. (2563). *ทฤษฎีการบริหารจัดการ.* พระนครศรีอยุธยา: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อภินันท์ จันตะนี. (2565). *ระเบียบวิธีวิจัยชั้นสูง.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทจรัลสนิทวงศ์การพิมพ์.

Cath, C., Wachter, S., Mittelstadt, B., Taddeo, M., & Floridi, L. (2018). *Governing artificial intelligence: Ethical, legal and technical opportunities and challenges.* Philosophical Transactions of the Royal Society A.

Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., et al. (2018). *AI4People-An ethical framework for a good AI society: Opportunities, risks, principles, and recommendations.* Minds and Machines.

Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). *The global landscape of AI ethics guidelines.* Nature Machine Intelligence, 1, 389–399.

Organization for Economic Co-operation and Development. (2019). *OECD AI principles.* Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.

UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence.* Paris: UNESCO.

3. พุทธนวัตกรรมดิจิทัลเพื่อการพัฒนางานวิชาการทางนิติศาสตร์ บนฐานคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบ

Digital Buddhist Innovation for Developing Buddhist Academic Work Based on Morality, Ethics, and Responsibility

พิทวัฒน์ มโนรัตน์
สาขานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประเสริฐ ลิ่มประเสริฐ
สาขานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวคิดเรื่องพุทธนวัตกรรมดิจิทัลเพื่อการพัฒนางานวิชาการทางทางนิติศาสตร์ บนฐานคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบ โดยมุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนา งานวิชาการ เทคโนโลยีดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ การจัดการความรู้ และจรรยาบรรณทางวิชาการในสังคมร่วมสมัย พุทธนวัตกรรมดิจิทัลมิใช่เพียงการนำธรรมะไปเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ แอปพลิเคชัน หรือสื่อออนไลน์เท่านั้น แต่หมายถึงการออกแบบเครื่องมือ กระบวนการ และระบบความรู้ที่ช่วยให้การศึกษานิติศาสตร์ ให้มีความถูกต้อง เข้าถึงง่าย ตรวจสอบได้ และนำไปใช้พัฒนาคนกับสังคมได้จริง เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ฐานข้อมูลพระไตรปิฎก ระบบสืบค้นคัมภีร์ ห้องสมุดดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ แพลตฟอร์มการเรียนรู้ และสื่อสร้างสรรค์ สามารถเพิ่มพลังให้การวิจัย การเรียนการสอน และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยีโดยขาดคุณธรรมอาจนำไปสู่การอ้างอิงผิด การบิดเบือนพระธรรมวินัย การคัดลอกผลงาน การเผยแพร่ข้อมูลไม่ตรวจสอบ และการลดทอนธรรมะให้ตื้นเขิน บทความนี้จึงเสนอว่า พุทธนวัตกรรมดิจิทัลต้องตั้งอยู่บนหลัก 4 ประการ คือ ความถูกต้องตามหลักกฎหมาย ความน่าเชื่อถือทางวิชาการ จริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี และความรับผิดชอบต่อสังคม องค์ความรู้ใหม่ที่เสนอคือ D-BERI Model ประกอบด้วย Digital Knowledge, Buddhist Foundation, Ethical Governance, Responsibility และ Innovation for Wisdom เพื่อเป็นกรอบพัฒนางานวิชาการทางนิติศาสตร์ในยุคดิจิทัล

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรมดิจิทัล, งานวิชาการทางนิติศาสตร์, คุณธรรม, จริยธรรม, ความรับผิดชอบ

Abstract

This academic article proposes the concept of "Buddhist digital innovation" for the advancement of legal scholarship, grounded in the principles of virtue, ethics, and responsibility. It explores the interrelationships among Buddhism, academic work, digital

technology, artificial intelligence, knowledge management, and academic integrity within contemporary society. Buddhist digital innovation extends beyond the mere dissemination of the Dhamma via websites, applications, or online media; it encompasses the design of tools, processes, and knowledge systems that render legal studies accurate, accessible, verifiable, and practically applicable to the development of individuals and society. Digital technologies—such as Tipitaka databases, scriptural search systems, digital libraries, artificial intelligence, learning platforms, and creative media—can significantly empower research, teaching, and the propagation of Buddhism. However, the use of technology devoid of moral grounding may lead to issues such as erroneous citations, the distortion of the Dhamma and Vinaya (monastic discipline), plagiarism, the dissemination of unverified information, and the trivialization of the Dhamma. Consequently, this article argues that Buddhist digital innovation must be anchored in four core pillars: legal accuracy, academic credibility, ethical use of technology, and social responsibility. The new body of knowledge proposed is the D-BERI Model, which comprises Digital Knowledge, Buddhist Foundation, Ethical Governance, Responsibility, and Innovation for Wisdom. It serves as a framework for developing legal scholarship in the digital age.

Keywords: Digital Buddhist innovation, legal scholarship, virtue, ethics, responsibility

1. ความนำ

สังคมดิจิทัลทำให้งานวิชาการทางพระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านการสืบค้นพระไตรปิฎก การศึกษาคัมภีร์ การจัดการเอกสาร การเขียนบทความ การวิจัย การเรียนการสอน และการเผยแผ่ธรรมะ เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยให้ผู้เรียน นักวิชาการ พระนิสิต อาจารย์ และประชาชนเข้าถึงข้อมูลทางพระพุทธศาสนาได้สะดวกขึ้น เช่น ฐานข้อมูลพระไตรปิฎกดิจิทัล ห้องสมุดออนไลน์ ระบบค้นคำบาลี–ไทย โปรแกรมจัดการอ้างอิง สื่อธรรมะออนไลน์ และปัญญาประดิษฐ์ที่ช่วยสรุป แปล วิเคราะห์ และสร้างสื่อการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม ความสะดวกดังกล่าวก็นำมาซึ่งความท้าทายด้านคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบ เช่น การคัดลอกข้อความโดยไม่อ้างอิง การอ้างพุทธพจน์ผิด การนำคำอธิบายร่วมสมัยไปปะปนกับตัวบทคัมภีร์ การใช้ AI สร้างเนื้อหาทางธรรมโดยไม่ตรวจสอบ และการทำให้ธรรมะกลายเป็นเนื้อหาสั้นเพื่อเรียกยอดชมมากกว่าการสร้างปัญญา พุทธนวัตกรรมดิจิทัลจึงต้องไม่หมายถึงเพียงการใช้เครื่องมือใหม่ แต่ต้องหมายถึงการสร้างสรรค์ระบบความรู้และสื่อการเรียนรู้ที่ยึดพระธรรมวินัย ความถูกต้องทางวิชาการ และจริยธรรมทางเทคโนโลยีเป็นฐาน พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นแหล่งความรู้หลักของการศึกษาพระพุทธศาสนาเถรวาท ส่วนพุทธธรรม ฉบับปรับขยายของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ช่วยอธิบายหลักพุทธธรรมอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงกับชีวิตร่วมสมัยได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2559) ในด้านเทคโนโลยี สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทาง

อิเล็กทรอนิกส์ได้เสนอแนวทางธรรมาภิบาล AI ที่เน้นความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และรับผิดชอบ ขณะที่ UNESCO เสนอหลักจริยธรรม AI ที่เน้นศักดิ์ศรีมนุษย์ ความเป็นธรรม และสิทธิมนุษยชน (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2565; UNESCO, 2021) ดังนั้น บทความนี้จึงเสนอว่า การพัฒนาพุทธนวัตกรรมดิจิทัลต้องบูรณาการพุทธธรรม งานวิชาการ เทคโนโลยี และจริยธรรมเข้าด้วยกัน เพื่อให้งานวิชาการทางพระพุทธศาสนามีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ สร้างสรรค์ และรับผิดชอบต่อสังคม

2. เนื้อหาสาระสำคัญ

เนื้อหาสาระสำคัญของบทความนี้แบ่งออกเป็น 5 ประเด็น ได้แก่ 1) ความหมายและขอบเขตของพุทธนวัตกรรมดิจิทัล 2) การพัฒนางานวิชาการทางพระพุทธศาสนาด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล 3) คุณธรรมและจริยธรรมในการสร้างพุทธนวัตกรรม 4) ความรับผิดชอบและจรรยาบรรณทางวิชาการในยุคดิจิทัล และ 5) แนวทางสร้างระบบนิเวศพุทธนวัตกรรมดิจิทัล ประเด็นเหล่านี้เกี่ยวข้องกันโดยตรง เพราะนวัตกรรมที่ดีต้องมีทั้งความถูกต้องทางธรรม ความเข้มแข็งทางวิชาการ เครื่องมือดิจิทัลที่เหมาะสม และจริยธรรมกำกับ อภินันท์ จันตะนี และประสงค์ ประณีตพลกรัง (2567) เสนอแนวคิดพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม ส่วน Floridi et al. (2018) เสนอกรอบจริยธรรม AI เพื่อสังคมที่ดี

2.1 ความหมายและขอบเขตของพุทธนวัตกรรมดิจิทัล

พุทธนวัตกรรมดิจิทัลหมายถึงการนำหลักพุทธธรรม องค์ความรู้ทางวิชาการ และเทคโนโลยีดิจิทัลมาบูรณาการเพื่อสร้างเครื่องมือ กระบวนการ ระบบ หรือสื่อที่ช่วยให้การศึกษาพระพุทธศาสนาเข้าถึงง่ายขึ้น ถูกต้องขึ้น ตรวจสอบได้มากขึ้น และเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตกับสังคมมากขึ้น คำว่า “นวัตกรรม” ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงสิ่งแปลกใหม่เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงสิ่งใหม่ที่มีคุณค่า ใช้ได้จริง และช่วยแก้ปัญหาได้ พุทธนวัตกรรมดิจิทัลจึงไม่ใช่การทำให้ธรรมะทันสมัยโดยตัดทอนความลึกของหลักธรรม แต่เป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ การวิจัย และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างรับผิดชอบ ขอบเขตของพุทธนวัตกรรมดิจิทัลครอบคลุมหลายด้าน เช่น ฐานข้อมูลพระไตรปิฎกและคัมภีร์ดิจิทัล ระบบสืบค้นคำบาลี–ไทย–อังกฤษ แพลตฟอร์มเรียนรู้ธรรมะออนไลน์ แอปพลิเคชันฝึกสติ สื่ออินโฟกราฟิกธรรมะ พอดแคสต์ วิดีโอสั้น ระบบจัดการองค์ความรู้ทางพุทธศาสตร์ และ AI ช่วยค้น วิเคราะห์ หรือสรุปข้อมูลทางพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม พุทธนวัตกรรมดิจิทัลต้องมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ประการแรก ต้องมีฐานจากพระธรรมวินัยและแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ประการที่สอง ต้องมีความน่าเชื่อถือทางวิชาการ โดยอ้างอิงชัดเจน แยกตัวบทกับคำอธิบาย และตรวจสอบได้ ประการที่สาม ต้องมีจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี เช่น ไม่ละเมิดข้อมูล ไม่สร้างข้อมูลเท็จ และไม่ใช้ AI เกินขอบเขต ประการที่สี่ ต้องนำไปสู่ประโยชน์ต่อผู้ใช้ เช่น เพิ่มความเข้าใจ ลดความสับสน ส่งเสริมการปฏิบัติ และช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ตัวอย่างเช่น แอปฝึกสติที่ดีไม่ควรสอนเพียงให้หายใจเพื่อผ่อนคลาย แต่ควรอธิบายว่าสติสัมพันธ์กับสัมปชัญญะ ศีล สมาธิ และปัญญา หรือแชตบอตธรรมะที่ดีต้องมีแหล่งอ้างอิงและกลไกตรวจสอบคำตอบ ไม่ใช่ตอบตามการคาดเดาของระบบเท่านั้น ดังนั้น พุทธนวัตกรรมดิจิทัลจึงเป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อรับใช้ธรรมะ ไม่ใช่ทำให้ธรรมะรับใช้กระแสเทคโนโลยี

2.2 การพัฒนางานวิชาการทางนิติศาสตร์ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล

การพัฒนางานวิชาการทางนิติศาสตร์ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายให้มีประสิทธิภาพ ทันสมัย และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัล โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศและเครื่องมือดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลทางกฎหมาย เช่น ฐานข้อมูลกฎหมายออนไลน์ ระบบสืบค้นคำพิพากษาและคำวินิจฉัยของศาล วารสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ ห้องสมุดดิจิทัล และโปรแกรมจัดการเอกสารอ้างอิง ซึ่งช่วยให้นักวิชาการสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ลดระยะเวลาในการค้นคว้า และเพิ่มความสะดวกในการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล นอกจากนี้ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ยังสามารถสนับสนุนการสรุปเอกสาร การเปรียบเทียบกฎหมาย การจัดหมวดหมู่ข้อมูล และการวิเคราะห์แนวโน้มคำพิพากษา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาบทความวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่มีคุณภาพ อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยีดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยวิจารณญาณของนักกฎหมายในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เนื่องจากระบบ AI อาจสร้างข้อมูลที่คลาดเคลื่อน อ้างอิงกฎหมายที่ยกเลิกแล้ว หรือแสดงผลการวิเคราะห์ที่ไม่สอดคล้องกับบริบทของคดี ผู้วิจัยจึงต้องตรวจสอบกฎหมายฉบับปัจจุบัน คำพิพากษาต้นฉบับ และเอกสารจากหน่วยงานที่เชื่อถือได้ พร้อมคำนึงถึงจริยธรรมทางวิชาการ การอ้างอิงแหล่งข้อมูลอย่างถูกต้อง การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ลิขสิทธิ์ และความลับของคู่ความ อีกทั้งควรพัฒนาทักษะดิจิทัล การคิดวิเคราะห์ และการรู้เท่าทันเทคโนโลยีควบคู่กัน ตลอดจนส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านห้องเรียนออนไลน์ การประชุมวิชาการทางไกล และการเผยแพร่ผลงานผ่านวารสารอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้น การพัฒนางานวิชาการทางนิติศาสตร์ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลจึงไม่ใช่เพียงการนำเครื่องมือสมัยใหม่มาใช้ แต่เป็นการปรับกระบวนการสร้างองค์ความรู้ทางกฎหมายให้มีความแม่นยำ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และตอบสนองต่อปัญหาสังคมได้อย่างมีความรับผิดชอบ โดยยังคงให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรม ความยุติธรรม และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนากฎหมายอย่างยั่งยืน

2.3 คุณธรรมและจริยธรรมในการสร้างพุทธนวัตกรรมดิจิทัล

คุณธรรมและจริยธรรมเป็นหัวใจของการสร้างพุทธนวัตกรรมดิจิทัล เพราะนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นเพียงผลิตภัณฑ์ทางเทคโนโลยี แต่เป็นสื่อกลางของพระธรรม ความเข้าใจ และความศรัทธาของผู้คน หากผู้สร้างนวัตกรรมขาดคุณธรรม อาจใช้ธรรมะเพื่อเรียกยอดชม สร้างรายได้ หรือสร้างชื่อเสียงโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง หากขาดจริยธรรม อาจเผยแพร่ข้อมูลผิด อ้างอิงไม่ชัดเจน ใช้ภาพหรือข้อความไม่เหมาะสม หรือละเมิดข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ใช้ คุณธรรมในที่นี้หมายถึงคุณลักษณะภายใน เช่น ความซื่อสัตย์ ความไม่ประมาท ความเมตตา ความรับผิดชอบ และความเคารพต่อพระธรรมวินัย ส่วนจริยธรรมหมายถึงหลักปฏิบัติที่ทำให้การสร้างนวัตกรรมไม่เบียดเบียน ไม่หลอกลวง และไม่ทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิด หลักพุทธธรรมช่วยกำกับการสร้างพุทธนวัตกรรมได้อย่างชัดเจน เช่น ศีลช่วยป้องกันการละเมิดและการหลอกลวง สติช่วยให้ผู้สร้างรู้ตัวก่อนเผยแพร่เนื้อหา โยนิโสมนสิการช่วยให้พิจารณาเหตุผลและบริบท ปัญญาช่วยให้เห็นผลกระทบระยะยาว ส่วนเมตตาและกรุณาช่วยให้การออกแบบนวัตกรรมมุ่งประโยชน์ของผู้ใช้ ไม่ใช่

ประโยชน์ของผู้ผลิตเพียงฝ่ายเดียว งานของ Jobin, Ienca และ Vayena (2019) พบว่าแนวทางจริยธรรม AI ทั่วโลกมักกล่าวถึงความโปร่งใส ความเป็นธรรม การไม่ก่ออันตราย ความรับผิดชอบ และความเป็นส่วนตัว ซึ่งสอดคล้องกับพุทธจริยศาสตร์ในมิติการไม่เบียดเบียนและการรับผิดชอบต่อผลของการกระทำ การสร้างพุทธนวัตกรรมดิจิทัลจึงควรมีคำถามกำกับเสมอ เช่น เนื้อหานี้ถูกต้องตามหลักธรรมไหม มีแหล่งอ้างอิงไหม ผู้ใช้จะเข้าใจผิดไหม ข้อมูลส่วนบุคคลปลอดภัยไหม และนวัตกรรมนี้ช่วยลดทุกข์หรือเพิ่มปัญญาจริงหรือไม่ หากผู้สร้างยึดคำถามเหล่านี้ นวัตกรรมจะไม่เป็นเพียงสิ่งใหม่ แต่จะเป็นสิ่งใหม่ที่มีธรรม มีคุณค่า และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

2.4 ความรับผิดชอบและจรรยาบรรณทางวิชาการในยุคดิจิทัล

ความรับผิดชอบและจรรยาบรรณทางวิชาการเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้พุทธนวัตกรรมดิจิทัลมีความน่าเชื่อถือ เพราะงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับแหล่งความรู้ที่มีความละเอียดอ่อน เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา คำอธิบายของนักปราชญ์ และงานวิจัยร่วมสมัย หากผู้ผลิตสื่อหรือนวัตกรรมใช้ข้อมูลผิด อ้างอิงผิด หรือสรุปเกินหลักฐาน ย่อมสร้างความเข้าใจผิดแก่ผู้เรียนและสังคมได้ จรรยาบรรณทางวิชาการในยุคดิจิทัลควรครอบคลุมอย่างน้อย 5 ด้าน ได้แก่ หนึ่ง การอ้างอิงแหล่งที่มาอย่างถูกต้อง สอง การไม่คัดลอกผลงานหรือใช้ผลงานผู้อื่นโดยไม่ให้เครดิต สาม การไม่สร้างหรือเผยแพร่ข้อมูลเท็จ สี่ การแยกข้อความจากคัมภีร์ออกจากคำอธิบายหรือความเห็นส่วนตัว ห้า การเปิดเผยการใช้ AI หรือเครื่องมือดิจิทัลในกรณีที่มีผลต่อเนื้อหาวิชาการอย่างมีนัยสำคัญ ในยุค AI ความรับผิดชอบยิ่งมีความสำคัญมากขึ้น เพราะผู้ใช้สามารถสร้างบทความ สรุปธรรมะ หรือคำตอบทางวิชาการได้อย่างรวดเร็ว แต่ AI อาจตอบผิดอย่างมั่นใจหรือสร้างแหล่งอ้างอิงปลอมได้ ผู้สร้างพุทธนวัตกรรมจึงต้องรับผิดชอบต่อผลงานขั้นสุดท้าย ไม่สามารถกล่าวว่า “AI เป็นผู้ทำ” เพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบได้ ภัทราพร จันตะนี และอภินันท์ จันตะนี (2566) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผลงานวิชาการอย่างมีระบบ ซึ่งสัมพันธ์กับหลักการที่ว่างานวิชาการต้องตรวจสอบได้และอ้างอิงได้อย่างถูกต้อง ในทางปฏิบัติ หน่วยงานที่สร้างพุทธนวัตกรรมควรมีกระบวนการตรวจสอบเนื้อหาก่อนเผยแพร่ เช่น ให้ผู้เชี่ยวชาญทางคัมภีร์ตรวจความถูกต้อง ให้ผู้เชี่ยวชาญเทคโนโลยีตรวจความปลอดภัย และให้ผู้ใช้ทดลองเพื่อประเมินความเข้าใจ จรรยาบรรณทางวิชาการจึงไม่ใช่ข้อจำกัดของนวัตกรรม แต่เป็นหลักประกันว่านวัตกรรมที่สร้างขึ้นจะมีคุณภาพ เชื่อถือได้ และไม่ทำให้พระพุทธศาสนาเสียหายจากความประมาททางข้อมูล

2.5 แนวทางสร้างระบบนิเวศพุทธนวัตกรรมดิจิทัล

การสร้างพุทธนวัตกรรมดิจิทัลให้เกิดผลจริงจำเป็นต้องมี “ระบบนิเวศ” ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันของหลายภาคส่วน ได้แก่ สถาบันการศึกษา วัด สำนักเรียน นักวิชาการ นักเทคโนโลยี ผู้พัฒนาสื่อ ผู้เรียน ชุมชน และหน่วยงานกำกับด้านดิจิทัล ระบบนิเวศนี้ไม่ควรเน้นเพียงการสร้างเครื่องมือใหม่เป็นรายโครงการ แต่ควรสร้างโครงสร้างถาวรที่ทำให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้รับการพัฒนา จัดเก็บ ตรวจสอบ เผยแพร่ และต่อยอดได้อย่างต่อเนื่อง องค์ประกอบของระบบนิเวศพุทธนวัตกรรมดิจิทัลควรประกอบด้วย 5 ส่วน ส่วนแรก คือ ฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือ เช่น พระไตรปิฎกดิจิทัล เอกสารวิชาการ งานวิจัย และพจนานุกรมบาลีที่มีมาตรฐาน ส่วนที่สอง คือ คนที่มีสมรรถนะ ได้แก่ นักวิชาการพุทธศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์ นักวิจัย นัก

ออกแบบการเรียนรู้ และนักเทคโนโลยีที่เข้าใจจริยธรรม ส่วนที่สาม คือ เครื่องมือดิจิทัล เช่น ระบบค้นหา แพลตฟอร์มเรียนรู้ AI ช่วยวิเคราะห์ และระบบจัดการเอกสาร ส่วนที่สี่ คือ ธรรมาภิบาลและจริยธรรม เช่น มาตรฐานการอ้างอิง แนวทางการใช้ AI การคุ้มครองข้อมูล และระบบตรวจสอบเนื้อหา ส่วนที่ห้า คือ กระบวนการประเมินและพัฒนาต่อเนื่อง เพื่อดูว่านวัตกรรมช่วยให้ผู้ใช้เข้าใจธรรมะดีขึ้นหรือไม่ นำไปใช้ลดทุกข์ได้จริงหรือไม่ และเกิดผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมหรือไม่ แนวคิดพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรมของอภินันท์ จันตะนี และประสงค์ ประณีตพลกรัง (2567) ชี้ให้เห็นว่า AI และนวัตกรรมควรถูกออกแบบให้เชื่อมโยงกับคุณธรรม สติ และปัญญา ไม่ใช่เพียงความสามารถทางเทคนิค ดังนั้น ระบบนิเวศพุทธนวัตกรรมดิจิทัลที่ดีต้องทำให้เทคโนโลยีรับใช้การเรียนรู้ธรรมะอย่างถูกต้องและรับผิดชอบ ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์อาจพัฒนาศูนย์พุทธนวัตกรรมดิจิทัลที่มีทั้งฐานข้อมูล งานวิจัย ห้องทดลองสื่อธรรมะ และทีมตรวจสอบจริยธรรมร่วมกัน หากระบบนิเวศเช่นนี้เกิดขึ้น พุทธนวัตกรรมจะไม่เป็นเพียงผลงานชั่วคราว เป็นกระบวนการสร้างปัญญาร่วมสังคม

สรุปสาระสำคัญ พุทธนวัตกรรมดิจิทัลเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนางานวิชาการพระพุทธศาสนาในสังคมร่วมสมัย เพราะช่วยให้การศึกษาธรรมะ การวิจัย การเรียนการสอน และการเผยแผ่เข้าถึงผู้คนได้กว้างขึ้น รวดเร็วขึ้น และหลากหลายขึ้น อย่างไรก็ตาม พุทธนวัตกรรมดิจิทัลจะมีคุณค่าแท้จริงได้ก็ต่อเมื่อมีฐานจากพระธรรมวินัย มีความถูกต้องทางวิชาการ มีจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี และมีความรับผิดชอบต่อสังคม การใช้เทคโนโลยีโดยปราศจากคุณธรรมอาจทำให้เกิดปัญหา เช่น การอ้างอิงผิด การสรุปธรรมะตื้นเขิน การคัดลอกผลงาน การเผยแพร่ข้อมูลไม่ตรวจสอบ และการใช้ AI แทนปัญญาของมนุษย์ ดังนั้น การพัฒนาพุทธนวัตกรรมดิจิทัลจึงต้องยึดหลัก 5 ประการ ได้แก่ 1) ความถูกต้องตามพระธรรมวินัย 2) ความน่าเชื่อถือและตรวจสอบได้ทางวิชาการ 3) การใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม 4) ความรับผิดชอบต่อผู้ใช้และสังคม และ 5) การมุ่งสร้างปัญญา ไม่ใช่เพียงสร้างความนิยม เทคโนโลยีดิจิทัลสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา เช่น ฐานข้อมูลคัมภีร์ ระบบสืบค้น แพลตฟอร์มการเรียนรู้ แอปฝึกสติ หรือ AI ช่วยค้นหลักธรรม แต่ทุกเครื่องมือต้องมีระบบตรวจสอบและมนุษย์ผู้มีความรู้กำกับ พุทธนวัตกรรมดิจิทัลจึงไม่ใช่การนำธรรมะไปอยู่ในเทคโนโลยีเท่านั้น แต่เป็นการทำให้เทคโนโลยีอยู่ใต้การนำของธรรมะ เมื่อดำเนินการเช่นนี้ งานวิชาการทางพระพุทธศาสนาจะสามารถพัฒนาเป็นองค์ความรู้ที่เข้าถึงง่าย ลึกซึ้ง เชื่อถือได้ และสร้างประโยชน์ต่อสังคมดิจิทัลอย่างยั่งยืน

3. ทัศนะของผู้เขียนบทความวิชาการ

ผู้เขียนมีทัศนะว่า พุทธนวัตกรรมดิจิทัลเป็นโอกาสสำคัญทางนิติศาสตร์ในยุคปัจจุบัน แต่เป็นโอกาสที่ต้องมาพร้อมความระมัดระวังอย่างยิ่ง เพราะเทคโนโลยีสามารถขยายทั้งความรู้ที่ถูกต้องและความเข้าใจผิดได้พร้อมกัน หากใช้เทคโนโลยีด้วยสติและปัญญา จะช่วยให้ธรรมะเข้าถึงผู้คนได้มากขึ้น แต่หากใช้ด้วยความประมาท ก็อาจทำให้ธรรมะถูกตัดทอน บิดเบือน หรือกลายเป็นเพียงเนื้อหาตามกระแส ผู้เขียนจึงเสนอทัศนะ 5 ประการ เพื่อให้พุทธนวัตกรรมดิจิทัลพัฒนางานวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้อย่างมีคุณภาพ

3.1 พุทธนวัตกรรมดิจิทัลต้องเริ่มจากความถูกต้องทางธรรม ไม่ใช่ความล้ำสมัยทางเทคนิค

ผู้เขียนเห็นว่า จุดเริ่มต้นของพุทธนวัตกรรมดิจิทัลไม่ควรอยู่ที่คำถามว่า “เทคโนโลยีใดใหม่ที่สุด” แต่อยู่ที่คำถามว่า “หลักธรรมใดถูกต้อง เหมาะสม และเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้” เพราะเทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือ ส่วนสาระสำคัญของพุทธนวัตกรรมคือพระธรรมที่ถูกต้องและนำไปใช้ลดทุกข์ได้จริง หากเริ่มจากความล้ำสมัยทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว อาจเกิดนวัตกรรมที่ดูทันสมัยแต่ขาดแก่น เช่น แอปธรรมะที่มีภาพสวยแต่เนื้อหาผิด แชตบอตที่ตอบเร็วแต่ไม่อ้างแหล่งที่มา หรือวิดีโอธรรมะที่เข้าใจง่ายแต่ตัดทอนความหมายจนผิดจากหลักเดิม ผู้เขียนจึงเสนอว่า พุทธนวัตกรรมควรมีผู้เชี่ยวชาญทางธรรมร่วมตั้งแต่ขั้นตอนออกแบบ ไม่ใช่ตรวจภายหลังเมื่อผลิตเสร็จแล้ว ความถูกต้องทางธรรมควรพิจารณาอย่างน้อย 3 ระดับ คือ ระดับตัวบท เช่น อ้างพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ถูกต้องหรือไม่ ระดับความหมาย เช่น แปลศัพท์และอธิบายหลักธรรมตรงบริบทหรือไม่ และระดับการประยุกต์ เช่น นำธรรมะไปใช้กับปัญหาร่วมสมัยโดยไม่บิดเบือนหรือไม่ ในทางปฏิบัติ ผู้สร้างนวัตกรรมควรทำฐานข้อมูลอ้างอิงที่ตรวจสอบได้ แยกข้อความคัมภีร์ออกจากคำอธิบาย และระบุชัดเจนว่าส่วนใดเป็นความเห็นของผู้เขียนหรือระบบ AI หากทำเช่นนี้ เทคโนโลยีจะช่วยให้ธรรมะเข้าถึงง่ายขึ้นโดยไม่ทำให้ความหมายเสียหาย ผู้เขียนเห็นว่า นวัตกรรมที่แท้ในทางพุทธศาสตร์ไม่ใช่สิ่งที่เพียงแปลกใหม่ แต่เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้คนเข้าใจความจริงของชีวิตชัดขึ้น มีสติขึ้น และรับผิดชอบต่อการกระทำของตนมากขึ้น

3.2 เทคโนโลยีดิจิทัลควรเป็นสะพานเชื่อมธรรมะกับชีวิต ไม่ใช่กำแพงที่ทำให้ธรรมะตื้นเขิน

ผู้เขียนเห็นว่า เทคโนโลยีดิจิทัลมีพลังในการทำให้ธรรมะเข้าถึงคนหลากหลายกลุ่ม ทั้งเยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ คนทำงาน ผู้พิการ และผู้ที่อยู่ห่างไกลศูนย์การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เทคโนโลยีสามารถทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมธรรมะกับชีวิต เช่น คลิปสั้นช่วยเปิดความสนใจ บทเรียนออนไลน์ช่วยให้เรียนตามเวลาของตนเอง แอปฝึกสติช่วยเตือนให้กลับมารู้ตัว พอดแคสต์ช่วยให้ฟังธรรมระหว่างเดินทาง และฐานข้อมูลดิจิทัลช่วยให้นักวิชาการค้นคว้าได้สะดวกขึ้น แต่สะพานนี้จะมีคุณค่าได้ก็ต่อเมื่อพาผู้ใช้ไปสู่ความเข้าใจที่ลึกขึ้น ไม่ใช่ทำให้หยุดอยู่ที่ความรู้ผิวเผิน ปัญหาของสื่อดิจิทัลคือความเร็วและความสั้นมักทำให้เนื้อหาถูกตัดเหลือเพียงคำคม หรือข้อความที่กระตุ้นอารมณ์ชั่วคราว ผู้เขียนจึงเห็นว่า การออกแบบพุทธนวัตกรรมดิจิทัลต้องมีหลายระดับการเรียนรู้ เช่น ระดับสั้นเพื่อแนะนำ ระดับกลางเพื่ออธิบาย และระดับลึกเพื่อศึกษาเอกสารอ้างอิงหรือฝึกปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น สื่อเรื่องอริยสัจ 4 อาจเริ่มด้วยอินโฟกราฟิกง่าย ๆ แต่ควรมีลิงก์ไปยังคำอธิบายพระสูตร บทความวิชาการ และกิจกรรมฝึกพิจารณาทุกข์ในชีวิตจริง หากเป็นแอปฝึกสติ ควรมีทั้งเสียงนำฝึก คำอธิบายหลักธรรม และแบบบันทึกประสบการณ์ของผู้ใช้ เทคโนโลยีจึงควรออกแบบให้พาผู้ใช้จากความสนใจไปสู่ความเข้าใจ และจากความเข้าใจไปสู่การปฏิบัติ ผู้เขียนเห็นว่า พุทธนวัตกรรมดิจิทัลที่ดีต้องไม่ทำให้ธรรมะกลายเป็นเพียงข้อมูลบริโภคเร็ว แต่ต้องทำให้ธรรมะกลับมาเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตจริง

3.3 การใช้ AI ในพุทธนวัตกรรมต้องมีมนุษย์ผู้รู้ธรรมกำกับ

ผู้เขียนเห็นว่า AI เป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาพุทธนวัตกรรมดิจิทัล แต่ต้องมีมนุษย์ผู้รู้ธรรมกำกับอย่างใกล้ชิด AI สามารถช่วยค้นคำสำคัญในคัมภีร์ ช่วยสรุปบทความ ช่วยแปลภาษา ช่วยจัดหมวดหมู่หลักธรรม ช่วยสร้างสื่อการเรียนรู้ หรือช่วยตอบคำถามเบื้องต้นได้ แต่ AI ยังมีข้อจำกัดหลายด้าน

เช่น อาจตอบผิดอย่างมั่นใจ อาจสร้างแหล่งอ้างอิงปลอม อาจแปลคำบาลีผิด อาจไม่เข้าใจบริบทของพระสูตร และอาจนำแนวคิดจากหลายแหล่งมาปะปนกันโดยไม่ระบุระดับความน่าเชื่อถือ หากนำ AI มาใช้ตอบคำถามธรรมะโดยไม่มีระบบตรวจสอบ ย่อมเสี่ยงต่อการเผยแพร่คำสอนผิดในวงกว้าง ผู้เขียนจึงเสนอหลัก “AI ช่วยงาน มนุษย์ตรวจธรรม ผู้ใช้ฝึกปัญญา” กล่าวคือ AI ควรทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยในการค้นและจัดระบบข้อมูล แต่มนุษย์ผู้มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาต้องตรวจสอบความถูกต้อง ส่วนผู้ใช้ควรถูกกระตุ้นให้ตรวจสอบและคิดตาม ไม่ใช่เชื่อคำตอบทันที ระบบ AI ทางพระพุทธศาสนาควรมีคุณลักษณะสำคัญ เช่น แสดงแหล่งอ้างอิง ระบุระดับความมั่นใจ แยกข้อความคัมภีร์กับคำอธิบาย เตือนเมื่อคำถามเกินขอบเขต และเปิดช่องทางให้ผู้เชี่ยวชาญแก้ไขข้อมูล นอกจากนี้ ควรมีจริยธรรมในการจัดเก็บข้อมูลผู้ใช้ โดยเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพใจ ความทุกข์ หรือปัญหาส่วนตัว ผู้เขียนไม่ได้มองว่า AI เป็นศัตรูของการศึกษาพระพุทธศาสนา แต่เห็นว่า AI ต้องอยู่ใต้การนำของสติและปัญญามนุษย์ หากใช้ถูกต้อง AI จะช่วยให้งานวิชาการทางพระพุทธศาสนากว้างขึ้น แต่หากใช้โดยขาดความรับผิดชอบ ก็อาจทำให้ความเข้าใจผิดแพร่กระจายเร็วขึ้นเช่นกัน

3.4 พุทธนวัตกรรมต้องมีจรรยาบรรณทางวิชาการเป็นระบบ ไม่ใช่พึ่งความตั้งใจดีเท่านั้น

ผู้เขียนเห็นว่า ความตั้งใจดีเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างพุทธนวัตกรรม แต่ไม่เพียงพอ หากไม่มีระบบจรรยาบรรณทางวิชาการรองรับ เพราะผู้สร้างอาจตั้งใจเผยแผ่ธรรมะหรือพัฒนางานวิชาการ แต่ถ้าอ้างอิงผิด ตรวจสอบไม่ครบ หรือใช้ AI โดยไม่รู้ข้อจำกัด ก็อาจสร้างความเข้าใจผิดได้ จรรยาบรรณทางวิชาการจึงต้องถูกออกแบบเป็นระบบตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง ต้นทางคือการคัดเลือกข้อมูล ต้องใช้แหล่งที่เชื่อถือได้และระบุที่มาชัดเจน กลางทางคือกระบวนการผลิต ต้องมีการตรวจสอบเนื้อหา การประเมินความเหมาะสม และการแยกประเภทข้อมูล ปลายทางคือการเผยแพร่ ต้องมีช่องทางรับข้อเสนอแนะ แก้ไขข้อผิดพลาด และรับผิดชอบเมื่อเกิดผลกระทบ พุทธนวัตกรรมดิจิทัลควรมีคู่มือจรรยาบรรณ เช่น วิธีอ้างอิงพระไตรปิฎก วิธีใช้ภาพและเสียงอย่างเหมาะสม วิธีเปิดเผยการใช้ AI วิธีคุ้มครองข้อมูลผู้ใช้ และวิธีจัดการเมื่อพบข้อมูลผิด ในงานวิชาการทั่วไป การอ้างอิงผิดเป็นปัญหาสำคัญอยู่แล้ว แต่ในงานพระพุทธศาสนา การอ้างอิงผิดอาจทำให้คนเข้าใจหลักธรรมผิดและนำไปปฏิบัติผิด จึงต้องรอบคอบยิ่งขึ้น ผู้เขียนเห็นว่า หน่วยงานที่สร้างพุทธนวัตกรรมควรมีคณะทำงานจริยธรรม ประกอบด้วยผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา นักวิชาการ นักเทคโนโลยี และตัวแทนผู้ใช้ เพื่อพิจารณาทั้งความถูกต้องของเนื้อหา ความปลอดภัยของระบบ และผลกระทบต่อสังคม การมีระบบเช่นนี้ไม่ได้ทำให้นวัตกรรมช้าลงอย่างไร้ประโยชน์ แต่ทำให้นวัตกรรมมั่นคงและน่าเชื่อถือมากขึ้น พุทธนวัตกรรมที่มีจรรยาบรรณจึงไม่ใช่เพียงสื่อที่ดี แต่เป็นงานวิชาการที่รับผิดชอบต่อพระธรรมและสังคม

3.5 เป้าหมายสูงสุดของพุทธนวัตกรรมคือการสร้างปัญญาและความรับผิดชอบร่วม

ผู้เขียนเห็นว่า เป้าหมายสูงสุดของพุทธนวัตกรรมดิจิทัลไม่ใช่จำนวนผู้ดาวน์โหลด ยอดเข้าชม ความสวยงามของระบบ หรือความฉลาดของ AI แต่คือการสร้างปัญญาและความรับผิดชอบร่วมของผู้ใช้ ผู้สร้าง และสังคม พุทธนวัตกรรมที่ดีควรทำให้ผู้ใช้เข้าใจธรรมะถูกต้องขึ้น เห็นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมะกับชีวิตจริงมากขึ้น และเกิดแรงบันดาลใจในการปฏิบัติอย่างเหมาะสม ไม่ใช่เพียงเสพเนื้อหาแล้วผ่านไปอย่างรวดเร็ว การสร้างปัญญาหมายถึงการทำให้ผู้ใช้สามารถคิดเอง ตรวจสอบเอง และนำธรรมะไปใช้กับปัญหาของ

ตนเองได้ ส่วนความรับผิดชอบร่วมหมายถึงทุกฝ่ายต้องรับผิดชอบต่อผลของนวัตกรรม ผู้สร้างต้องรับผิดชอบต่อความถูกต้องของเนื้อหาและความปลอดภัยของระบบ ผู้ใช้ต้องรับผิดชอบต่อการนำข้อมูลไปใช้และการไม่เผยแพร่สิ่งที่ยังไม่ตรวจสอบ สถาบันต้องรับผิดชอบต่อมาตรฐานและจริยธรรมของโครงการ สังคมต้องช่วยกันสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ไม่หลงเชื่อข้อมูลดิจิทัลโดยง่าย ผู้เขียนเห็นว่า พุทธนวัตกรรมควรออกแบบให้ผู้ใช้มีส่วนร่วม เช่น มีแบบฝึกสะท้อนคิด มีคำถามชวนพิจารณา มีแหล่งอ้างอิงให้ศึกษาต่อ มีระบบแจ้งข้อผิดพลาด และมีชุมชนเรียนรู้ที่แลกเปลี่ยนอย่างเคารพกัน การออกแบบเช่นนี้ทำให้นวัตกรรมไม่ใช่การส่งข้อมูลจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคฝ่ายเดียว แต่เป็นพื้นที่สร้างปัญญาร่วม ในมุมพุทธ ปัญญาไม่เกิดจากการรับข้อมูลจำนวนมากเท่านั้น แต่เกิดจากการพิจารณาอย่างแยบคายและการนำไปปฏิบัติ พุทธนวัตกรรมดิจิทัลจึงควรมุ่งให้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือปลุกการคิด การรู้ตัว และความรับผิดชอบ ไม่ใช่เพียงเครื่องมือเพิ่มความสะดวก

4. สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่สังเคราะห์จากบทความนี้คือ “รูปแบบ D-BERI Model: เป็นพุทธนวัตกรรมดิจิทัลเพื่อการพัฒนางานวิชาการ” หลักพุทธธรรมบนฐานคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ องค์ประกอบแรกคือ D: Digital Knowledge หมายถึงการใช้ความรู้และเครื่องมือดิจิทัลเพื่อสนับสนุนงานวิชาการทางพระพุทธศาสนา เช่น ฐานข้อมูลคัมภีร์ ห้องสมุดดิจิทัล ระบบจัดการเอกสาร ปัญญาประดิษฐ์ แพลตฟอร์มเรียนรู้ และสื่อออนไลน์ องค์ประกอบนี้ช่วยเพิ่มความเร็วและขยายการเข้าถึงความรู้ แต่อยู่ภายใต้การตรวจสอบของมนุษย์ องค์ประกอบที่สองคือ B: Buddhist Foundation หมายถึงฐานพระธรรมวินัยและพุทธธรรมที่ถูกต้อง เป็นหลักประกันว่านวัตกรรมไม่ได้บิดเบือนคำสอนหรือทำให้ธรรมะตื้นเขิน การอ้างอิงต้องชัดเจน แยกตัวบท คำอธิบาย และการประยุกต์ออกจากกัน องค์ประกอบที่สามคือ E: Ethical Governance หมายถึงการกำกับด้วยคุณธรรม จริยธรรม ธรรมาภิบาลข้อมูล และจรรยาบรรณทางวิชาการ เช่น ความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส การไม่ละเมิดสิทธิ การไม่สร้างข้อมูลเท็จ และการใช้ AI อย่างตรวจสอบได้ องค์ประกอบที่สี่คือ R: Responsibility หมายถึงความรับผิดชอบของผู้สร้าง ผู้ใช้ สถาบัน และสังคมต่อผลของพุทธนวัตกรรม ทั้งด้านความถูกต้อง ความปลอดภัย ข้อมูลส่วนบุคคล และผลกระทบต่อความเข้าใจพระพุทธศาสนา องค์ประกอบที่ห้าคือ I: Innovation for Wisdom หมายถึงนวัตกรรมที่มุ่งสร้างปัญญา ไม่ใช่เพียงความนิยม โดยช่วยให้ผู้ใช้เข้าใจธรรมะ นำไปปฏิบัติ ตรวจสอบข้อมูล และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ รูปแบบ D-BERI มีขั้นตอนดำเนินงาน 5 ขั้น ได้แก่ 1) ตรวจฐานธรรม 2) ออกแบบความรู้ดิจิทัล 3) กำกับด้วยจริยธรรม 4) ตรวจสอบความรับผิดชอบ และ 5) ประเมินผลต่อปัญญาและสังคม จุดเด่นของรูปแบบนี้คือการไม่แยกเทคโนโลยีออกจากธรรมะ ไม่แยกนวัตกรรมออกจากจรรยาบรรณ และไม่แยกความรับผิดชอบออกจากการสร้างสรรค์ จึงเหมาะสำหรับมหาวิทยาลัยสงฆ์ สถาบันอุดมศึกษา วัด องค์กรเผยแผ่ และผู้พัฒนาเทคโนโลยีที่ต้องการสร้างพุทธนวัตกรรมดิจิทัลอย่างมีคุณภาพ

แผนภาพสร้างจาก“รูปแบบ D-BERI Model: เป็นพุทธนวัตกรรมดิจิทัลเพื่อการพัฒนางานวิชาการ” แผนภาพ แสดงให้เห็นว่า พุทธนวัตกรรมดิจิทัลเพื่อการพัฒนางานวิชาการอย่างเป็นระบบ โดยบูรณาการเทคโนโลยี พระพุทธธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบ และปัญญาเข้าด้วยกัน องค์ประกอบ D หรือ Digital Knowledge เน้นการใช้ฐานข้อมูลคัมภีร์ ห้องสมุดดิจิทัล ระบบเอกสาร ปัญญาประดิษฐ์ แพลตฟอร์มการเรียนรู้ และสื่อออนไลน์ เพื่อเพิ่มความรวดเร็วและการเข้าถึงความรู้ องค์ประกอบ B หรือ Buddhist Foundation ยืนยันความถูกต้องตามพระธรรมวินัย แยกตัวบท คำอธิบาย และการประยุกต์อย่างชัดเจน องค์ประกอบ E หรือ Ethical Governance กำกับการใช้ข้อมูลและ AI ด้วยความซื่อสัตย์ โปร่งใส ไม่ละเมิดสิทธิ และตรวจสอบได้ องค์ประกอบ R หรือ Responsibility เน้นความรับผิดชอบของผู้สร้าง ผู้ใช้ สถาบัน และสังคมต่อความถูกต้อง ความปลอดภัย ข้อมูลส่วนบุคคล และผลกระทบ องค์ประกอบ I หรือ Innovation for Wisdom มุ่งสร้างปัญญา การปฏิบัติ และคุณภาพชีวิต กระบวนการดำเนินงานเริ่มจากตรวจฐานธรรม ออกแบบความรู้ดิจิทัล กำกับจริยธรรม ตรวจสอบความรับผิดชอบ และประเมินผลต่อปัญญาและสังคม จึงเหมาะสำหรับมหาวิทยาลัยสงฆ์ สถาบันอุดมศึกษา วัด องค์กรเผยแผ่ และนักพัฒนาเทคโนโลยี จุดเด่นสำคัญคือการไม่แยกเทคโนโลยีออกจากธรรมะ ไม่แยกนวัตกรรมออกจากจรรยาบรรณ และไม่แยกความสร้างสรรค์ออกจากความรับผิดชอบ ทำให้ผลงานวิชาการมีคุณภาพ น่าเชื่อถือ ปลอดภัย ใช้ได้จริง และเกื้อกูลต่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในสังคมดิจิทัลยุคปัญญาประดิษฐ์

5. ข้อเสนอแนะเพื่อใช้ประโยชน์

ข้อเสนอแนะต่อไปนี้มุ่งให้หน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องสามารถนำแนวคิดพุทธนวัตกรรมดิจิทัลไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในระดับสถาบันการศึกษา วัด สำนักเรียน นักวิจัย ผู้สอน ผู้พัฒนาเทคโนโลยี และองค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนา ข้อเสนอแนะเน้นการใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับงานวิชาการทาง

พระพุทธศาสนา โดยไม่ละทิ้งคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณ และความรับผิดชอบต่อสังคม เป้าหมายสำคัญคือทำให้พุทธนวัตกรรมดิจิทัลเป็นเครื่องมือสร้างปัญญา ไม่ใช่เพียงเครื่องมือเพิ่มความเร็วหรือความนิยม

5.1 ข้อเสนอแนะต่อสถาบันอุดมศึกษาและมหาวิทยาลัยสงฆ์

สถาบันอุดมศึกษาและมหาวิทยาลัยสงฆ์ควรกำหนดนโยบายพัฒนาพุทธนวัตกรรมดิจิทัลอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการตั้งเป้าหมายให้ชัดเจนว่านวัตกรรมที่สร้างขึ้นต้องสนับสนุนการเรียนรู้ การวิจัย การเผยแผ่ และการพัฒนาสังคม ไม่ใช่เพียงสร้างสื่อให้ทันสมัย สถาบันควรจัดตั้งศูนย์พุทธนวัตกรรมดิจิทัลหรือหน่วยงานเฉพาะที่ทำหน้าที่รวบรวมองค์ความรู้ พัฒนาฐานข้อมูล สร้างสื่อ ทดลองใช้เทคโนโลยี และกำกับจริยธรรมของโครงการ ศูนย์ดังกล่าวควรมีทีมสหวิทยาการ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎก นักวิชาการพุทธศาสตร์ นักวิจัย นักเทคโนโลยี นักออกแบบการเรียนรู้ และผู้เชี่ยวชาญจริยธรรมดิจิทัล เพื่อให้การสร้างนวัตกรรมมีทั้งความถูกต้องทางธรรมและความเหมาะสมทางเทคนิค นอกจากนี้ สถาบันควรพัฒนาหลักสูตรหรือรายวิชาเกี่ยวกับพุทธนวัตกรรมดิจิทัล เช่น การจัดการองค์ความรู้ทางพุทธศาสตร์ การใช้ AI เพื่อการวิจัยทางพระพุทธศาสนา การผลิตสื่อธรรมะเชิงวิชาการ และจริยธรรมเทคโนโลยีในงานพุทธศาสตร์ ควรกำหนดมาตรฐานการใช้ข้อมูล เช่น การอ้างอิงพระไตรปิฎก การใช้ภาพ เสียง และสื่อดิจิทัล การเปิดเผยการใช้ AI และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เรียนหรือผู้ใช้บริการ สถาบันควรส่งเสริมให้นิสิตและนักศึกษาทำโครงงานพุทธนวัตกรรมที่ตอบโจทย์จริง เช่น แอปฝึกสติสำหรับนักเรียน แพลตฟอร์มเรียนธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ หรือฐานข้อมูลหลักธรรมสำหรับครูผู้สอน โดยต้องมีการประเมินผลทั้งด้านความรู้ คุณธรรม และผลต่อผู้ใช้ หากสถาบันดำเนินการอย่างต่อเนื่อง พุทธนวัตกรรมดิจิทัลจะกลายเป็นกลไกยกระดับคุณภาพงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้จริง

5.2 ข้อเสนอแนะต่อนักวิชาการ นักวิจัย และผู้สอนพระพุทธศาสนา

นักวิชาการ นักวิจัย และผู้สอนพระพุทธศาสนาควรพัฒนาทักษะดิจิทัลควบคู่กับความเข้มแข็งทางคัมภีร์และจรรยาบรรณทางวิชาการ เพราะการสร้างพุทธนวัตกรรมดิจิทัลต้องอาศัยทั้งความรู้ธรรมะและความสามารถใช้เครื่องมือร่วมสมัย ผู้สอนควรไม่ปฏิเสธเทคโนโลยีโดยสิ้นเชิง แต่ควรเรียนรู้ว่าเทคโนโลยีสามารถช่วยการสอนได้อย่างไร เช่น ใช้ฐานข้อมูลค้นพระสูตร ใช้แผนภาพอธิบายหมวดธรรม ใช้แพลตฟอร์มออนไลน์จัดกิจกรรมอภิปราย ใช้ AI ช่วยสร้างคำถามฝึกคิด หรือใช้สื่อวิดีโอช่วยเปิดประเด็นก่อนเข้าสู่การเรียนเชิงลึก อย่างไรก็ตาม ผู้สอนต้องตรวจสอบเนื้อหาทุกครั้งก่อนนำไปใช้ นักวิจัยควรใช้ดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการค้นคว้า แต่ไม่ควรใช้ AI แทนการอ่าน วิเคราะห์ และสังเคราะห์ด้วยตนเอง ควรฝึกแยกข้อมูล 4 ระดับ ได้แก่ ตัวบทคัมภีร์ คำอธิบายของนักวิชาการ ผลการวิเคราะห์ของผู้วิจัย และข้อเสนอเชิงประยุกต์ การแยกเช่นนี้ช่วยป้องกันการปะปนและการอ้างอิงผิด นอกจากนี้ นักวิชาการควรสร้างผลงานที่เข้าถึงประชาชนได้มากขึ้น เช่น บทความออนไลน์เชิงวิชาการ สื่ออธิบายหลักธรรม ฐานข้อมูลคำศัพท์ หรือบทเรียนธรรมะดิจิทัล แต่ต้องรักษามาตรฐานความถูกต้องและการอ้างอิง ผู้เขียนเสนอว่าผู้สอนและนักวิจัยควรใช้หลัก “ค้นให้กว้าง อ่านให้ลึก ตรวจให้จริง และสื่อสารให้รับผิดชอบ” เป็นแนวทางทำงานในยุคดิจิทัล หาก

นักวิชาการสามารถทำเช่นนี้ได้ พุทธนวัตกรรมดิจิทัลจะไม่เป็นเพียงเครื่องมือสื่อสาร แต่จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพและเชื่อถือได้

5.3 ข้อเสนอแนะต่อผู้พัฒนาเทคโนโลยีและแพลตฟอร์มพุทธนวัตกรรม

ผู้พัฒนาเทคโนโลยีและแพลตฟอร์มพุทธนวัตกรรมควรตระหนักว่า การพัฒนาเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามีความรับผิดชอบสูง เพราะผลลัพธ์ของระบบอาจมีผลต่อความเข้าใจ ความเชื่อ และการปฏิบัติของผู้ใช้ ผู้พัฒนาจึงควรทำงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาตั้งแต่เริ่มต้น ไม่ใช่พัฒนาเทคโนโลยีก่อนแล้วค่อยให้ผู้รู้มาตรวจภายหลัง ควรกำหนดมาตรฐานข้อมูล เช่น ใช้พระไตรปิฎกฉบับที่เชื่อถือได้ แยกแหล่งข้อมูลตามระดับความน่าเชื่อถือ และแสดงที่มาของคำตอบหรือเนื้อหาอย่างชัดเจน หากเป็นระบบ AI หรือแชตบอตธรรมะ ควรจำกัดขอบเขตการตอบ ไม่ควรตอบอย่างมั่นใจในประเด็นที่ไม่มีข้อมูลชัดเจน และควรมีข้อความเตือนให้ผู้ใช้ตรวจสอบกับผู้รู้หรือแหล่งอ้างอิงเพิ่มเติม ผู้พัฒนาควรออกแบบระบบให้ส่งเสริมการเรียนรู้ ไม่ใช่ทำให้ผู้ใช้พึ่งพาระบบอย่างเดียว เช่น หลังจากตอบคำถาม ควรแนะนำพระสูตรที่เกี่ยวข้อง หนังสืออ่านเพิ่มเติม หรือคำถามชวนคิด นอกจากนี้ ควรคำนึงถึงความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้ โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับความทุกข์ ความเครียด สุขภาพใจ หรือการปฏิบัติส่วนบุคคล ไม่ควรเก็บข้อมูลเกินจำเป็นและต้องมีนโยบายข้อมูลที่โปร่งใส ผู้เขียนเห็นว่า แพลตฟอร์มพุทธนวัตกรรมที่ดีควรมี 4 คุณลักษณะ ได้แก่ ถูกต้องตามหลักธรรม ใช้งานง่าย มีแหล่งอ้างอิง ตรวจสอบและปรับปรุงได้ต่อเนื่อง หากผู้พัฒนาใช้หลักเหล่านี้ พุทธนวัตกรรมดิจิทัลจะช่วยให้พระพุทธศาสนาเข้าถึงผู้คนได้กว้างขึ้นโดยไม่เสียความน่าเชื่อถือ และยังช่วยสร้างมาตรฐานใหม่ให้การใช้เทคโนโลยีทางศาสนาในสังคมดิจิทัล

5.4 ข้อเสนอแนะต่อองค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนาและวัด

องค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนาและวัดควรใช้พุทธนวัตกรรมดิจิทัลเป็นเครื่องมือเสริมการเผยแผ่ธรรมะอย่างมีระบบและรับผิดชอบ วัดไม่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีเพียงเพื่อถ่ายทอดสดหรือประชาสัมพันธ์กิจกรรมเท่านั้น แต่สามารถใช้ดิจิทัลเพื่อสร้างการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง เช่น จัดทำคลังธรรมะออนไลน์ แพลตฟอร์มเรียนธรรมะสำหรับญาติโยม ระบบถาม–ตอบธรรมะที่มีผู้รู้กำกับ บทเรียนศีล 5 สำหรับเยาวชน หรือสื่อฝึกสติสำหรับคนทำงาน อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่ผ่านดิจิทัลต้องระวังปัญหาความถูกต้องของเนื้อหาและความเหมาะสมของการสื่อสาร ก่อนเผยแพร่ควรตรวจสอบว่าข้อความอ้างอิงมาจากแหล่งใด ตรงตามหลักธรรมหรือไม่ และภาษาที่ใช้ทำให้เข้าใจผิดหรือไม่ วัดและองค์กรเผยแผ่ควรมีทีมตรวจสอบเนื้อหาที่ประกอบด้วยพระผู้รู้ นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญสื่อดิจิทัล เพื่อให้ธรรมะที่เผยแพร่ทั้งถูกต้องและเข้าถึงง่าย นอกจากนี้ ควรมีแนวทางรับมือกับข้อมูลผิดในโลกออนไลน์ เช่น คำคมปลอม พุทธพจน์ที่ไม่มีที่มา หรือการตีความธรรมะผิด วัดสามารถสร้างฐานข้อมูลคำถามที่พบบ่อยพร้อมอ้างอิงพระไตรปิฎกและคำอธิบายที่เชื่อถือได้ เพื่อช่วยให้ประชาชนตรวจสอบได้ง่ายขึ้น ผู้เขียนเห็นว่า การเผยแผ่ธรรมะในยุคดิจิทัลควรยึดหลัก “ง่ายแต่ไม่ผิด สั้นแต่ไม่ตื้น ทันสมัยแต่ไม่หลุดธรรม” กล่าวคือ ใช้ภาษาร่วมสมัยได้ ใช้สื่อสั้นได้ ใช้เทคโนโลยีใหม่ได้ แต่ต้องไม่ลดทอนความหมายของธรรมะจนเสียสาระ หากวัดและองค์กรเผยแผ่พัฒนาแนวทางนี้อย่างจริงจัง พุทธนวัตกรรมดิจิทัลจะช่วยให้ธรรมะเข้าถึงชีวิตผู้คนมากขึ้น และสร้างสังคมออนไลน์ที่มีสติ เมตตา และปัญญามากขึ้น

5.5 ข้อเสนอแนะต่อการประเมินและพัฒนาพุทธนวัตกรรมดิจิทัลอย่างยั่งยืน

การพัฒนาพุทธนวัตกรรมดิจิทัลไม่ควรสิ้นสุดเมื่อสร้างแพลตฟอร์ม แอปพลิเคชัน หรือสื่อออนไลน์เสร็จแล้ว แต่ต้องมีการประเมินผลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มั่นใจว่านวัตกรรมนั้นยังถูกต้อง ใช้งานได้จริง ปลอดภัย และเกิดประโยชน์ต่อผู้ใช้ การประเมินควรครอบคลุม 5 ด้าน ด้านแรก คือ ความถูกต้องทางพระพุทธศาสนา โดยตรวจสอบกับพระไตรปิฎก หนังสือวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ด้านที่สอง คือ คุณภาพทางวิชาการ เช่น ความชัดเจนของอ้างอิง การแยกข้อมูลแต่ละระดับ และความสมเหตุสมผลของเนื้อหา ด้านที่สาม คือ คุณภาพทางเทคโนโลยี เช่น ความง่ายในการใช้งาน ความเสถียร ความปลอดภัย และการเข้าถึงของกลุ่มผู้ใช้ที่หลากหลาย ด้านที่สี่ คือ ผลต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติ เช่น ผู้ใช้เข้าใจธรรมะดีขึ้นหรือไม่ มีสติมากขึ้นหรือไม่ และนำไปใช้ในชีวิตจริงได้หรือไม่ ด้านที่ห้า คือ จริยธรรมและผลกระทบทางสังคม เช่น ระบบละเมิดข้อมูลส่วนตัวหรือไม่ ทำให้ผู้ใช้เข้าใจผิดหรือไม่ และช่วยสร้างวัฒนธรรมดิจิทัลที่ดีขึ้นหรือไม่ วิธีประเมินควรใช้ทั้งแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต การวิเคราะห์ข้อมูลการใช้งาน และการรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญกับผู้ใช้จริง หลังการประเมินควรมีการปรับปรุงอย่างเปิดเผย เช่น แก้ไขข้อมูลผิด เพิ่มแหล่งอ้างอิง ปรับภาษาให้ชัดขึ้น หรือปรับระบบให้ปลอดภัยขึ้น ผู้เขียนเสนอว่า พุทธนวัตกรรมดิจิทัลควรมีวงจรพัฒนา 5 ขั้น ได้แก่ ออกแบบ ทดลองใช้ ประเมิน ปรับปรุง และเผยแพร่ซ้ำอย่างรับผิดชอบ หากดำเนินการเช่นนี้ พุทธนวัตกรรมจะไม่เป็นเพียงโครงการระยะสั้น แต่จะเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่ช่วยพัฒนางานวิชาการทางพระพุทธศาสนาและสังคมดิจิทัลอย่างยั่งยืน

6. เอกสารอ้างอิง

ภัทราพร จันตะนี และ อภินันท์ จันตะนี. (2566). *การพัฒนาผลงานวิชาการ.* กรุงเทพมหานคร: บริษัทจรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.* กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน). (2563). *ธรรมาภิบาลข้อมูลภาครัฐ.* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน).

อภินันท์ จันตะนี และ ประสงค์ ประณีตพลกรัง. (2567). *พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม.* พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์วิชาการและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ.

Cath, C., Wachter, S., Mittelstadt, B., Taddeo, M., & Floridi, L. (2018). *Governing artificial intelligence: Ethical, legal and technical opportunities and challenges.* Philosophical Transactions of the Royal Society A.

Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., et al. (2018). *AI4People-An ethical framework for a good AI society: Opportunities, risks, principles, and recommendations.* Minds and Machines.

Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). *The global landscape of AI ethics guidelines.* Nature Machine Intelligence, 1, 389–399.

Organization for Economic Co-operation and Development. (2019). *OECD AI principles.* Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.

UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence.* Paris: UNESCO.

4. การบริหารจัดการหลักสูตรตามเกณฑ์ AUN-QA Version 4.0: บทบาทของงานบัณฑิตศึกษา ประจำวิทยาเขต มจร. ในการขับเคลื่อนนโยบายปัญญาประดิษฐ์สู่การปฏิบัติ เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการและการประกันคุณภาพบัณฑิต

Curriculum Management under AUN-QA Version 4.0: Responsibilities of Graduate Studies at MCU Campuses in Driving Artificial Intelligence Policy into Practice to Enhance Academic Performance And Graduate Quality Assurance

พระมหาอุดร อุตฺตโร

สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

อาคม จันตะนี

สาขาการบริหารการศึกษา สำนักปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เพื่อนำเสนอแนวทางบริหารจัดการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาของวิทยาเขตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยบูรณาการเกณฑ์ AUN-QA Version 4.0 คู่มือการตรวจสอบหลักสูตรการศึกษาและการตรวจสอบการดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อรับรองมาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 และประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษาเกี่ยวกับผลลัพธ์การเรียนรู้ 4 ด้าน ได้แก่ ความรู้ ทักษะ จริยธรรม และลักษณะบุคคล เข้ากับการขับเคลื่อนนโยบายปัญญาประดิษฐ์สู่การปฏิบัติ บทความเสนอว่า งานบัณฑิตศึกษาประจำวิทยาเขตต้องรับผิดชอบต่อการแปลงนโยบาย AI เป็นผลลัพธ์การเรียนรู้ การออกแบบโครงสร้างหลักสูตรและรายวิชา การจัดกระบวนการเรียนรู้ การประเมินผล การพัฒนาคณาจารย์ การสนับสนุนนิสิต การกำกับความซื่อสัตย์ทางวิชาการ และการใช้หลักฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง การใช้ AI ต้องช่วยยกระดับการคิด การวิจัย และการเรียนรู้ มิใช่เพียงทำให้ชิ้นงานเสร็จเร็วขึ้น ผู้เขียนสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เป็น “MCU AI-OBE Quality Alignment Model” ประกอบด้วยการรับฟังผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การจัดแนวผลลัพธ์การเรียนรู้ การเรียนรู้ด้วย AI อย่างรับผิดชอบ การประเมินตามสภาพจริง ธรรมาภิบาลหลักฐาน และการพัฒนาต่อเนื่อง ภายใต้ไตรสิกขาและวงจรวางแผน–ดำเนินการ–วัดผล–ปรับปรุง โมเดลนี้ช่วยเชื่อมมาตรฐานอาเซียน มาตรฐานอุดมศึกษาไทย อัตลักษณ์ของ มจร. และการเปลี่ยนแปลงจาก AI เข้าสู่ระบบบริหารหลักสูตรเดียวกัน

คำสำคัญ: AUN-QA Version 4.0, การบริหารหลักสูตร, บัณฑิตศึกษา, ปัญญาประดิษฐ์, ผลลัพธ์การเรียนรู้, การประกันคุณภาพบัณฑิต

Abstract

This academic article proposes an integrated approach to graduate curriculum management at Mahachulalongkornrajavidyalaya University campuses by connecting AUN-QA Version 4.0, Thailand's 2022 curriculum inspection framework, and the four national learning outcome domains: knowledge, skills, ethics, and character. The article argues that campus graduate studies units must translate artificial intelligence policy into programme learning outcomes, curriculum structures, teaching and learning activities, authentic assessment, academic staff development, student support, academic integrity, evidence management, and continuous quality enhancement. Artificial intelligence should improve inquiry, reasoning, research competence, feedback, accessibility, and responsible innovation rather than merely accelerate the production of assignments or administrative documents. The article synthesises a new framework entitled the "MCU AI-OBE Quality Alignment Model," comprising Stakeholder Intelligence, Outcome Alignment, Responsible AI Learning, Authentic Assessment, Evidence Governance, and Continuous Enhancement. These components operate through a Plan–Implement–Measure–Improve cycle and are guided by human responsibility, transparency, fairness, data protection, academic integrity, and the Buddhist Threefold Training of morality, mental cultivation, and wisdom. The model enables graduate programmes to align ASEAN quality assurance, Thai higher education standards, MCU's Buddhist identity, stakeholder expectations, and emerging AI capabilities within one curriculum management system. Its intended result is reliable evidence that graduates genuinely possess the knowledge, skills, ethical conduct, personal characteristics, research competence, and responsible AI literacy specified by their programmes.

Keywords: AUN-QA Version 4.0, curriculum management, graduate studies, artificial intelligence, learning outcomes, graduate quality assurance

1. ความนำ

ปัญญาประดิษฐ์กำลังเปลี่ยนวิธีออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การทำวิจัย การให้คำปรึกษาวิทยานิพนธ์ การวัดผล การสนับสนุนนิสิต และการจัดทำข้อมูลประกันคุณภาพของมหาวิทยาลัย ความท้าทายสำคัญของระดับบัณฑิตศึกษาจึงไม่ใช่เพียงการตัดสินว่าจะอนุญาตหรือห้ามใช้ AI แต่เป็นการกำหนดว่า AI ควรถูกใช้ในกระบวนการใด ภายใต้เป้าหมาย กติกา การกำกับดูแล และหลักฐานแบบใด จึงจะทำให้การทำงานที่รวดเร็วขึ้นนำไปสู่การเรียนรู้ที่แท้จริง เกณฑ์ AUN-QA Version 4.0 กำหนดการประกันคุณภาพระดับหลักสูตรไว้ 8 เกณฑ์ ได้แก่ ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวัง โครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตร แนวทางการจัดการเรียนรู้ การประเมินผู้เรียน บุคลากรสายวิชาการ การสนับสนุนนิสิต สิ่งอำนวยความสะดวกและ

โครงสร้างพื้นฐาน และผลผลิตกับผลลัพธ์ของหลักสูตร โดยฉบับนี้มี 53 ข้อกำหนดและเน้นความเชื่อมโยงของปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลลัพธ์อย่างเป็นระบบ คู่มือการตรวจสอบหลักสูตรของประเทศไทยกำหนดหลักการสำคัญ ได้แก่ การมุ่งเน้นผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การดำเนินงานเชิงกระบวนการ การตัดสินใจจากหลักฐานเชิงประจักษ์ การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และการมุ่งเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ พร้อมประเมินหลักสูตรใน 5 ประเด็นสำคัญ ขณะที่ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 กำหนดว่าบัณฑิตต้องมีผลลัพธ์การเรียนรู้อย่างน้อย 4 ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ จริยธรรม และลักษณะบุคคล และมหาวิทยาลัยต้องแสดงความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ด้วยระบบและหลักฐานเชิงประจักษ์ ดังนั้น งานบัณฑิตศึกษาประจำวิทยาเขต มจร. จึงมีหน้าที่เชื่อมเกณฑ์คุณภาพระดับอาเซียน มาตรฐานระดับชาติ อัตลักษณ์พระพุทธศาสนา และนโยบาย AI ให้เป็นระบบบริหารหลักสูตรเดียวกัน โดยมุ่งให้ AI สนับสนุนการพัฒนาความรู้ ความสามารถ จริยธรรม และคุณลักษณะของบัณฑิต มากกว่าการใช้เทคโนโลยีเพื่อความสะดวกรวดเร็วเพียงอย่างเดียว (อภินันท์ จันตะนี และประสงค์ ปราณีตพลกรัง, 2567; ASEAN University Network, 2020)

2. เนื้อหาสาระสำคัญ

การบริหารหลักสูตรในยุค AI ต้องเชื่อมความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผลลัพธ์การเรียนรู้ โครงสร้างหลักสูตร การเรียนรู้ การประเมิน อาจารย์ ระบบสนับสนุน และหลักฐานคุณภาพเข้าด้วยกัน มิใช่เพิ่มเครื่องมือ AI ลงในรายวิชาเดิมโดยไม่มีเป้าหมายทางการศึกษา แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับการบริหารเชิงระบบและการประกันคุณภาพที่มุ่งผลลัพธ์ (อภินันท์ จันตะนี, 2563; ASEAN University Network, 2020)

2.1 การเชื่อมโยง AUN-QA Version 4.0 กับเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรของประเทศไทย

AUN-QA Version 4.0 และเกณฑ์ตรวจสอบหลักสูตรของประเทศไทยมีฐานคิดร่วมกัน คือ การจัดการศึกษาแบบมุ่งผลลัพธ์และการบริหารคุณภาพอย่างต่อเนื่อง AUN-QA เริ่มจากการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวัง แล้วตรวจสอบว่าโครงสร้างหลักสูตร เนื้อหารายวิชา วิธีการเรียนรู้ การประเมินผู้เรียน บุคลากร การสนับสนุน โครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนผลผลิตและผลลัพธ์ของหลักสูตร มีความสัมพันธ์กันเพียงพอที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุผลลัพธ์หรือไม่ เกณฑ์ทั้ง 8 ด้านจึงมิใช่หัวข้อที่แยกจากกัน แต่เป็นห่วงโซ่คุณภาพที่เริ่มจากความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและสิ้นสุดที่หลักฐานแสดงคุณภาพของบัณฑิต ส่วนคู่มือการตรวจสอบหลักสูตร พ.ศ. 2565 กำหนดประเด็นตัดสิน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ผลลัพธ์การเรียนรู้ 2) โครงสร้างหลักสูตรและรายวิชา 3) การจัดกระบวนการเรียนรู้ 4) วิธีการวัดและประเมินผลผู้เรียน และ 5) ระบบและกลไกการพัฒนาหลักสูตรและการบริหารคุณภาพ โดยพิจารณาเป็นระดับผ่าน ต้องปรับปรุง และไม่ผ่าน หลักสูตรจะได้รับการรับรองเมื่อดำเนินการสอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานและผ่านครบทุกประเด็น เมื่อเปรียบเทียบกันจะพบว่า ผลลัพธ์การเรียนรู้ของไทยสอดคล้องกับเกณฑ์ที่ 1 ของ AUN-QA โครงสร้างหลักสูตรสอดคล้องกับเกณฑ์ที่ 2 กระบวนการเรียนรู้สอดคล้องกับเกณฑ์ที่ 3 การประเมินสอดคล้องกับเกณฑ์ที่ 4 ส่วนระบบบริหารคุณภาพเชื่อมโยงกับเกณฑ์ที่ 5–8 ซึ่งครอบคลุมอาจารย์ การสนับสนุนนิสิต สิ่งอำนวยความ

สะดวก และผลลัพธ์ของหลักสูตร ดังนั้น มจร. ไม่ควรจัดทำระบบหลักฐานแยกกันหลายชุด แต่ควรสร้างฐานข้อมูลและวงจรบริหารเดียวที่ใช้ตอบทั้ง AUN-QA และการรับรองมาตรฐานหลักสูตรของประเทศ เช่น แผนที่หลักสูตร ตารางผลลัพธ์การเรียนรู้ แผนประเมิน แผนพัฒนาอาจารย์ รายงานความเสี่ยง และรายงานการปรับปรุงคุณภาพ

2.2 การกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ 4 ด้านในบริบทของบัณฑิตศึกษาและ AI

ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 กำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ขั้นต่ำ 4 ด้าน ได้แก่ ความรู้ ทักษะ จริยธรรม และลักษณะบุคคล โดยผลลัพธ์ต้องสอดคล้องกับระดับคุณวุฒิ อัตลักษณ์ของหลักสูตร สถาบัน วิชาชีพ ประเทศ และบริบทโลก ด้านความรู้สำหรับระดับบัณฑิตศึกษาต้องก้าวพ้นการจดจำไปสู่การเชื่อมโยง การประยุกต์ การวิจัย การสร้างความรู้ใหม่ และการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ส่วนด้านทักษะต้องครอบคลุมการเรียนรู้ด้วยตนเอง การสร้างความรู้ การคิดเชิงวิพากษ์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และการนำความรู้ไปใช้ในบริบทจริง ด้านจริยธรรมหมายถึงการปฏิบัติที่สะท้อนคุณธรรม ศีลธรรม และจรรยาบรรณทั้งต่อหน้าและลับหลัง ส่วนด้านลักษณะบุคคลหมายถึงบุคลิกภาพ นิสัย และค่านิยมที่สะท้อนคุณลักษณะของศาสตร์ วิชาชีพ และสถาบัน สำหรับหลักสูตรบัณฑิตศึกษาของ มจร. ควรบูรณาการความรู้เท่าทัน AI ไว้ในทั้งสี่ด้าน มิใช่เพิ่มเป็นหัวข้อแยกโดยไม่เชื่อมกับหลักสูตร ด้านความรู้ควรรวมความเข้าใจหลักการ ความสามารถ ข้อจำกัด อคติ และผลกระทบของ AI ด้านทักษะควรรวมการตั้งคำถาม การตรวจสอบข้อมูล การตรวจแหล่งอ้างอิง การใช้ AI วิเคราะห์หรือสร้างทางเลือก และการคุ้มครองข้อมูล ด้านจริยธรรมควรรวมการเปิดเผยการใช้ AI ความซื่อสัตย์ทางวิชาการ การไม่สร้างหลักฐานเท็จ การเคารพลิขสิทธิ์ และความรับผิดชอบต่อชิ้นงาน ส่วนด้านลักษณะบุคคลควรรวมความเป็นอิสระทางความคิด วินัย ความรอบคอบ เมตตา และความกล้ายอมรับข้อผิดพลาด ผลลัพธ์ทั้งหมดต้องถูกเขียนเป็นพฤติกรรมที่วัดได้ และเชื่อมโยงกับรายวิชา กิจกรรม การประเมิน และหลักฐานการบรรลุผล

2.3 การออกแบบโครงสร้างหลักสูตรและการเรียนรู้ที่บูรณาการ AI

คู่มือการตรวจสอบหลักสูตรกำหนดให้สถาบันระบุกลุ่มผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย วิธีรับฟังความต้องการ และวิธีนำข้อมูลเหล่านั้นมากำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ ตลอดจนแสดงความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์ โครงสร้างหลักสูตร รายวิชา โมดูล และประสบการณ์การเรียนรู้ AUN-QA Version 4.0 ก็ให้ความสำคัญกับโครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตรที่มีความเป็นปัจจุบัน ลำดับอย่างเหมาะสม และสนับสนุนการบรรลุผลลัพธ์ที่คาดหวัง ในยุค AI หลักสูตรต้องตัดสินใจอย่างชัดเจนว่า ผู้เรียนควรเรียนรู้ “เกี่ยวกับ AI” “เรียนรู้โดยใช้ AI” และ “เรียนรู้เพื่อกำกับ AI” ในจุดใดของหลักสูตร ระยะแรกควรพัฒนาความเข้าใจพื้นฐาน เช่น ความสามารถและข้อจำกัดของระบบ การสร้างข้อมูลผิด อคติ ความเป็นส่วนตัว ลิขสิทธิ์ และหลักการตรวจสอบผลลัพธ์ ระยะต่อมาควรให้ผู้เรียนใช้ AI ภายใต้โจทย์และการกำกับ เช่น เปรียบเทียบคำตอบของ AI กับงานวิจัยจริง วิเคราะห์ข้อผิดพลาด ทดลองสร้างคำถามวิจัย หรือใช้เป็นคู่สนทนาเพื่อทบทวนแนวคิด ระดับสูงควรให้ผู้เรียนประเมินและใช้ AI อย่างอิสระแต่รับผิดชอบ เช่น การวิเคราะห์ข้อมูล การสร้างแบบจำลอง การแปลข้อความเฉพาะทาง หรือการออกแบบนวัตกรรมทางวิชาการ ทั้งนี้ต้องพิจารณาความ

เหมาะสมของแต่ละศาสตร์ งานบัณฑิตศึกษาควรจัดทำแผนที่หลักสูตรแบบ Introduce–Reinforce–Master เพื่อระบุว่าผลลัพธ์ใดเริ่มต้น พัฒนา และบรรลุในรายวิชาใด พร้อมกำหนดระดับการใช้ AI ในแต่ละงาน ได้แก่ ห้ามใช้ ใช้ได้อย่างจำกัด ใช้ได้เมื่อเปิดเผย หรือกำหนดให้ใช้เพื่อการเรียนรู้ ความชัดเจนดังกล่าวช่วยลดความขัดแย้งระหว่างรายวิชาและทำให้นิสิตเข้าใจว่า AI เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุผลลัพธ์ ไม่ใช่ทางลัดเพื่อหลีกเลี่ยงการเรียนรู้

2.4 การจัดกระบวนการเรียนรู้และการประเมินตามสภาพจริง

คู่มือการตรวจสอบหลักสูตรกำหนดว่ากระบวนการเรียนรู้ต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ เรียนรู้ตลอดชีวิต มีกรอบคิดแบบเติบโต และนำความรู้ไปใช้ในโลกการทำงานจริง ส่วนการวัดและประเมินต้องมีวิธีการ เครื่องมือ และเกณฑ์ตัดสินที่น่าเชื่อถือ สะท้อนผลลัพธ์ที่แท้จริง พร้อมระบบตรวจสอบ ให้ข้อมูลป้อนกลับ และนำผลไปปรับปรุง การใช้ AI จึงควรออกแบบตามหลัก “ผู้เรียนยังต้องลงแรงทางความคิด” ตัวอย่างเช่น นิสิตอาจใช้ AI สร้างคำถามวิจัยเบื้องต้น แต่ต้องอธิบายด้วยตนเองว่าคำถามใดมีคุณค่า มีช่องว่างทางความรู้ มีความเป็นไปได้ และมีจริยธรรม นิสิตอาจใช้ AI เสนอวิธีวิเคราะห์ข้อมูล แต่ต้องเลือกวิธีที่เหมาะสม ตรวจสอบสมมติฐาน และอธิบายข้อจำกัดได้ การประเมินควรมุ่งให้เห็นกระบวนการคิดและความเป็นเจ้าของงาน โดยใช้หลักฐานหลายชนิด เช่น โครงร่างงาน ฉบับแก้ไข สมุดบันทึกการวิจัย รายการแหล่งอ้างอิงที่ตรวจสอบแล้ว คำอธิบายการใช้ AI การนำเสนอปากเปล่า การสอบป้องกัน การสาธิต และการตอบคำถามใหม่ที่ไม่ได้เตรียมไว้ เกณฑ์ประเมินควรแยกคุณภาพของผลงานออกจากคุณภาพของเหตุผล ความถูกต้องของหลักฐาน ความเข้าใจวิธีวิจัย ความคิดริเริ่ม ความซื่อสัตย์ และความสามารถนำความรู้ไปใช้ หลักสูตรไม่จำเป็นต้องพยายามทำข้อสอบทุกอย่างให้ “AI ใช้ไม่ได้” แต่ต้องออกแบบให้เห็นว่านิสิตเข้าใจและทำสิ่งสำคัญได้จริง การใช้คะแนนจากเครื่องมือตรวจจับ AI ไม่ควรเป็นหลักฐานตัดสินความผิดเพียงอย่างเดียว เพราะอาจผิดพลาดและไม่แสดงกระบวนการเรียนรู้ ควรใช้การตรวจสอบหลายแหล่ง เปิดโอกาสให้นิสิตอธิบาย และดำเนินการอย่างเป็นธรรม

2.5 บุคลากร ระบบสนับสนุน หลักฐาน และการพัฒนาคุณภาพต่อเนื่อง

AUN-QA Version 4.0 ชี้ว่าคุณภาพหลักสูตรมิได้ขึ้นอยู่กับเอกสารหลักสูตรเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความเพียงพอและสมรรถนะของอาจารย์ ระบบสนับสนุนนิสิต สิ่งอำนวยความสะดวก โครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนผลผลิตและผลลัพธ์ของหลักสูตรด้วย คู่มือของไทยกำหนดให้หลักสูตรมีการวางแผนคุณภาพ การควบคุมคุณภาพ การบริหารความเสี่ยง การรับข้อร้องเรียน การอุทธรณ์ การสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการนำข้อมูลมาปรับปรุงหลักสูตร งานบัณฑิตศึกษาจึงควรสร้างระบบพัฒนาความพร้อมด้าน AI ที่แยกตามบทบาท อาจารย์ต้องเข้าใจการออกแบบการเรียนรู้ การตรวจสอบแหล่งข้อมูล การประเมินตามสภาพจริง และจริยธรรมการใช้ AI อาจารย์ที่ปรึกษาต้องเข้าใจการใช้ AI ในการทบทวนวรรณกรรม การแปล การวิเคราะห์ข้อมูล การเขียน และการตีพิมพ์ บรรณารักษ์ต้องสนับสนุนการค้นข้อมูลวิชาการและการแยกแหล่งจริงออกจากข้อมูลที่ระบบสร้างขึ้น ฝ่ายเทคโนโลยีต้องประเมินความปลอดภัย เงื่อนไขผู้ให้บริการ การจัดเก็บข้อมูล และการเข้าถึง ส่วนคณะกรรมการจริยธรรมต้องกำหนดแนวทางเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลวิจัยที่

เป็นความลับ และการใช้ระบบอัตโนมัติ หลักสูตรควรมีระบบหลักฐานที่รวมข้อมูลการบรรลุผลลัพธ์ การสอบวิทยานิพนธ์ ความก้าวหน้า การสำเร็จการศึกษา การพัฒนาอาจารย์ การใช้บริการสนับสนุน ความพึงพอใจ ข้อร้องเรียน เหตุการณ์ด้านความซื่อสัตย์ และผลการทำงานของบัณฑิต ข้อมูลต้องถูกใช้เพื่อระบุช่องว่าง วิเคราะห์สาเหตุ มอบหมายผู้รับผิดชอบ กำหนดเวลา และตรวจสอบว่าการแก้ไขทำให้คุณภาพดีขึ้นจริง มิใช่เก็บไว้เพื่อจัดทำรายงานเมื่อมีการตรวจประเมินเท่านั้น

สรุปสาระสำคัญ -AUN-QA Version 4.0 คู่มือการตรวจสอบหลักสูตร พ.ศ. 2565 และประกาศผลลัพธ์การเรียนรู้ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา สามารถบูรณาการเป็นระบบบริหารหลักสูตรเดียวกันได้ AUN-QA มี 8 เกณฑ์ ครอบคลุมผลลัพธ์การเรียนรู้ โครงสร้างหลักสูตร การเรียนรู้ การประเมิน อาจารย์ การสนับสนุนนิสิต โครงสร้างพื้นฐาน และผลผลิตหรือผลลัพธ์ คู่มือของไทยพิจารณา 5 ประเด็น คือ ผลลัพธ์การเรียนรู้ โครงสร้างหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ การประเมิน และระบบพัฒนาหลักสูตรกับการบริหารคุณภาพ ขณะที่ประกาศ กมอ. กำหนดผลลัพธ์ขั้นต่ำ 4 ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ จริยธรรม และลักษณะบุคคล พร้อมกำหนดให้มหาวิทยาลัยแสดงความรับผิดชอบด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ สำหรับบัณฑิตศึกษา ความรู้ต้องนำไปสู่การเชื่อมโยง วิจัย และสร้างองค์ความรู้ ทักษะต้องรวมการเรียนรู้ด้วยตนเอง การคิด การวิจัย และดิจิทัล จริยธรรมต้องรวมความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบ ส่วนลักษณะบุคคลต้องสะท้อนความเป็นนักวิชาการและอัตลักษณ์ของ มจร. นโยบาย AI ต้องถูกแปลงเป็นผลลัพธ์ของหลักสูตร แผนที่หลักสูตร การออกแบบรายวิชา การกำกับวิทยานิพนธ์ การประเมิน การพัฒนาอาจารย์ การสนับสนุนนิสิต และระบบหลักฐาน การประเมินต้องแสดงให้เห็นความเข้าใจและความสามารถที่แท้จริง ไม่ควรตัดสินจากความเรียบร้อยของชิ้นงานที่ AI ช่วยสร้างเพียงอย่างเดียว งานบัณฑิตศึกษาประจำวิทยาเขตจึงเป็นกลไกเชื่อมส่วนกลางกับหลักสูตร อาจารย์ ผู้เรียน ฝ่ายเทคโนโลยี จริยธรรมการวิจัย และงานประกันคุณภาพ เพื่อให้การใช้ AI เพิ่มคุณค่าการเรียนรู้โดยไม่ลดทอนความรับผิดชอบของมนุษย์

3. ทัศนะของผู้เขียนต่อบทความวิชาการ

ผู้เขียนเห็นว่าการขับเคลื่อนนโยบาย AI เป็นความรับผิดชอบด้านคุณภาพหลักสูตร ไม่ใช่ภารกิจด้านเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว ความสำเร็จไม่ควรวัดจากจำนวนเครื่องมือที่นำมาใช้ แต่ต้องวัดจากการบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ ความน่าเชื่อถือของการประเมิน คุณภาพการวิจัย ความเสมอภาค และความสามารถของบัณฑิตในการใช้ AI อย่างมีปัญญาและรับผิดชอบ

3.1 งานบัณฑิตศึกษาในฐานะกลไกแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ

ผู้เขียนเห็นว่า บทบาทที่สำคัญที่สุดของงานบัณฑิตศึกษาประจำวิทยาเขตคือการแปลงหลักการกว้างของมหาวิทยาลัยให้เป็นวิธีปฏิบัติระดับหลักสูตร นโยบายส่วนกลางอาจกล่าวถึงความรับผิดชอบ ความโปร่งใส การคุ้มครองข้อมูล และการกำกับโดยมนุษย์ แต่ผู้สอนและนิสิตต้องการคำตอบที่ชัดเจนมากกว่านั้น เช่น เครื่องมือใดใช้ได้ ข้อมูลชนิดใดห้ามป้อนเข้าสู่ระบบ การใช้แบบใดต้องเปิดเผย การช่วยเหลือระดับใดถือว่ายอมรับได้ อาจารย์จะตรวจสอบแหล่งอ้างอิงอย่างไร และเมื่อเกิดข้อสงสัยเรื่องความซื่อสัตย์จะดำเนินการ

อย่างไร งานบัณฑิตศึกษาจึงควรจัดทำแม่แบบข้อความในประมวลรายวิชา แบบเปิดเผยการใช้ AI แนวปฏิบัติในการทำวิทยานิพนธ์ แบบประเมินความเสี่ยง และขั้นตอนจัดการข้อร้องเรียน อย่างไรก็ตาม ไม่ควรกำหนดกฎเดียวแข็งตัวสำหรับทุกสาขา เพราะการใช้ AI ในพระพุทธศาสนา การศึกษา รัฐประศาสนศาสตร์ ภาษาศาสตร์ จิตวิทยา หรือเทคโนโลยีสารสนเทศมีวัตถุประสงค์และความเสี่ยงต่างกัน มหาวิทยาลัยควรกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ ส่วนหลักสูตรกำหนดรายละเอียดตามธรรมชาติของศาสตร์ งานบัณฑิตศึกษายังต้องนำข้อมูลจากการปฏิบัติกลับไปปรับปรุงนโยบายส่วนกลาง เช่น ปัญหาการเข้าถึง ความไม่ชัดเจนของกติกา ข้อจำกัดด้านภาษา หรือเหตุการณ์ข้อมูลรั่วไหล กระบวนการจึงต้องเป็นสองทาง คือ นโยบายกำกับการปฏิบัติ และการปฏิบัติสร้างหลักฐานเพื่อพัฒนานโยบาย ซึ่งสอดคล้องกับข้อกำหนดที่ให้สถาบันแสดงความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้

3.2 ความรู้เท่าทัน AI ควรเป็นคุณลักษณะของบัณฑิต

ผู้เขียนเสนอว่า ความรู้เท่าทัน AI ควรถูกบูรณาการในผลลัพธ์การเรียนรู้ทั้ง 4 ด้าน ด้านความรู้ นิสิตควรเข้าใจว่า AI ทำงานจากข้อมูลและแบบจำลอง มีขีดความสามารถและข้อจำกัดอย่างไร เหตุใดจึงสร้างข้อเท็จจริงหรือแหล่งอ้างอิงที่ไม่มีอยู่จริง และอคติเกิดขึ้นได้อย่างไร ด้านทักษะ นิสิตควรสามารถตั้งโจทย์ ตรวจสอบคำตอบ เปรียบเทียบกับแหล่งวิชาการ ปกป้องข้อมูล และใช้ AI ร่วมกับวิธีวิจัยโดยไม่ลดทอนมาตรฐาน ด้านจริยธรรม นิสิตต้องเปิดเผยการใช้ AI ที่มีสาระสำคัญ ไม่ให้ระบบสร้างข้อมูลเท็จ ไม่ส่งข้อมูลลับเคารพลิขสิทธิ์ และยอมรับความรับผิดชอบต่อผลงาน ด้านลักษณะบุคคล นิสิตควรมีความซื่อสัตย์ทางปัญญา มีวินัย ไม่พึ่งพาคำตอบสำเร็จรูป เปิดรับการตรวจสอบ มีเมตตา และกล้ายอมรับเมื่อไม่รู้ การบูรณาการเช่นนี้ดีกว่าการจัดอบรม AI เพียงครั้งเดียว เพราะทำให้สมรรถนะพัฒนาต่อเนื่องผ่านหลักสูตร ระยะแรกนิสิตเรียนรู้แนวคิด ระยะต่อมาฝึกใช้ภายใต้การกำกับ และระดับสุดท้ายแสดงการใช้ที่เป็นอิสระและรับผิดชอบ สำหรับ มจร. ความรู้เท่าทัน AI ควรเชื่อมกับไตรสิกขา คือ ศีลกำกับพฤติกรรม สมาธิกำกับความตั้งใจและการไม่หลงความรวดเร็ว ส่วนปัญญากำกับการตรวจสอบเหตุผลและผลกระทบ จึงเป็นการพัฒนามนุษย์ ไม่ใช่เพียงการฝึกใช้ซอฟต์แวร์

3.3 การประกันคุณภาพต้องแยกผลงานที่ดีออกจากการเรียนรู้จริง

ผู้เขียนเห็นว่า ความแตกต่างระหว่าง “ชิ้นงานที่ดูดี” กับ “ความสามารถจริงของผู้เรียน” เป็นความท้าทายหลักในยุค AI บทความ รายงาน ข้อเสนอโครงการ คำแปล หรือคำอธิบายเชิงสถิติอาจดูเป็นวิชาการมาก ทั้งที่ผู้เรียนยังไม่เข้าใจแนวคิดหรือวิธีการ หากหลักสูตรใช้เพียงคะแนน ชิ้นงานปลายทาง หรืออัตราสำเร็จการศึกษาเป็นหลักฐาน อาจประเมินคุณภาพสูงกว่าความเป็นจริง ดังนั้น ต้องเพิ่มหลักฐานที่แสดงความเป็นเจ้าของและการถ่ายโอนความรู้ เช่น การอธิบายปากเปล่า การตอบคำถามใหม่ การทำซ้ำขั้นตอนสำคัญ การวิจารณ์ข้อผิดพลาดของ AI การแสดงหลักฐานจากสนาม การอธิบายการเลือกวิธีวิจัย และการประยุกต์แนวคิดกับสถานการณ์ที่ไม่เคยพบมาก่อน การกำกับวิทยานิพนธ์ควรบันทึกพัฒนาการของความคิดผ่านการประชุม โครงร่าง ฉบับแก้ไข การตัดสินใจด้านข้อมูล และคำอธิบายเชิงสะท้อน เป้าหมายไม่ใช่การห้าม AI ทุกกรณี แต่คือการทำให้เห็นว่านิสิตยังทำกระบวนการทางปัญญาที่สำคัญด้วยตนเอง หลักฐานตรง เช่น การ

สอบ การสาธิต และผลงาน ควรใช้ร่วมกับหลักฐานทางอ้อม เช่น แบบสำรวจและความเห็นผู้ใช้บัณฑิต แนวทางนี้สอดคล้องกับ AUN-QA ซึ่งเน้นการจัดแนวระหว่างผลลัพธ์ การเรียนรู้ และการประเมิน และสอดคล้องกับเกณฑ์ของไทยที่ให้วิธีประเมินสะท้อนผลลัพธ์ที่แท้จริง

3.4 ธรรมาภิบาลหลักฐานสำคัญกว่าการสะสมเอกสาร

ผู้เขียนเห็นว่า ระบบประกันคุณภาพควรเปลี่ยนจากการเก็บเอกสารจำนวนมากไปสู่การจัดการหลักฐานที่มีความหมาย หลักฐานมีคุณค่าเมื่อสามารถตอบคำถามด้านคุณภาพ เช่น ผลลัพธ์ยังเหมาะสมหรือไม่ รายวิชาทำให้ผู้เรียนพัฒนาได้หรือไม่ การประเมินเชื่อถือได้เพียงใด กลุ่มผู้เรียนใดได้รับการสนับสนุนไม่เพียงพอ และ AI ช่วยเพิ่มการเรียนรู้หรือเพียงเพิ่มความเร็วในการผลิตงาน หลักสูตรควรกำหนดว่าใครเป็นเจ้าของข้อมูล เก็บเมื่อใด ตรวจสอบอย่างไร ใครเข้าถึงได้ เก็บไว้นานเท่าใด และใช้ตัดสินใจเรื่องใด AI อาจช่วยจัดหมวดหมู่ สรุปแนวโน้ม ทำแดชบอร์ด หรือเตือนความเสี่ยง แต่ผู้รับผิดชอบต้องตรวจสอบผลลัพธ์และพิจารณาบริบท ไม่ควรลดทอนผู้เรียนหรือหลักสูตรเหลือเพียงคะแนนจากระบบ ข้อมูลบางชนิด เช่น ผลการเรียน ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อร้องเรียน ข้อมูลสุขภาพ หรือข้อมูลวิจัย ต้องใช้หลักความจำเป็น การลดข้อมูล การจำกัดสิทธิ์ และความมั่นคงปลอดภัย หลักฐานต้องสืบย้อนกลับได้ว่าได้มาอย่างไรและนำไปสู่ข้อสรุปอย่างไร ระบบหลักฐานที่เชื่อมโยงและถูกใช้จริง แม้มีจำนวนไม่มาก ย่อมมีคุณค่ากว่าแฟ้มเอกสารจำนวนมากที่จัดทำเฉพาะช่วงรับการประเมิน แนวคิดนี้ตรงกับคู่มือของไทยที่เน้นการตัดสินใจจากหลักฐาน การบริหารความเสี่ยง การควบคุมคุณภาพ และการปรับปรุงต่อเนื่อง

3.5 อัตลักษณ์พระพุทธศาสนาต้องเป็นหลักคุณภาพที่ปฏิบัติได้

ผู้เขียนเห็นว่า อัตลักษณ์พระพุทธศาสนาของ มจร. ไม่ควรปรากฏเพียงในปรัชญาหรือข้อความประชาสัมพันธ์ แต่ต้องแสดงผ่านผลลัพธ์ การจัดการเรียนรู้ การประเมิน และการใช้ AI อย่างเป็นรูปธรรม ศีลกำหนดให้ผู้เรียนและผู้สอนใช้ AI อย่างซื่อสัตย์ ไม่เบียดเบียน ไม่ละเมิดข้อมูล ไม่สร้างหลักฐานเท็จ และไม่ใช้ระบบอย่างไม่เป็นธรรม สมาธิสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ ไม่ตอบสนองต่อความสะดวกหรือความรวดเร็วโดยขาดการไตร่ตรอง ปัญญาช่วยให้พิจารณาเหตุปัจจัย ข้อจำกัด ผลกระทบ และทางเลือกอย่างรอบด้าน เมตตาสนับสนุนการออกแบบที่เข้าถึงได้และคำนึงถึงนิสิตที่มีทรัพยากรดิจิทัลไม่เท่ากัน ส่วนโยนิโสมนสิการช่วยให้ผู้ใช้ตั้งคำถามกับกรอบปัญหาและไม่ยอมรับคำตอบที่ดูน่าเชื่อถือโดยอัตโนมัติ หลักเหล่านี้สามารถแปลงเป็นพฤติกรรมที่ประเมินได้ เช่น การเปิดเผยการใช้ AI การตรวจสอบข้อเท็จจริง การวิเคราะห์ผลกระทบต่อชุมชน การปกป้องข้อมูล และการอธิบายเหตุผลเชิงจริยธรรม การดำเนินการเช่นนี้ทำให้ด้านจริยธรรมและลักษณะบุคคลตามมาตรฐานคุณวุฒิไม่เป็นเพียงข้อความกว้าง แต่เป็นสมรรถนะที่หลักสูตรพัฒนาและตรวจสอบได้

4. การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่สังเคราะห์จากบทความนี้เรียกว่า “MCU AI-OBE Quality Alignment Model” เป็นกรอบบริหารหลักสูตรบัณฑิตศึกษาที่เชื่อม AUN-QA Version 4.0 เกณฑ์ตรวจสอบหลักสูตร พ.ศ. 2565

ผลลัพธ์การเรียนรู้ 4 ด้าน และธรรมาภิบาล AI เข้าด้วยกัน ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ S—Stakeholder Intelligence การระบุผู้เรียน ผู้ใช้บัณฑิต คณะสงฆ์ ชุมชน ศิษย์เก่า หน่วยงานวิชาชีพ และสังคม พร้อมรวบรวมความต้องการปัจจุบันและอนาคตอย่างเป็นระบบ O—Outcome Alignment การแปลงความต้องการเป็นผลลัพธ์ด้านความรู้ ทักษะ จริยธรรม และลักษณะบุคคล แล้วเชื่อมกับอัตลักษณ์ มจร. รายวิชา กิจกรรม และการประเมิน R—Responsible AI Learning การบูรณาการความรู้เท่าทัน AI การตรวจสอบข้อมูล การคุ้มครองข้อมูล ความซื่อสัตย์ทางวิชาการ และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติในกระบวนการเรียนรู้และวิจัย A—Authentic Assessment การใช้หลักฐานตามสภาพจริง เช่น การสอบปากเปล่า การปฏิบัติ การนำเสนอ การสะท้อนคิด กระบวนการทำวิจัย และการประยุกต์ในสถานการณ์ใหม่ เพื่อแยกความสามารถของผู้เรียนออกจากคุณภาพของชิ้นงานที่ AI ช่วยสร้าง E—Evidence Governance การกำหนดเจ้าของข้อมูล ตัวชี้วัด วิธีตรวจสอบ สิทธิ์การเข้าถึง แดชบอร์ด ความเสี่ยง ข้อร้องเรียน และการตัดสินใจที่สืบย้อนกลับได้ และ C—Continuous Enhancement การเปรียบเทียบผลลัพธ์ที่คาดหวังกับผลที่เกิดขึ้น วิเคราะห์สาเหตุ ดำเนินการแก้ไข และตรวจสอบผลของการปรับปรุง องค์ประกอบทั้งหมดขับเคลื่อนผ่านวงจร Plan–Implement–Measure–Improve เริ่มจากวางแผนผลลัพธ์และความเสี่ยง ดำเนินหลักสูตรและการใช้ AI วัดการบรรลุผลด้วยหลักฐานหลายชนิด และปรับปรุงผลลัพธ์ รายวิชา การประเมิน บุคลากร ระบบสนับสนุน และกติกา AI หลักกำกับร่วมคือมนุษย์เป็นผู้รับผิดชอบ ความโปร่งใส ความเป็นธรรม ความปลอดภัย ความซื่อสัตย์ และไตรสิกขา แก่นของโมเดลคือ นโยบาย AI จะถือว่าประสบผลสำเร็จต่อเมื่อมีหลักฐานว่าผู้เรียนบรรลุผลลัพธ์ได้ดีขึ้นอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงใช้เครื่องมือมากขึ้นหรือผลิตงานได้เร็วขึ้น

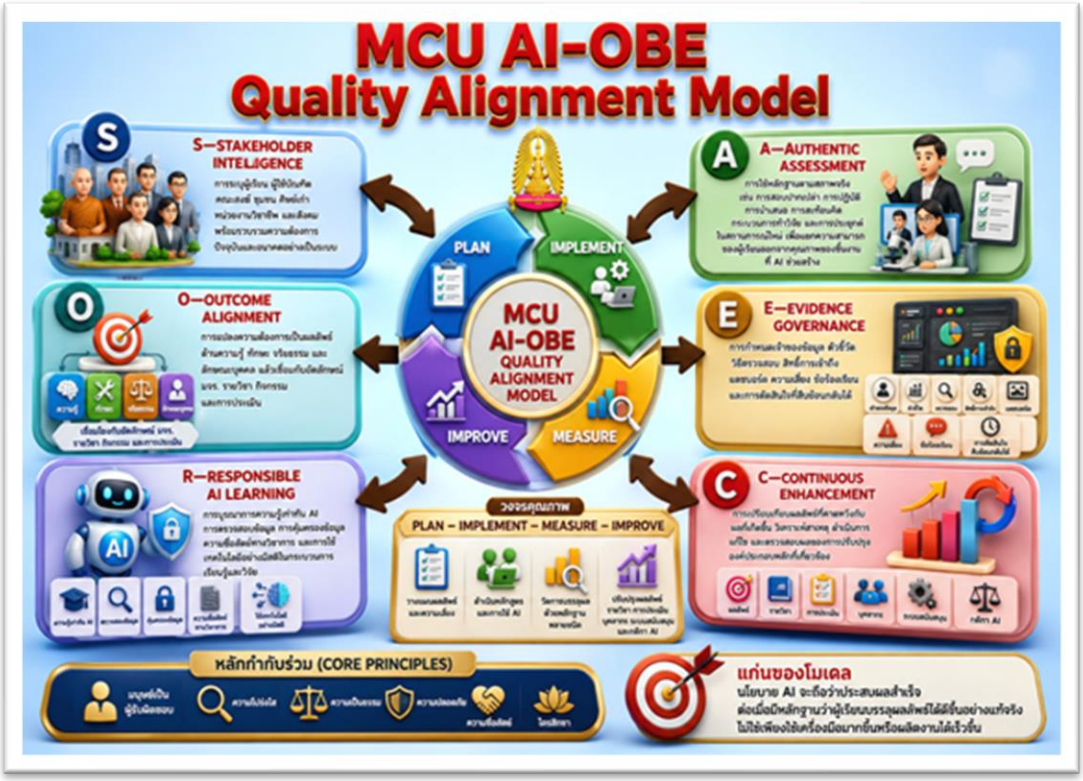

แผนภาพสร้าง “MCU AI-OBE Quality Alignment Model” เป็นกรอบบริหารหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

จากแผนภาพแสดงได้ว่า “MCU AI-OBE Quality Alignment Model” เป็นกรอบบริหารหลักสูตรบัณฑิตศึกษาที่มุ่งเชื่อมโยงมาตรฐานคุณภาพ หลักผลลัพธ์การเรียนรู้ และการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างรับผิดชอบเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โมเดลประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การวิเคราะห์ความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความรู้ ทักษะ จริยธรรม และลักษณะบุคคล การส่งเสริมการเรียนรู้ด้วย AI อย่างมีสติ การประเมินตามสภาพจริง การกำกับดูแลหลักฐาน และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทุกองค์ประกอบดำเนินงานผ่านวงจร Plan–Implement–Measure–Improve เพื่อให้หลักสูตรสามารถวางแผน ดำเนินงาน วัดผล และปรับปรุงได้จากข้อมูลที่ตรวจสอบย้อนกลับได้ จุดเด่นของโมเดลคือการยืนยันว่ามนุษย์ยังคงเป็นผู้รับผิดชอบต่อการตัดสินใจ โดยใช้หลักความโปร่งใส ความเป็นธรรม ความปลอดภัย ความซื่อสัตย์ทางวิชาการ และไตรสิกขาเป็นแนวกำกับ ความสำเร็จของนโยบาย AI จึงไม่ได้วัดจากจำนวนเครื่องมือที่ใช้ แต่พิจารณาจากหลักฐานว่าผู้เรียนบรรลุผลลัพธ์ได้ดีขึ้น มีสมรรถนะจริง และสามารถประยุกต์ความรู้ได้อย่างรับผิดชอบ

5. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

การนำกรอบที่เสนอไปใช้ควรดำเนินการเป็นลำดับ เริ่มจากการกำหนดผู้รับผิดชอบ มาตรฐานขั้นต่ำ และโครงการนำร่อง ก่อนขยายสู่ทุกหลักสูตร การปฏิบัติต้องเปิดพื้นที่ให้แต่ละศาสตร์ปรับใช้ตามบริบท แต่ยังคงหลักความรับผิดชอบ ความโปร่งใส การประเมินตามสภาพจริง และการใช้หลักฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพร่วมกัน

5.1 จัดตั้งกลไกบูรณาการการบริหารหลักสูตรและธรรมาภิบาล AI

วิทยาเขตที่จัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาควรจัดตั้งคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและธรรมาภิบาล AI หรือขยายอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการบัณฑิตศึกษาที่มีอยู่ ให้มีผู้แทนจากงานบัณฑิตศึกษา ประธานหลักสูตร อาจารย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เทคโนโลยีสารสนเทศ ห้องสมุด จริยธรรมการวิจัย คุ้มครองข้อมูล และประกันคุณภาพ ภารกิจแรกคือจัดทำตารางความรับผิดชอบว่าใครกำหนดกติกา ใครอนุมัติเครื่องมือ ใครบริหารข้อมูล ใครให้คำปรึกษา ใครตรวจสอบเหตุการณ์ และใครรายงานผล ควรจำแนกการใช้ AI ตามความเสี่ยง งานความเสี่ยงต่ำ ได้แก่ การฝึกภาษา ระดมความคิด สรุปเอกสารสาธารณะ หรือกิจกรรมป้อนกลับ งานความเสี่ยงปานกลาง ได้แก่ การช่วยเขียนโค้ด การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น หรือการเสนอแนวทางวิจัย ส่วนงานความเสี่ยงสูง ได้แก่ การรับนิสิต การตัดสินผล การสอบวิทยานิพนธ์ การใช้ข้อมูลลับ หรือการจัดอันดับที่กระทบสถานภาพผู้เรียน ยิ่งความเสี่ยงสูงยิ่งต้องมีการอนุมัติ การบันทึก การปกป้องข้อมูล และการตรวจสอบโดยมนุษย์ที่เข้มงวด คณะกรรมการควรจัดทำแม่แบบข้อความในรายวิชา แบบเปิดเผยการใช้ AI แบบประเมินความเสี่ยง แบบรายงานเหตุการณ์ และคู่มือวิทยานิพนธ์ พร้อมทบทวนอย่างสม่ำเสมอ เพราะความสามารถของระบบและความเสี่ยงเปลี่ยนรวดเร็ว กลไกดังกล่าวจะทำให้ข้อกำหนดด้านการวางแผน การควบคุมความเสี่ยง ข้อร้องเรียน และการปรับปรุงคุณภาพเกิดขึ้นจริง

5.2 ทบทวนผลลัพธ์การเรียนรู้และจัดทำแผนที่หลักสูตรใหม่

ทุกหลักสูตรควรทบทวนผลลัพธ์การเรียนรู้โดยเริ่มจากข้อมูลผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มิใช่เริ่มจากรายวิชาที่มีอยู่ ควรรวบรวมข้อมูลจากนิสิต ศิษย์เก่า ผู้ใช้บัณฑิต คณะสงฆ์ ชุมชน หน่วยงานวิชาชีพ อาจารย์ นโยบายประเทศ และแนวโน้มของศาสตร์ จากนั้นจึงแปลงเป็นผลลัพธ์ที่วัดได้ครบ 4 ด้าน ด้านความรู้ควรกำหนดระดับการสังเคราะห์ ประยุกต์ วิจัย หรือสร้างองค์ความรู้ให้ชัด ด้านทักษะควรรวมการวิจัย การคิดเชิงวิพากษ์ การสื่อสาร ความร่วมมือ และทักษะ AI ด้านจริยธรรมควรรวมความซื่อสัตย์ การเปิดเผยการใช้เครื่องมือ การคุ้มครองข้อมูล และความรับผิดชอบ ส่วนด้านลักษณะบุคคลควรรวมความเป็นอิสระทางปัญญา วินัย เมตตา ภาวะผู้นำ และอัตลักษณ์ มจร. หลังจากนั้นให้จัดทำแผนที่หลักสูตร โดยระบุว่าผลลัพธ์ใดถูกเริ่มต้น พัฒนา และทำให้เชี่ยวชาญในรายวิชาใด พร้อมตรวจสอบว่าทุกผลลัพธ์มีการสอนและประเมินจริง แผนที่ต้องแสดงจุดที่พัฒนาความรู้เท่าทัน AI ตั้งแต่ความเข้าใจพื้นฐาน การทดลองใช้ภายใต้การกำกับ จนถึงการใช้ในวิจัยอย่างอิสระและรับผิดชอบ ผลการทบทวนอาจนำไปสู่การปรับลำดับรายวิชา เพิ่มประสบการณ์วิจัย ลดเนื้อหาซ้ำ หรือเพิ่มกิจกรรมที่เชื่อมโลกการทำงาน การสื่อสารผลลัพธ์และโครงสร้างต่อผู้เรียนต้องชัดเจน เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจว่ากิจกรรมแต่ละส่วนพัฒนาอะไรและวัดความสำเร็จอย่างไร

5.3 พัฒนาการเรียนรู้ด้วย AI อย่างรับผิดชอบและพัฒนาบุคลากรตามบทบาท

วิทยาเขตควรจัดระบบพัฒนาบุคลากรที่แยกตามหน้าที่ ไม่ควรอบรมทุกคนด้วยเนื้อหาเดียวกัน ผู้บริหารต้องเข้าใจนโยบาย ความเสี่ยง การจัดซื้อ และความรับผิดชอบ อาจารย์ต้องเข้าใจการออกแบบกิจกรรมที่ใช้ AI เพื่อเพิ่มการคิด มิใช่แทนการคิด รวมถึงการตรวจแหล่งอ้างอิง การประเมินตามสภาพจริง และการให้ข้อมูลป้อนกลับ อาจารย์ที่ปรึกษาต้องเข้าใจประเด็น AI ในการทบทวนวรรณกรรม การสร้างข้อคำถาม การแปล การวิเคราะห์ข้อมูล การเขียน และจริยธรรมการตีพิมพ์ บรรณารักษ์ควรสอนการค้นฐานข้อมูลและการตรวจแหล่งจริง ฝ่ายเทคโนโลยีต้องประเมินความมั่นคงปลอดภัยและเงื่อนไขของผู้ให้บริการ ส่วนนิสิตต้องฝึกตั้งคำถาม ตรวจสอบข้อเท็จจริง ปกป้องข้อมูล อ้างแหล่งต้นฉบับ เปิดเผยการใช้ AI และตัดสินใจว่าเมื่อใดไม่ควรใช้ การพัฒนาควรใช้กรณีจริงจากหลักสูตร เช่น การตรวจรายการอ้างอิงที่ AI สร้าง การเปรียบเทียบคำแปล การวิเคราะห์ข้อผิดพลาด หรือการประเมินคำแนะนำด้านวิธีวิจัย แต่ละรายวิชาควรกำหนดสถานะการใช้ AI สำหรับงานแต่ละชิ้นอย่างชัดเจนว่า “ห้ามใช้” “ใช้ได้จำกัด” “ใช้ได้เมื่อเปิดเผย” หรือ “กำหนดให้ใช้เพื่อการเรียนรู้” พร้อมอธิบายเหตุผลทางการศึกษา ควรมีชุมชนนักปฏิบัติให้อาจารย์แลกเปลี่ยนบทเรียน กรณีปัญหา และแบบประเมินที่ใช้ได้จริง การพัฒนาสมรรถนะต้องติดตามต่อเนื่องและเชื่อมกับเกณฑ์ด้านบุคลากรสายวิชาการของ AUN-QA

5.4 สร้างระบบการประเมินตามสภาพจริงและการรับรองคุณภาพบัณฑิต

หลักสูตรควรทบทวนงานประเมินสำคัญทุกชิ้นว่า ภายใต้สภาพที่นิสิตเข้าถึง AI ได้ งานนั้นยังแสดงผลลัพธ์การเรียนรู้จริงหรือไม่ การปรับประเมินต้องเริ่มจากผลลัพธ์ มิใช่เริ่มจากความพยายามจับว่าใครใช้ AI ด้านความรู้อาจใช้การสังเคราะห์ เปรียบเทียบ ประยุกต์ และสอบอธิบาย ด้านทักษะอาจใช้การทำวิจัย การสาธิต การวิเคราะห์ข้อมูล การแก้ปัญหาจริง หรือการนำเสนอ ด้านจริยธรรมอาจใช้พฤติกรรมจริง การเปิดเผย

การใช้ AI การจัดทำเอกสารจริยธรรม และการวิเคราะห์สถานการณ์ ส่วนลักษณะบุคคลอาจใช้หลักฐานจากการทำงานต่อเนื่อง ภาวะผู้นำ ความรับผิดชอบ การรับฟังข้อวิจารณ์ และการสะท้อนคิด งานสำคัญควรมีทั้งหลักฐานกระบวนการและผลงาน เช่น โครงร่าง ฉบับแก้ไข บันทึกการตัดสินใจ แหล่งข้อมูลภาคสนาม คำชี้แจงการใช้ AI และการสอบปากเปล่า การประกันคุณภาพวิทยานิพนธ์ควรครอบคลุมการสอบหัวข้อ การกำกับต่อเนื่อง จริยธรรมการวิจัย การตรวจแหล่งอ้างอิง ความสืบย้อนของข้อมูล การเปิดเผย AI และการสอบที่ทดสอบความเข้าใจอิสระ เกณฑ์ประเมินควรแยกความรู้ เหตุผล หลักฐาน วิธีวิจัย ความคิดริเริ่ม การสื่อสาร จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อเครื่องมือ ระบบควรมีการทวนสอบเกณฑ์ การเทียบมาตรฐานผู้ประเมิน การให้ข้อมูลป้อนกลับ และช่องทางอุทธรณ์ ซึ่งจะให้หลักฐานคุณภาพบัณฑิตที่น่าเชื่อถือกว่าการพึ่งเกรดหรือเครื่องมือตรวจจับ AI เพียงอย่างเดียว

5.5 พัฒนาแดชบอร์ดหลักฐานเพื่อการปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

งานบัณฑิตศึกษาควรพัฒนาแดชบอร์ดคุณภาพที่เชื่อมหลักฐาน AUN-QA เกณฑ์รับรองหลักสูตร และตัวชี้วัดการใช้ AI เข้าด้วยกัน ข้อมูลควรครอบคลุมการบรรลุผลลัพธ์ระดับหลักสูตรและรายวิชา ความก้าวหน้า การคงอยู่ การสำเร็จการศึกษา ระยะเวลาทำวิทยานิพนธ์ ผลสอบ การตีพิมพ์ การทำงานของบัณฑิต ความคิดเห็นผู้ใช้บัณฑิต ความเพียงพอของอาจารย์ การพัฒนาบุคลากร การใช้บริการสนับสนุน ความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน ข้อร้องเรียน การอุทธรณ์ เหตุการณ์ด้านความซื่อสัตย์ และความเสี่ยงเกี่ยวกับ AI ทุกตัวชี้วัดต้องมีคำจำกัดความ แหล่งข้อมูล เจ้าของข้อมูล รอบการเก็บ เป้าหมาย วิธีตีความ และแนวทางตอบสนอง หลักฐานตรงของการเรียนรู้ควรมีน้ำหนักมากกว่าความพึงพอใจเพียงอย่างเดียว ควรแยกข้อมูลตามวิทยาเขต หลักสูตร กลุ่มพระภิกษุและคฤหัสถ์ นิสิตต่างชาติ หรือกลุ่มที่เข้าถึงดิจิทัลต่างกัน เพื่อเห็นความเหลื่อมล้ำ AI อาจช่วยสรุปแนวโน้มและเตือนความเสี่ยง แต่ผู้รับผิดชอบต้องตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์บริบท หลักสูตรควรจัดประชุมทบทวนตามรอบเพื่อเปรียบเทียบผลที่คาดหวังกับผลจริง วิเคราะห์สาเหตุ มอบหมายการแก้ไข จัดทรัพยากร และตรวจสอบการปรับปรุงครั้งก่อน แดชบอร์ดจึงไม่ใช่เพียงเครื่องมือรายงานต่อผู้ประเมิน แต่เป็นเครื่องมือเรียนรู้ขององค์การ ซึ่งสอดคล้องกับเกณฑ์ผลผลิตและผลลัพธ์ของ AUN-QA และหลักการตัดสินใจจากหลักฐานกับการพัฒนาต่อเนื่องของระบบไทย

6. เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). *คู่มือการตรวจสอบหลักสูตรการศึกษาและการตรวจสอบการดำเนินการจัดการศึกษา เพื่อการรับรองมาตรฐานการอุดมศึกษาในหลักสูตรการศึกษา.* กองยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา.

คณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา. (2565). *ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา เรื่อง รายละเอียดผลลัพธ์การเรียนรู้ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565.* กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

อภินันท์ จันตะนี (2563). *ทฤษฎีการบริหาร.* คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อภินันท์ จันตะนี, และปราณีตพลกรัง, ป. (2567). *พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม.* สำนักพิมพ์วิชาการและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.* มูลนิธิพุทธธรรม.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2569). *A2 Format: Academic Article Consisting of 6 Sections According to the C.C.H.E.* Criteria, 2022 [คู่มือรูปแบบบทความวิชาการ].

ASEAN University Network. (2020). *Guide to AUN-QA assessment at programme level: Version 4.0.* ASEAN University Network.

Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching for quality learning at university (4th ed.).* Open University Press.

European Commission. (2022). *Ethical guidelines on the use of artificial intelligence and data in teaching and learning for educators.* Publications Office of the European Union.

Miao, F., & Holmes, W. (2023). *Guidance for generative AI in education and research.* UNESCO.

Organization for Economic Co-operation and Development. (2019). *Recommendation of the Council on Artificial Intelligence.* OECD.

UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence.* UNESCO.

5. การพัฒนาโครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตรพระพุทธศาสนาบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ตามเกณฑ์ AUN-QA Criterion 2 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Development of Programme Structure and Content for Buddhist Studies Integrated with Modern Disciplines in Accordance with AUN-QA Criterion 2 at Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ศศิรดา แพงไทย

สาขาการบริหารการศึกษา สำนักปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

ศิริวดี ไกลสโมสร

สาขาการบริหารการศึกษา สำนักปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดประสงค์เพื่อเสนอแนวทางพัฒนาโครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตรพระพุทธศาสนาที่บูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ตามเกณฑ์ AUN-QA Criterion 2 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การจัดทำข้อกำหนดหลักสูตรและรายวิชาให้ครบถ้วน ทันสมัย และเข้าถึงได้ การออกแบบหลักสูตรให้สอดคล้องเชิงสร้างสรรค์กับผลลัพธ์การเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การกำหนดบทบาทของรายวิชาต่อผลลัพธ์ระดับหลักสูตร การจัดลำดับรายวิชาจากพื้นฐานสู่ระดับเฉพาะทาง การกำหนดหน่วยกิตและภาระการเรียนอย่างเหมาะสม และการทบทวนหลักสูตรอย่างเป็นระบบ การบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ต้องไม่เป็นเพียงการเพิ่มรายวิชาเทคโนโลยี การบริหาร เศรษฐศาสตร์ การศึกษา หรือปัญญาประดิษฐ์ แต่ต้องเชื่อมโยงกับพระพุทธธรรม ศีลธรรม ปัญญา เมตตา ความไม่เบียดเบียน และความรับผิดชอบต่อสังคมผ่านผลลัพธ์การเรียนรู้ที่วัดได้ บทความสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เป็น “B-MICE Model” ประกอบด้วยฐานพุทธธรรม สมรรถนะสหวิทยาการสมัยใหม่ แผนที่หลักสูตรบูรณาการ การกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม และการพัฒนาด้วยหลักฐาน โมเดลนี้ช่วยให้หลักสูตรของมหาวิทยาลัยรักษาอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ควบคู่กับการสร้างบัณฑิตที่มีความสามารถในการประยุกต์ความรู้เพื่อแก้ปัญหาสังคมร่วมสมัยอย่างมีคุณธรรม มีหลักฐาน และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: โครงสร้างหลักสูตร, เนื้อหาหลักสูตร, พระพุทธศาสนา, ศาสตร์สมัยใหม่, AUN-QA Criterion 2

Abstract

This academic article examines the development of programme structure and content for Buddhist studies integrated with modern disciplines at Mahachulalongkornrajavidyalaya

University in accordance with AUN-QA Criterion 2. It argues that an effective curriculum must preserve Buddhist identity while responding to contemporary social, technological, professional, and labour-market needs. The article applies outcome-based education, constructive alignment, curriculum mapping, stakeholder participation, benchmarking, and the PDCA cycle to curriculum design and review. Five central areas are discussed: comprehensive programme and course specifications; alignment between expected learning outcomes and curriculum design; contribution of each course to programme outcomes; logical sequencing and integration of courses; and periodic curriculum review for relevance. Modern disciplines, including management, education, digital technology, artificial intelligence, public administration, economics, communication, and community development, should be integrated through defined learning outcomes rather than added as disconnected subjects. The proposed approach requires evidence from stakeholder feedback, curriculum maps, course specifications, assessment plans, benchmarking reports, and review records. It also emphasizes Buddhist wisdom, morality, compassion, non-harm, and social responsibility as guiding principles. The article concludes that systematic integration can strengthen graduate competence, academic quality, institutional identity, regional comparability, and sustainable curriculum improvement across MCU programmes while supporting learners in applying Buddhist knowledge to contemporary challenges.

Keywords: Buddhist curriculum, modern disciplines, programme structure, curriculum content, AUN-QA Criterion 2

1. ความนำ

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ทำให้สถาบันอุดมศึกษาต้องพัฒนาหลักสูตรที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจทั้งรากฐานความรู้และสถานการณ์ร่วมสมัย สำหรับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การพัฒนาหลักสูตรต้องรักษาความถูกต้องของพระไตรปิฎก พระธรรมวินัย หลักพุทธธรรม การปฏิบัติกรรมฐาน และอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย พร้อมกับบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การบริหารจัดการ เทคโนโลยีดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ เศรษฐศาสตร์ การศึกษา รัฐประศาสนศาสตร์ การสื่อสาร การวิจัย และการพัฒนาชุมชน อภินันท์ จันตะนี (2563/2020) อธิบายว่า การบริหารที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยนโยบาย การวางแผน การจัดองค์การ การประสานงาน การควบคุม และการประเมินผล หลักการดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้กับการบริหารหลักสูตรให้มีทิศทางและหลักฐานชัดเจน ขณะที่ Biggs (1996) เสนอแนวคิดความสอดคล้องเชิงสร้างสรรค์ โดยกำหนดให้ผลลัพธ์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ AUN-QA Version 4.0 กำหนด Criterion 2 ให้หลักสูตรแสดงข้อกำหนดที่ครบถ้วน การออกแบบที่สอดคล้องกับผลลัพธ์ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การจัด

รายวิชาอย่างเป็นลำดับ ภาระการเรียนที่เหมาะสม และการทบทวนอย่างต่อเนื่อง บทความนี้จึงเสนอแนวทางพัฒนาโครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตรพระพุทธศาสนาบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ โดยถือว่าการบูรณาการต้องเริ่มจากผลลัพธ์การเรียนรู้ ใช้แผนที่หลักสูตรเป็นเครื่องมือ เชื่อมโยงทุกวิชากับสมรรถนะบัณฑิต และใช้ข้อมูลจากผู้เรียน บัณฑิต นายจ้าง คณะสงฆ์ ชุมชน และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อสร้างหลักสูตรที่มีคุณภาพ ทันสมัย โปร่งใส และรักษาคุณค่าทางพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง

2. เนื้อหาสาระสำคัญ

โครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตรเป็นกลไกสำคัญที่เปลี่ยนเจตนารมณ์ของมหาวิทยาลัยให้เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ อภินันท์ จันตะนี (2563) เน้นการวางแผนและประเมินผลอย่างเป็นระบบ ส่วน Biggs (1996) เน้นความสอดคล้องเชิงสร้างสรรค์ ดังนั้น หลักสูตรของมหาวิทยาลัยต้องเชื่อมโยงอัตลักษณ์พุทธศาสตร์ สมรรถนะสมัยใหม่ รายวิชา การประเมิน และหลักฐานคุณภาพเข้าด้วยกัน

2.1 การจัดทำข้อกำหนดหลักสูตรและรายวิชาอย่างครบถ้วน

AUN-QA Criterion 2.1 กำหนดให้ข้อกำหนดของหลักสูตรและรายวิชาทั้งหมดมีความครบถ้วน เป็นปัจจุบัน เข้าถึงได้ และสื่อสารแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สำหรับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ข้อกำหนดหลักสูตรควรแสดงปรัชญา วัตถุประสงค์ ผลลัพธ์การเรียนรู้ คุณสมบัติผู้เข้าศึกษา โครงสร้างหน่วยกิต แผนการศึกษา เงื่อนไขการสำเร็จการศึกษา วิธีการเรียนรู้ ระบบประเมิน และเส้นทางอาชีพอย่างชัดเจน ส่วนข้อกำหนดรายวิชาควรแสดงผลลัพธ์ระดับรายวิชา เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ งานประเมิน เกณฑ์ให้คะแนน ภาระการเรียน เอกสารอ้างอิง และความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ระดับหลักสูตร รายวิชาพระพุทธศาสนาต้องระบุขอบเขตความรู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎก พระธรรมวินัย ภาษาบาลี ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา การตีความหลักธรรม และการปฏิบัติกรรมฐาน ส่วนรายวิชาศาสตร์สมัยใหม่ต้องระบุสมรรถนะด้านการบริหาร เทคโนโลยี การศึกษา เศรษฐศาสตร์ การสื่อสาร การวิจัย หรือการพัฒนาสังคมอย่างตรวจสอบได้ มหาวิทยาลัยควรใช้แม่แบบมาตรฐานเดียวกัน และเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ คู่มือนิสิต ระบบทะเบียน ระบบการเรียนออนไลน์ และกิจกรรมปฐมนิเทศ เอกสารต้องใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มีวันที่อนุมัติ วันที่ปรับปรุง ผู้รับผิดชอบ และช่องทางสอบถาม การทบทวนข้อกำหนดควรดำเนินการทุกปี เพื่อให้ข้อมูลสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้จริง การจัดทำข้อกำหนดที่ดีจึงไม่ใช่เพียงการผลิตเอกสารประกอบการประเมิน แต่เป็นการสร้างความโปร่งใส คุ้มครองสิทธิของผู้เรียน ลดความคลาดเคลื่อนระหว่างวิทยาเขต และแสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมว่าพระพุทธศาสตร์กับศาสตร์สมัยใหม่ได้รับการบูรณาการอย่างมีเป้าหมาย

2.2 การออกแบบหลักสูตรตามความสอดคล้องเชิงสร้างสรรค์

AUN-QA Criterion 2.2 กำหนดให้การออกแบบหลักสูตรมีความสอดคล้องเชิงสร้างสรรค์กับการบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ หลักสูตรของมหาวิทยาลัยจึงควรเริ่มจากการกำหนดผลลัพธ์ระดับหลักสูตรที่สามารถสังเกต วัด และประเมินได้ ครอบคลุมความรู้พระพุทธศาสนา คุณธรรม การปฏิบัติภาวนา การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การวิจัย ความฉลาดรู้ดิจิทัล ความรับผิดชอบต่อสังคม และการประยุกต์ใช้ในวิชาชีพ จากนั้นต้อง

แปลงผลลัพธ์ระดับหลักสูตรเป็นผลลัพธ์ระดับรายวิชา กิจกรรมการเรียนรู้ งานประเมิน และเกณฑ์มาตรฐานการปฏิบัติ แผนที่หลักสูตรควรแสดงว่าผลลัพธ์แต่ละข้อได้รับการแนะนำ ฝึกฝน พัฒนา และประเมินในรายวิชาใด ตัวอย่างเช่น ผลลัพธ์ด้านการตัดสินใจเชิงจริยธรรมอาจเริ่มจากวิชาพุทธจริยศาสตร์ พัฒนาผ่านกรณีศึกษาทางสังคม และประเมินระดับสูงในโครงงานเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ ธรรมาภิบาล การศึกษา หรือการบริหารองค์กร กิจกรรมการเรียนรู้ควรประกอบด้วยการศึกษาคัมภีร์ การอภิปราย การภาวนา การทำวิจัยการลงพื้นที่ การแก้ปัญหา และการบริการสังคม การประเมินอาจใช้ข้อสอบ บทความ โครงงาน การนำเสนอแฟ้มสะสมงาน บันทึกสะท้อนคิด และผลงานชุมชน คณะกรรมการหลักสูตรควรตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างคำกริยาของผลลัพธ์ ระดับการคิด กิจกรรม และเครื่องมือประเมิน รวมถึงค้นหาความซ้ำซ้อน ช่องว่าง และผลลัพธ์ที่ไม่มีหลักฐาน การดำเนินการดังกล่าวทำให้ศาสตร์สมัยใหม่ไม่ถูกเพิ่มเข้าในหลักสูตรอย่างแยกส่วน แต่เชื่อมโยงกับพระพุทธธรรมผ่านเป้าหมายการเรียนรู้ที่ชัดเจนและประเมินได้

2.3 การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการออกแบบหลักสูตร

AUN-QA Criterion 2.3 ให้ความสำคัญกับการนำความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก มาใช้ในการออกแบบและทบทวนหลักสูตร มหาวิทยาลัยควรกำหนดระบบรับฟังข้อมูลจากนิสิต อาจารย์ บัณฑิต นายจ้าง คณะสงฆ์ วัด ชุมชน หน่วยงานรัฐ องค์กรวิชาชีพ สถานศึกษา และผู้เชี่ยวชาญ วิธีการรวบรวมข้อมูลไม่ควรจำกัดอยู่เพียงแบบสอบถามความพึงพอใจ แต่ควรใช้การประชุมกลุ่มการสัมภาษณ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การติดตามบัณฑิต การวิเคราะห์ตลาดงาน การศึกษาแนวโน้มนโยบาย และการเปรียบเทียบหลักสูตร ข้อมูลภายในช่วยสะท้อนปัญหาความซ้ำซ้อนของเนื้อหา ภาระงานของนิสิต ทรัพยากร และความแตกต่างระหว่างหลักสูตรที่กำหนดกับการสอนจริง ส่วนข้อมูลภายนอกช่วยชี้สมรรถนะใหม่ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ การสื่อสารดิจิทัล ภาวะผู้นำ การประกอบการ ความยั่งยืน การทำงานข้ามวัฒนธรรม และการบริการประชาชน อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการหลักสูตรไม่ควรรับข้อเสนอทั้งหมดโดยปราศจากการพิจารณา แต่ต้องวิเคราะห์ความสอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย พระธรรมวินัย มาตรฐานวิชาการ กรอบคุณวุฒิ ทรัพยากร และประโยชน์ระยะยาว หลักฐานควรแสดงว่าข้อมูลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียส่งผลต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ รายวิชา วิชาเลือก กิจกรรมภาคสนาม และการประเมินอย่างไร ข้อเสนอที่ไม่นำมาใช้ควรมีเหตุผลกำกับ กระบวนการดังกล่าวช่วยป้องกันการเปลี่ยนหลักสูตรตามกระแสระยะสั้น และทำให้การบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่คงความถูกต้องทางพระพุทธศาสนา พร้อมตอบสนองความต้องการของสังคมอย่างรับผิดชอบ

2.4 การกำหนดบทบาทของแต่ละรายวิชาต่อผลลัพธ์การเรียนรู้

AUN-QA Criterion 2.4 กำหนดให้หลักสูตรแสดงบทบาทของแต่ละรายวิชาในการสนับสนุนผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตรอย่างชัดเจน มหาวิทยาลัยควรจัดทำแผนที่หลักสูตรที่ระบุว่ารายวิชาใดทำหน้าที่แนะนำ ฝึกฝน เสริมสร้าง หรือประเมินผลลัพธ์แต่ละข้อ รายวิชาพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาอาจมุ่งสร้างความรู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎก พระธรรมวินัย พุทธประวัติ ภาษาบาลี หลักธรรม และวิธีศึกษาคัมภีร์ รายวิชาระดับกลางควรเชื่อมโยงความรู้เหล่านี้กับจริยศาสตร์ สังคม การศึกษา จิตวิทยา การบริหาร

เศรษฐศาสตร์ และการสื่อสาร ส่วนรายวิชาระดับสูงควรเปิดโอกาสให้นิสิตประยุกต์ความรู้เพื่อวิเคราะห์ปัญหาซับซ้อน ทำวิจัย สร้างนวัตกรรม หรือพัฒนาชุมชน ศาสตร์สมัยใหม่ต้องได้รับการเชื่อมโยงกับผลลัพธ์อย่างมีเหตุผล เช่น วิชาปัญญาประดิษฐ์สนับสนุนความฉลาดรู้ดิจิทัล การคิดวิเคราะห์ จริยธรรม และนวัตกรรมรับผิดชอบ ส่วนวิชาการบริหารสนับสนุนการวางแผน ภาวะผู้นำ ธรรมาภิบาล และการจัดการด้วยเมตตา คณะกรรมการหลักสูตรควรตรวจสอบแผนที่ร่วมกัน เพราะอาจารย์แต่ละรายอาจประเมินบทบาทของรายวิชาตนเองสูงหรือต่ำกว่าความเป็นจริง การยืนยันควรใช้ผลการประเมินโดยตรง ตัวอย่างผลงานนิสิต รายงานรายวิชา และความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง แผนที่ที่ชัดเจนช่วยให้การจัดอาจารย์ การวางแผนทรัพยากร การประเมิน และการให้คำปรึกษานิสิตมีประสิทธิภาพ นิสิตจะเข้าใจว่าทำไมต้องเรียนแต่ละวิชา และเห็นพัฒนาการของตนจากพื้นฐานไปสู่สมรรถนะระดับบัณฑิตอย่างต่อเนื่อง

2.5 การจัดลำดับรายวิชา ภาระการเรียน และการทบทวนหลักสูตร

AUN-QA Criterion 2.5–2.7 กำหนดให้รายวิชามีโครงสร้างและลำดับที่สมเหตุผล เชื่อมโยงจากระดับพื้นฐาน ระดับกลาง ไปสู่ระดับเฉพาะทาง มีหน่วยกิตและภาระการเรียนเหมาะสม และได้รับการทบทวนเป็นระยะ หลักสูตรของมหาวิทยาลัยควรเริ่มจากความรู้พระพุทธศาสนา ทักษะภาษา วิธีคิด และทักษะการเรียน ก่อนพัฒนาไปสู่การตีความ การประยุกต์ การวิจัย และการสร้างนวัตกรรม รายวิชาบังคับก่อนต้องสะท้อนความสัมพันธ์ทางวิชาการจริง ไม่ควรกำหนดเพื่อความสะดวกทางธุรการ ศาสตร์สมัยใหม่ก็ควรจัดจากแนวคิดพื้นฐานไปสู่เครื่องมือ การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหาซับซ้อน หน่วยกิตต้องสัมพันธ์กับเวลาที่นิสิตใช้ในการเรียน การค้นคว้า การอ่านคัมภีร์ การภาวนา การทำโครงงาน การลงพื้นที่ การวิจัย และการประเมิน คณะกรรมการควรตรวจสอบภาระงานรายภาคการศึกษา เพื่อป้องกันการกระจุกตัวของงาน ความซ้ำซ้อนของโครงงาน และปริมาณการอ่านที่ไม่สมจริง การทบทวนหลักสูตรควรใช้รายงานรายวิชา ผลสัมฤทธิ์ ความคิดเห็นของนิสิต ข้อมูลบัณฑิต ความต้องการนายจ้าง งานวิจัย นโยบาย เทคโนโลยี และการเทียบเคียงหลักสูตร กระบวนการควรดำเนินตามวงจร PDCA ได้แก่ วางแผน ดำเนินการ ตรวจสอบ และปรับปรุง พร้อมจัดทำรายงาน ผู้รับผิดชอบ ระยะเวลา และหลักฐานติดตาม การปรับปรุงเร่งด่วนไม่ควรรอจนถึงรอบปรับหลักสูตรใหญ่ แต่การเปลี่ยนโครงสร้างสำคัญต้องมีข้อมูล การมีส่วนร่วม และการอนุมัติที่รอบคอบ ระบบดังกล่าวช่วยให้หลักสูตรคงความทันสมัย มีความต่อเนื่อง และรักษาอัตลักษณ์พระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

สรุปเนื้อหาสาระสำคัญ -การพัฒนาโครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตรพระพุทธศาสนาบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ต้องดำเนินการเป็นระบบ มิใช่เพียงเพิ่มรายวิชาร่วมสมัยเข้าไปในโครงสร้างเดิม ประการแรก ข้อกำหนดหลักสูตรและรายวิชาต้องแสดงปรัชญา ผลลัพธ์ โครงสร้าง เนื้อหา กิจกรรม การประเมิน ภาระการเรียน และเงื่อนไขการสำเร็จการศึกษาอย่างครบถ้วน ทันสมัย และเข้าถึงได้ ประการที่สอง การออกแบบต้องใช้ความสอดคล้องเชิงสร้างสรรค์ เชื่อมผลลัพธ์ระดับหลักสูตร ผลลัพธ์ระดับรายวิชา วิธีเรียนรู้ และการประเมินเข้าด้วยกัน ประการที่สาม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการที่หลากหลาย โดยข้อมูลทุกส่วนต้องผ่านการวิเคราะห์ตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย มาตรฐานวิชาการ และคุณค่าพระพุทธศาสนา ประการที่สี่ แต่ละรายวิชาต้องมีบทบาทต่อผลลัพธ์ระดับหลักสูตรอย่างชัดเจน และได้รับการตรวจสอบด้วยแผนที่หลักสูตร

และหลักฐานผลการเรียนรู้ ประการที่ห้า รายวิชาต้องจัดลำดับจากพื้นฐานไปสู่ระดับกลางและเฉพาะทาง มีรายวิชาบังคับก่อนที่สมเหตุผล หน่วยกิตเหมาะสม และภาระงานที่นิสิตสามารถปฏิบัติได้ การทบทวนหลักสูตรต้องใช้ผลสัมฤทธิ์ รายงานรายวิชา ข้อมูลผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การเทียบเคียง และวงจร PDCA เป็นฐาน หลักการทั้งหมดช่วยให้พระพุทธธรรม ศีลธรรม การภาวนา เทคโนโลยี การบริหาร การศึกษา เศรษฐศาสตร์ การวิจัย และการบริการสังคมทำงานร่วมกันอย่างเป็นองค์รวม AUN-QA Criterion 2 จึงมิใช่เพียงเกณฑ์ตรวจประเมิน แต่เป็นสถาปัตยกรรมการพัฒนาหลักสูตรที่ทำให้มหาวิทยาลัยสามารถรักษาความถูกต้องทางพระพุทธศาสนา สร้างสมรรถนะร่วมสมัย ส่งเสริมความโปร่งใส และพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

3. ทัศนะของผู้เขียนต่อบทความวิชาการ

ผู้เขียนเห็นว่า การบูรณาการหลักสูตรเป็นความรับผิดชอบทั้งทางวิชาการและจริยธรรม มิใช่การปรับเอกสารตามเกณฑ์เท่านั้น มหาวิทยาลัยต้องรักษารากฐานพระพุทธศาสนา พร้อมพัฒนาบัณฑิตให้เผชิญโลกสมัยใหม่ได้อย่างมีปัญญา การดำเนินงานจึงต้องอาศัยผลลัพธ์ที่ชัดเจน หลักฐาน การมีส่วนร่วม เทคโนโลยี รับผิดชอบ และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3.1 อัตลักษณ์พระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางของหลักสูตร

ผู้เขียนเห็นว่าอัตลักษณ์พระพุทธศาสนาควรเป็นแกนกลางที่กำหนดเป้าหมาย คำถาม วิธีการ และขอบเขตทางจริยธรรมของหลักสูตร มิใช่เป็นเพียงกลุ่มรายวิชาหนึ่งที่วางอยู่ข้างศาสตร์สมัยใหม่ การบูรณาการที่แท้จริงเกิดขึ้นเมื่อแนวคิดด้านการบริหาร เทคโนโลยี เศรษฐศาสตร์ การศึกษา จิตวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ และการสื่อสารถูกวิเคราะห์ผ่านหลักปัญญา ศีลธรรม เมตตา ความไม่เบียดเบียน สติ ความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย และความรับผิดชอบ หลักการนี้ไม่ได้หมายถึงการนำคำศัพท์พระพุทธศาสนาไปใส่ในทุกบทเรียนอย่างผิวเผิน หรือปฏิเสธความรู้สมัยใหม่ที่ตั้งคำถามต่อความเข้าใจเดิม แต่หมายถึงการใช้พระพุทธธรรมเป็นกรอบพิจารณาเจตนา ผลกระทบ ความทุกข์ ความเป็นธรรม และประโยชน์ส่วนรวม ขณะเดียวกัน หลักสูตรต้องรักษาความเข้มแข็งในการศึกษาพระไตรปิฎก ภาษาบาลี ประวัติศาสตร์ แนวปฏิบัติกรรมฐาน และวิธีตีความคัมภีร์ หากขาดรากฐานเหล่านี้ การกล่าวอ้างถึงพุทธบูรณาการย่อมเสี่ยงต่อความคลาดเคลื่อน แต่หากการศึกษาพระพุทธศาสนาไม่เชื่อมโยงปัญหาปัจจุบัน ก็อาจห่างไกลจากชีวิตของผู้เรียน ดังนั้น ผลลัพธ์การเรียนรู้ควรกำหนดให้นิสิตสามารถอธิบายหลักธรรมอย่างถูกต้อง วิเคราะห์สถานการณ์สมัยใหม่ เปรียบเทียบมุมมองอย่างเป็นธรรม และเสนอแนวทางที่รับผิดชอบ โครงงาน วิจัย และงานบริการสังคมควรเป็นพื้นที่พิสูจน์การบูรณาการ ทำให้หลักสูตรมีทั้งความมั่นคงทางหลักการ ความลุ่มลึกทางวิชาการ และความสามารถในการสร้างประโยชน์แก่สังคม

3.2 การบูรณาการผ่านปัญหาและสมรรถนะของบัณฑิต

ผู้เขียนเสนอว่าศาสตร์สมัยใหม่ควรบูรณาการผ่านปัญหาสำคัญและสมรรถนะที่บัณฑิตต้องใช้มากกว่าการเพิ่มรายชื่อวิชาอย่างต่อเนื่อง ปัญหาปัญญาประดิษฐ์ ความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้งในองค์กร ข่าวเท็จ ภาวะโลกร้อน สังคมสูงวัย การเปลี่ยนแปลงการศึกษา และความทุกข์ทางจิตใจ ไม่สามารถอธิบายได้

สมบูรณ์ด้วยศาสตร์เดียว แต่ต้องอาศัยหลักพุทธจริยศาสตร์ ข้อมูลเชิงประจักษ์ การคิดวิเคราะห์ การวิจัย การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และการตัดสินใจเชิงปฏิบัติ ผลลัพธ์ระดับหลักสูตรจึงต้องระบุว่าบัณฑิตควรเข้าใจ วิเคราะห์ สร้างสรรค์ และปฏิบัติสิ่งใดเมื่อเผชิญปัญหาเหล่านี้ จากนั้นคณะกรรมการจึงเลือกเนื้อหาจากศาสตร์ต่าง ๆ ตามบทบาทที่มีต่อผลลัพธ์ ตัวอย่างเช่น ประเด็นปัญญาประดิษฐ์รับผิดชอบอาจบูรณาการพุทธจริยศาสตร์ ความฉลาดรู้ข้อมูล ความเป็นส่วนตัว อคติของอัลกอริทึม ธรรมาภิบาล และผลกระทบต่อมนุษย์ ส่วนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนอาจเชื่อมพุทธเศรษฐศาสตร์ การวิจัยแบบมีส่วนร่วม สิ่งแวดล้อม นโยบายสาธารณะ และภาวะผู้นำที่มีเมตตา การจัดหลักสูตรตามปัญหาช่วยลดการขยายรายวิชาโดยไม่จำเป็น และเปิดโอกาสให้อาจารย์หลายศาสตร์ร่วมออกแบบบทเรียน โครงงาน และการประเมิน ผู้เรียนควรเผชิญโจทย์ที่ซับซ้อนขึ้นตามลำดับ โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ที่มีผู้แนะนำ ไปสู่การวิจัยหรือสร้างทางออกด้วยตนเอง เกณฑ์ประเมินต้องครอบคลุมความถูกต้อง การบูรณาการ จริยธรรม หลักฐาน และความเป็นไปได้ จึงจะทำให้หลักสูตรมีความหมายและประเมินผลได้จริง

3.3 การกำกับหลักสูตรโดยใช้หลักฐานและความรับผิดชอบ

ผู้เขียนเห็นว่าการกำกับหลักสูตรจะมีคุณภาพก็ต่อเมื่อการตัดสินใจใช้หลักฐานที่โปร่งใสและอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของคณะกรรมการวิชาการ การปรับหลักสูตรไม่ควรเกิดจากความชอบส่วนบุคคล คำสั่งเร่งด่วน หรือกระแสเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยผลลัพธ์การเรียนรู้ ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง ภาระงานนิสิต ความก้าวหน้าทางวิชาการ ตลาดงาน นโยบาย และความพร้อมของทรัพยากร หลักฐานเชิงปริมาณอาจไม่สะท้อนบริบททั้งหมด ขณะที่ข้อคิดเห็นเชิงคุณภาพอาจมาจากประสบการณ์เฉพาะกลุ่ม จึงต้องมีการตรวจสอบและตีความร่วมกัน มหาวิทยาลัยควรมีคลังหลักฐานหลักสูตรที่รวบรวมข้อกำหนด แผนที่หลักสูตร เครื่องมือประเมิน รายงานผลการเรียน รายงานผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผลการเทียบเคียง รายงานประชุม และแผนปรับปรุง ระบบดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์สามารถช่วยจัดหมวดหมู่เอกสาร ตรวจช่องว่าง เปรียบเทียบผลลัพธ์ และสรุปข้อมูล แต่ผู้รับผิดชอบต้องตรวจสอบความถูกต้อง คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล และไม่มอบการตัดสินใจสุดท้ายให้อัลกอริทึม โครงสร้างการกำกับต้องกำหนดบทบาทของประธานหลักสูตร อาจารย์ผู้รับผิดชอบ นิสิต ผู้ทรงคุณวุฒิ และฝ่ายประกันคุณภาพอย่างชัดเจน ทุกการเปลี่ยนแปลงควรระบุเหตุผล ประโยชน์ที่คาดหวัง ทรัพยากร วิธีประเมิน ผู้รับผิดชอบ และวันติดตามผล การดำเนินงานเช่นนี้จะทำให้การประกันคุณภาพเปลี่ยนจากการจัดเอกสารเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างความต่อเนื่องระหว่างส่วนงานของมหาวิทยาลัย

3.4 การจัดลำดับการเรียนรู้และภาระงานจากมุมมองของนิสิต

ผู้เขียนเห็นว่าคุณภาพหลักสูตรต้องพิจารณาจากเส้นทางพัฒนาการของนิสิต ไม่ใช่ดูเฉพาะความครบถ้วนของเอกสาร หลักสูตรที่จัดอย่างมีเหตุผลควรทำให้นิสิตพัฒนาจากการจำและเข้าใจ ไปสู่การตีความ ประยุกต์ วิเคราะห์ ประเมิน วิจัย และสร้างนวัตกรรม มหาวิทยาลัยต้องตรวจสอบว่ารายวิชาบังคับก่อนช่วยเตรียมความพร้อมจริงหรือไม่ สมรรถนะสำคัญปรากฏช้าเกินไปหรือไม่ และรายวิชาระดับสูงเรียกร้องทักษะที่นิสิตไม่เคยได้รับการฝึกมาก่อนหรือไม่ การจัดลำดับต้องคำนึงถึงความหลากหลายของนิสิต ทั้งพระภิกษุ

สามเณร คฤหัสถ์ ผู้เรียนต่างวัย ผู้มีประสบการณ์ดิจิทัลต่างกัน และผู้ที่เข้าถึงทรัพยากรไม่เท่าเทียม อาจต้องมีรายวิชาปรับพื้นฐาน ระบบให้คำปรึกษา การสนับสนุนภาษา และสื่อการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ภาระงานควรคำนวณจากเวลาที่นิสิตใช้จริง มิใช่อาศัยจำนวนหน่วยกิตเพียงอย่างเดียว การอ่านคัมภีร์ การปฏิบัติภาวนา การทำงานกลุ่ม การลงพื้นที่ การสอบ และการวิจัยอาจกระจุกตัวเมื่ออาจารย์วางแผนรายวิชาแยกกัน คณะกรรมการจึงควรจัดทำแผนภาระงานระดับหลักสูตร เปิดโอกาสให้นิสิตสะท้อนปัญหา และปรับกำหนดงานให้สมดุล อย่างไรก็ตาม การลดภาระไม่ควรทำให้มาตรฐานอ่อนลง เป้าหมายคือการเรียนที่ท้าทายแต่ปฏิบัติได้ เปิดพื้นที่ให้คิดลึก รับข้อเสนอแนะ และพัฒนาผลงาน การจัดหลักสูตรเช่นนี้สะท้อนเมตตาและความรับผิดชอบ โดยไม่ละทิ้งความเข้มงวดทางวิชาการ

3.5 การพัฒนาอย่างต่อเนื่องในฐานะการเรียนรู้ขององค์กร

ผู้เขียนมองว่าการพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการเรียนรู้ขององค์กรที่สอดคล้องทั้งกับวงจร PDCA และการพิจารณาอย่างมีสติ การวางแผนต้องกำหนดวัตถุประสงค์ ผลลัพธ์ มาตรฐาน หลักฐาน และทรัพยากรให้ชัดเจน การดำเนินการต้องยึดแผน แต่เปิดโอกาสให้อาจารย์ปรับการเรียนรู้ตามบริบท การตรวจสอบต้องวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ ภาระงาน คุณภาพการประเมิน ความคิดเห็น และผลกระทบที่ไม่ได้คาดหมาย ส่วนการปรับปรุงต้องแก้จุดอ่อน รักษาสิ่งที่ได้ผล และบันทึกบทเรียนสำหรับรอบต่อไป มิติพระพุทธศาสนาช่วยเพิ่มการตระหนักรู้ต่อเจตนา ความซื่อตรงในการประเมิน การไม่ยึดติดกับวิธีเดิม เมตตาต่อผู้ได้รับผลกระทบ และปัญญาในการพิจารณาเหตุปัจจัย คณะกรรมการไม่ควรมองผลลัพธ์ต่ำเป็นภัยต่อชื่อเสียง หรือใช้การประกันคุณภาพเพื่อสนับสนุนข้อสรุปที่กำหนดไว้แล้ว แต่ควรมองข้อบกพร่องเป็นโอกาสในการพัฒนา การปรับปรุงควรเกิดหลายระดับ ตั้งแต่การแก้รายวิชา การติดตามรายปี การปรับหลักสูตรรอบใหญ่ การพัฒนาอาจารย์ การจัดสรรทรัพยากร และการปรับนโยบาย การเทียบเคียงกับสถาบันอื่นมีประโยชน์แต่ต้องประยุกต์ตามบริบท มิใช่คัดลอก หลักฐานการพัฒนาต้องแสดงว่าการดำเนินการทำให้การเรียนรู้ ความสอดคล้อง ความเป็นธรรม หรือประโยชน์ต่อสังคมดีขึ้นจริง การพัฒนาจะยั่งยืนเมื่อเป็นงานประจำ ได้รับการสนับสนุนจากผู้นำ และมีการแบ่งปันบทเรียนระหว่างวิทยาเขต

4. การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่สังเคราะห์จากบทความนี้ คือ “รูปแบบ B-MICE Model: Buddhist and Modern Integrated Curriculum Enhancement Model” เป็นการพัฒนาหลักสูตรพระพุทธศาสนาบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบที่เชื่อมโยงกัน องค์ประกอบแรก B: Buddhist Foundation คือการกำหนดพระไตรปิฎก พระธรรมวินัย ศีลธรรม ปัญญา เมตตา ความไม่เบียดเบียน สติ และความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นฐานและเป้าหมายของหลักสูตร องค์ประกอบที่สอง M: Modern Interdisciplinary Competencies คือการกำหนดสมรรถนะศาสตร์สมัยใหม่ที่บัณฑิตต้องมี เช่น ความฉลาดรู้ดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ การบริหาร การวิจัย การสื่อสาร เศรษฐศาสตร์ การศึกษา สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชุมชน โดยเลือกจากความต้องการผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและพันธกิจของมหาวิทยาลัย องค์ประกอบที่สาม I: Integrated

Curriculum Mapping คือการจัดทำแผนที่เชื่อมผลลัพธ์ระดับหลักสูตร ผลลัพธ์รายวิชา เนื้อหา กิจกรรม การประเมิน หน่วยกิต ภาระงาน และลำดับการเรียนรู้ พร้อมแสดงว่าผลลัพธ์แต่ละข้อได้รับการแนะนำ ฝึกฝน พัฒนา และประเมินที่ใด องค์ประกอบที่สี่ C: Collaborative Governance คือการกำกับหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมของอาจารย์ นิสิต บัณฑิต นายจ้าง คณะสงฆ์ ชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ และฝ่ายประกันคุณภาพ โดยคณะกรรมการหลักสูตรรักษาความรับผิดชอบทางวิชาการ องค์ประกอบที่ห้า E: Evidence-based Enhancement คือการใช้ผลสัมฤทธิ์ รายงานรายวิชา ความคิดเห็น การเทียบเคียง การติดตามบัณฑิต และวงจร PDCA เพื่อทบทวนและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เทคโนโลยีและปัญญาประดิษฐ์อาจช่วยวิเคราะห์หลักฐาน แต่ต้องอยู่ภายใต้การตรวจสอบของมนุษย์ B-MICE Model ทำให้พระพุทธศาสตร์กับศาสตร์สมัยใหม่ไม่ใช่เนื้อหาที่แข่งขันกัน แต่เป็นองค์ประกอบที่สนับสนุนกันผ่านผลลัพธ์การเรียนรู้ที่วัดได้ จึงช่วยให้มหาวิทยาลัยปฏิบัติตาม AUN-QA Criterion 2 พร้อมรักษาอัตลักษณ์ สร้างสมรรถนะบัณฑิต และพัฒนาคุณภาพอย่างยั่งยืน ดังนั้น รูปแบบ B-MICE Model จึงเป็นการพัฒนาหลักสูตร พระพุทธศาสนา ที่บูรณาการ พระไตรปิฎก พระธรรมวินัย ศีลธรรม ปัญญา เมตตา และความไม่เบียดเบียนเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อสร้าง ผู้เรียนที่มีความรู้ ทักษะ จริยธรรม และ คุณลักษณะ ได้เหมาะสม สามารถ คิด วิเคราะห์ ปฏิบัติได้จริง พร้อมทั้งใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ และนำธรรมะไปประยุกต์พัฒนาชีวิต สังคม และการเรียนรู้ร่วมสมัย

แผนภาพสร้างจาก “รูปแบบ B-MICE Model: Buddhist and Modern Integrated Curriculum”

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่า รูปแบบ B-MICE Model: Buddhist and Modern Integrated Curriculum Enhancement Model เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่มุ่งพัฒนาหลักสูตรพระพุทธศาสนาโดยบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เทคโนโลยีดิจิทัล และนวัตกรรมการศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพ

หลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบทโลกปัจจุบันและมาตรฐานการอุดมศึกษา ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ B: Buddhist Foundation การกำหนดฐานความรู้จากพระไตรปิฎก พระธรรมวินัย ศีลธรรม ปัญญา และเมตตา M: Modern Integration การบูรณาการองค์ความรู้ร่วมสมัย เช่น เทคโนโลยี ปัญญาประดิษฐ์ สังคมศาสตร์ และการจัดการ I: Innovative Learning การออกแบบการเรียนรู้เชิงรุกและสร้างสรรค์ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง C: Community Engagement การเชื่อมโยงการเรียนรู้กับวัด ชุมชน สถานประกอบการ และเครือข่ายวิชาการ เพื่อสร้างคุณค่าต่อสังคม และ E: Evaluation and Enhancement การประเมินผลและพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่องโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์และข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ส่งผลให้หลักสูตรมีความทันสมัย คงอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ผลิตบัณฑิตที่มีคุณธรรม ความรู้ ทักษะดิจิทัล ความคิดเชิงวิพากษ์ และสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตและการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

5. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

การนำกรอบแนวคิดไปใช้ต้องดำเนินการพร้อมกันในระดับมหาวิทยาลัย คณะ หลักสูตร รายวิชา และห้องเรียน โดยกำหนดผู้รับผิดชอบ เครื่องมือ หลักฐาน ระบบดิจิทัล การพัฒนาอาจารย์ การมีส่วนร่วม และการติดตามผลอย่างชัดเจน ข้อเสนอแนะต่อไปนี้ช่วยแปลง AUN-QA Criterion 2 และ B-MICE Model ไปสู่การบริหารหลักสูตรที่ปฏิบัติได้จริง

5.1 จัดตั้งระบบออกแบบและจัดทำแผนที่หลักสูตรของมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยควรจัดตั้งระบบออกแบบและจัดทำแผนที่หลักสูตรกลางที่กำหนดคำศัพท์ แม่แบบ ขั้นตอน และเครื่องมือดิจิทัลให้ทุกคณะ วิทยาเขต และวิทยาลัยสงฆ์ใช้ร่วมกัน ระบบต้องเชื่อมโยงความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผลลัพธ์ระดับหลักสูตร ผลลัพธ์รายวิชา เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ การประเมิน หน่วยกิต และภาระงาน แต่ละหลักสูตรควรมีตารางแสดงว่าผลลัพธ์แต่ละข้อได้รับการแนะนำ เสริมสร้าง ฝึกระดับสูง และประเมินโดยตรงในรายวิชาใด อาจใช้สัญลักษณ์หรือแผงข้อมูลดิจิทัลเพื่อค้นหาผลลัพธ์ที่ขาดหาย ความซ้ำซ้อน การประเมินที่ไม่ครอบคลุม และรายวิชาที่ไม่มีบทบาทชัดเจน ระบบควรมีแนวทางการบูรณาการพุทธธรรมกับการบริหาร การศึกษา เทคโนโลยี เศรษฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ การสื่อสาร และการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยควรแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญหรือผู้อำนวยกระบวนการเพื่อสนับสนุนการประชุมเชิงปฏิบัติการและตรวจความสอดคล้อง แผนที่หลักสูตรต้องทบทวนเมื่อมีการเปลี่ยนผลลัพธ์ รายวิชา การประเมิน หรือรูปแบบการจัดการเรียนรู้ และต้องเปรียบเทียบกับผลสัมฤทธิ์และรายงานรายวิชาเพื่อพิสูจน์ว่าหลักสูตรตามเอกสารสอดคล้องกับหลักสูตรที่นำไปใช้จริง ระบบควรมีการกำหนดสิทธิ์เข้าถึง การควบคุมรุ่นเอกสาร และประวัติการแก้ไข การมีระบบกลางจะช่วยลดงานซ้ำ สนับสนุนการประเมิน เปรียบเทียบคุณภาพระหว่างส่วนงาน และแสดงได้อย่างชัดเจนว่าทุกกิจกรรมการเรียนรู้สนับสนุนอัตลักษณ์พระพุทธศาสนาและสมรรถนะร่วมสมัยอย่างไร

5.2 สร้างกลไกการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเป็นระบบ

แต่ละหลักสูตรควรจัดทำแผนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยระบุกลุ่มเป้าหมาย ประเด็นข้อมูล วิธีการรับฟัง ระยะเวลา ผู้รับผิดชอบ และกระบวนการตัดสินใจ นิสิตควรสะท้อนความสอดคล้องของรายวิชา ภาระการเรียน การประเมิน การสนับสนุน และความชัดเจนของการบูรณาการ บัณฑิตและนายจ้างควรให้ข้อมูลเกี่ยวกับการนำความรู้ไปใช้ สมรรถนะวิชาชีพ จริยธรรม การสื่อสาร และเทคโนโลยี คณะสงฆ์ วัด และชุมชนควรสะท้อนความถูกต้องทางหลักธรรม ความเหมาะสมทางศาสนา และประโยชน์ต่อสังคม หน่วยงานรัฐ องค์กรวิชาชีพ และมหาวิทยาลัยคู่ความร่วมมือสามารถสนับสนุนข้อมูลด้านนโยบาย มาตรฐาน และการเทียบเคียง ควรใช้ทั้งแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่ม การติดตามบัณฑิต การประชุมที่ปรึกษา และการวิเคราะห์ตลาดงาน คณะกรรมการต้องสังเคราะห์ข้อมูล แยกความต้องการร่วมออกจากข้อเสนอเฉพาะบุคคล และพิจารณาความสอดคล้องกับพันธกิจ มาตรฐาน ทรัพยากร และประโยชน์ระยะยาว รายงานควรระบุว่าข้อเสนอใดได้รับการนำไปใช้ ปรับแก้ เลื่อน หรือไม่รับ พร้อมเหตุผล และสื่อสารผลกลับไปยังผู้ให้ข้อมูล ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนจากพื้นที่ห่างไกล ผู้พิการ และกลุ่มที่มีข้อจำกัดได้มีส่วนร่วม เครื่องมือดิจิทัลช่วยขยายการเข้าถึงได้ แต่ต้องคุ้มครองข้อมูลและขอความยินยอมอย่างเหมาะสม กลไกดังกล่าวจะทำให้การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการจริง มิใช่เพียงหลักฐานประกอบรายงาน และช่วยสร้างความเชื่อมั่นต่อหลักสูตรของมหาวิทยาลัย

5.3 พัฒนาสมรรถนะอาจารย์ด้านการออกแบบหลักสูตรบูรณาการ

มหาวิทยาลัยควรจัดระบบพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องสำหรับอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรและผู้สอน ครอบคลุมการศึกษาแบบมุ่งผลลัพธ์ ความสอดคล้องเชิงสร้างสรรค์ การเขียนผลลัพธ์ การทำแผนที่หลักสูตร การออกแบบสหวิทยาการ การประเมินผล การคำนวณภาระงาน การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การเทียบเคียง และการจัดการหลักฐาน AUN-QA การอบรมไม่ควรจบเพียงการฟังบรรยาย แต่ควรให้อาจารย์แก้ไขผลลัพธ์จริง จัดทำแผนที่ ออกแบบการประเมิน วิเคราะห์ตัวอย่างผลงานนิสิต และจัดทำแผนปรับปรุง อาจารย์พระพุทธศาสนาอาจต้องพัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยีและศาสตร์ร่วมสมัย ขณะที่ผู้เชี่ยวชาญศาสตร์สมัยใหม่ควรได้รับการพัฒนาด้านพระไตรปิฎก พุทธจริยศาสตร์ การภาวนา และอัตลักษณ์มหาวิทยาลัย การสอนเป็นทีม การเป็นพี่เลี้ยง การแลกเปลี่ยนรายวิชา ชุมชนนักปฏิบัติ และการวิจัยร่วมจะช่วยลดการแยกส่วนทางสาขาวิชา อาจารย์ควรเรียนรู้การใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อเปรียบเทียบเอกสาร วิเคราะห์ความคิดเห็น และตรวจช่องว่าง โดยต้องตรวจผลลัพธ์และคุ้มครองข้อมูล มหาวิทยาลัยควรนับงานพัฒนาหลักสูตรเป็นภาระงานใช้ประกอบการประเมิน และสนับสนุนด้วยทุนหรือรางวัล แต่ละหลักสูตรควรมีแผนสมรรถนะของทีมอาจารย์และระบุช่องว่างความเชี่ยวชาญ ประสิทธิผลการพัฒนาต้องวัดจากคุณภาพเอกสาร ความสอดคล้อง การประเมินที่ดีขึ้น ผลลัพธ์ของนิสิต และการดำเนินแผนปรับปรุง ไม่ใช่วัดเฉพาะจำนวนชั่วโมงอบรม

5.4 ดำเนินการติดตามรายปีและทบทวนหลักสูตรตามรอบเวลา

ทุกหลักสูตรควรดำเนินการติดตามประจำปีและทบทวนหลักสูตรแบบครอบคลุมตามรอบเวลาที่กำหนด การติดตามรายปีควรวิเคราะห์การจัดการเรียนรู้ ผลสัมฤทธิ์ คุณภาพการประเมิน ภาระงาน

ความก้าวหน้าของนิสิต การคงอยู่ การสำเร็จการศึกษา ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง ความพร้อมของอาจารย์ ทรัพยากร และการดำเนินแผนปรับปรุง อาจารย์ผู้ประสานรายวิชาควรจัดทำรายงานสั้นที่ระบุหลักฐาน จุดแข็ง จุดอ่อน ความเสี่ยง และข้อเสนอ คณะกรรมการหลักสูตรต้องรวบรวมเป็นแผนปฏิบัติการที่กำหนดลำดับความสำคัญ ผู้รับผิดชอบ เวลา งบประมาณ และตัวชี้วัด การทบทวนตามรอบควรประเมินปรัชญา ความต้องการผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คุณลักษณะบัณฑิต ผลลัพธ์ โครงสร้าง ความทันสมัย ลำดับรายวิชา หน่วยกิต วิชาเลือก การบูรณาการ และการเทียบเคียง ควรเชิญผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ผู้ใช้บัณฑิต และชุมชนเข้าร่วม แต่คณะกรรมการวิชาการต้องรับผิดชอบต่อการตัดสินใจ หลักฐานควรรวมแผนที่หลักสูตร ผลประเมินโดยตรง ผลงานนิสิต ข้อมูลบัณฑิต การเปลี่ยนแปลงนโยบาย และแนวโน้มเทคโนโลยี ปัญหาเร่งด่วนไม่ควรรอรอบปรับหลักสูตรใหญ่ แต่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสำคัญต้องมีหลักฐานและทรัพยากรเพียงพอ ระบบดิจิทัลสามารถติดตามสถานะงานและปัญหาที่เกิดซ้ำ ฝ่ายประกันคุณภาพควรตรวจว่าการดำเนินการก่อให้เกิดผลดีจริง มิใช่เพียงมีเอกสารครบถ้วน ระบบนี้จะฝังวงจร PDCA ไว้ในการบริหารหลักสูตรอย่างแท้จริง

5.5 ทดลองใช้ ประเมินผล และขยายผล B-MICE Model

มหาวิทยาลัยควรเริ่มทดลองใช้ B-MICE Model ในหลักสูตรระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษาที่มีสาขา พื้นที่ และรูปแบบผู้เรียนแตกต่างกัน ก่อนทดลองแต่ละหลักสูตรควรสำรวจข้อมูลฐาน ได้แก่ โครงสร้างเดิม แผนที่หลักสูตร กระบวนการรับฟังผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภาระงาน ผลสัมฤทธิ์ และระบบทบทวน จากนั้นจึงนำองค์ประกอบทั้งห้ามาใช้ ได้แก่ ฐานพุทธธรรม สมรรถนะศาสตร์สมัยใหม่ แผนที่หลักสูตรบูรณาการ การกำกับแบบร่วมมือ และการพัฒนาด้วยหลักฐาน โครงการทดลองต้องกำหนดตัวชี้วัด เช่น ความชัดเจนของข้อกำหนด ความสอดคล้องของผลลัพธ์ บทบาทรายวิชา ลำดับการเรียน การมีส่วนร่วม ภาระงาน ความครอบคลุมของการประเมิน ความร่วมมือของอาจารย์ และความสำเร็จของแผนปรับปรุง ควรเปรียบเทียบข้อมูลก่อนและหลังทดลอง นิสิตและอาจารย์ควรประเมินว่าการบูรณาการชัดขึ้น การเรียนรู้ต่อเนื่องขึ้น และเอกสารมีความเหมาะสมหรือไม่ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกควรพิจารณาว่าโมเดลสนับสนุน AUN-QA Criterion 2 โดยไม่สร้างภาระเกินจำเป็น ทีมทดลองต้องบันทึกต้นทุน เวลา ความต้องการเทคโนโลยี อุปสรรค และผลกระทบที่ไม่ได้คาดหมาย ผลการทดลองควรเผยแพร่ผ่านการประชุม คลังความรู้ และชุมชนนักปฏิบัติ แล้วปรับโมเดลก่อนขยายผล การขยายต้องยืดหยุ่นตามบริบท แต่รักษาหลักการและมาตรฐานหลักฐานร่วมกัน ระยะแรกไม่ควรใช้ผลเพื่อจัดอันดับ เพราะจะลดความกล้าในการรายงานปัญหา แต่ควรเน้นการเรียนรู้ร่วมกันและสร้างความเป็นเจ้าของของบุคลากร

6. เอกสารอ้างอิง

อภินันท์ จันตะนี. (2563). *ทฤษฎีการบริหารจัดการ.* คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อภินันท์ จันตะนี. (2565). *ระเบียบวิธีวิจัยขั้นสูง.* กรุงเทพมหานคร: บริษัทจรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.

ภัทรพร จันตะนี และอภินันท์ จันตะนี. (2566). *การพัฒนาผลงานทางวิชาการ.* กรุงเทพมหานคร: บริษัทจรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.* มูลนิธิพุทธธรรม.

ASEAN University Network. (2020). *Guide to AUN-QA assessment at programme level: Version 4.0.* ASEAN University Network.

Biggs, J. (1996). *Enhancing teaching through constructive alignment.* Higher Education, 32(3), 347–364.

Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching for quality learning at university: What the student does (4th ed.).* Open University Press.

Deming, W. E. (1986). *Out of the crisis*. Massachusetts Institute of Technology, Center for Advanced Engineering Study.

Tyler, R. W. (1949). *Basic principles of curriculum and instruction.* University of Chicago Press.

6. แนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในหลักสูตร มจร ตามเกณฑ์ AUN-QA Criterion 3 เพื่อพัฒนาบัณฑิตที่มีสติปัญญา คุณธรรม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

Guidelines for Active Learning Management in MCU Curricula Based on AUN-QA Criterion 3 to Develop Graduates with Wisdom, Morality, and Lifelong Learning

ปฐมพงษ์ ศุภเลิศ
สาขาการบริหารการศึกษา โรงเรียนจิระศาสตร์วิทยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นภัชชา อารยะสมสกุล
สาขาการบริหารการศึกษา สำนักปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในหลักสูตรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามเกณฑ์ AUN-QA Criterion 3: Teaching and Learning Approach เพื่อพัฒนาบัณฑิตที่มีสติปัญญา คุณธรรม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต บทความชี้ว่า การเรียนรู้เชิงรุกในบริบท มจร ไม่ควรเป็นเพียงเทคนิคการสอน แต่ควรเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมที่เชื่อมปรัชญาการศึกษาเชิงพุทธ ผลลัพธ์การเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของนิสิต การคิดวิเคราะห์ การปฏิบัติจริง การสะท้อนคิด ความคิดสร้างสรรค์ และการปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง เกณฑ์ AUN-QA Criterion 3 กำหนดให้หลักสูตรสื่อสารปรัชญาการศึกษา เปิดโอกาสให้นิสิตมีส่วนร่วมอย่างรับผิดชอบ ส่งเสริม active learning พัฒนาการเรียนรู้วิธีเรียนรู้ ปลูกฝัง lifelong learning สร้างนวัตกรรม และปรับปรุงการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ บทความเสนอ “รูปแบบ MCU-ACTIVE” ประกอบด้วย Awareness, Collaborative Learning, Transformative Practice, Inquiry-Based Wisdom, Virtue Integration และ Evidence-Based Improvement เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาหลักสูตร มจร ให้ผลิตบัณฑิตที่คิดเป็น ทำเป็น มีคุณธรรม และเรียนรู้ตลอดชีวิต

คำสำคัญ: การเรียนรู้เชิงรุก, AUN-QA Criterion 3, หลักสูตร มจร, สติปัญญา, คุณธรรม, การเรียนรู้ตลอดชีวิต

Abstract

This academic article proposes guidelines for active learning management in Mahachulalongkornrajavidyalaya University curricula based on AUN-QA Criterion 3: Teaching and Learning Approach. The article argues that active learning in MCU should not be understood merely as classroom techniques, but as a holistic educational process integrating

Buddhist wisdom, learner responsibility, constructive alignment, creativity, moral cultivation, and lifelong learning. AUN-QA Criterion 3 requires programmes to communicate educational philosophy to stakeholders, reflect it in teaching and learning activities, encourage responsible student participation, promote active learning, cultivate learning how to learn, stimulate innovation, and improve teaching processes continuously. In MCU contexts, these requirements can be harmonized with Buddhist principles such as mindfulness, wisdom, morality, compassion, analytical reflection, and community service. The article proposes the MCU-ALWML Model, consisting of Mindful Learning, Wisdom-Oriented Inquiry, Moral Practice, Lifelong Learning Skills, and Evidence-Based Improvement. Practical recommendations include redesigning course learning outcomes, adopting participatory teaching methods, integrating Buddhist ethics into learning activities, strengthening reflective assessment, and using stakeholder feedback for continuous improvement. The article concludes that active learning under AUN-QA Criterion 3 can develop MCU graduates who possess intellectual competence, moral responsibility, social engagement, and sustainable self-directed learning.

Keywords: active learning, AUN-QA Criterion 3, MCU curriculum, Buddhist education, wisdom, morality, lifelong learning

1. บทนำ

การศึกษาในศตวรรษที่ 21 ต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สื่อสาร แก้ปัญหา ใช้เทคโนโลยี เรียนรู้ด้วยตนเอง และดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในฐานะมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาจึงมีภารกิจสำคัญในการผลิตบัณฑิตที่มีทั้งความรู้ทางวิชาการ สติปัญญา จริยธรรม ความรับผิดชอบ และความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการเรียนรู้เชิงรุกจึงเป็นแนวทางที่เหมาะสม เพราะช่วยเปลี่ยนบทบาทนิสิตจากผู้รับฟังเป็นผู้แสวงหา วิเคราะห์ ปฏิบัติ สะท้อนคิด และสร้างความรู้ด้วยตนเอง เกณฑ์ AUN-QA Criterion 3: Teaching and Learning Approach ระบุว่า หลักสูตรต้องแสดงปรัชญาการศึกษาที่สื่อสารถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สะท้อนในกิจกรรมการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้นิสิตมีส่วนร่วมอย่างรับผิดชอบ ส่งเสริม active learning พัฒนาการเรียนรู้วิธีเรียนรู้และ lifelong learning ปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม และปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ในมิติพุทธศึกษา สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต, 2559) อธิบายว่าการศึกษาที่แท้ต้องพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ส่วน Biggs (2003) เสนอหลัก constructive alignment ที่เน้นความสอดคล้องระหว่างผลลัพธ์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผล ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในหลักสูตร มจร ตาม AUN-QA Criterion 3 เพื่อให้หลักสูตรสามารถพัฒนาบัณฑิตที่มีสติปัญญา คุณธรรม และความพร้อมในการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. เนื้อหาสาระสำคัญ

สาระสำคัญหลักของบทความนี้อธิบายแนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในหลักสูตร มจร ตาม AUN-QA Criterion 3 โดยเชื่อมปรัชญาการศึกษาเชิงพุทธ การมีส่วนร่วมของนิสิต active learning, lifelong learning, creativity, innovation และการปรับปรุงต่อเนื่องเข้ากับหลัก constructive alignment และพุทธธรรมเพื่อพัฒนาบัณฑิตแบบองค์รวม

2.1 ปรัชญาการศึกษาเชิงพุทธเป็นฐานของการเรียนรู้เชิงรุก

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกในหลักสูตร มจร ต้องเริ่มจากการกำหนดปรัชญาการศึกษาให้ชัดเจน เพราะ AUN-QA Criterion 3 กำหนดให้หลักสูตรแสดงว่าปรัชญาการศึกษาถูกสื่อสารไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและสะท้อนอยู่ในกิจกรรมการเรียนการสอน สำหรับ มจร ปรัชญาดังกล่าวควรตั้งอยู่บนการพัฒนามนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา คือ การพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญาให้สัมพันธ์กับความรู้ ทักษะ คุณธรรม และลักษณะบุคคล หลักสูตรจึงไม่ควรกำหนด active learning เป็นเพียงกิจกรรมในชั้นเรียน แต่ควรทำให้กิจกรรมเหล่านั้นพัฒนาความเป็นมนุษย์ เช่น ความมีสติ ความรับผิดชอบ ความเมตตา การคิดอย่างมีเหตุผล และการทำประโยชน์เพื่อสังคม การสื่อสารปรัชญาการศึกษาควรทำผ่านเอกสารหลักสูตร มคอ. รายละเอียดรายวิชา เว็บไซต์หลักสูตร การปฐมนิเทศนิสิต และการประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในระดับรายวิชา อาจารย์ควรอธิบายให้นิสิตเข้าใจว่า กิจกรรมอภิปราย กรณีศึกษา โครงงาน การฝึกปฏิบัติ หรือการบริการชุมชน ไม่ใช่กิจกรรมเสริม แต่เป็นกระบวนการฝึกปัญญาและคุณธรรม เมื่อปรัชญาการศึกษาชัดเจน การเรียนรู้เชิงรุกจะไม่กลายเป็นกิจกรรมที่ทำตามกระแส แต่จะเป็นกลไกผลิตบัณฑิตที่คิดเป็น มีสติ มีคุณธรรม และเห็นคุณค่าของการเรียนรู้เพื่อเกื้อกูลผู้อื่น

2.2 การมีส่วนร่วมอย่างรับผิดชอบของนิสิตในกระบวนการเรียนรู้

AUN-QA Criterion 3 ระบุว่ากิจกรรมการเรียนการสอนต้องเปิดโอกาสให้นิสิตมีส่วนร่วมอย่างรับผิดชอบในกระบวนการเรียนรู้ และต้องเกี่ยวข้องกับ active learning โดยตรง ในบริบท มจร การมีส่วนร่วมอย่างรับผิดชอบหมายถึง การที่นิสิตเตรียมตัวก่อนเรียน อ่านเอกสาร ตั้งคำถาม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเคารพผู้อื่น ทำงานกลุ่มอย่างซื่อสัตย์ ปฏิบัติตามข้อตกลง และสะท้อนผลการเรียนรู้ของตนเอง อาจารย์ควรออกแบบกิจกรรมที่ทำให้นิสิตมีบทบาทจริง เช่น การอภิปรายเชิงพุทธธรรม การเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน การเรียนรู้แบบโครงงาน การโต้วาทีเชิงวิชาการ การสอนเพื่อน การวิเคราะห์กรณีศึกษา การปฏิบัติภาคสนาม และการบริการวิชาการแก่ชุมชน อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมต้องไม่ใช่เพียงการพูดมากหรือเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมาก แต่ต้องมีคุณภาพ อาจารย์จึงควรกำหนดเกณฑ์การประเมิน เช่น การเตรียมข้อมูล ความมีเหตุผล การใช้หลักฐาน ความสุภาพ ความรับผิดชอบต่อทีม และการเชื่อมโยงกับคุณธรรม ในมิติพุทธธรรม การมีส่วนร่วมอย่างรับผิดชอบสัมพันธ์กับสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สติ และโยนิโสมนสิการ เพราะนิสิตต้องคิดก่อนพูด ฟังก่อนตัดสิน และรับผิดชอบผลของการกระทำ เมื่อออกแบบเช่นนี้ active learning จะช่วยพัฒนาทั้งทักษะวิชาการและวุฒิภาวะทางจริยธรรมของบัณฑิต

2.3 การเรียนรู้เชิงรุกผ่านการสืบค้น ปฏิบัติ และสะท้อนคิด

หัวใจของการเรียนรู้เชิงรุก คือ การทำให้นิสิตสร้างความหมายด้วยตนเองผ่านกิจกรรมที่สัมพันธ์กับผลลัพธ์การเรียนรู้ คู่มือ AUN-QA อธิบายว่า quality learning เกิดจากการที่ผู้เรียนสร้างความหมายอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่รับความรู้จากผู้สอนเพียงฝ่ายเดียว และการเรียนรู้ที่ดีเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนมีเหตุผลในการเรียน เชื่อมความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ เป็นผู้มีส่วนร่วม และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สนับสนุน ดังนั้น หลักสูตร มจร ควรจัด active learning ผ่านสามกระบวนการ ได้แก่ การสืบค้น การปฏิบัติ และการสะท้อนคิด การสืบค้นช่วยให้นิสิตตั้งคำถาม อ่านเอกสาร วิเคราะห์แหล่งข้อมูล และใช้หลักฐานอย่างมีเหตุผล การปฏิบัติช่วยให้นิสิตนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์จริง เช่น โครงงาน วิจัยชั้นเรียน ฝึกเทศน์ ฝึกสอน ฝึกบริหารกิจกรรมชุมชน หรือฝึกวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ ส่วนการสะท้อนคิดช่วยให้นิสิตเรียนรู้จากประสบการณ์ เห็นข้อผิดพลาด เข้าใจตนเอง และเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม เช่น สติ ปัญญา อริยสัจ และความไม่ประมาท อาจารย์ควรออกแบบกิจกรรมให้มีขั้นตอนชัดเจน มีคำถามนำ มีเกณฑ์ประเมิน และมี feedback ทันเวลา เมื่อการสืบค้น ปฏิบัติ และสะท้อนคิดเชื่อมกัน นิสิตจะพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ ความรับผิดชอบ และความสามารถในการนำธรรมไปใช้แก้ปัญหาชีวิตและสังคม

2.4 การพัฒนาการเรียนรู้วิธีเรียนรู้และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

AUN-QA Criterion 3 กำหนดให้กิจกรรมการเรียนการสอนส่งเสริมการเรียนรู้ การเรียนรู้วิธีเรียนรู้ และการปลูกฝังความมุ่งมั่นต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น การสืบค้นเชิงวิพากษ์ ทักษะการประมวลข้อมูล และความพร้อมทดลองแนวคิดหรือวิธีปฏิบัติใหม่ สำหรับหลักสูตร มจร เป้าหมายนี้สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่มองว่าการศึกษาเป็นกระบวนการฝึกตนอย่างต่อเนื่อง มิใช่การเรียนเพื่อสอบผ่านเท่านั้น อาจารย์ควรออกแบบการเรียนรู้ให้นิสิตรู้จักตั้งเป้าหมายการเรียน วางแผนการอ่าน ค้นคว้าแหล่งข้อมูล ประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ จัดการเวลา ขอ feedback และปรับปรุงงานของตนเอง กิจกรรมที่เหมาะสม ได้แก่ สมุดบันทึกสะท้อนคิด แฟ้มสะสมงานดิจิทัล การอ่านเชิงวิพากษ์ การวิจัยขนาดเล็ก การเรียนรู้ด้วยตนเอง การนำเสนอความก้าวหน้า และการประเมินตนเอง ในบริบทพระพุทธศาสนา lifelong learning สัมพันธ์กับอัปปมาทะ คือความไม่ประมาท และโยนิโสมนสิการ คือการคิดอย่างแยบคาย เพราะผู้เรียนต้องรู้เท่าทันข้อมูล อารมณ์ และอคติของตนเอง หลักสูตรควรวัดผลการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากกระบวนการพัฒนางาน ไม่ใช่เฉพาะผลงานสุดท้าย เมื่อทำเช่นนี้ บัณฑิต มจร จะสามารถเรียนรู้ต่อได้ในวัด โรงเรียน ชุมชน องค์กร และโลกดิจิทัล

2.5 ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม และจิตผู้ประกอบการเชิงพุทธ

AUN-QA Criterion 3 ระบุว่ากิจกรรมการเรียนการสอนต้องปลูกฝังแนวคิดใหม่ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม และจิตผู้ประกอบการ รวมทั้งต้องปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้สอดคล้องกับความต้องการและผลลัพธ์การเรียนรู้ ในหลักสูตร มจร ความคิดสร้างสรรค์ควรถูกกำกับด้วยคุณธรรม ไม่ใช่สร้างสิ่งใหม่โดยขาดความรับผิดชอบ จิตผู้ประกอบการเชิงพุทธจึงหมายถึงความสามารถในการเห็นปัญหา เข้าใจความทุกข์ของผู้คน ออกแบบวิธีแก้ไขที่เป็นประโยชน์ และดำเนินการอย่างไม่เบียดเบียน กิจกรรมที่

เหมาะสม ได้แก่ design thinking เพื่อชุมชน โครงงานสื่อธรรมะดิจิทัล นวัตกรรมการสอนพระพุทธศาสนา โครงงานจิตอาสา การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเชิงคุณธรรม การแก้ปัญหาสังคมด้วยหลักอริยสัจ และการสร้างกิจกรรมวัดกับชุมชน อาจารย์ควรตั้งคำถามให้นิสิตพิจารณาว่า ผลงานนี้ช่วยลดทุกข์หรือไม่ เคารพศักดิ์ศรีมนุษย์หรือไม่ ใช้ทรัพยากรอย่างรับผิดชอบหรือไม่ และก่อประโยชน์ต่อสังคมหรือไม่ การประเมินควรวัดทั้งความคิดใหม่ ความเป็นไปได้ ประโยชน์เชิงสังคม การร่วมมือ คุณธรรม และการสะท้อนคิด การบูรณาการความคิดสร้างสรรค์กับพุทธจริยธรรมจะทำให้บัณฑิต มจร เป็นผู้สร้างสรรค์นวัตกรรมที่มีปัญญา เมตตา และความรับผิดชอบ

สรุปสาระสำคัญ -แนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในหลักสูตร มจร ตาม AUN-QA Criterion 3 ต้องเริ่มจากการทำให้ปรัชญาการศึกษาเชิงพุทธชัดเจน สื่อสารได้ และสะท้อนอยู่ในกิจกรรมการเรียนการสอนจริง ปรัชญานี้ควรมุ่งพัฒนานิสิตทั้งด้านศีล สมาธิ ปัญญา ความรู้ ทักษะ คุณธรรม และลักษณะบุคคล ประการที่สอง หลักสูตรต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างรับผิดชอบของนิสิต โดยออกแบบกิจกรรมที่ให้นิสิตตั้งคำถาม อภิปราย ทำงานร่วมกัน และสะท้อนการเรียนรู้ด้วยความสุภาพ ซื่อสัตย์ และมีเหตุผล ประการที่สาม active learning ควรดำเนินผ่านการสืบค้น การปฏิบัติ และการสะท้อนคิด เพื่อให้นิสิตสร้างความหมายด้วยตนเอง และเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริง ประการที่สี่ หลักสูตรต้องพัฒนาการเรียนรู้วิธีเรียนรู้และ lifelong learning ผ่านแฟ้มสะสมงาน การประเมินตนเอง การอ่านเชิงวิพากษ์ การวิจัยขนาดเล็ก และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ ประการที่ห้า หลักสูตรต้องปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม และจิตผู้ประกอบการเชิงพุทธ โดยเน้นการสร้างประโยชน์ ลดทุกข์ และไม่เบียดเบียน การดำเนินงานทั้งหมดต้องสอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ วิธีสอน วิธีประเมิน และหลักฐานคุณภาพ เช่น แผนการสอน feedback ของนิสิต โครงงาน แฟ้มสะสมงาน รายงานกิจกรรมชุมชน และรายงานปรับปรุงหลักสูตร ดังนั้น การเรียนรู้เชิงรุกใน มจร จึงเป็นระบบพัฒนาบัณฑิตที่มีปัญญา คุณธรรม ความสร้างสรรค์ และความสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต

3. ทัศนะของผู้เขียนต่อบทความวิชาการ

ผู้เขียนเห็นว่า การเรียนรู้เชิงรุกในหลักสูตร มจร ควรถูกพัฒนาเป็นวัฒนธรรมหลักสูตร ไม่ใช่กิจกรรมเฉพาะรายวิชา AUN-QA Criterion 3 จึงควรถูกใช้เป็นกรอบเชื่อมปรัชญาการศึกษาเชิงพุทธ คุณภาพการเรียนรู้ หลักฐานการประเมิน และการปรับปรุงต่อเนื่อง เพื่อสร้างบัณฑิตที่มีปัญญาและคุณธรรม

3.1 การเรียนรู้เชิงรุกต้องเป็นวัฒนธรรมหลักสูตร

ผู้เขียนเห็นว่า active learning จะเกิดผลจริงเมื่อถูกพัฒนาเป็นวัฒนธรรมหลักสูตร ไม่ใช่เพียงกิจกรรมที่อาจารย์บางท่านเลือกใช้เป็นครั้งคราว หากแต่ละรายวิชาจัดกิจกรรมไม่เชื่อมกัน นิสิตอาจได้ประสบการณ์ที่กระจัดกระจายและไม่เห็นพัฒนาการของตนเอง หลักสูตร มจร จึงควรกำหนดนโยบายระดับหลักสูตรว่า รายวิชาใดจะพัฒนาทักษะใด ผ่านกิจกรรมใด และประเมินอย่างไร ตัวอย่างเช่น ชั้นปีต้นอาจเน้นการอ่าน วิเคราะห์ และอภิปราย ชั้นปีกลางเน้นโครงงานและชุมชนศึกษา ส่วนชั้นปีปลายเน้นวิจัย นวัตกรรม และการบริการสังคม การจัดลำดับเช่นนี้ทำให้ active learning มีความก้าวหน้าและตรวจสอบได้ ในมิติ

AUN-QA การทำเช่นนี้ช่วยให้หลักสูตรมีหลักฐานว่า กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับ PLO และได้รับการปรับปรุงต่อเนื่อง ในมิติพุทธศึกษา การเรียนรู้เชิงรุกที่เป็นวัฒนธรรมหลักสูตรจะช่วยให้นิสิตค่อย ๆ ฝึกความรับผิดชอบ สติ ปัญญา และเมตตา ผู้เขียนจึงเสนอว่า มจร ควรมีแผน active learning ระดับหลักสูตรที่เชื่อมรายวิชา กิจกรรม ประเมินผล และ feedback ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างชัดเจน

3.2 พุทธธรรมทำให้การเรียนรู้เชิงรุกลึกกว่าการทำกิจกรรม

ผู้เขียนเห็นว่า จุดแข็งของ มจร คือการมีฐานพุทธธรรมที่สามารถทำให้ active learning ลึกซึ้งกว่าการทำกิจกรรมในห้องเรียนทั่วไป บางครั้งการเรียนรู้เชิงรุกอาจถูกเข้าใจว่าเป็นเพียงการแบ่งกลุ่ม นำเสนอ หรือทำโครงงาน แต่ถ้าขาดการสะท้อนคิด กิจกรรมนั้นอาจไม่สร้างปัญญา พุทธธรรมช่วยเติมมิติภายในให้การเรียนรู้ เช่น การมีสติก่อนพูด การพิจารณาเหตุปัจจัย การเห็นทุกข์และเหตุแห่งทุกข์ การใช้เมตตาในการทำงานกลุ่ม และการตรวจสอบเจตนาของตนเอง อาจารย์จึงควรถามนิสิตหลังทำกิจกรรมว่า ได้เรียนรู้อะไรจากตนเอง เห็นปัญหาอะไร เห็นอคติของตนหรือไม่ กิจกรรมนี้ลดทุกข์หรือเพิ่มทุกข์แก่ผู้อื่นอย่างไร และจะปรับปรุงตนอย่างไร คำถามเหล่านี้ทำให้ active learning เชื่อมกับโยนิโสมนสิการและการฝึกปัญญา ในหลักสูตร มจร ไม่ว่าจะเป็นสาขาพระพุทธศาสนา การศึกษา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ หรือสังคมศาสตร์พุทธธรรมสามารถเป็นกรอบสะท้อนคิดได้ทั้งหมด ผู้เขียนจึงเห็นว่า active learning ของ มจร ควรเป็นทั้งการเรียนรู้เชิงปฏิบัติและการภาวนาทางปัญญา

3.3 การเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องออกแบบอย่างตั้งใจ

ผู้เขียนเห็นว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่เกิดขึ้นเองจากการบอกนิสิตว่า “ต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต” แต่ต้องถูกออกแบบในหลักสูตรอย่างตั้งใจ หลายหลักสูตรระบุ lifelong learning ไว้ในผลลัพธ์การเรียนรู้ แต่กิจกรรมการสอนยังเน้นการฟังบรรยาย การสอบปลายภาค และการทำรายงานตามคำสั่ง หากต้องการให้นิสิตเรียนรู้ตลอดชีวิตจริง หลักสูตรต้องฝึกให้นิสิตรู้วิธีตั้งคำถาม ค้นคว้า ประเมินข้อมูล ใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณ ขอ feedback ปรับปรุงงาน และสะท้อนการเติบโตของตนเอง อาจารย์ควรใช้แฟ้มสะสมงาน สมุดบันทึกการเรียนรู้ การประเมินตนเอง และการนำเสนอความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้นิสิตเห็นว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการ ไม่ใช่เหตุการณ์ครั้งเดียว ในมิติพุทธธรรม การเรียนรู้ตลอดชีวิตสัมพันธ์กับความไม่ประมาท เพราะโลกเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผู้เรียนจึงต้องไม่หยุดพัฒนาตนเอง ผู้เขียนเสนอว่า ทุกหลักสูตรของ มจร ควรกำหนดหลักฐาน lifelong learning อย่างน้อย 3 ประเภท ได้แก่ แฟ้มสะสมงาน การสะท้อนคิด และผลงานพัฒนาจาก feedback เพื่อให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตวัดได้จริง

3.4 การประเมินผลต้องสนับสนุนสติปัญญาและคุณธรรม

ผู้เขียนเห็นว่า การเรียนรู้เชิงรุกจะไม่ยั่งยืนหากการประเมินผลยังวัดเพียงความจำ เพราะนิสิตจะกลับไปเรียนเพื่อท่องจำและทำคะแนน การประเมินจึงต้องเปลี่ยนให้สอดคล้องกับ active learning และผลลัพธ์การเรียนรู้ เกณฑ์ AUN-QA ให้ความสำคัญกับความสอดคล้องระหว่างวิธีสอน การประเมิน และ expected learning outcomes โดยอาศัยแนวคิด constructive alignment ในหลักสูตร มจร การประเมินควรวัดทั้ง

ความรู้ ทักษะ การคิดวิเคราะห์ คุณธรรม การทำงานร่วมกัน และการสะท้อนคิด เช่น การประเมินโครงงานควรวัดความถูกต้องทางวิชาการ ความรับผิดชอบต่อชุมชน ความร่วมมือ ความคิดสร้างสรรค์ และการใช้หลักพุทธธรรม อาจารย์ควรใช้ rubrics ที่ชัดเจน เพื่อให้นิสิตรู้เกณฑ์คุณภาพและปรับปรุงตนเองได้ การให้ feedback ต้องทันเวลาและมีลักษณะกัลยาณมิตร ไม่ใช่เพียงการให้คะแนนสุดท้าย ผู้เขียนเห็นว่า การประเมินที่ดีควรเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ช่วยให้นิสิตเห็นจุดแข็ง จุดอ่อน และทางพัฒนาตน หากการประเมินสติปัญญาและคุณธรรม active learning ไม่เป็นกิจกรรมชั่วคราว เป็นกระบวนการสร้างบัณฑิตที่มีคุณภาพจริง

3.5 การปรับปรุงต่อเนื่องต้องอาศัยหลักฐานและเมตตา

ผู้เขียนเห็นว่า การปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ตาม AUN-QA Criterion 3 ต้องอาศัยทั้งหลักฐานและเมตตา หลักฐานช่วยให้หลักสูตรเห็นความจริง เช่น นิสิตมีส่วนร่วมน้อยเพราะอะไร กิจกรรมใดบรรลุผลลัพธ์ กิจกรรมใดไม่เหมาะกับบริบท อาจารย์ต้องการพัฒนาทักษะใด และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการบัณฑิตลักษณะใด หลักฐานเหล่านี้อาจมาจาก student feedback ผลประเมินรายวิชา ผลงานนิสิต peer observation แฟ้มสะสมงาน รายงานชุมชน และการประชุมหลักสูตร อย่างไรก็ตาม หากใช้หลักฐานอย่างแข็งกระด้าง อาจทำให้อาจารย์รู้สึกถูกตำหนิหรือถูกควบคุม มจร จึงควรใช้หลักฐานด้วยเมตตา คือใช้เพื่อช่วยกันพัฒนา ไม่ใช่เพื่อกล่าวโทษ การประชุมทบทวนการสอนควรเป็นพื้นที่กัลยาณมิตรที่อาจารย์แลกเปลี่ยนปัญหา แนวทางแก้ไข และนวัตกรรมการสอน ผู้เขียนเห็นว่า หลักฐานทำให้เห็นความจริง ส่วนเมตตาทำให้การปรับปรุงเกิดขึ้นอย่างมีพลังและไม่ทำลายกำลังใจ เมื่อทั้งสองสิ่งทำงานร่วมกัน หลักสูตร มจร จะสามารถพัฒนา active learning ได้ต่อเนื่องและมีคุณภาพ

4. การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากบทความนี้ คือ “รูปแบบ MCU-ACTIVE” เพื่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในหลักสูตร มจร ตาม AUN-QA Criterion 3 เพื่อพัฒนาบัณฑิตที่มีสติปัญญา คุณธรรม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต คำว่า ACTIVE ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ องค์ประกอบแรก คือ Awareness of Buddhist Educational Philosophy หมายถึง การทำให้ปรัชญาการศึกษาเชิงพุทธชัดเจน สื่อสารได้ และสะท้อนในกิจกรรมการเรียนรู้ทุกระดับ องค์ประกอบที่สอง คือ Collaborative and Responsible Participation หมายถึง การให้นิสิตมีส่วนร่วมอย่างรับผิดชอบ ผ่านการอภิปราย การทำงานกลุ่ม การสอนเพื่อน และการบริการชุมชน องค์ประกอบที่สาม คือ Transformative Practice หมายถึง การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง เช่น โครงงาน ภาคสนาม การฝึกสอน การวิจัย และจิตอาสา เพื่อเปลี่ยนความรู้ให้เป็นความสามารถ องค์ประกอบที่สี่ คือ Inquiry-Based Wisdom หมายถึง การฝึกตั้งคำถาม คิดวิเคราะห์ ใช้หลักฐาน และสะท้อนคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อพัฒนาสติปัญญา องค์ประกอบที่ห้า คือ Virtue-Integrated Creativity หมายถึง การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม และจิตผู้ประกอบการที่กำกับด้วยศีลธรรม เมตตา และความรับผิดชอบต่อสังคม องค์ประกอบที่หก คือ Evidence-Based Continuous Improvement หมายถึง การใช้หลักฐานจาก feedback ผลงานนิสิต การประเมิน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

รูปแบบ MCU-ACTIVE แสดงว่า active learning ใน มจร ไม่ใช่เพียงวิธีสอน แต่เป็นระบบพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการ AUN-QA, constructive alignment และพุทธธรรมเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างบัณฑิตที่มีความรู้ มีสติ มีคุณธรรม คิดสร้างสรรค์ และเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

แผนภาพสร้างจาก “รูปแบบ MCU-ACTIVE” เพื่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในหลักสูตร มจร”

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่า “รูปแบบ MCU-ACTIVE เป็นองค์ความรู้ใหม่สำหรับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร) โดยพัฒนาขึ้นให้สอดคล้องกับ AUN-QA Criterion 3: Teaching and Learning Approach เพื่อสร้างบัณฑิตที่มีสติปัญญา คุณธรรม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต รูปแบบนี้ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ A: Awareness of Buddhist Educational Philosophy การกำหนดและสื่อสารปรัชญาการศึกษาเชิงพุทธอย่างชัดเจน C: Collaborative and Responsible Participation การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบของผู้เรียน T: Transformative Learning Experience การออกแบบประสบการณ์เรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรม I: Innovative Learning Design การประยุกต์นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อยกระดับการเรียนรู้ V: Value-Based Assessment การประเมินผลที่สะท้อนทั้งความรู้ ทักษะ และคุณธรรม และ E: Empowerment for Lifelong Learning การเสริมสร้างศักยภาพให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ พัฒนาตนเอง และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้หลักสูตรมีคุณภาพตามมาตรฐาน AUN-QA และผลิตบัณฑิตที่พร้อมรับใช้สังคมด้วยปัญญา คุณธรรม และความรับผิดชอบอย่างยั่งยืน

5. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

ข้อเสนอแนะต่อไปนี้มุ่งให้หลักสูตร มจร นำ AUN-QA Criterion 3 ไปใช้พัฒนาการเรียนรู้เชิงรุกได้จริง โดยครอบคลุมการออกแบบหลักสูตร การพัฒนาอาจารย์ การจัดกิจกรรม การประเมินผล และระบบหลักฐานคุณภาพ เพื่อให้บัณฑิตมีสติปัญญา คุณธรรม ความคิดสร้างสรรค์ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

5.1 จัดทำแผนการเรียนรู้เชิงรุกระดับหลักสูตร

หลักสูตร มจร ควรจัดทำแผนการเรียนรู้เชิงรุกระดับหลักสูตร ไม่ควรปล่อยให้ active learning เป็นความรับผิดชอบเฉพาะอาจารย์รายวิชา แผนดังกล่าวควรเริ่มจากการวิเคราะห์ PLO แล้วกำหนดว่าแต่ละผลลัพธ์การเรียนรู้จะพัฒนาผ่านกิจกรรมใด รายวิชาใด ชั้นปีใด และประเมินด้วยหลักฐานอะไร ตัวอย่างเช่น PLO ด้านปัญญาอาจใช้การอ่านเชิงวิเคราะห์และกรณีศึกษา PLO ด้านคุณธรรมอาจใช้การสะท้อนคิดและจิตอาสา PLO ด้านทักษะอาจใช้โครงงานและการนำเสนอ ส่วน PLO ด้าน lifelong learning อาจใช้แฟ้มสะสมงานและการประเมินตนเอง หลักสูตรควรจัดทำ curriculum map ที่แสดงระดับการพัฒนาจากเริ่มต้น พัฒนา และบูรณาการ เพื่อให้นิสิตเห็นความก้าวหน้าของตนเอง แผนนี้ควรระบุบทบาทอาจารย์ วิธีเตรียมนิสิต ทรัพยากรที่ต้องใช้ วิธีประเมิน และวิธีเก็บหลักฐานตาม AUN-QA เช่น แผนการสอน ผลงานนิสิต feedback และรายงานปรับปรุงรายวิชา การมีแผนระดับหลักสูตรช่วยให้ active learning มีความต่อเนื่อง ลดความซ้ำซ้อน และทำให้หลักสูตรมีหลักฐานชัดเจนว่า กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้และอัตลักษณ์บัณฑิตของ มจร

5.2 พัฒนาอาจารย์ให้เป็นผู้อำนวยการเรียนรู้เชิงพุทธ

มจร ควรพัฒนาอาจารย์ให้เป็นผู้อำนวยการเรียนรู้เชิงพุทธ ไม่ใช่เพียงผู้บรรยายเนื้อหา เพราะ active learning ต้องการอาจารย์ที่ออกแบบกิจกรรม กระตุ้นคำถาม จัดการอภิปราย ให้ feedback ประเมินกระบวนการ และเชื่อมโยงประสบการณ์ของนิสิตกับหลักพุทธธรรม การพัฒนาอาจารย์ควรครอบคลุมหัวข้อ เช่น outcome-based education, constructive alignment, active learning, problem-based learning, project-based learning, community-based learning, reflective learning, rubric design, digital learning และการใช้ AI อย่างมีจริยธรรม อาจารย์ควรฝึกออกแบบกิจกรรมจริง ทดลองใช้ในรายวิชา รับข้อเสนอแนะจากเพื่อนอาจารย์ และปรับปรุงกิจกรรมตามข้อมูลนิสิต มจร อาจจัดระบบพี่เลี้ยงหรือชุมชนนักปฏิบัติด้านการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อให้อาจารย์แลกเปลี่ยนประสบการณ์และปัญหาอย่างต่อเนื่อง ในมิติพุทธธรรม อาจารย์ควรเป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยให้นิสิตคิดเอง เห็นตนเอง และพัฒนาปัญญา ไม่ใช่บังคับให้นิสิตทำกิจกรรมโดยไม่เข้าใจความหมาย หลักสูตรควรเก็บหลักฐานการพัฒนาอาจารย์ เช่น แผนอบรม รายงาน peer observation ตัวอย่างแผนการสอนที่ปรับปรุง และผลประเมินจากนิสิต เมื่ออาจารย์มีสมรรถนะเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ active learning จะเกิดผลจริงและยั่งยืน

5.3 บูรณาการการเรียนรู้จากชุมชน วัด และสถานการณ์จริง

หลักสูตร มจร ควรบูรณาการการเรียนรู้จากชุมชน วัด และสถานการณ์จริงเป็นส่วนหนึ่งของ active learning เพราะมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนามีพันธกิจในการเกื้อกูลสังคม การเรียนรู้ไม่ควรจำกัดอยู่ในห้องเรียน แต่ควรเปิดให้นิสิตเรียนรู้จากปัญหาจริงของวัด โรงเรียน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มเยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาส กิจกรรมที่นำไปใช้ได้ ได้แก่ โครงงานบริการชุมชน การศึกษาวัดต้นแบบ การพัฒนาสื่อธรรมะ การจัดกิจกรรมจิตอาสา การวิจัยชุมชน การฝึกสอนธรรมศึกษา การพัฒนาแผนปฏิบัติงานชุมชน และการถอดบทเรียนจากปราชญ์ท้องถิ่น อาจารย์ต้องกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ เกณฑ์ประเมิน บทบาทนิสิต จริยธรรมภาคสนาม และวิธีสะท้อนคิดให้ชัดเจน นิสิตควรถูกฝึกให้เข้าไปในชุมชนด้วยความเคารพ ไม่ใช่เข้าไปในฐานะผู้รู้เหนือชาวบ้าน หลังปฏิบัติงานควรมีการสะท้อนคิดว่า ได้เรียนรู้อะไร ปัญหามีเหตุปัจจัยอย่างไร หลักพุทธธรรมช่วยอธิบายหรือแก้ปัญหาอย่างไร และชุมชนได้รับประโยชน์อะไร หลักฐานที่ใช้ได้ ได้แก่ รายงานภาคสนาม ภาพกิจกรรม feedback ชุมชน แฟ้มสะสมงาน และ MOU กับหน่วยงานภายนอก

5.4 ใช้การประเมินแบบสะท้อนคิดและแฟ้มสะสมงาน

หลักสูตร มจร ควรใช้การประเมินแบบสะท้อนคิดและแฟ้มสะสมงานเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้เชิงรุกและ lifelong learning การสอบปลายภาคยังมีประโยชน์ในบางรายวิชา แต่ไม่เพียงพอสำหรับการวัดสติปัญญา คุณธรรม ความคิดสร้างสรรค์ และการเรียนรู้วิธีเรียนรู้ แฟ้มสะสมงานช่วยให้นิสิตเก็บหลักฐานการเติบโตของตนเอง เช่น บทวิเคราะห์ รายงานโครงงาน บันทึกสะท้อนคิด ผลงานชุมชน สื่อสร้างสรรค์ งานวิจัยย่อย feedback จากอาจารย์ และแผนปรับปรุงตนเอง อาจารย์ควรกำหนดคำถามสะท้อนคิด เช่น งานนี้พัฒนาปัญญาอย่างไร ฉันพบอุปสรรคอะไร ฉันใช้หลักพุทธธรรมใดในการทำงาน ฉันได้รับ feedback อะไร และฉันจะปรับปรุงอย่างไร การประเมินควรใช้ rubrics ที่ชัดเจน โดยวัดทั้งความถูกต้องทางวิชาการ ความลึกของการสะท้อนคิด ความรับผิดชอบ ความคิดสร้างสรรค์ และความก้าวหน้าจาก feedback แฟ้มสะสมงานดิจิทัลเหมาะกับบริบทปัจจุบัน เพราะจัดเก็บง่าย ตรวจสอบได้ และใช้เป็นหลักฐาน AUN-QA ได้ อย่างไรก็ตาม ต้องคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลและป้องกันการคัดลอกผลงาน การประเมินแบบนี้ทำให้นิสิตมองเห็นการเรียนรู้ของตนเอง และฝึกนิสัยการพัฒนาตนต่อเนื่องหลังสำเร็จการศึกษา

5.5 สร้างระบบปรับปรุงการเรียนรู้เชิงรุกด้วยหลักฐาน

หลักสูตร มจร ควรสร้างระบบปรับปรุงการเรียนรู้เชิงรุกด้วยหลักฐาน เพื่อให้ AUN-QA Criterion 3 ไม่เป็นเพียงข้อความในรายงานประเมิน แต่เป็นวงจรคุณภาพจริง ระบบนี้ควรเริ่มจากการกำหนดตัวชี้วัด เช่น ระดับการมีส่วนร่วมของนิสิต คุณภาพผลงาน active learning ผลประเมินรายวิชา ความพึงพอใจของนิสิต feedback จากชุมชน อัตราการบรรลุ CLO และข้อเสนอแนะจากอาจารย์ จากนั้นหลักสูตรควรเก็บข้อมูลทุกภาคการศึกษา วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และจัดทำแผนปรับปรุงรายวิชาหรือระดับหลักสูตร หลักฐานที่ควรเก็บ ได้แก่ แผนการสอน ตัวอย่างผลงานนิสิต rubrics คะแนน feedback รายงานประชุมหลักสูตร รายงานชุมชน และบันทึกการปรับปรุง อาจใช้ระบบออนไลน์หรือแดชบอร์ดเพื่อรวบรวมข้อมูลให้เห็นแนวโน้มชัดเจน อย่างไรก็ตาม การใช้ข้อมูลต้องมุ่งพัฒนา ไม่ใช่กล่าวโทษอาจารย์หรือกดดันนิสิต การประชุมทบทวน

ควรใช้หลักกัลยาณมิตร เปิดโอกาสให้อาจารย์และนิสิตร่วมเสนอแนวทางแก้ไข เมื่อหลักสูตรใช้หลักฐานอย่างต่อเนื่อง จะสามารถแสดงให้ผู้ประเมินเห็นว่า active learning ถูกวางแผน ดำเนินการ ประเมิน และปรับปรุงจริง ส่งผลให้บัณฑิตมีคุณภาพตรงตามอัตลักษณ์ มจร และความต้องการของสังคม

6. เอกสารอ้างอิง

อภินันท์ จันตะนี. (2565). *วิธีวิทยาการวิจัยขั้นสูง.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จรัญสนิทวงศ์.

อภินันท์ จันตะนี, และประสงค์ ปราณีตพลกรัง. (2568). *พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม.* พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์วิชาการและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราวิทยาลัย.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

อภินันท์ จันตะนี, และโยธี จันตะนี. (2568). *หลักพุทธธรรมนำชีวิตให้ความสงบสุข.* พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์วิชาการและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ.

ASEAN University Network. (2020). *Guide to AUN-QA assessment at programme level version 4.0.* Bangkok: ASEAN University Network.

Biggs, J. (2003). *Aligning teaching and assessment to curriculum objectives.* Imaginative Curriculum Project, LTSN Generic Centre.

Bonwell, C. C., & Eison, J. A. (1991). *Active learning: Creating excitement in the classroom.* Washington, DC: ASHE-ERIC Higher Education Reports.

Knowles, M. S. (1975). *Self-directed learning: A guide for learners and teachers.* New York: Association Press.

UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence.* Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

7. การพัฒนาสมรรถนะอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรตามเกณฑ์ AUN-QA Criterion 5 เพื่อยกระดับคุณภาพบัณฑิตและการประกันคุณภาพหลักสูตรของ มจร

Competency Development of Programme-Responsible Lecturers Based on AUN-QA Criterion 5 to Enhance Graduate Quality and Programme Quality Assurance at Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ประพันธ์ นึกกระโทก

สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

สิทธิศักดิ์ พรหมสิทธิ์

สาขาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามเกณฑ์ AUN-QA Criterion 5: Academic Staff เพื่อยกระดับคุณภาพบัณฑิตและการประกันคุณภาพหลักสูตรอย่างเป็นระบบ เนื้อหาชี้ให้เห็นว่าอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรเป็นกลไกหลักในการออกแบบหลักสูตร กำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ จัดการเรียนการสอน ประเมินผู้เรียน พัฒนางานวิจัย ให้คำปรึกษานิสิต ประสานผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และจัดทำหลักฐานคุณภาพ เกณฑ์ AUN-QA Criterion 5 เน้นการวางแผนอัตรากำลัง การติดตามภาระงาน การกำหนดและประเมินสมรรถนะ การจัดสรรหน้าที่ตามคุณวุฒิและประสบการณ์ ระบบเลื่อนตำแหน่งตามคุณธรรม การพัฒนาอาจารย์ และการบริหารผลการปฏิบัติงาน บทความนี้เสนอ “รูปแบบ MCU-ASCEND” ประกอบด้วย การวางแผนอาจารย์ การจัดการภาระงานอย่างยั่งยืน การทำแผนที่สมรรถนะ การจัดสรรหน้าที่อย่างมีจริยธรรม การพัฒนาเชิงบ่มเพาะและการยกระดับผลการปฏิบัติงานด้วยข้อมูล รูปแบบดังกล่าวช่วยให้ มจร พัฒนาอาจารย์ให้มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม ภาวะผู้นำทางวิชาการ และความรับผิดชอบต่อคุณภาพบัณฑิต

คำสำคัญ: สมรรถนะอาจารย์, อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร, AUN-QA Criterion 5, คุณภาพบัณฑิต, การประกันคุณภาพหลักสูตร, มจร

Abstract

This academic article proposes guidelines for developing the competencies of programme-responsible lecturers at Mahachulalongkornrajavidyalaya University based on AUN-QA Criterion 5: Academic Staff. The article argues that lecturer competency is a decisive factor in graduate quality and programme quality assurance because academic staff design

curricula, deliver teaching, conduct assessment, supervise students, produce research, provide academic service, and generate evidence for continuous improvement. AUN-QA Criterion 5 requires programmes to demonstrate academic staff planning, workload monitoring, competency determination and communication, appropriate duty allocation, merit-based promotion, clear accountability, systematic training needs analysis, and performance management with reward and recognition. In the MCU context, these requirements should be integrated with Buddhist educational values, including wisdom, morality, mindfulness, compassion, responsibility, and service to society. The article proposes the MCU-ASCEND Model, consisting of Academic Staff Planning, Sustainable Workload Management, Competency Mapping, Ethical Duty Allocation, Nurturing Development, and Data-Driven Performance Enhancement. Practical recommendations include establishing a competency framework, developing lecturer portfolios, using peer review and student feedback, aligning staff development with curriculum outcomes, and strengthening evidence-based quality assurance. The article concludes that competency development under AUN-QA Criterion 5 can enhance graduate quality, curriculum credibility, academic accountability, and MCU's Buddhist educational identity.

Keywords: academic staff competency, programme-responsible lecturers, AUN-QA Criterion 5, graduate quality, programme quality assurance, MCU

1. ความนำ

คุณภาพบัณฑิตเป็นผลลัพธ์สำคัญของการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และปัจจัยที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อคุณภาพดังกล่าว คือ คุณภาพของอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร เพราะอาจารย์กลุ่มนี้ทำหน้าที่มากกว่าการสอนรายวิชา แต่เป็นผู้ร่วมกำหนดปรัชญาหลักสูตร ผลลัพธ์การเรียนรู้ โครงสร้างรายวิชา วิธีจัดการเรียนรู้ วิธีประเมินผู้เรียน การนิเทศวิทยานิพนธ์ การติดตามผลลัพธ์บัณฑิต และการจัดทำหลักฐานประกันคุณภาพ ในบริบทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การพัฒนาอาจารย์ต้องผสานมาตรฐานสากลกับอัตลักษณ์มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ต้องมีทั้งความสามารถทางวิชาการ ความเชี่ยวชาญหลักสูตร ทักษะดิจิทัล ความสามารถวิจัย จิตบริการ ความเมตตา ความรับผิดชอบ และจริยธรรมทางวิชาการ เกณฑ์ AUN-QA Criterion 5: Academic Staff เป็นกรอบสำคัญที่ช่วยให้หลักสูตรตรวจสอบว่ามีการวางแผนอาจารย์เพียงพอ มีการติดตามภาระงาน มีการกำหนดและประเมินสมรรถนะ มีการจัดสรรหน้าที่เหมาะสม มีระบบเลื่อนตำแหน่งตามคุณธรรม มีการสื่อสารสิทธิหน้าที่ มีการพัฒนาความต้องการฝึกอบรม และมีระบบประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน ในเชิงวิชาการ อภินันท์ จันตะนี (2565) เน้นการจัดการเชิงระบบและการพัฒนาองค์ความรู้ด้วยหลักฐาน ส่วน Biggs (2003) เสนอแนวคิด constructive alignment ที่ชี้ว่าผลลัพธ์การเรียนรู้ วิธีสอน และการประเมินต้องสอดคล้องกัน ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งเสนอแนวทางการ

พัฒนาสมรรถนะอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรตาม AUN-QA Criterion 5 เพื่อยกระดับคุณภาพบัณฑิตและการประกันคุณภาพหลักสูตรของ มจร

2. เนื้อหาสาระสำคัญ

เนื้อหาหลักของบทความนี้อธิบายสมรรถนะอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรตาม AUN-QA Criterion 5 ใน 5 มิติ ได้แก่ การวางแผนบุคลากร ภาระงาน สมรรถนะ การจัดสรรหน้าที่ และการพัฒนาอาจารย์ โดยเชื่อมแนวคิดการจัดการของอภินันท์ จันตะนี กับแนวคิด constructive alignment ของ Biggs เพื่อยกระดับคุณภาพบัณฑิต

2.1 การวางแผนอาจารย์เพื่อความยั่งยืนของหลักสูตร

การวางแผนอาจารย์เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสมรรถนะตาม AUN-QA Criterion 5 เพราะหลักสูตรต้องแสดงให้เห็นว่า มีจำนวนและคุณภาพของอาจารย์เพียงพอต่อการศึกษา วิจัย และบริการวิชาการ การวางแผนอาจารย์ของ มจร จึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการนับจำนวนอาจารย์ประจำหลักสูตร แต่ต้องวิเคราะห์คุณวุฒิ ตำแหน่งทางวิชาการ ความเชี่ยวชาญ อายุงาน ภาระงาน ความสามารถวิจัย ความสามารถนิเทศนิสิต และความต่อเนื่องของผู้สืบทอดงานหลักสูตร แผนดังกล่าวควรครอบคลุมการสรรหา การทดแทน การเลื่อนตำแหน่ง การพัฒนาอาจารย์รุ่นใหม่ การเตรียมผู้บริหารหลักสูตร และการรองรับการเกษียณอายุของอาจารย์อาวุโส หลักสูตรควรจัดทำแผนที่ความเชี่ยวชาญของอาจารย์ให้เชื่อมกับผลลัพธ์การเรียนรู้และรายวิชา เช่น ผู้เชี่ยวชาญพระพุทธศาสนา รัฐประศาสนศาสตร์ การศึกษา ภาษาบาลี วิจัย ดิจิทัล และการประกันคุณภาพ หลักฐานที่ควรใช้ ได้แก่ ประวัติอาจารย์ ตารางภาระงาน แผนสืบทอดตำแหน่ง สัดส่วนอาจารย์ต่อนิสิต แผนพัฒนาบุคลากร และรายงานประชุมกรรมการหลักสูตร การวางแผนอาจารย์ที่ดีช่วยให้หลักสูตรมีเสถียรภาพ ลดความเสี่ยงจากการขาดผู้สอนรายวิชาเฉพาะทาง และทำให้บัณฑิตได้รับการดูแลจากอาจารย์ที่มีคุณภาพต่อเนื่อง

2.2 การติดตามภาระงานและความสมดุลของบทบาทอาจารย์

ภาระงานของอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรมีความซับซ้อนกว่าการสอนในชั้นเรียน เพราะต้องรับผิดชอบการจัดทำ มคอ. หรือเอกสารหลักสูตร การพัฒนา PLO และ CLO การประชุมหลักสูตร การประกันคุณภาพ การนิเทศนิสิต การวิจัย การบริการวิชาการ การทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา และภารกิจมหาวิทยาลัย หากไม่มีระบบติดตามภาระงานที่เป็นธรรม อาจารย์บางคนอาจรับงานมากเกินไปจนกระทบต่อคุณภาพการสอน การให้คำปรึกษา และการผลิตผลงานวิชาการ AUN-QA Criterion 5 จึงกำหนดให้ภาระงานอาจารย์ต้องถูกวัดและติดตามเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา วิจัย และบริการ ระบบที่เหมาะสมของ มจร ควรแยกประเภทภาระงานอย่างชัดเจน เช่น งานสอน งานวิจัย งานนิเทศ งานประกันคุณภาพ งานบริการสังคม งานคณะสงฆ์ และงานบริหารหลักสูตร พร้อมทั้งกำหนดวิธีนับภาระงานที่โปร่งใส หลักสูตรควรใช้ข้อมูลภาระงานเพื่อปรับการจัดตารางสอน กระจายงานกรรมการหลักสูตร สนับสนุนอาจารย์ที่มีภาระนิเทศสูง และลดงานซ้ำซ้อนที่ไม่จำเป็น การติดตามภาระงานไม่ควรเป็นเครื่องมือจับผิด แต่ควรเป็นกลไก

สร้างความเป็นธรรมและความเมตตาในองค์กร เมื่อภาระงานสมดุล อาจารย์จะมีเวลาเตรียมการสอน ให้ feedback วิจัยและพัฒนาหลักสูตรได้ดีขึ้น

2.3 การกำหนด ประเมิน และสื่อสารสมรรถนะอาจารย์

สมรรถนะอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรควรถูกกำหนดอย่างชัดเจน ประเมินอย่างต่อเนื่อง และสื่อสารให้เข้าใจตรงกันทั้งระดับหลักสูตร คณะ วิทยาเขต และมหาวิทยาลัย AUN-QA Criterion 5 กำหนดให้หลักสูตรต้องแสดงว่าสมรรถนะของอาจารย์ได้รับการกำหนด ประเมิน และสื่อสารแล้ว ในบริบท มจร สมรรถนะควรครอบคลุมอย่างน้อย 9 ด้าน ได้แก่ ความเชี่ยวชาญศาสตร์เฉพาะ การออกแบบหลักสูตรแบบมุ่งผลลัพธ์ การจัดการเรียนรู้เชิงรุก การประเมินผลผู้เรียน การวิจัยและตีพิมพ์ การนิเทศวิทยานิพนธ์ การใช้เทคโนโลยีและ AI อย่างมีจริยธรรม การมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และภาวะผู้นำเชิงพุทธจริยธรรม การประเมินสมรรถนะควรใช้ข้อมูลหลายแหล่ง เช่น การประเมินตนเอง แฟ้มสะสมงานอาจารย์ ผลประเมินจากนิสิต peer review ผลงานวิจัย ผลนิเทศนิสิต feedback จากศิษย์เก่าและผู้ใช้บัณฑิต รวมทั้งผลการดำเนินงานตามแผนปรับปรุงหลักสูตร การสื่อสารสมรรถนะควรทำผ่านคู่มืออาจารย์ ประชุมหลักสูตร แผนพัฒนารายบุคคล ระบบประเมินผล และกิจกรรมพัฒนาอาจารย์ การกำหนดสมรรถนะเช่นนี้ช่วยให้อาจารย์เข้าใจความคาดหวังของหลักสูตร รู้จุดแข็ง จุดอ่อน และแนวทางพัฒนาตนเอง ส่งผลให้หลักสูตรมีระบบยกระดับคุณภาพอาจารย์ที่ตรวจสอบได้

2.4 การจัดสรรหน้าที่และระบบคุณธรรมในการเลื่อนตำแหน่ง

การจัดสรรหน้าที่อาจารย์ต้องสอดคล้องกับคุณวุฒิ ประสบการณ์ ความถนัด และศักยภาพเฉพาะบุคคล เพราะอาจารย์ที่ได้รับหน้าที่ไม่ตรงความเชี่ยวชาญอาจทำให้การสอน การนิเทศ และการประเมินคุณภาพลดลง AUN-QA Criterion 5 จึงเน้นว่าหน้าที่ที่จัดสรรให้อาจารย์ต้องเหมาะสมกับคุณวุฒิ ประสบการณ์ และความถนัด รวมทั้งการเลื่อนตำแหน่งต้องยึดระบบคุณธรรมที่พิจารณาการสอน วิจัย และบริการ ใน มจร การจัดสรรหน้าที่ควรคำนึงถึงทั้งความรู้ทางวิชาการและภารกิจพระพุทธศาสนา เช่น อาจารย์ที่เชี่ยวชาญพระไตรปิฎกควรดูแลรายวิชาหลักพุทธธรรม อาจารย์ที่เชี่ยวชาญวิจัยควรนิเทศงานวิจัยและพัฒนาศักยภาพนิสิต อาจารย์ที่มีความสามารถด้านเทคโนโลยีควรสนับสนุนระบบเรียนรู้ออนไลน์และฐานข้อมูลคุณภาพ หลักสูตรควรมีหลักฐานการมอบหมายงาน เช่น คำสั่งแต่งตั้ง ตารางสอน แผนภาระงาน รายงานนิเทศ และผลประเมินงาน ส่วนระบบเลื่อนตำแหน่งควรมีความโปร่งใส พิจารณาทั้งผลงานวิชาการ คุณภาพการสอน การบริการวิชาการ การมีส่วนร่วมในประกันคุณภาพ และจริยธรรมวิชาชีพ ระบบคุณธรรมที่ดีจะสร้างแรงจูงใจ ความเชื่อมั่น และวัฒนธรรมความเป็นธรรม อันเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาคุณภาพหลักสูตร

2.5 การพัฒนาอาจารย์ การประเมินผล และการยกย่องเชิดชู

การพัฒนาอาจารย์ต้องอาศัยข้อมูลความต้องการที่แท้จริง ไม่ใช่การจัดอบรมตามกระแสหรือความสะดวกของหน่วยงาน AUN-QA Criterion 5 กำหนดให้หลักสูตรต้องระบุความต้องการพัฒนาอาจารย์อย่างเป็นระบบ และมีกิจกรรมพัฒนาที่เหมาะสมเพื่อตอบสนองความต้องการนั้น ใน มจร การวิเคราะห์ความ

ต้องการควรพิจารณาจากผลประเมินการสอน ผลการบรรลุ PLO ผลงานวิจัย คุณภาพการนิเทศ ความพร้อมด้านดิจิทัล ความสามารถด้าน AUN-QA และความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รูปแบบพัฒนาอาจารย์ควรหลากหลาย เช่น อบรมเชิงปฏิบัติการ การพี่เลี้ยง peer coaching การสังเกตชั้นเรียน ชุมชนนักปฏิบัติ การอบรมวิจัย การอบรม rubrics การอบรม active learning และการพัฒนาทักษะ AI อย่างมีจริยธรรม ระบบประเมินผลการปฏิบัติงานควรเป็นเชิงพัฒนา ไม่ใช่เชิงลงโทษ กล่าวคือ ช่วยให้อาจารย์เห็นจุดแข็ง จุดที่ควรปรับปรุง และแผนพัฒนารายบุคคล การยกย่องเชิดชูควรรวมถึงรางวัลการสอนดีเด่น การนิเทศดีเด่น การวิจัยดีเด่น การบริการสังคมดีเด่น และการนำหลักสูตรสู่การประกันคุณภาพดีเด่น การพัฒนาและยกย่องอาจารย์เช่นนี้ทำให้เกิดแรงจูงใจ สร้างวัฒนธรรมคุณภาพ และช่วยให้บัณฑิตได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีมาตรฐาน

สรุปสาระสำคัญ -เนื้อหาหลักของบทความแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาสมรรถนะอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรตาม AUN-QA Criterion 5 ต้องดำเนินการเป็นระบบครบวงจร เริ่มจากการวางแผนอาจารย์เพื่อให้หลักสูตรมีจำนวนและคุณภาพบุคลากรเพียงพอต่อการศึกษา วิจัย และบริการ โดยใช้ข้อมูลคุณวุฒิ ความเชี่ยวชาญ สัดส่วนอาจารย์ต่อนิสิต และแผนสืบทอดตำแหน่ง ต่อมาคือการติดตามภาระงานอย่างเป็นธรรม เพื่อให้ภาระการสอน วิจัย นิเทศ บริการวิชาการ งานคณะสงฆ์ และงานประกันคุณภาพมีความสมดุล ไม่กระทบต่อคุณภาพการดูแลนิสิต ประการที่สาม คือการกำหนด ประเมิน และสื่อสารสมรรถนะอาจารย์ในด้านหลักสูตร การสอน การประเมิน วิจัย ดิจิทัล การนิเทศ และพุทธจริยธรรม ประการที่สี่ คือการจัดสรรหน้าที่ให้เหมาะกับคุณวุฒิ ประสบการณ์ และความถนัด พร้อมใช้ระบบคุณธรรมในการเลื่อนตำแหน่ง โดยพิจารณาทั้งการสอน วิจัย บริการ และความรับผิดชอบต่อหลักสูตร ประการที่ห้า คือการพัฒนาอาจารย์จากข้อมูลจริงและใช้ระบบประเมินผลที่ส่งเสริมการเติบโต พร้อมยกย่องเชิดชูผลงานที่สร้างคุณภาพบัณฑิต เมื่อทั้งห้ามิติทำงานร่วมกัน อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรจะมีสมรรถนะสูงขึ้น หลักสูตรจะมีหลักฐานประกันคุณภาพชัดขึ้น และบัณฑิตของ มจร จะมีทั้งความรู้ ทักษะ คุณธรรม ปัญญา และความรับผิดชอบต่อสังคม

3. ทัศนะของผู้เขียนต่อบทความวิชาการ

ผู้เขียนเห็นว่า AUN-QA Criterion 5 ไม่ควรถูกใช้เป็นเพียงรายการตรวจเอกสาร แต่ควรเป็นกรอบพัฒนาอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรให้เป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้สร้างคุณภาพบัณฑิต และผู้สืบสานอัตลักษณ์พระพุทธศาสนาของ มจร ผ่านสมรรถนะ จริยธรรม และการปรับปรุงตนอย่างต่อเนื่อง

3.1 สมรรถนะอาจารย์ต้องเริ่มจากความรับผิดชอบต่อหลักสูตร

ผู้เขียนเห็นว่า สมรรถนะของอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรต้องเริ่มจากความเข้าใจบทบาทของตนในฐานะ “เจ้าของร่วมของคุณภาพหลักสูตร” ไม่ใช่เป็นเพียงผู้สอนรายวิชา อาจารย์กลุ่มนี้ต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนดปรัชญาหลักสูตร ผลลัพธ์การเรียนรู้ โครงสร้างรายวิชา วิธีจัดการเรียนรู้ วิธีประเมินผู้เรียน การติดตามผลลัพธ์ และการปรับปรุงหลักสูตร ดังนั้น การพัฒนาอาจารย์ต้องเชื่อมกับงานจริงของหลักสูตร เช่น การเขียน PLO ที่วัดได้ การทำ curriculum mapping การออกแบบ CLO การใช้ rubrics การวิเคราะห์ feedback และการเขียนรายงาน SAR หากอบรมอาจารย์แบบทั่วไปโดยไม่เชื่อมกับภารกิจหลักสูตร ผลลัพธ์

อาจไม่ชัดเจนและไม่ช่วยยกระดับคุณภาพบัณฑิต ผู้เขียนจึงเสนอว่า มจร ควรทำให้การพัฒนาอาจารย์เป็นส่วนหนึ่งของวงจรบริหารหลักสูตร กล่าวคือ เมื่อพบปัญหาการเรียนรู้ของนิสิต ต้องพัฒนาอาจารย์ด้านการสอน เมื่อพบปัญหาการประเมิน ต้องพัฒนาอาจารย์ด้าน assessment literacy และเมื่อพบปัญหางานวิจัยนิสิตล่าช้า ต้องพัฒนาอาจารย์ด้านการนิเทศ สมรรถนะอาจารย์จึงต้องเติบโตจากปัญหาจริงและหลักฐานจริงของหลักสูตร

3.2 พุทธจริยธรรมควรเป็นแกนกลางของสมรรถนะอาจารย์ มจร

ผู้เขียนเห็นว่า สมรรถนะอาจารย์ มจร ไม่ควรวัดจากคุณวุฒิ ตำแหน่งทางวิชาการ หรือจำนวนผลงานวิจัยเท่านั้น แต่ต้องวัดจากพุทธจริยธรรมที่แสดงออกในการสอน การนิเทศ การประเมิน และการทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วย อาจารย์ที่มีสมรรถนะควรมีความรู้จริง สอนเป็น ประเมินเป็น วิจัยเป็น และประพฤติเป็นแบบอย่างแห่งศีล สมาธิ ปัญญา คุณธรรม เช่น ความยุติธรรมในการให้คะแนน ความเมตตาในการให้คำปรึกษา ความรับผิดชอบต่อเวลา ความซื่อสัตย์ทางวิชาการ และความไม่ประมาทในการใช้ข้อมูล ล้วนเป็นสมรรถนะเชิงจริยธรรมที่มีผลต่อคุณภาพบัณฑิตโดยตรง ถ้าอาจารย์มีความรู้มากแต่ขาดเมตตา นิสิตอาจไม่กล้าเรียนรู้ ถ้าอาจารย์สอนดีแต่ประเมินไม่เป็นธรรม คุณภาพหลักสูตรย่อมไม่น่าเชื่อถือ และถ้าอาจารย์ทำวิจัยเก่งแต่ไม่ดูแลนิสิต คุณภาพบัณฑิตอาจไม่บรรลุผล ผู้เขียนจึงเสนอว่า มจร ควรบรรจุพุทธจริยธรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งในกรอบสมรรถนะอาจารย์ เช่น สติ ความรับผิดชอบ ความกรุณา ความซื่อสัตย์ และการใช้ปัญญาเพื่อประโยชน์ของผู้เรียนและสังคม

3.3 ภาระงานอาจารย์ต้องบริหารด้วยความเป็นธรรมและเมตตา

ผู้เขียนเห็นว่า การพัฒนาสมรรถนะอาจารย์จะเกิดผลยาก หากภาระงานไม่เป็นธรรม อาจารย์บางคนอาจมีภาระสอนมาก นิเทศมาก ประกันคุณภาพมาก และบริการวิชาการมาก ขณะที่บางคนมีภาระน้อยกว่าอย่างไม่สมดุล เมื่อเกิดภาวะเช่นนี้ อาจารย์ที่มีความสามารถอาจเหนื่อยล้า ไม่สามารถเตรียมการสอนอย่างมีคุณภาพ ไม่สามารถให้ feedback นิสิตได้ทัน และไม่สามารถผลิตงานวิจัยได้ต่อเนื่อง AUN-QA Criterion 5 จึงให้ความสำคัญกับการวัดและติดตามภาระงาน ผู้เขียนเห็นว่า มจร ควรจัดระบบภาระงานที่สะท้อนความจริงมากที่สุด ไม่ควรนับเฉพาะชั่วโมงสอน แต่ควรนับงานนิเทศ งานให้คำปรึกษา งานหลักสูตร งานวิจัย งานคณะสงฆ์ งานบริการชุมชน และงานประกันคุณภาพด้วย อย่างไรก็ตาม การวัดภาระงานต้องไม่กลายเป็นระบบควบคุมที่แข็งกระด้าง แต่ควรเป็นเครื่องมือแห่งความเป็นธรรมและเมตตา เมื่อเห็นว่าอาจารย์บางคนมีภาระสูง หลักสูตรควรปรับภาระ สนับสนุนผู้ช่วย หรือจัดทีมทำงานร่วมกัน การบริหารภาระงานเช่นนี้จะช่วยให้อาจารย์มีพลังพัฒนาตน และส่งผลดีต่อคุณภาพนิสิตโดยตรง

3.4 การประเมินผลอาจารย์ควรมุ่งพัฒนา ไม่ใช่สร้างความกลัว

ผู้เขียนเห็นว่า การประเมินผลการปฏิบัติงานของอาจารย์ตาม AUN-QA Criterion 5 ควรเป็นระบบที่ช่วยให้อาจารย์เติบโต ไม่ใช่ระบบที่ทำให้อาจารย์กลัวการถูกจับผิด หากการประเมินเน้นเอกสารและคะแนนเพียงอย่างเดียว อาจารย์อาจทำเอกสารเพื่อผ่านการประเมิน แต่ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพจริง

การประเมินที่ดีควรใช้หลักฐานหลายด้าน เช่น ผลประเมินการสอนจากนิสิต การประเมินโดยเพื่อนร่วมงาน ผลงานวิจัย คุณภาพการนิเทศ ความสำเร็จของนิสิต การมีส่วนร่วมในการปรับปรุงหลักสูตร และการบริการวิชาการแก่สังคม ผลการประเมินควรถูกนำไปใช้สร้างแผนพัฒนารายบุคคล มีพี่เลี้ยง มีการอบรม และมีทรัพยากรสนับสนุน ผู้บริหารควรใช้ภาษาแห่งกัลยาณมิตร ไม่ใช่ภาษาแห่งการตำหนิ เมื่ออาจารย์เห็นว่าการประเมินช่วยให้พัฒนาจริง จะเปิดใจรับ feedback มากขึ้นและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ผู้เขียนเสนอว่า มจร ควรสร้างวัฒนธรรมการประเมินเพื่อการเรียนรู้ คล้ายหลักพุทธธรรมที่ให้มนุษย์เห็นตนเองตามความเป็นจริง แล้วใช้ความเพียรและปัญญาปรับปรุงตนให้ดีขึ้น

3.5 สมรรถนะอาจารย์คือสะพานเชื่อม AUN-QA กับคุณภาพบัณฑิต

ผู้เขียนเห็นว่า สมรรถนะอาจารย์เป็นสะพานเชื่อมระหว่างเกณฑ์ AUN-QA กับคุณภาพบัณฑิต เพราะหลักสูตรอาจมีเอกสารสมบูรณ์ มี PLO ชัด มีโครงสร้างรายวิชาดี และมีระบบประเมินครบถ้วน แต่ถ้าอาจารย์ไม่สามารถนำสิ่งเหล่านี้ไปปฏิบัติจริง คุณภาพบัณฑิตก็อาจไม่เกิดขึ้น อาจารย์เป็นผู้แปลผลลัพธ์การเรียนรู้ให้กลายเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นผู้แปล rubric ให้เป็นการประเมินที่ยุติธรรม เป็นผู้แปล feedback ให้เป็นการปรับปรุง และเป็นผู้แปลอัตลักษณ์มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาให้เป็นประสบการณ์เรียนรู้ของนิสิต ดังนั้น AUN-QA Criterion 5 จึงเป็นฐานมนุษย์ของทุกเกณฑ์ เพราะอาจารย์ที่มีสมรรถนะช่วยให้ Criterion 1 บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ Criterion 2 มีหลักสูตรสอดคล้อง Criterion 3 มีการเรียนรู้เชิงรุก Criterion 4 มีการประเมินยุติธรรม Criterion 6 มีการดูแลนิสิต Criterion 7 ใช้ทรัพยากรมีประสิทธิภาพ และ Criterion 8 มีผลผลิตผลลัพธ์ที่ดี ผู้เขียนจึงเห็นว่า มจร ควรลงทุนกับการพัฒนาอาจารย์อย่างจริงจัง เพราะการยกระดับอาจารย์คือการยกระดับบัณฑิต หลักสูตร และศรัทธาทางวิชาการของมหาวิทยาลัย

4. การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากบทความนี้ คือ “รูปแบบ MCU-ASCEND” สำหรับพัฒนาสมรรถนะอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรตาม AUN-QA Criterion 5 โดย ASCEND ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบที่เชื่อมโยงกัน องค์ประกอบแรก คือ Academic Staff Planning หรือการวางแผนอาจารย์เชิงยุทธศาสตร์ หลักสูตรต้องจัดทำแผนอัตรากำลัง แผนความเชี่ยวชาญ แผนสืบทอดตำแหน่ง แผนสรรหา และแผนพัฒนาความสามารถให้สอดคล้องกับ PLO รายวิชา วิจัย และบริการ องค์ประกอบที่สอง คือ Sustainable Workload Management หรือการจัดการภาระงานอย่างยั่งยืน โดยวัดภาระสอน วิจัย นิเทศ ให้คำปรึกษา ประกันคุณภาพ บริการวิชาการ และงานคณะสงฆ์อย่างเป็นธรรม องค์ประกอบที่สาม คือ Competency Mapping and Communication หรือการกำหนดแผนที่สมรรถนะและสื่อสารอย่างชัดเจน ครอบคลุมสมรรถนะด้านหลักสูตร การสอน การประเมิน วิจัย ดิจิทัล การนิเทศ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และพุทธจริยธรรม องค์ประกอบที่สี่ คือ Ethical Duty Allocation หรือการจัดสรรหน้าที่อย่างมีจริยธรรม ให้ตรงกับคุณวุฒิ ประสบการณ์ ความถนัด และประโยชน์ของผู้เรียน องค์ประกอบที่ห้า คือ Nurturing Development หรือการพัฒนาเชิงบ่มเพาะผ่านการอบรม พี่เลี้ยง peer review ชุมชนนักปฏิบัติ และแผนพัฒนารายบุคคล องค์ประกอบที่หก คือ Data-

Driven Performance Enhancement หรือการยกระดับผลการปฏิบัติงานด้วยข้อมูล โดยใช้หลักฐานจากการสอน วิจัย นิเทศ feedback และผลลัพธ์บัณฑิต เพื่อให้รางวัล ยกย่อง และปรับปรุงต่อเนื่อง รูปแบบนี้เสนอว่า การพัฒนาอาจารย์ไม่ใช่งานบุคคลแยกส่วน แต่เป็นระบบประกันคุณภาพหลักสูตรที่เชื่อมมาตรฐานสากลกับพุทธจริยธรรม มุ่งสร้างบัณฑิตที่มีความรู้ ทักษะ ปัญญา คุณธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม

แผนภาพสร้างจาก “รูปแบบ MCU-ASCEND” เพื่อพัฒนาสมรรถนะอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่า รูปแบบ MCU-ASCEND เป็นกรอบพัฒนาสมรรถนะอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรตาม AUN-QA Criterion 5 โดยบูรณาการการบริหารบุคลากรเข้ากับระบบประกันคุณภาพหลักสูตรอย่างเป็นรูปธรรม องค์ประกอบแรก Academic Staff Planning เน้นวางแผนอัตรากำลัง ความเชี่ยวชาญ การสรรหา และการสืบทอดตำแหน่งให้สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ องค์ประกอบที่สอง Sustainable Workload Management จัดภาระสอน วิจัย นิเทศ ให้คำปรึกษา และบริการวิชาการอย่างสมดุลและเป็นธรรม องค์ประกอบที่สาม Competency Mapping and Communication กำหนดสมรรถนะที่จำเป็นและสื่อสารความคาดหวังอย่างชัดเจน องค์ประกอบที่สี่ Ethical Duty Allocation มอบหมายงานตามคุณวุฒิ ประสบการณ์ ความถนัด และประโยชน์ของผู้เรียน องค์ประกอบที่ห้า Nurturing Development ส่งเสริมการอบรม ระบบพี่เลี้ยง การทบทวนโดยเพื่อน และแผนพัฒนารายบุคคล องค์ประกอบที่หก Data-Driven Performance Enhancement ใช้ข้อมูลผลการสอน วิจัย ความคิดเห็น และผลลัพธ์บัณฑิตเพื่อประเมิน ยกย่อง และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้อาจารย์มีความรู้ ทักษะ ปัญญา คุณธรรม ความรับผิดชอบ และ

สามารถพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพตามมาตรฐานสากลอย่างยั่งยืน พร้อมสร้างบัณฑิตที่ตอบสนองสังคมและรักษาอัตลักษณ์พุทธของมหาวิทยาลัย

5. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

ข้อเสนอแนะต่อไปนี้มุ่งให้ มจร นำ AUN-QA Criterion 5 ไปใช้พัฒนาอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรได้จริง ครอบคลุมกรอบสมรรถนะ แฟ้มสะสมงาน ระบบภาระงาน ระบบพี่เลี้ยง และการประเมินผล โดยทุกข้อควรปรับใช้ตามบริบทคณะ วิทยาเขต วิทยาลัย และระดับหลักสูตร

5.1 จัดทำกรอบสมรรถนะอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรของ มจร

มจร ควรจัดทำกรอบสมรรถนะอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรอย่างเป็นทางการ โดยอิง AUN-QA Criterion 5 และอัตลักษณ์มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา กรอบดังกล่าวควรระบุสมรรถนะหลัก เช่น การออกแบบหลักสูตรแบบมุ่งผลลัพธ์ การเขียน PLO และ CLO การจัดการเรียนรู้เชิงรุก การประเมินผู้เรียนด้วย rubrics การวิจัยและตีพิมพ์ การนิเทศวิทยานิพนธ์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI อย่างมีจริยธรรม การสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การบริหารหลักฐานประกันคุณภาพ และภาวะผู้นำเชิงพุทธจริยธรรม แต่ละสมรรถนะควรกำหนดตัวชี้วัดระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูง เพื่อให้อาจารย์เห็นเส้นทางพัฒนาตนเองอย่างชัดเจน กรอบนี้ควรใช้ในหลายกระบวนการ เช่น การสรรหาอาจารย์ การจัดสรรหน้าที่ การวางแผนอบรม การประเมินผล การเลื่อนตำแหน่ง และการยกย่องเชิดชู เมื่อหลักสูตรมีกรอบสมรรถนะร่วมกัน จะลดความคลุมเครือเรื่องบทบาทอาจารย์ และทำให้กรรมการหลักสูตรสามารถวิเคราะห์ช่องว่างของสมรรถนะได้อย่างมีหลักฐาน นอกจากนี้ กรอบสมรรถนะควรสื่อสารผ่านคู่มืออาจารย์ การปฐมนิเทศ การประชุมหลักสูตร และระบบประเมินรายปี เพื่อให้อาจารย์ทุกคนเข้าใจความคาดหวังเดียวกันและร่วมพัฒนาคุณภาพบัณฑิต

5.2 พัฒนาแฟ้มสะสมงานอาจารย์เพื่อใช้เป็นหลักฐานคุณภาพ

มจร ควรส่งเสริมให้อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรจัดทำแฟ้มสะสมงานอาจารย์ หรือ lecturer portfolio เพื่อใช้เป็นทั้งเครื่องมือพัฒนาตนเองและหลักฐานประกันคุณภาพ แฟ้มสะสมงานควรประกอบด้วย ประวัติคุณวุฒิ ภาระงาน รายวิชาที่รับผิดชอบ ปรัชญาการสอน แผนการสอน ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ เครื่องมือประเมิน rubrics ผลประเมินจากนิสิต ผล peer review ผลงานวิจัย งานนิเทศวิทยานิพนธ์ งานบริการวิชาการ หลักฐานการอบรม และบันทึกสะท้อนคิดของอาจารย์ จุดสำคัญคือ แฟ้มสะสมงานไม่ควรเป็นเพียงที่เก็บเอกสาร แต่ควรแสดงพัฒนาการของอาจารย์ เช่น ได้ปรับการสอนอย่างไรจาก feedback ได้นำผลวิจัยมาใช้พัฒนาการเรียนการสอนอย่างไร หรือได้ช่วยหลักสูตรปรับปรุง PLO และ assessment อย่างไร หลักสูตรควรกำหนดแบบฟอร์มกลางที่ใช้ง่าย และส่งเสริมการจัดทำแฟ้มสะสมงานดิจิทัล เพื่อเชื่อมกับ SAR และฐานข้อมูลคุณภาพ การทบทวนแฟ้มสะสมงานควรทำอย่างน้อยปีละครั้ง โดยใช้เพื่อวางแผนพัฒนารายบุคคล ไม่ใช่เพื่อเพิ่มภาระเอกสารอย่างไร้เป้าหมาย หากใช้ถูกต้อง แฟ้มสะสมงานจะช่วยให้อาจารย์เห็นตนเองตามความเป็นจริง และทำให้หลักสูตรมีหลักฐานคุณภาพที่น่าเชื่อถือ

5.3 พัฒนาระบบติดตามภาระงานที่เป็นธรรม โปร่งใส และใช้ประโยชน์ได้จริง

มจร ควรพัฒนาระบบติดตามภาระงานอาจารย์ที่เป็นธรรม โปร่งใส และสะท้อนงานจริงของอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร ระบบนี้ควรนับทั้งภาระสอน งานวิจัย งานนิเทศนิสิต งานให้คำปรึกษา งานกรรมการหลักสูตร งานประกันคุณภาพ งานบริการวิชาการ งานคณะสงฆ์ งานชุมชน และงานบริหารอื่น ๆ โดยควรกำหนดหน่วยนับที่เข้าใจง่าย เช่น ชั่วโมง ภาระงานเทียบเท่า หรือคะแนนภาระงาน พร้อมประกาศวิธีคำนวณให้ทุกคนรับทราบ หลักสูตรควรตรวจสอบภาระงานทุกภาคการศึกษา เพื่อดูว่าอาจารย์คนใดรับงานมากเกินไป อาจารย์คนใดควรได้รับการสนับสนุน และงานใดสามารถจัดทีมทำร่วมกันได้ ข้อมูลภาระงานควรเชื่อมกับคุณภาพการสอน ผลงานวิจัย ความพึงพอใจของนิสิต และประสิทธิภาพการประกันคุณภาพ เพื่อให้การบริหารภาระงานไม่ใช่เพียงการเก็บตัวเลข แต่เป็นเครื่องมือปรับปรุงคุณภาพจริง การใช้ระบบนี้ต้องมีความเมตตาและยุติธรรม ไม่ควรใช้เพื่อลงโทษอาจารย์ แต่ใช้เพื่อดูแลสมดุลชีวิตการทำงาน สนับสนุนการพัฒนา และสร้างความเชื่อมั่นในองค์กร เมื่อภาระงานโปร่งใส อาจารย์จะมีกำลังใจและมีเวลาเพียงพอในการพัฒนานิสิตและหลักสูตร

5.4 จัดระบบพี่เลี้ยงและชุมชนนักปฏิบัติด้านหลักสูตร

มจร ควรจัดระบบพี่เลี้ยงและชุมชนนักปฏิบัติสำหรับอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร เพื่อให้การพัฒนาสมรรถนะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในงานจริง อาจารย์อาวุโส ผู้ทรงคุณวุฒิ พระนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ AUN-QA และผู้มีประสบการณ์นิเทศวิทยานิพนธ์ควรทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้อาจารย์รุ่นใหม่ในด้านการสอน การวิจัย การเขียนบทความ การออกแบบหลักสูตร การจัดทำ SAR และการใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลนิสิต ระบบพี่เลี้ยงควรมีเป้าหมาย ช่วงเวลา กิจกรรม และหลักฐานความก้าวหน้า เช่น บันทึกการพบปะ แผนพัฒนารายบุคคล ผลงานที่ปรับปรุง และ reflection ของผู้รับการพัฒนา ส่วนชุมชนนักปฏิบัติควรเปิดพื้นที่ให้อาจารย์แลกเปลี่ยนปัญหาและวิธีแก้ เช่น การเขียน PLO การทำ curriculum map การใช้ rubrics การจัด active learning และการวิเคราะห์ feedback ของนิสิต กิจกรรมเหล่านี้ควรจัดเป็นประจำระดับหลักสูตร คณะ วิทยาเขต หรือมหาวิทยาลัย การพัฒนาผ่านพี่เลี้ยงและชุมชนนักปฏิบัติช่วยลดการเรียนรู้แบบโดดเดี่ยว ทำให้องค์ความรู้จากอาจารย์อาวุโสถูกถ่ายทอด และสร้างวัฒนธรรมกัลยาณมิตรทางวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของ มจร

5.5 เชื่อมการประเมินผล รางวัล และการยกย่องกับคุณภาพบัณฑิต

มจร ควรเชื่อมระบบประเมินผลการปฏิบัติงาน รางวัล และการยกย่องอาจารย์เข้ากับคุณภาพบัณฑิตและคุณภาพหลักสูตรอย่างชัดเจน การประเมินไม่ควรดูเฉพาะจำนวนชั่วโมงสอนหรือจำนวนผลงานวิจัย แต่ควรพิจารณาว่า อาจารย์ช่วยให้นิสิตบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้อย่างไร พัฒนาวิธีสอนอย่างไร ปรับปรุงการประเมินอย่างไร นิเทศนิสิตสำเร็จเพียงใด มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรอย่างไร และมีบทบาทต่อสังคมอย่างไร ตัวชี้วัดอาจรวมถึงผลประเมินการสอน คุณภาพ feedback ที่ให้นิสิต ผลงานวิจัย ผลนิเทศวิทยานิพนธ์ ความสำเร็จของศิษย์เก่า ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิต และการมีส่วนร่วมใน AUN-QA รางวัลและการยกย่องควรครอบคลุมหลายด้าน เช่น การสอนดีเด่น การวิจัยดีเด่น การนิเทศดีเด่น การบริการชุมชนดีเด่น การใช้

พุทธธรรมในการจัดการเรียนรู้ และการนำหลักสูตรสู่คุณภาพดีเด่น การยกย่องควรโปร่งใส มีเกณฑ์ชัดเจน และเปิดโอกาสให้อาจารย์หลายกลุ่มได้รับการเห็นคุณค่า ไม่ใช่ยกย่องเฉพาะผู้มีผลงานวิจัยจำนวนมาก เมื่ออาจารย์เห็นว่าความทุ่มเทต่อการเรียนรู้ของนิสิตได้รับการยอมรับ จะเกิดแรงจูงใจในการพัฒนาตนและหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง

6. เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

อภินันท์ จันตะนี. (2563). *ทฤษฎีการบริหารจัดการ.* พระนครศรีอยุธยา: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อภินันท์ จันตะนี. (2565). *ระเบียบวิธีวิจัยขั้นสูง.* กรุงเทพมหานคร: บริษัทจรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.

อภินันท์ จันตะนี, และประสงค์ ปราณีตพลกรัง. (2568). *พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม.* พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์วิชาการและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ.

ASEAN University Network. (2020). *Guide to AUN-QA assessment at programme level version 4.0.* Bangkok: ASEAN University Network.

Biggs, J. (2003). *Aligning teaching and assessment to curriculum objectives.* Imaginative Curriculum Project, LTSN Generic Centre.

Boyer, E. L. (1990). *Scholarship reconsidered: Priorities of the professoriate.* Princeton, NJ: Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching.

Ramsden, P. (2003). *Learning to teach in higher education (2nd ed.).* London: RoutledgeFalmer.

UNESCO. (1998). *World declaration on higher education for the twenty-first century: Vision and action.* Paris: UNESCO.

8. Governance and Ethics in Artificial Intelligence Technology Management for Innovation Scholars

ธรรมาภิบาลและจริยธรรมในการจัดการเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ของนักวิชาการด้านนวัตกรรม

Aphinant Chantanee

Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nong Khai Campus

Somporn Jitratanaporn

Program Director of Bachelor of Thai Traditional Medicine, Pathumthani University

Abstract

Artificial intelligence enables innovation scholars to accelerate information retrieval, data analysis, idea generation, academic writing, and innovation assessment. However, its adoption introduces significant risks involving inaccurate information, algorithmic bias, personal-data violations, incorrect citations, and the substitution of AI-generated work for accountable human scholarship. This article examines governance and ethics in AI technology management for innovation scholars and proposes the TRACE-AI Governance Model. Its components are Transparent Use and Disclosure, Responsible Human Accountability, Accuracy and Academic Integrity, Confidentiality and Data Protection, Equity and Bias Control, and AI Audit and Improvement. The model operates through a governance cycle of defining purposes, assessing risks, selecting tools, controlling data, verifying outputs, disclosing material AI assistance, monitoring impacts, and improving practice. It positions AI as an assistive technology rather than an author, autonomous decision maker, or substitute for scholarly responsibility. Universities should establish risk-based policies, approved-tool registers, data classifications, verification protocols, disclosure requirements, bias assessments, audit trails, and mechanisms for correction and redress. Innovation scholars must personally verify evidence, citations, methods, interpretations, originality, and consequences. Integrating governance into ordinary academic workflows protects human agency and academic integrity while enabling scholars to gain legitimate benefits from AI. Responsible technology management consequently strengthens the reliability, social legitimacy, and sustainable value of AI-supported academic innovation.

Keywords: AI governance, AI ethics, academic integrity, innovation scholars, trustworthy artificial intelligence

บทคัดย่อ

การใช้ปัญญาประดิษฐ์ของนักวิชาการด้านนวัตกรรมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการค้นคว้า วิเคราะห์ข้อมูล สร้างแนวคิด และสื่อสารผลงาน แต่ยังมีความเสี่ยงจากข้อมูลคลาดเคลื่อน อคติของอัลกอริทึม การละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล การอ้างอิงไม่ถูกต้อง และการใช้ AI สร้างผลงานแทนมนุษย์ บทความนี้วิเคราะห์ธรรมาภิบาลและจริยธรรมในการจัดการเทคโนโลยี AI โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีมนุษย์รับผิดชอบ พร้อมสังเคราะห์ “รูปแบบ TRACE-AI” ประกอบด้วย Transparent Use and Disclosure, Responsible Human Accountability, Accuracy and Academic Integrity, Confidentiality and Data Protection, Equity and Bias Control และ AI Audit and Improvement รูปแบบดำเนินงานผ่านวงจรกำหนดเป้าหมาย ประเมินความเสี่ยง เลือกเครื่องมือ ควบคุมข้อมูล ตรวจสอบผลลัพธ์ เปิดเผยการใช้ และติดตามปรับปรุง โดยกำหนดให้ AI เป็นเครื่องมือสนับสนุน มิใช่ผู้แต่ง ผู้ตัดสินใจ หรือผู้รับผิดชอบแทนมนุษย์ สถาบันต้องกำหนดนโยบายตามระดับความเสี่ยง จัดทำบันทึกการใช้ AI ตรวจสอบแหล่งข้อมูล คุ้มครองความเป็นส่วนตัว ประเมินอคติ และสร้างช่องทางแก้ไขหรือร้องเรียน การบูรณาการธรรมาภิบาลเข้ากับกระบวนการทางวิชาการจะช่วยรักษาความซื่อสัตย์ ลดความเสียหาย และสร้างความเชื่อมั่นต่อผลงานกับนวัตกรรมที่ใช้ AI

คำสำคัญ: ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์, จริยธรรม AI, ความซื่อสัตย์ทางวิชาการ, นักวิชาการด้านนวัตกรรม, AI ที่น่าเชื่อถือ

1. Introduction

Artificial intelligence is becoming an influential component of academic innovation because it can search literature, analyse data, generate alternatives, improve communication, and evaluate possible applications. Nevertheless, the same capabilities can undermine scholarship when outputs are accepted without verification or when responsibility becomes hidden behind automated systems. AI may produce plausible but false information, reproduce discriminatory patterns, expose confidential data, fabricate references, imitate protected works, or generate substantial parts of an academic output without genuine human intellectual contribution. Thailand’s AI Governance Guideline for Executives emphasises governance structures, strategies, operations, risk management, oversight, and continuing improvement when organisations adopt AI (Electronic Transactions Development Agency [ETDA], 2023/2566). Internationally, the UNESCO Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence places human rights, dignity, transparency, fairness, privacy,

environmental sustainability, and human oversight at the centre of AI governance (UNESCO, 2021). Governance in academic work should not be understood merely as institutional control or legal compliance. It is a system through which purposes, roles, data, tools, risks, evidence, decisions, and consequences are made visible and accountable. Ethics provides the values used to judge whether an AI application is appropriate, proportionate, fair, and beneficial. Innovation scholars consequently require rules and professional judgement that protect academic freedom while preventing irresponsible automation. This article examines five principal risk areas: inaccurate information, algorithmic bias, personal-data violations, incorrect citations and academic misconduct, and the replacement of human scholarship by AI. It then synthesises the TRACE-AI Governance Model, which integrates transparency, accountability, accuracy, confidentiality, equity, human oversight, auditing, and continuous improvement into a practical framework for trustworthy academic innovation.

2. Main Content

AI governance should be integrated into the complete academic innovation lifecycle rather than added after problems occur. Chantanee and Chantanee (2026) connect intelligent technology with human wisdom, ethics, and responsible management. NIST (2023) similarly characterises trustworthy AI as valid, reliable, safe, secure, accountable, transparent, explainable, privacy-enhancing, and fair with harmful bias appropriately managed.

2.1 Inaccurate Information and the Verification of AI Outputs

Generative AI systems can produce fluent explanations, summaries, datasets, calculations, and recommendations, but linguistic confidence does not demonstrate factual truth. Models may invent details, combine unrelated sources, misstate dates, overlook recent evidence, or present uncertain claims as established conclusions. Such errors are particularly dangerous in academic innovation because incorrect information can influence research design, investment, policy, experimentation, or public communication. Governance should therefore require scholars to treat AI outputs as unverified suggestions until they have been compared with authoritative evidence. Verification should begin by identifying each factual claim and tracing it to an original publication, official dataset, standard, law, or other reliable source. Scholars should compare multiple independent sources when a claim is consequential or contested. Numerical results should be recalculated using transparent methods, while AI-generated code should be reviewed, tested with known cases, and

examined for hidden assumptions. Time-sensitive information must be checked against current sources and clearly dated. When AI summarises a document, the scholar should inspect the full text to ensure that qualifications, limitations, and contextual conditions have not been removed. Research teams should record the model, version, prompt, input material, date, output, human corrections, and final decision. High-risk outputs should undergo independent review by a qualified person who was not responsible for generating them. If uncertainty remains, the academic work should communicate that uncertainty rather than conceal it through confident language. Institutions can support verification through approved databases, reference-management systems, statistical consultation, and reproducibility checklists. The central ethical principle is that efficiency cannot outweigh truthfulness. Scholars who use AI remain accountable for every factual claim, analytical result, interpretation, and recommendation communicated under their names.

2.2 Algorithmic Bias, Fairness, and Non-Discrimination

Algorithmic bias can arise from unrepresentative training data, historical discrimination, measurement choices, model objectives, system design, or the context in which an AI output is applied. A model may perform well on average while producing poorer results for particular languages, regions, genders, age groups, disabilities, disciplines, or minority communities. Innovation scholars risk reproducing these inequalities when AI is used to select literature, analyse participants, recommend opportunities, classify ideas, allocate resources, or assess innovation potential. Fairness governance should begin with an examination of who is represented in the data and who may be excluded. Scholars must ask whether variables act as proxies for protected or disadvantaged characteristics and whether labels reflect neutral evidence or historically biased decisions. Model performance should be disaggregated across relevant groups rather than reported only through an overall measure. Search and recommendation systems should be examined for visibility bias that repeatedly prioritises English-language publications, highly cited institutions, dominant paradigms, or senior scholars. Quantitative fairness indicators can identify differences, but numerical parity alone does not resolve ethical questions. Researchers should consult domain specialists and affected groups to understand whether classifications are meaningful and consequences are acceptable. Mitigation may involve improving data, revising variables, changing objectives, using alternative models, adding human review, limiting the scope of application, or declining to deploy the system. Scholars should document known biases,

limitations, and groups for whom the system has not been validated. Users must have channels to contest harmful or inaccurate outcomes. Fairness is therefore not a technical adjustment made once before publication; it is a continuing social and institutional responsibility. Responsible innovation requires scholars to consider how benefits, burdens, recognition, resources, and risks are distributed among people who may have unequal power to influence technological design.

2.3 Personal Data, Privacy, Confidentiality, and Security

Academic work frequently involves personal information, interviews, educational records, health data, employment information, unpublished manuscripts, peer-review materials, community knowledge, and commercially valuable research. Entering such information into an external AI system may create risks involving unauthorised retention, secondary model training, cross-border transfer, reidentification, security breaches, and use beyond the original consent. Privacy governance should therefore apply throughout the AI lifecycle, from data collection and preparation to analysis, storage, sharing, publication, and deletion. Scholars should follow data minimisation by using only the information necessary for a legitimate academic purpose. Data should be classified according to sensitivity, and identifiable or confidential material should not be entered into public AI services unless the institution has authorised the system and appropriate legal, contractual, ethical, and security safeguards exist. Removing names may be insufficient because individuals can sometimes be reidentified through combinations of location, occupation, age, or rare characteristics. Secure institutional environments should use access controls, encryption, audit logs, retention limits, incident-response procedures, and tested deletion mechanisms. Research participants should receive understandable information about material AI processing when it affects consent or data use. Innovation teams should review provider terms concerning data retention, training, subcontractors, ownership, confidentiality, and security. Confidential peer-review documents and unpublished research deserve special protection because unauthorised processing may violate trust and intellectual-property expectations. Data-protection impact assessments should be used for high-risk projects. If a breach or improper disclosure occurs, scholars must report it promptly, reduce harm, notify relevant parties, and correct the underlying process. Privacy is not an obstacle to innovation; it is a condition of trust. Respecting personal autonomy and confidentiality makes stakeholders more willing to contribute data and knowledge to responsible academic development.

2.4 Incorrect Citations, Copyright, and Academic Integrity

AI-generated references may contain invented authors, incorrect titles, false publication years, inaccurate journal information, nonexistent digital object identifiers, or claims unsupported by the cited document. If scholars copy these references without verification, the resulting work misleads readers and weakens the reliability of the academic record. Governance should require every citation to be verified against the original publication or an authoritative bibliographic database. Direct quotations must be checked word for word and include accurate page numbers. Scholars should never cite an AI-generated summary as if they had examined the original source. Reference-management tools can reduce transcription errors, but imported records still require review. Academic integrity also involves originality and copyright. AI may generate text, code, images, or designs that resemble protected works, and its training provenance may be unclear. Access to online material does not automatically permit extensive copying, adaptation, redistribution, or model training. Scholars must examine licences, quotation exceptions, publisher conditions, database rights, and institutional policies. AI should not be used to disguise plagiarism, rewrite copied content to avoid similarity detection, fabricate data, manipulate images deceptively, or create false evidence. Research teams should maintain records of human and AI contributions and use appropriate similarity, image-integrity, or code-review procedures. Material AI assistance should be disclosed according to institutional and publisher requirements, including the system, purpose, and extent of human verification. AI cannot qualify as an author because it cannot consent, disclose conflicts, defend methodological choices, correct the record, or accept responsibility. The named human authors must make substantial intellectual contributions and remain accountable for all content. Academic integrity therefore requires not merely avoiding misconduct but preserving the transparent relationship between evidence, reasoning, authorship, and responsibility.

2.5 Human Substitution, Authorship, and Meaningful Oversight

The most fundamental governance risk is the gradual substitution of AI-generated work for human scholarly judgement. AI can draft proposals, analyse data, produce reviews, design presentations, and generate manuscripts, creating pressure to automate increasingly substantial parts of academic work. However, scholarship is not defined by text production alone. It includes problem selection, theoretical reasoning, methodological justification, interpretation, ethical deliberation, engagement with participants, and responsibility for

consequences. These functions cannot be transferred to a system that lacks moral agency and accountability. Meaningful human oversight requires more than a person approving a completed AI output without understanding it. Scholars must possess sufficient knowledge, time, authority, and information to question, modify, reject, or stop the system. Each project should identify tasks that AI may assist, decisions reserved for humans, required review points, and accountable persons. High-impact conclusions should require documented human reasoning rather than a statement that the AI was checked. Students and early-career scholars need opportunities to develop foundational research and writing skills before delegating tasks, because excessive dependence may weaken future expertise. Institutions should not create incentives that reward output speed and volume while ignoring intellectual contribution. Authorship and promotion assessments should examine the scholar's role in conceptualisation, method, analysis, validation, interpretation, and revision. Where AI materially shapes a result, disclosure should allow readers to understand the division of labour. Human oversight must continue after deployment through monitoring, user feedback, incident review, and correction. The objective is not to exclude AI but to preserve human agency. Responsible innovation uses AI to extend scholarly capability while ensuring that identifiable people remain capable of explaining decisions, defending evidence, recognising harm, and correcting mistakes.

Summary of the Main Content -The five risk domains demonstrate that governance and ethics are indispensable to AI-supported academic innovation. Inaccurate information requires scholars to verify every consequential claim, calculation, citation, code segment, and recommendation against authoritative evidence. Algorithmic bias requires examination of representation, variables, model objectives, group-level performance, visibility, stakeholder experience, and the distribution of benefits and harms. Privacy governance requires data minimisation, sensitivity classification, secure infrastructure, informed use, contractual review, access controls, retention limits, and incident response. Citation and academic-integrity governance require original-source inspection, accurate bibliographic records, copyright compliance, transparent authorship, prohibition of fabricated evidence, and disclosure of material AI assistance. Human-substitution risks require meaningful oversight in which scholars retain knowledge, authority, time, and responsibility to question or reject AI outputs. These domains are interconnected. Inaccurate data can produce biased outputs; privacy violations may occur during verification; fabricated references undermine transparency; and weak human oversight allows every other risk to

persist. Governance must consequently operate as a continuous lifecycle covering purpose definition, data selection, tool procurement, development, use, communication, monitoring, correction, and retirement. Institutions should apply proportionate controls: low-risk language support using public material may need basic verification, whereas systems influencing research participants, funding, employment, health, or public policy require formal impact assessment and independent review. Four values should remain constant across risk levels: truthfulness, human dignity, academic integrity, and accountability. Scholars must be able to explain what AI was used, why it was appropriate, what data it processed, how outputs were tested, what limitations remain, and who accepts responsibility. When governance is integrated into normal academic workflows, it need not obstruct creativity. Instead, it provides the trustworthy conditions under which AI-supported innovation can be critically evaluated, responsibly shared, corrected when necessary, and accepted by academic and public communities.

3. Author's Perspective on the Academic Article

The author views AI governance as an enabling architecture for trustworthy innovation rather than a collection of prohibitions. Good governance clarifies purposes, responsibilities, evidence, rights, and review mechanisms before harm occurs. The following five perspectives explain how innovation scholars and academic institutions should move from informal AI use toward responsible professional practice.

3.1 From Personal AI Use to Institutional Accountability

The first perspective is that AI governance cannot depend exclusively on the personal judgement of individual scholars. Researchers use systems with different terms, security arrangements, training practices, accuracy, and intellectual-property conditions. Without institutional guidance, similar academic activities may be conducted under inconsistent standards, and confidential data may enter inappropriate systems. Universities should therefore establish a governance structure with authority, expertise, resources, and clear reporting relationships. A cross-functional committee should include academic leaders, researchers, librarians, information-technology specialists, data-protection officers, legal advisers, research-integrity personnel, students, and representatives of affected groups where relevant. The committee should define acceptable uses, prohibited uses, risk levels, approved tools, data classifications, disclosure requirements, audit procedures, and

complaint mechanisms. However, responsibility should not be centralised so completely that project leaders cease to be accountable. Institutional policy establishes minimum standards, while individual scholars remain responsible for applying them to particular contexts. Faculties and research centres may develop additional discipline-specific rules for health, education, engineering, social sciences, humanities, or creative work. Governance should provide accessible consultation so scholars can seek advice before an incident. Decisions about high-risk AI should be documented, including purpose, evidence, alternatives, safeguards, and responsible persons. Institutions must also provide secure tools and training; it is unfair to prohibit unsafe systems without offering viable alternatives. Annual governance reports can summarise use cases, incidents, corrective actions, and lessons without exposing confidential information. This institutional approach converts AI ethics from personal goodwill into shared organisational practice while preserving academic responsibility and freedom within transparent, risk-proportionate boundaries.

3.2 From Ethical Principles to Auditable Academic Practice

The second perspective is that broad principles such as fairness, transparency, responsibility, and privacy are valuable but insufficient unless translated into observable actions and evidence. A university may declare commitment to ethical AI while lacking records showing what data were used, how risks were assessed, or who approved a decision. Each principle should therefore have practical requirements. Transparency may require an AI-use statement, tool register, model documentation, and communication of limitations. Accountability may require named owners, approval records, escalation channels, and correction duties. Accuracy may require source verification, performance tests, and independent review. Privacy may require data classification, minimisation, secure processing, and retention controls. Fairness may require stakeholder analysis, disaggregated testing, and mechanisms to contest outcomes. Academic integrity may require contribution records, citation checks, data provenance, and authorship confirmation. These requirements should produce an audit trail proportionate to risk. A low-risk grammar tool may need minimal documentation, while an AI system used to classify research participants or recommend funding decisions needs extensive evidence. Auditing should not focus only on technical performance. It should examine whether the intended purpose remains legitimate, users understand limitations, oversight is meaningful, affected groups can seek remedy, and actual outcomes match ethical commitments. Internal audits can support learning, while

independent review is appropriate for high-impact or contested systems. Findings should lead to corrective action and policy revision rather than becoming ceremonial compliance reports. Auditable practice strengthens trust because claims of responsibility are supported by records that other people can inspect. It also protects scholars by demonstrating the care exercised in selecting, testing, using, and monitoring AI.

3.3 From Disclosure Formality to Meaningful Transparency

The third perspective is that disclosure should communicate meaningful information rather than function as a standard sentence added to the end of a manuscript. Readers need to understand how AI affected the academic process. A useful disclosure should identify the system and version when known, date or period of use, tasks performed, types of data processed, extent of human review, and whether outputs were retained, modified, or rejected. Disclosure should be proportionate: minor spelling correction does not require the same detail as AI-assisted literature screening, code generation, image creation, or analytical interpretation. Transparency should also extend to limitations. Scholars should state whether the system was tested in the relevant language, population, or discipline and identify uncertainty that may influence conclusions. However, transparency does not require revealing confidential data, security-sensitive information, or proprietary prompts where disclosure would create harm. Institutions and publishers should develop standard categories that make disclosure comparable without imposing unnecessary complexity. AI-use records should be prepared during the project rather than reconstructed at publication, because retrospective accounts may omit important details. Transparency also applies to communication with research participants, collaborators, reviewers, funders, and users when AI processing affects their rights or expectations. A disclosure statement does not transfer responsibility to the reader or excuse inadequate verification. Nor does transparency make an unethical practice acceptable. Its function is to enable informed evaluation, reproducibility, and accountability. Meaningful disclosure supports trust when it is connected to evidence about verification, safeguards, and human contribution. Scholars should therefore treat transparency as an integral part of research documentation, not a defensive declaration made only when required.

3.4 From Output Review to Lifecycle Risk Governance

The fourth perspective is that checking the final AI output is insufficient because risks can emerge at every stage of the technology lifecycle. A system may have a legitimate

output while relying on unlawfully collected data, inappropriate objectives, insecure infrastructure, or unacceptable environmental costs. Governance should begin before tool selection by defining the academic purpose and asking whether AI is necessary. Alternative non-AI methods may be more accurate, understandable, affordable, or proportionate. During procurement, institutions should assess provider terms, security, privacy, accessibility, interoperability, and evidence of performance. During data preparation, teams should examine consent, quality, representation, provenance, and rights. During development and testing, they should assess validity, robustness, bias, explainability, and foreseeable misuse. During deployment, users need training, decision boundaries, monitoring, incident reporting, and human intervention. During communication, limitations and material AI use should be disclosed. After deployment, actual outcomes should be compared with expectations, and systems should be modified, suspended, or retired when risks become unacceptable. Model updates require review because performance and terms may change without visible changes to the interface. Lifecycle governance also includes third-party components and dependencies. An academic team remains responsible for evaluating external services used within its workflow. Risk registers should be living documents that record new evidence, incidents, stakeholder concerns, and mitigation status. This approach shifts governance from a one-time approval to continuous management. It recognises that trustworthy AI is not an inherent label attached to a product; trustworthiness depends on the purpose, data, users, context, safeguards, and consequences of each application.

3.5 From Compliance Culture to Ethical Scholarly Character

The fifth perspective is that policies and checklists cannot anticipate every ethical dilemma. Innovation scholars require professional character that supports truthfulness, intellectual humility, fairness, respect for persons, courage to report errors, and willingness to accept responsibility. Compliance asks whether a rule was followed; ethical judgement asks whether the action is appropriate and whether it may harm people even when no explicit rule prohibits it. Scholars should cultivate the habit of pausing before using AI and asking: What is the legitimate purpose? Whose knowledge or data are involved? Who benefits? Who bears the risk? What might be missing? Can the result be explained and contested? Am I willing to accept responsibility publicly? Intellectual humility is especially important because AI produces confident outputs that may encourage premature certainty. Scholars should openly communicate limitations and revise conclusions when better

evidence emerges. Mentoring and communities of practice can strengthen ethical judgement through discussion of real cases, including failures and ambiguous situations. Institutions should protect people who raise concerns and avoid performance systems that pressure scholars to conceal errors or overstate innovation. Promotion and funding criteria should reward careful validation, data stewardship, reproducibility, responsible collaboration, and correction of the academic record. Ethical character does not mean rejecting technological ambition. It means directing ambition toward legitimate human and social value. When scholars internalise these values, governance becomes part of professional identity rather than an external burden. Responsible conduct continues even when monitoring is absent, thereby strengthening the long-term credibility of academic innovation.

4. Synthesis of New Knowledge

The new knowledge synthesised from this article is the TRACE-AI Governance Model for Innovation Scholars. It comprises six interdependent components. T—Transparent Use and Disclosure requires scholars to document the AI system, purpose, data, tasks, limitations, human review, and material influence on outputs. R—Responsible Human Accountability assigns identifiable people authority and responsibility for decisions, consequences, correction, and redress. A—Accuracy and Academic Integrity requires source verification, methodological validation, citation accuracy, originality, reproducibility, and authentic human contribution. C—Confidentiality and Data Protection applies data minimisation, lawful processing, informed use, security, access controls, retention limits, and respect for confidential or proprietary knowledge. E—Equity and Bias Control examines representation, group-level performance, visibility bias, accessibility, distributional effects, stakeholder participation, and mechanisms for contesting harm. AI—Audit and Improvement creates records, impact assessments, monitoring, incident reviews, corrective actions, and policy updates throughout the system lifecycle. TRACE-AI operates through eight recurring actions: Purpose, Assess, Select, Protect, Verify, Disclose, Monitor, and Improve. Scholars first define a legitimate purpose and determine whether AI is proportionate; assess technical, ethical, legal, and social risks; select suitable tools; protect data and rights; verify outputs and methods; disclose material AI use; monitor outcomes and incidents; and improve or discontinue the system. The model uses three risk levels—low, moderate, and high—to ensure proportionate governance. Its outcomes are assessed through five trust values: validity, fairness, privacy, integrity, and human accountability. The model's principal

contribution is the integration of academic integrity with AI risk governance. It treats fabricated citations, hidden automation, privacy violations, and biased innovation not as separate problems but as interconnected failures of traceability and responsibility. TRACE-AI can guide university policy, research workflows, training, manuscript disclosure, project review, procurement, repositories, promotion assessment, and innovation evaluation.

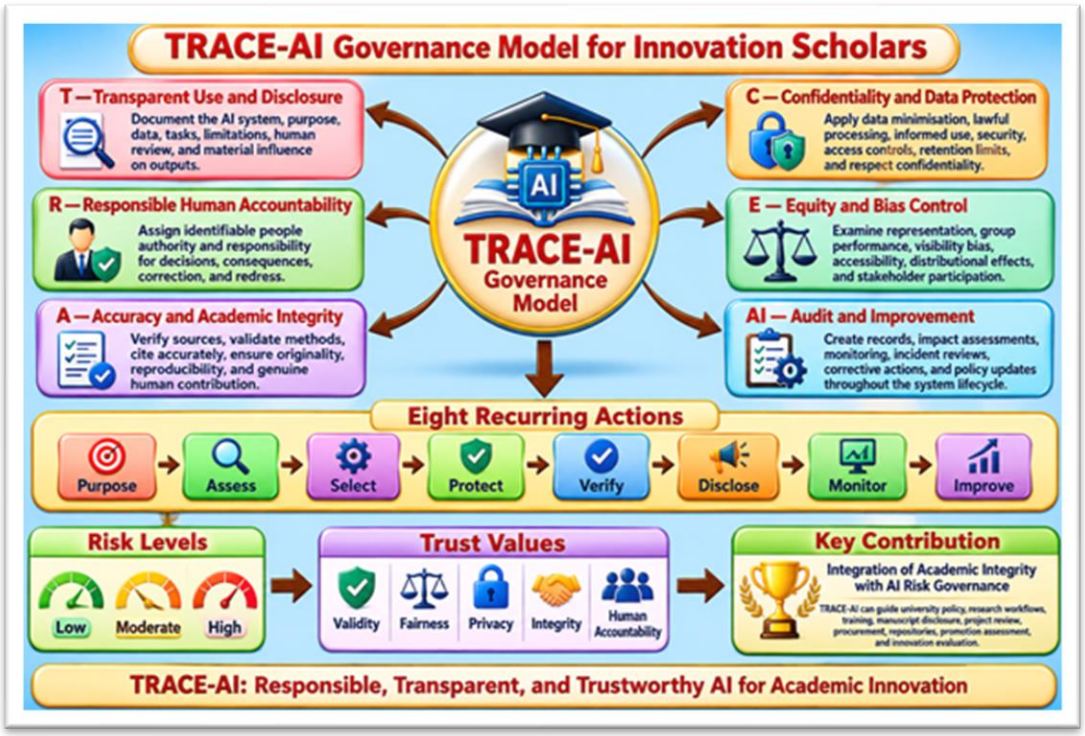

From the diagram “the TRACE-AI Governance Model for Innovation Scholars”

5. Recommendations for Practical Use

TRACE-AI can be applied by individual scholars, research teams, faculties, journals, funders, and universities. Implementation should be proportionate to the possible harm and academic significance of each use case. The following recommendations translate its transparency, accountability, accuracy, confidentiality, equity, auditing, and human-oversight principles into practical institutional mechanisms.

5.1 Establish a Risk-Based Academic AI Governance Policy

Universities should establish a risk-based policy that classifies AI activities according to data sensitivity, decision impact, affected groups, reversibility, and required human judgement. Low-risk uses may include language correction of non-confidential text or brainstorming that does not determine conclusions. Moderate-risk uses may include literature

screening, code generation, qualitative coding, or drafting public communication. High-risk uses may include analysis of sensitive personal data, participant classification, automated assessment, funding recommendations, health-related innovation, or decisions affecting rights and opportunities. Each level should have corresponding approval, documentation, testing, disclosure, and oversight requirements. The policy should identify prohibited uses, including fabrication of evidence, undisclosed substitution of AI for authorship, manipulation intended to deceive, entry of confidential information into unauthorised tools, and discriminatory decision making. An approved-tool register should describe security, privacy, contractual terms, permitted data, support contacts, and review dates. Faculties should be allowed to add discipline-specific safeguards without weakening institutional standards. The policy should assign roles to project leaders, data stewards, supervisors, ethics committees, information-security personnel, and research-integrity officers. Scholars need an accessible consultation process for ambiguous cases. Decisions and exemptions should be documented and periodically reviewed. Policy performance should be evaluated through incidents, user feedback, audit findings, research quality, and changing technology. A risk-based approach avoids applying the same burden to every use while ensuring that consequential academic applications receive appropriately rigorous governance.

5.2 Require AI Use Records and Meaningful Disclosure

Research teams should maintain an AI-use record throughout each project. The record should identify the system, provider, version when available, dates, intended purpose, inputs, data classification, prompts or operating instructions, outputs used, outputs rejected, human modifications, verification steps, and responsible reviewers. It should also record whether the provider retained data or permitted model training and whether institutional approval was obtained. The level of detail should reflect risk and materiality. Routine grammar checking may require a short note, whereas AI-supported analysis or evidence synthesis needs comprehensive documentation. At publication or dissemination, scholars should provide a meaningful disclosure describing how AI influenced the work and how outputs were checked. Publishers, universities, and funders should adopt compatible disclosure categories so readers can compare practices. Disclosure should not reveal personal information, confidential research, security-sensitive content, or protected intellectual property. Records should be retained with project documentation and made available for authorised audit or investigation. Research participants and collaborators should

be informed when material AI processing affects consent, confidentiality, or expected human involvement. Supervisors should discuss records with students to ensure that AI use supports learning rather than replacing it. Failure to disclose material assistance should be addressed through fair, educational, and proportionate procedures, with stronger consequences for intentional deception. Systematic records improve transparency, enable reproducibility, support incident investigation, and protect scholars by demonstrating responsible human review.

5.3 Implement Mandatory Verification and Integrity Checkpoints

Institutions should embed verification checkpoints into literature review, data analysis, writing, visual production, and innovation assessment. Literature checkpoints should require confirmation of authors, titles, years, journals, digital identifiers, quotations, and support for cited claims. Data-analysis checkpoints should require inspection of data quality, assumptions, code, validation, uncertainty, and reproducibility. Writing checkpoints should examine factual accuracy, originality, argument coherence, copyright, and appropriate disclosure. Image and multimedia checkpoints should identify synthetic or materially altered content and prevent deceptive representation. Innovation checkpoints should evaluate technical performance, fairness, privacy, safety, feasibility, and impacts on users. High-risk outputs should receive independent review by qualified persons. Checklists should be accompanied by evidence such as source links, annotated code, test results, decision logs, model cards, or impact assessments. Automated detection tools may assist but should not serve as the sole basis for accusing a scholar of misconduct because such tools can produce false results. Questions of authorship and integrity require examination of process, contribution, evidence, and intent. When errors are discovered, scholars should correct them promptly and document the change. Institutions should distinguish good-faith mistakes from reckless or deliberate misconduct while maintaining protection for the academic record. Mandatory checkpoints turn verification from an optional personal habit into a normal quality-assurance mechanism, reducing the chance that fluent but inaccurate AI output enters scholarship or innovation unnoticed.

5.4 Establish Privacy, Bias, and Impact Assessment Procedures

Projects involving sensitive data, vulnerable groups, high-impact decisions, or public deployment should complete an AI impact assessment before implementation. The assessment should describe the purpose, affected stakeholders, data sources, legal basis,

consent, privacy risks, security controls, model limitations, possible biases, accessibility, human oversight, and available alternatives. Teams should identify groups that may experience different performance or consequences and test outcomes accordingly. Qualitative consultation is necessary because statistical measures may not reveal social meaning or lived harm. Data-protection analysis should determine whether information can be minimised, anonymised, processed locally, or replaced with less sensitive data. Contracts and system architecture should be reviewed for retention, sharing, cross-border transfer, and unauthorised model training. Mitigation plans should identify responsible persons, deadlines, indicators, and conditions for suspending the project. After deployment, actual outcomes should be monitored and compared with the assessment. Users and affected people should have accessible channels to report errors, request human review, contest decisions, and seek remedy. Assessments should be updated when data, models, purposes, providers, or affected populations change. Independent ethical and technical review should be used when risks are substantial or the project team has conflicts of interest. These procedures make privacy and fairness operational rather than symbolic and enable universities to demonstrate that innovation benefits were not pursued by transferring hidden risks to people with less power.

5.5 Develop Ethical Competence and a Continuous Audit Culture

Universities should provide continuing professional development that combines AI literacy, research integrity, data protection, bias analysis, copyright, risk assessment, disclosure, and human oversight. Training should use authentic cases involving fabricated references, inaccurate summaries, biased classifications, confidential data exposure, deceptive images, hidden AI authorship, and overreliance on automated analysis. Participants should practise verifying outputs, documenting decisions, evaluating provider terms, completing impact assessments, and communicating limitations. Different pathways should be created for students, scholars, supervisors, reviewers, editors, administrators, and technical staff. Communities of practice should discuss difficult cases and share validated workflows without exposing confidential material. Institutions should conduct periodic audits of selected high-risk projects and system portfolios, focusing on learning and improvement as well as compliance. Audit findings should lead to revised policies, tools, infrastructure, and training. Anonymised incident reports can help the academic community understand recurring risks. Promotion, funding, and awards should recognise responsible data

stewardship, reproducibility, ethical innovation, transparent correction, and meaningful public value rather than output volume alone. Leaders should protect people who report concerns and avoid cultures that punish honest acknowledgement of uncertainty. Governance indicators might include verification completion, disclosure quality, privacy incidents, bias testing, user complaints, corrective-action closure, and stakeholder trust. Continuous auditing should not create permanent surveillance of scholars; it should use proportionate review and respect academic freedom. Through ethical competence and reflective auditing, TRACE-AI becomes a living institutional practice that evolves with evidence, technology, law, and social expectations.

6. References

Aphinant Chantanee. (2020). *Management theory.* Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Aphinant Chantanee. (2022). *Advanced research methodology.* Charansanitwong Printing Co., Ltd.

Aphinant Chantanee, & Yotee Chantanee. (2026). *Innovative Buddhist artificial intelligence management.* Academic and Innovation Publishing House, Saeng-See Academic Foundation.

Electronic Transactions Development Agency. (2023). *Thailand's AI governance guideline for executives.* ETDA

Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation, & Ministry of Digital Economy and Society. (2022). *Thailand national AI strategy and action plan 2022–2027.* AI ThailandForeign References

National Institute of Standards and Technology. (2023). *Artificial intelligence risk management framework (AI RMF 1.0).* U.S. Department of Commerce. https://doi.org/10.6028/NIST.AI.100-1

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). *AI principles.* OECD.AI

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). *AI, data governance and privacy: Synergies and areas of international co-operation.* OECD Publishing. OECD

UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence.* UNESCO

World Intellectual Property Organization. (2024). *Artificial intelligence and intellectual property.* WIPO

Journal

ISSN : 2774-1028 (Print)
ISSN : xxxx-xxxx (Online)

of Academic and Innovation in Social
วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์

ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2569
Volume 8 Issue 2 May-August 2026

วารสารมีคุณภาพระดับขอตำแหน่งรองศาสตราจารย์ ผ่านได้สำเร็จหลายท่าน

ได้มาตราฐานตามเกณฑ์ของ กพอ.2565 บทความวิจัย และ บทความวิชาการ

จัดทำโดย
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตั้งอยู่ เลขที่ 79 หมู่ที่ 1 ถนนพหลโยธิน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
อีเมล: sonvijai.com@gmail.com
เว็บไซต์: https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JAIS